CULTUL SFINTELOR ICOANE

Sfântul Ioan Damaschin

CELE TREI TRATATE CONTRA ICONOCLAŞTILOR

Editura Institutului Biblic şi de Misiune
al Bisericii Ortodoxe Române

Sfântul IOAN DAMASCHIN

CULTUL SFINTELOR ICOANE

CELE TREI TRATATE CONTRA ICONOCLAŞTILOR

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Traducere din limba greacă, introducere şi note
de Preotul profesor DUMITRU FECIORU

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI – 1998

COLECŢIA <VIAŢA ÎN HRISTOS> APARE DIN INIŢIATIVA ŞI CU PURTAREA DE GRIJĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH T E O C T I S T.

Viziunea grafică: Emil Bojin
Ilustraţia copertei: *Soborul Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil.* Cei doi Arhangheli susţin un medalion pe care este reprezentat chipul lui Hristos-Pantocrator. (Icoană de la M-rea Vatoped , Muntele Athos, sec. XV).

Copyright 1998
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ISBN 973-9332-13-7

INTRODUCERE

SCRIERILE ANTIICONOCLASTE ALE SFÂNTULUI IOAN DAMASCHIN

Teologul care a realizat sinteza gândirii creştine de până la el a fost chemat, printr-o purtare de grijă de sus, să aifierosească Bisericii sale, ca "o jertfă de împăcare"[1], după cum însuşi spune, tot talentul său şi toată cunoştinţa sa teologică întru apărarea celei din urmă mari rătăciri de la credinţă, iconoclasmul. A fost omul providenţial, ca atâţi alţi înaintaşi ai săi, care a stăvilit o nouă erezie. Cuvântul său a fost o trâmbiţă de deşteptare pentru toţi aceia care, fie de frica muceniciei, fie dintr-o adormire a ochiului dreptei credinţe, primeau drept norme ale Ortodoxiei noutăţi de credinţă necunoscute în trecut. Şi cuvântul său a fost autoritar, convingător şi cu bun rod.

Pentru aceasta, atât contemporanii, cât şi posteritatea îl pomenesc cu stăruinţă, condamnându-l sau lăudându-l. Iconoclaştii îl anatematizează, iconofilii îl proslăvesc. Astfel, la sinodul iconoclast de la 754[2] este "cinstit" cu o întreită anatemă[3], iar Constantin Copronim (741–775) îl anatematizează în fiecare an[4]. Iconofilii, la rândul lor, restabilesc solemn memoria didascalului Bisericii la Sinodul VII ecumenic, de la

1. P.G., XCIV, col. 1284 B.

2. Despre data acestui sinod, contra tezei lui H. Hubert, *Observations sur la chronologie de Théophane et de quelques lettres des papes (726–774)*, BZ, 6, 1897, p. 491-505, adoptată şi de H. Leclercq, Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles*, t. III, partea a II-a, p. 621, nota 1 şi p. 695, nota 4, care fixase data sinodului iconoclast la 753, să se vadă studiul lui G. Ostrogorsky, *Die Chronologie des Theophanes im VII und VIII Jahrhundert*, BzNJ, 7, 1930, p. 1-56 şi recenzia la acest studiu de F. Dölger, BZ, 1931, p. 351-355.

3. Mansi, XIII, col. 356 CD.

4. Teofan, *Cronografia*, P.G., CVIII, col. 841AB.

787[5], iar aghiografii de mai târziu nu se mulţumesc numai cu însemnarea luptei în scris duse de teologul icoanelor contra iconoclaştilor, ci îl arată ca pe un mucenic al cauzei dreptei credinţe[6].

Dacă Sfântul Ioan Damaschin a fost un apărător al cinstirii sfintelor icoane, se cade să cercetăm care sunt scrierile anti-iconoclaste rămase de la el.

Cea mai veche menţiune despre scrierile sale contra iconoclaştilor o avem în *Viaţa Sfântului Ştefan Noul Mucenic,* scrisă la 808: "Printre cei care au scris contra lui Constantin Copronim este şi preacinstitul şi preaînţeleptul preot Ioan Damaschin, numit Mansur de tiranul acesta, dar de noi, cuvios şi purtător de Dumnezeu, care n-a încetat de a-i scrie şi a-l numi flecar, Mahomed, arzător de icoane şi urâtor de sfinţi; iar pe episcopii de sub el, episcoţi[7], robi pântecelui şi oameni care gândesc din burtă. Dar mai cu seamă pe iubitorii de lupte de circ şi pe iubitorii de spectacole Pastilas, Tricacavos şi Nicolaitis şi pe Atzipios, adoratorul demonilor, i-a numit noi Oriv, Ziv, Zevee, Salmanan şi Datan (Ps. 82, 11)"[8].

Din cuvintele diaconului Ştefan, autorul *Vieţii,* rezultă că Sf. Ioan Damaschin a scris contra împăratului Constantin Copronim şi a episcopilor Pastilas şi Tricacavos, uneltele sale la sinodul iconoclast de la 754.

A doua mărturie despre activitatea literară antiiconoclastă a Sfântului Ioan Damaschin o avem în viaţa sfântului, scrisă între 842 şi ultimul sfert de veac al secolului X, atribuită lui Ioan, patriarhul Ierusalimului[9]. În aceasta ni se vorbeşte în două rânduri de lupta dusă prin scris contra iconoclasmului: o dată la începutul ereziei iconoclaste, când a scris, fiind mare

5. Mansi, XIII, col. 400 C.

6. Despre aceasta să se vadă: D. Fecioru, *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creştină,* Bucureşti, 1935, p. 9–10; 29, 55–56; 66.

7. Ἐπίσκοτος, cel care este în întuneric, cel întunecat.

8. P.G., C, col. 1120AB.

9. Despre timpul compunerii acestei vieţi să se vadă D. Fecioru, *op. cit.,* p. 23-25.

demnitar la Damasc[10], "ἐπιστολιμαίους λόγους ὑπὲρ τῆς τῶν σεδασμίων εἰκόνων τιμῆς"[11]; altă dată, în mânăstirea Sf. Sava: "ἔτι δὲ καὶ μακροὺς συνεῖρε λόγους ὁ Ἰωάννης καὶ αὖθις περὶ τῆς τῶν θείων εἰκόνων περιφανοῦς προσκυνήσεως"[12].

Din aceste mărturii externe rezultă că Sf. Ioan Damaschin a scris contra iconoclasmului:

1. la ivirea iconoclasmului, nişte scrisori;
2. mai târziu, tratate dezvoltate;
3. contra lui Constantin Copronim şi a sinodului iconoclast din 754.

Să vedem acum dacă printre scrierile antiiconoclaste, păstrate sub numele Sfântului Ioan Damaschin, descoperim aceste scrieri şi dacă sunt autentice.

Avem astăzi sub numele Sfântului Ioan Damaschin următoarele scrieri contra iconoclaştilor:

1. *Primul tratat apologetic contra celor care atacă sfintele icoane*[13].
2. *Tratatul al doilea contra celor care atacă sfintele icoane*[14].
3. *Tratatul al treilea contra celor care atacă sfintele icoane*[15].
4. *Cuvânt propriu să convingă despre sfintele şi cinstitele icoane către toţi creştinii şi către împăratul Constantin Cobalinu şi către toţi ereticii*[16].
5. *Epistolă către împăratul Teofil despre sfintele şi cinstitele icoane*[17].

10. Despre timpul cât Sf. Ioan Damaschin a fost mare demnitar la califi, să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, p 153–156.

11. P.G., XCIV, col. 452A–453A.

12. *Ibidem*, col. 476B–477A.

13. *Ibidem*, col. 1232–1248.

14. *Ibidem*, col. 1284–1317.

15. *Ibidem*, col. 1317–1420.

16. P.G., XCV, col. 309–344.

17. *Ibidem*, col. 345–385.

6. *Dialog care înfierează, făcut de credincioşi şi de ortodocşi şi de cei care au dor şi râvnă pentru combaterea celor care sunt împotriva credinţei şi învăţăturii sfinţilor şi ortodocşilor noştri Părinţi*[18].

Dintre aceste scrieri, lucrarea de la numărul patru pare a fi identică cu aceea despre care ne vorbeşte *Viaţa Sfântului Ştefan Noul Mucenic,* iar lucrările de la numerele 1, 2 şi 3 par a fi identice sau cu scrisorile, sau cu tratatele dezvoltate. Pentru lucrările de la numerele 5 şi 6 n-am avea nici o mărturie externă.

Cele trei tratate contra iconoclasmului

Cele trei tratate contra iconoclasmului se tipăresc prima dată la Roma, în 1553 de către Nicolaus Majoranus. Prima traducere latinească este făcută de Godefridus Tilmannus, Paris, 1555[19]. În limbile moderne, după a mea cunoştinţă, sunt traduse în limba engleză[20] şi în limba rusă[21]. În româneşte avem o prescurtare în *Vieţile sfinţilor din luna august,* tipărite la Mânăstirea Neamţ, 1815, f. 137r–138r.

Primul tratat[22] a fost compus nu mult după ce Leon Isaurul (717–741) a publicat primul edict contra icoanelor (726), pentru următoarele motive:

a) Sf. Ioan Damaschin ne vorbeşte despre iconoclasm ca despre un pericol ce atunci începea să ameninţe Biserica[23].

18. P.G., XCVI, 1348–1361.

19. P.G., XCIV, col. 25–26; 1229–1232. Tot aici să se vadă şi alte ediţii şi traduceri în latineşte ale acestor tratate.

20. St. John Damascene, *On Holy Images, Followed by Three Sermons on the Assumption,* translated from the original Greek by Mary H. Allies, London, 1898.

21. Sf. Ioan Damaschin, *Trei cuvinte împotriva acelora care huiesc sfintele icoane,* traduse din originalul grecesc de Alexandru Bronzov, St. Petersburg, 1893.

22. P.G., XCIV, col. 1232–1284.

23. P.G., XCIV, col. 1232 A.

b) Patriarhul Gherman al Constantinopolului[24] este încă pe scaunul patriarhal[25], iar, după Teofan, este silit să renunțe la patriarhat în 730, pe la începutul lui ianuarie[26].

Al doilea tratat[27] a fost compus îndată după depunerea lui Gherman, adică după ianuarie 730, la a cărui depunere face aluzie[28], dar înainte de sinodul antiiconoclast al episcopilor orientali, care a avut loc între 730–732[29], deoarece Sf.

24. Gherman al Constantinopolului s-a născut dintr-o familie nobilă și, înainte de a fi ales patriarh al Constantinopolului (715), în vârstă de aproape 80 de ani, a fost episcop al Ciziculuí. Păstoria sa a fost tulburată de lupta iconoclastă, căreia i-a rezistat cu întreaga sa autoritate bisericească. Consecința acestei stăruințe în mărturisirea credinței a fost depunerea sa din scaunul patriarhal (730). Moare în 733. De la el ne-au rămas scrisori dogmatice, importante pentru istoria iconoclasmului, un tratat moral și o explicare mistică a Sfintei Liturghii. Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea sa la 12 mai. Singura monografie despre Gherman al Constantinopolului este scrisă în limba rusă de I. Andreev: *Sf. Gherman al Constantinopolului (715–730)*, Moscova, 1898; mai târziu a fost unită cu un studiu despre Tarasie: *Gherman și Tarasie, patriarhii Constantinopolului*, Moscova, 1907.

25. P.G., XCIV, col. 1233C.

26. *Op. cit.*, P.G., CVIII, col. 825 A. Cu privire la soarta patriarhului Gherman, izvoarele nu cad de acord: Teofan (locul citat) spune că după demisie Gherman s-a retras la moșia sa, Platanion; Sf. Ioan Damaschin (P.G., XCIV, col. 1297 A), că a fost pălmuit și exilat; Ștefan, diaconul sfintei Sofii din Constantinopol, în *Viața Sfântului Ștefan Noul Mucenic* (P.G., C, col. 1085 B), ca și *Epistola către Teofil* (P.G., XCV, col. 361 A) ne spun că a fost bătut și insultat, iar apoi s-a făcut părtaș vieții călugărești. Cu privire la data demisiei lui Gherman să se vadă o analiză a locului din Teofan, la Hefele-Leclercq, *op. cit.*, p. 643, nota 3.

27. P.G., XCIV, col. 1284–1317.

28. P.G., XCIV, col. 1297A.

29. Despre acest sinod ne vorbește Teofan, în anul al treisprezecelea al domniei lui Leon Isaurul (*op. cit.*, P. G., CVIII, col. 824 C), dar nu este probabil să se fi ținut sinodul în acest an, pentru că în același loc Teofan ne relatează și despre depunerea lui Gherman. Cum însă Sf. Ioan Damaschin ne spune că Leon Isaurul nu fusese anatematizat în momentul când scrie tratatul său, urmează că sinodul, la care însuși Damaschin a avut un rol covârșitor, s-a ținut mai târziu. În afară de aceasta, în locul din Teofan ni se vorbește în chip general despre începuturile iconoclasmului, făcându-se aluzie la diferite fapte care nu s-au petrecut în același an. Cf. M. Jugie, *La vie de saint Jean Damascène*, EO, 23, 1924, p. 147, nota 1.

Ioan Damaschin spune că nu vrea să anatematizeze pe ereziarh, fiind cu putință ca acesta să se îndrepte[30].

Acest tratat este scris într-un stil popular. Damaschin îl compune la cererea unor credincioși care s-au plâns că n-au înțeles destul de bine primul tratat[31]. De aici și deosebirile dintre primul și al doilea tratat. În acesta din urmă autorul lasă la o parte toate definițiile și considerațiile dialectice cu privire la noțiunile de icoană și de venerare. Cu toate acestea, rezumă sau ia textual locuri din primul tratat.

Al treilea tratat[32] contra iconoclaștilor a fost scris la scurt timp după al doilea, pentru motivul că Leon Isaurul, după cum ne încredințează însuși tratatul, nu fusese anatematizat de episcopii orientali[33].

Se poate spune că acest tratat este un manual despre cultul sfintelor icoane. Sf. Ioan Damaschin a găsit necesar să alcătuiască un al treilea tratat, în care să sistematizeze ideile celor două tratate compuse mai înainte, și, totodată, să completeze lipsurile pe care acestea le aveau. De aceea, tratatul este compus în mare parte din textele tratatului întâi și al doilea.

La sfârșitul fiecărui tratat, sunt aduse mărturii din Părinții și scriitorii bisericești pentru cultul sfintelor icoane. La tratatul întâi avem 28 de mărturii; la tratatul al doilea sunt reproduse mărturiile din tratatul întâi, plus 7 mărturii noi; la tratatul al treilea avem 90 de mărturii, dintre care 9 sunt reproduse din primul și al doilea tratat.

Dintre toate aceste tratate numai autenticitatea ultimului a fost atacată. H. Hody[34], plecând de la prezența unui text citat printre mărturiile din Părinți – cronografia lui Ioan Malalas[35],

30. P.G., XCIV, col. 1288 CD.
31. P.G., XCIV, col. 1284 C.
32. P.G., XCIV, col. 1317–1420.
33. P.G., XCIV, col. 1321A.
34. P.G., XCIV, col. 1229–1230.
35. P.G., XCIV, col. 1369B–1373A.

pe care îl socotea posterior lui Damaschin – a conchis la neautenticitatea tratatului. Ioan Malalas, însă, a trăit în secolul al VI-lea[36] şi, prin urmare, obiecţia sa cade. E. von Dobschütz, cu toate că recunoaşte ca neîntemeiată obiecţia de mai sus, totuşi consideră şi el neautentic tratatul al treilea pentru alte consideraţii. Iată textual cuvintele lui: "Negreşit, argumentul lui H. Hody din întrebuinţarea lui Malalas nu mai are valoare; dar felul în care sunt lucrate capitolele 1-18 din întâiul şi al doilea tratat pentru icoane nu corespunde totuşi felului lui Damaschin de a se repeta"[37]. Argumentul lui Dobschütz însă sau cade, sau, dacă nu, trebuie să se conteste, ceea ce reprezintă o imposibilitate, şi autenticitatea tratatului al doilea, compus de Damaschin pe aceleaşi principii ca şi al treilea, adică prin împrumuturi de texte din tratatul întâi, prin repetări, după cum am arătat mai sus.

Dacă raportăm datele de mai sus cu privire la timpul compunerii celor trei tratate la cele spuse în viaţa Sfântului Ioan Damaschin, ar urma că aceste trei tratate sunt identice cu scrisorile pe care teologul icoanelor le-a compus pe când era mare demnitar la califii din Damasc. Tratatele pe care le avem însă nu pot fi identificate cu aceste scrisori. Întâi, pentru că n-au caracterul de scrisori şi, apoi, pentru că stilul, tonul, în care sunt scrise, nu trădează pe un laic, ci pe un om învestit cu o autoritate bisericească, pe un preot, lucru pe care l-am demonstrat în altă parte[38].

Cum se explică acum cele spuse de *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin,* că Sfântul a scris în două rânduri împotriva iconoclaştilor, o dată la Damasc, iar altă dată în Palestina? Explicaţia, după a mea părere, este următoarea: Autorul anonim al *Vieţii,* primind, pe de o parte, din tradiţie ştirea că Sf. Ioan Da-

36. O. Bardenhewer, *Geschichte...*, V, 1932, p. 121–122.

37. *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende* TU, 18, N.F. 3, Leipzig, 1899, Belege, p. 104.

38. *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creştină,* Bucureşti, 1935, p. 150–152.

maschin a întărit, încă de pe când era la Damasc, pe creştinii din Constantinopol prin scrisori, iar pe de altă parte, cunoscând şi cele trei tratate care ni s-au păstrat, a dedus că acestea din urmă nu pot fi identice cu scrisorile din Damasc, ci sunt alte lucrări ale Sfântului Ioan Damaschin contra iconoclasmului, compuse mai târziu în mânăstirea Sf. Sava.

Tratatul contra lui Constantin Copronim

Am amintit mai sus că Ştefan Diaconul, autorul *Vieţii Sfântului Ştefan Noul Mucenic,* spune că Sf. Ioan Damaschin a scris contra lui Constantin Copronim (741–775) şi a sinodului iconoclast de la 754. Şi ni s-a păstrat o scriere îndreptată contra acestora sub numele Sfântului Ioan Damaschin[39].

Prima ediţie a acestei scrieri este făcută de Combefisius. În manuscrise este atribuită şi lui Ioan Damaschin, dar şi lui Ioan, patriarhul Ierusalimului[40].

Să cercetăm dacă această lucrare aparţine Sfântului Ioan Damaschin, sau lui Ioan al Ierusalimului, sau nici unuia dintre ei[41].

Pentru aceasta vom porni de la datele interne oferite de scrierea însăşi, căutând să aflăm: timpul şi locul compunerii.

Timpul compunerii. Termenul *a quo* al compunerii este anul 766, data edictului lui Constantin Copronim contra venerării sfintelor icoane[42]. Mai mult încă, dacă se ţine seamă de un text din lucrare, din care reiese că autorul scrie într-un timp de linişte, de potolire a furiei iconoclaste[43], atunci se poate coborî data compunerii după 775, anul morţii lui Constantin

39. P.G., XCV, col. 309–344.

40. Cf. P.G., XCV, col. 305–306.

41. Despre autenticitatea acestei lucrări să se vadă şi J. Langen, *op. cit.*, p. 187–194; K. Schwarzlose, *op. cit.*, p. 107-109.

42. P.G., XCV, col. 337 C; despre data edictului, Teofan, *Cronografia,* P.G., CVIII, col. 880 C.

43. *Ibidem,* col. 337CD. Să se vadă şi A. Lombard, *Constantin V, empereur des Romains,* Paris, 1902, după Hefele-Leclercq, *op. cit.*, p. 625, nota 1.

Copronim. Termenul *ad quem,* Sinodul VII ecumenic, din 787: autorul nu cunoaşte decât cele şase sinoade ecumenice[44].

Locul compunerii este Constantinopolul, şi nu Palestina, pentru următorul motiv: autorul numeşte pe Gherman al Constantinopolului (715–730) arhiereul şi păstorul său[45], titluri pe care nu le-ar putea da un palestinian ca Damaschin şi, mai cu seamă, un patriarh ca Ioan.

Din cele de mai sus rezultă că scrierea nu aparţine nici Sfântului Ioan Damaschin, mort la 749[46], cu mult înainte de data compunerii lucrării, şi nici lui Ioan, patriarhul Ierusalimului, din pricină că în timpul când această scriere a fost compusă nu avem nici un patriarh al Ierusalimului cu numele Ioan.

Ştirea, pe care o avem în *Viaţa sfântului Ştefan Noul Mucenic,* despre existenţa unei scrieri a lui Ioan Damaschin contra lui Constantin Copronim şi a sinodului iconoclast din 754, ne arată atât numai, că, în preajma anului 808, data compunerii vieţii, circula o astfel de scriere sub numele Sfântului Ioan Damaschin, poate chiar aceasta pe care o avem noi astăzi.

Epistola către împăratul Teofil

Pentru această scriere şi cea următoare, păstrate sub numele Sfântului Ioan Damaschin, nu avem nici o mărturie externă.

Epistola către împăratul Teofil[47] a fost publicată prima dată de către Combefisius[48].

Această epistolă nu poate fi a Sfântului Ioan Damaschin pentru faptul că este adresată împăratului Teofil, care a domnit între 829 şi 842, iar Sfântul Ioan Damaschin moare în 749.

44. P.G., XCV, col. 320CD; 321B.
45. P.G., XCV, col. 337 AB.
46. Despre data morţii să se vadă D. Fecioru, op. cit. p. 166-169.
47. P.G., XCV, col. 345–385.
48. P.G., XCV, col. 343–344.

Timpul compunerii. Unele date ale epistolei ne îngăduie să precizăm când a fost scrisă. Autorul spune că de la începutul ereziei iconoclaste, pe care o fixează sub Teodosie III (716–717), şi până la el s-au scurs 130 de ani[49]. Adăugând aceşti ani la 716, am avea anul 846, adică tocmai după moartea împăratului Teofil, căruia scrisoarea îi este adresată. Tot aici ni se mai spune apoi că Gherman al Constantinopolului a atacat prin viu grai atitudinea iconoclastă a împăratului Constantin Copronim (741–775) în al 736-lea an de la petrecerea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos[50]. Adăugaţi acum circa 30 de ani la 736; avem anul 766; or, se ştie că Gherman al Constantinopolului moare în anul 733, deci cu 33 de ani înainte.

Se vede lămurit din cele de mai sus că nu se poate pune nici un temei pe datele cronologice pe care le oferă epistola, pentru a preciza timpul când a fost scrisă.

Cu toate acestea, se poate fixa timpul, pornind de la felul în care scrie autorul anonim împăratului Teofil, căruia i se adresează direct[51]. După ce vorbeşte despre politica religioasă a lui Leon Isaurul (717–741)[52], a lui Constantin Copronim (741–775)[53], a lui Leon IV (775–780)[54], a lui Constantin VI (780–797)[55], a Irinei (797–802)[56], a lui Nichifor I (802–811)[57], a lui Mihail I Rangabe (811–813)[58], a lui Leon V Armeanul (813–820)[59], a lui Mihail II (820–829)[60], se adresează lui Teofil, dându-i sfatul ca, în conducerea împărăţiei, să

49. *Ibidem*, col. 356C.
50. *Ibidem*, col. 360CD.
51. *Ibidem*, col. 380A–384B.
52. *Ibidem*, col. 357A–360B.
53. *Ibidem*, col. 360B–364C.
54. *Ibidem*, col. 364C.
55. *Ibidem*, col. 364D.
56. *Ibidem*, col. 364D–365B.
57. *Ibidem*, col. 365C.
58. *Ibidem*, col. 365C–368C.
59. *Ibidem*, col. 368C–377A.
60. *Ibidem*, col. 377C–380A.

se uite la împărații credincioși dinainte de el, a căror slavă este nesfârșită[61], să imite pe Constantin cel Mare (306–337)[62], pe Teodosie cel Mare (379–395)[63], pe Arcadie (395–408), pe Onorie (395–423), pe Teodosie II (408–450) și pe toți împărații credincioși și să lase pe împărații morți în necredință să-și îngroape și să-și plângă sufletele lor moarte[64].

"Uită-te, continuă autorul, la rugăciunea celor smeriți și nu-ți întoarce fața de la ruga lor. Ai milă de bisericile tale și mângâie pe cei ce se tânguie, consolează pe cei în nevoi. Termină o dată cu schismele care sunt în biserici. Stinge mândria iconoclaștilor cu gânduri viclene. Distruge degrabă răzvrătirile ereziilor cu puterea dreptei tale împărății și cu brațul credinciosiei tale. Cheamă-i înapoi pe cei închiși, adună-i pe cei risipiți și strânge într-o singură legătură a dragostei sfânta sobornică și apostolică Biserică spre marea liniște a prea curatei credințe ortodoxe"[65]. Aceste cuvinte îndreptățesc presupunerea că epistola a fost adresată împăratului Teofil, chiar la începutul domniei lui. Dacă autorul ar fi cunoscut gândurile iconoclaste ale împăratului, n-ar fi scris în acești termeni, rugându-l adică să curme atrocitățile înaintașului său, Mihail II.

Autorul. Am spus mai sus că Sf. Ioan Damschin nu poate fi autorul acestei epistole.

Combefisius susține că epistola este opera comună a celor trei patriarhi orientali: Iov al Alexandriei, Hristofor al Antiohiei și Vasile al Ierusalimului[66].

Despre autor însă, se poate spune numai că este un arhiereu, care nici înainte de Teofil n-a tăcut, "pentru ca să nu păgubească pe Dumnezeu prin tăcere". Pe împărații dinaintea lui Teofil i-a rugat și i-a sfătuit ca pe niște domni, stăpâni,

61. *Ibidem*, col. 380B.
62. *Ibidem*, col. 380BC.
63. *Ibidem*, col. 380C–381B.
64. *Ibidem*, col. 381BC.
65. *Ibidem*, col. 381D–384A.
66. *Ibidem*, col. 343–344.

părinți și frați să se abată de la rătăcirea lor[67]. Mai mult încă, este și autorul unei lucrări dogmatice[68].

Raportul dintre epistolă și Viața Sfântului Ștefan Noul Mucenic. Pentru domnia lui Constantin Copronim sunt următoarele locuri comune între aceste două scrieri:

Cuvântarea lui Gherman în fața lui Leon Isaurul: *Epist.* P.G., XCV, col. 360C-361A = *Viața,* P.G., C, col. 1084C-1085C.

Jurământul impus de Constantin Copronim populației: *Epist.* P.G., XCV, col. 361AC = *Viața,* P.G., C, col. 1112AC.

Sinodul iconoclast de la 754: *Epist.* P.G., XCV, col. 361D-364A = *Viața,* P.G., C, col. 1120C-1121C.

Din felul cum apar aceste locuri într-o lucrare și în alta, nu reiese că *Epistola către Teofil* a folosit *Viața Sfântului Ștefan Noul Mucenic,* cum susține Leclercq[69], ci că amândouă s-au servit de un izvor comun, poate de un act oficial, pe care *Epistola către Teofil* îl folosește textual, iar diaconul Ștefan, autorul *Vieții,* ca aghiograf, îl amplifică.

Dialog înfierător contra iconoclaștilor

Prima ediție a acestei lucrări[70] a fost făcută de Gallandi[71]. Manuscrisele o atribuie când Sfântului Ioan Damaschin, când lui Ioan, patriarhul Ierusalimului († 735 sau 745).

Din indiciile interne, pe care le vom găsi cu privire la timpul compunerii scrierii, ne vom pronunța dacă aparține unuia sau altuia.

Timpul compunerii. Autorul menționează sinodul iconoclast de la 754[72], așa că scrierea a fost compusă după această

67. *Ibidem,* col. 384B.

68. *Ibidem,* col. 384D. Despre autenticitatea acestei lucrări să se vadă și K. Schwarzlose, *op. cit.,* p. 109-111.

69. *Op. cit.,* p. 625, nota 1.

70. P.G., XCVI, col. 1348–1361.

71. Cf. P.G., XCVI, col. 1347–1348.

72. *Ibidem,* col. 1352AB.

dată. Mai mult încă, autorul ne spune că de la patima şi învierea Mântuitorului au trecut 745 de ani. La aceştia, adăugaţi circa 30 de ani, am avea anul 775 ca an al compunerii. Iar mai jos puţin, că de la apariţia iconoclasmului şi până la el s-au scurs "mai mult sau mai puţin" de 45 de ani[73]. Apariţia oficială a ereziei luând naştere la 726, urmează că a scris dialogul pe la 771.

Prin urmare, dialogul trebuie să fie scris după sinodul iconoclast de la 754, în ultimii ani de domnie a lui Constantin Copronim (741–775), între 771 şi 775.

Astfel stând lucrurile, urmează că nu poate să aibă ca autor nici pe Sfântul Ioan Damaschin, mort la 749, nici pe Ioan al Ierusalimului, mort în 735 sau 745, şi nici alt patriarh al cetăţii sfinte cu numele Ioan nu mai avem până la jumătatea secolului IX[74].

73. *Ibidem*, col. 1361A.

74. Despre autenticitatea acestei lucrări să se vadă şi J. Langen, *op. cit.*, p. 265-267.

TEOLOGIA ICOANELOR LA SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN

Edictele lui Leon Isaurul contra icoanelor

Leon Isaurul (717–741) a dat două edicte contra sfintelor icoane: unul în 726, iar altul în 729[75]. Din nefericire, nu posedăm nici unul dintre ele, aşa că nu putem cunoaşte precis în ce constau hotărârile împăratului iconoclast[76]. Totuşi putem reface întrucâtva capetele de acuzaţie contra cinstirii icoanelor, din aşa-numitele răspunsuri ale papei Grigorie II (715–731) la scrisorile lui Leon[77]. Din aceste răspunsuri se vede că împăratul susţinea că cei care se închină icoanelor sunt idololatri[78] pentru că se închină la pietre, la pereţi, la tablouri[79]. Venerarea icoanelor este oprită de Dumnezeu, Care interzice, în mod riguros, închinarea la tot ce este făcut de mână omenească. "Încredinţează-mă, spune Leon, că ni s-a predat să venerăm şi să ne închinăm la ceea ce este făcut de mână omenească, şi atunci mărturisesc şi eu că acolo este legea lui Dumnezeu"[80].

75. K. Schwarzlose, *op. cit.*, p. 51–54; L. Bréhier, *La querelle des images (VII–IX s.)*, II éd., Paris, 1904, p. 13–15.

76. Asupra originii iconoclasmului vezi: K. Schwarzlose, *op. cit.*, p. 37 urm.; L. Bréhier, op. cit., p. 8–13; N. Iorga, *Les origines de l'iconoclasme*, în Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine, t. XI, 1924, p. 142–155; Acelaşi, *Histoire de la vie byzantine. Empire et civilisation, II. L'empire moyen de civilisation hellénique (641–1081)*, Bucarest, 1934, p. 30 urm.

77. Baronius, în Analele sale la anul 726, publică pentru prima dată aceste răspunsuri ale papei Grigorie II. De aici au trecut şi în alte colecţii, între care Mansi, XII, col. 959–982, iar în traducere franceză în Hefele-Leclercq, *op. cit.*, t. III, 2, p. 660–672. Autenticitatea acestor scrisori este discutabilă. Să se vadă Hefele-Leclercq, *op. cit.*, p. 659–664.

78. Mansi, XII, col. 959 D.

79. *Ibidem*, col. 966 A.

80. *Ibidem*, col. 959 E.

Leon Isaurul își justifică hotărârile luate, printr-un principiu nu rareori întrebuințat de împărații bizantini: "Eu sunt împărat și preot în același timp"[81]. Are dreptul, deci, să legifereze atât în afacerile bisericești, cât și în cele politice. Și chestiunile de credință ale Bisericii, ca și treburile politice ale imperiului sunt de competența sa.

Atitudinea Sfântului Ioan Damaschin față de aceste edicte

Contra acțiunii iconoclaste a împăratului bizantin se ridică Sf. Ioan Damaschin, monah și preot în mânăstirea Sfântul Sava de lângă Ierusalim. Damaschin protestează, în primul rând, contra faptului că Leon Isaurul își ia asupra sa drepturi sinodale. Principiului cezaro-papist al împăratului, Damaschin îi opune principiul sinodal, singurul justificat în Ortodoxie, de a legifera în materie de credință. Vede în titulatura lui Leon Isaurul o primejdie de moarte pentru ființa și existența Bisericii. Împăratul nu poate legiui în Biserică[82], deoarece Apostolul Pavel spune că Biserica este condusă de apostoli, de profeți, de păstori și de didascali (I Cor. 12, 28)[83]. Apostolul, deci, nu pomenește pe împărați. Împărații au obligația să poarte grijă de bunul mers al treburilor politice și să nu se amestece în cele ale Bisericii. Călcarea acestui principiu este pedepsită de Dumnezeu, iar Vechiul Testament ne dă destule exemple de pedepse pe care le-au primit regii iudei care s-au amestecat în treburile bisericești (I Regi 15, 27; III Regi 19,2; IV Regi 9, 36)[84]. "Ne supunem ție, împărate, spune Sf. Ioan Damaschin, în lucrurile care privesc viața, dăjdiile, vămile, încasările și cheltuielile, în toate ale noastre încredințate ție;

81. *Ibidem*, col. 975 D.
82. P.G., XCIV, col. 1296 C.
83. *Ibidem*, col. 1296 C.
84. *Ibidem*, col. 1296 D–1297 A.

dar în ce privește conducerea Bisericii avem pe păstori, pe cei care ne-au grăit nouă cuvântul și care au formulat legiuirea bisericească"[85].

Tot cu atâta competență va răspunde Damaschin și celorlalte acuzații ale împăratului iconoclast, și prin aceasta monahul de la Sfântul Sava este cel care "construiește prima teorie dogmatică a cultului icoanelor"[86].

Noțiunile de icoană și închinare

În fruntea lucrării sale fundamentale, "Πηγὴ Γνώσεως", Damaschin așază un tratat de logică, în care discută definițiile și raporturile noțiunilor cu care va lucra în tratatul său de dogmatică "Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως". Face acest lucru pentru că socotește ca absolut necesară cunoașterea noțiunilor cu care lucrează pentru înțelegerea celor expuse în Ἔκδοσις. Același procedeu îl utilizează și în tratatele sale despre cultul icoanelor: adaugă expunerii teologiei icoanelor, dialectica noțiunilor; și nu se va putea înțelege doctrina lui Damaschin despre icoane, și nici ideea de închinare ce se dă acestora, dacă nu se va ști, mai întâi, ce înseamnă icoană și închinare, și dacă nu se vor cunoaște felurile acestora.

Din definițiile pe care le dă Sf. Ioan Damaschin acestor noțiuni rezultă atât legitimitatea întrebuințării icoanelor în cultul creștin, cât și legitimitatea cultului dat acestora.

Definiția icoanei. Ce este icoana? "Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστιν ὁμοίωμα χαρακτηρίζον τὸ πρωτότυπον, μετὰ τοῦ καὶ τινα διαφορὰν ἔχειν πρὸς αὐτό"[87]. Aici avem o definiție strict logică a noțiunii de icoană: genul proxim "ὁμοίωμα χαρακτηρίζον τὸ πρωτότυπον", iar diferența specifică "μετὰ τοῦ καὶ τινα διαφορὰν ἔχειν πρὸς αὐτό". Icoana, deci, nu este identică cu originalul sau, potrivit

85. *Ibidem*, col. 1297 B.
86. Louis Bréhier, *op. cit.*, p. 17.
87. P.G., XCIV, col. 1240 C.

termenului grec, cu prototipul, ci se deosebeşte de el în ceva şi cu ceva. În tratatul al treilea, dezvoltă, oarecum, această definiţie: "Icoana este o asemănare (ὁμοίωμα), un model (παράδειγμα), o întipăritură (ἐκτύπωμα) a cuiva, care arată în ea pe cel ce este înfăţişat în icoană (τὸ εἰκονιζόμενον)". Icoana nu seamănă în totul cu originalul (τῷ πρωτοτύπῳ), adică cu cel reprezentat, căci altceva este icoana, şi altceva este originalul şi, în general, se observă o deosebire între ele, pentru că acesta nu este cealaltă şi cealaltă nu este acesta. Aceste din urmă cuvinte indică şi deosebirea, dar şi asemănarea dintre icoană şi original. Spre exemplu, icoana omului nu este identică cu omul, întrucât această icoană reprezintă numai forma corpului, nu şi puterile sufletului: icoana nu vorbeşte, nu gândeşte şi nici nu simte[88]. De asemenea, Fiul lui Dumnezeu este icoana naturală a Tatălui: este întru totul asemenea Tatălui, dar se deosebeşte de Tatăl pentru că Tatăl este nenăscut, pe când Fiul este născut[89].

Care este raţiunea existenţei icoanei? Din definiţia de mai sus, s-a văzut că icoana ne arată, ne pune în evidenţă originalul, adică un lucru pe care nu-l avem în faţă, căci de ar fi de faţă, nu am mai avea nevoie de icoană: "πᾶσα εἰκὼν ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου ἐστὶ καὶ δεικτική"[90]. Urmează, deci, că icoana este cerută în primul rând de insuficienţele firii omeneşti: omul, fiind circumscris în timp şi spaţiu, nu poate avea o cunoştinţă directă a celor nevăzute, nici a celor trecute sau viitoare şi nici a celor depărtate în spaţiu. Din pricina acestor insuficienţe de cunoaştere a fost descoperită icoana, care serveşte la ghidarea cunoştinţei (πρὸς ὁδηγίαν γνώσεως) şi la relevarea şi arătarea celor ascunse (πρὸς φανέρωσιν καὶ δημοσίευσιν τῶν κεκρυμένων)[91].

Felurile icoanelor. Sunt mai multe feluri de icoane[92].

88. *Ibidem*, col. 1337 AB.
89. *Ibidem*, col. 1240 C.
90. *Ibidem*, col. 1337 B.
91. *Ibidem*, col. 1337 BC.
92. Pentru a înţelege noţiunea de icoană la Damaschin trebuie să ne cliberăm de sensul pe care îl dăm de obicei termenului icoană, adică de

Primul fel de icoană este icoana naturală[93]. Spre exemplu: fiul cuiva este icoana naturală a aceluia care l-a născut[94]. Dar icoana naturală prin excelenţă este Fiul lui Dumnezeu, Care poartă în întregime, în El însuşi, pe Tatăl, şi se deosebeşte de Acesta prin aceea că este cauzat[95]. Că Fiul este icoana Tatălui o spune însuşi Apostolul Pavel (Col. 1, 15)[96].

Al doilea fel de icoană este ideea, care se găseşte în Dumnezeu, despre cele ce vor fi, adică sfatul Lui cel mai înainte de toţi vecii[97]. În sfatul lui Dumnezeu s-au înfăţişat, în chip de icoane, toate cele hotărâte de El, în acelaşi fel în care un om, care doreşte să zidească o casă, îşi face în mintea sa imaginea casei pe care o va zidi[98].

Al treilea fel de icoană este cel prin poziţie sau prin imitare (κατὰ θέσιν καὶ μίμησιν)[99]. Spre exemplu: omul. Acesta prin fire este om, dar prin poziţie şi imitare este icoana Dumnezeirii. Căci după cum Dumnezeirea este una, dar este compusă din Tatăl, Care este Νοῦς, din Fiul, Λόγος, şi din Sfântul Duh, Πνεῦμα, tot astfel şi omul este unul, dar este compus din νοῦς, λόγος şi πνεῦμα. Tot icoana Dumnezeirii este omul şi în ceea ce priveşte liberul arbitru şi facultatea de a conduce (κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἀρχικόν), prin faptul că la creare Dumnezeu a zis: "*Să facem pe om după chipul şi asemănarea Noastră*" (Fac. 1, 26)[100].

Al patrulea fel de icoană este acela prin care înfăţişăm, prin scris sau prin chipuri, cele nevăzute şi necorporale, din

reprezentare grafică a cuiva, şi să avem în minte definiţia Sfântului Ioan, anume că icoana este tot ceea ce se aseamănă cu originalul, dar se deosebeşte în ceva; icoană în sensul larg, nu restrâns, al cuvântului.

93. *P.G.*, XCIV, col. 1337 C.
94. *Ibidem*, col. 1337 B.
95. *Ibidem*, col. 1240 C; 1340 AB.
96. *Ibidem*, col. 1340 A.
97. *Ibidem*, col. 1340 C.
98. *Ibidem*, col. 1240 D–1241 A; 1340 C.
99. *Ibidem*, col. 1337 C; 1340 C.
100. *Ibidem*, col. 1340 D.

cauza neputinţei noastre de a înţelege cele necorporale în afară de corpuri şi fără o analogie cu lucrurile ce ne cad sub simţuri. Astfel, pentru a înţelege Dumnezeirea sau îngerii, ne servim de icoane sau, cum am spune azi, de exemple prin analogie. Ca să înţelegem Treimea în unime, ne servim de imaginea soarelui, luminii şi căldurii, sau de minte, cuvânt şi duh, sau de planta trandafirului, floare şi miros[101].

Al cincilea fel de icoană este cel ce înfăţişează şi schiţează mai dinainte cele viitoare (ὁ προεικονίζων καὶ προδιαγράφων τὰ μέλλοντα), pe care azi l-am numi tip sau simbol. Spre exemplu: toiagul, chivotul simbolizează pe Maica Domnului; marea, apa, norul simbolizează Duhul Botezului[102].

Al şaselea fel de icoană este cel făcut spre aducerea aminte a faptelor întâmplate, a minunilor, virtuţilor, răutăţilor. Toate acestea sunt făcute spre folosul acelora care le vor privi, ca să evite răul şi să imite virtutea[103]. Acest fel de icoană, icoana în sensul restrâns al cuvântului, este de două feluri: 1) când înfăţişăm cele petrecute, prin scris, pentru ca prin citire oamenii să ia cunoştinţă de ele, spre exemplu: tablele date lui Moise, Vechiul Testament; 2) când zugrăvim chipurile bărbaţilor virtuoşi şi sfinţi[104].

Definiţia închinării

Închinarea este semnul supunerii, adică al smeririi[105].

Felurile închinării. Sunt două categorii mari de închinare: una *absolută:* "ἡ κατὰ λατρείαν προσκύνησις", *adorarea,* care se aduce numai lui Dumnezeu, şi alta *relativă:* "ἡ ἐκ τιμῆς προσαγομένη προσκύνησις", *venerarea,* adusă persoanelor sau obiectelor care au ceva divin în ele sau sunt în legătură cu

101. *Ibidem,* col. 1241 AC; 1341 AC.
102. *Ibidem,* col. 1341 C; 1241 C.
103. *Ibidem,* col. 1341 CD; 1241 D.
104. *Ibidem,* col. 1341 D–1344 A; 1241 D–1244 A.
105. *Ibidem,* col. 1348 D; 1244 A.

divinitatea[106]. Între adorare şi venerare este mare deosebire: "Ἕτερον γάρ ἐστιν ἡ τῆς λατρείας προσκύνησις, καὶ ἕτερον ἡ ἐκ τιμῆς προσαγομένη τοῖς κατὰ τι ἀξίωμα ὑπερέχουσιν"[107].

Închinarea absolută sau adorarea

Adorarea se aduce numai lui Dumnezeu, Care este demn de adoraţie prin însăşi fiinţa Sa[108]. Adorarea se aduce numai lui Dumnezeu de către oameni, ca de nişte robi, în diferite moduri: primul mod este adorarea de bună voie, pe care o practică cei credincioşi; al doilea este adorarea adusă lui Dumnezeu fără de voie, cum fac demonii; al treilea, cel amintit de Sf. Apostol Pavel, este adorarea dată lui Dumnezeu de către cei care nu cunosc pe Cel prin fire Dumnezeu[109].

Motivele închinării absolute sau ale adorării. Adorarea ia naştere în sufletele oamenilor din mai multe motive:

1. Admiraţia faţă de măreţia şi înţelepciunea nesfârşită a lui Dumnezeu[110].

2. Mulţumirea pentru bunătăţile pe care ni le dă, deoarece totul din lume se datoreşte bunătăţii Lui[111].

3. Insuficienţa firii omeneşti: pentru că ştim că suntem neputincioşi să facem binele prin noi înşine, ne închinăm lui Dumnezeu spre a fi izbăviţi de rău şi a avea parte de bine[112].

4. Pocăinţa şi mărturisirea păcatelor; acest din urmă motiv al adorării capătă diferite numiri, după felul în care se manifestă: de fiu, când ne mâhnim de păcatele noastre pentru dragostea ce-I purtăm lui Dumnezeu; de năimit, când ne pocăim în vederea răsplăţii; de rob, când o facem de frica iadului[113].

106. *Ibidem*, col. 1244 AB; 1348 D–1349 A.
107. *Ibidem*, col. 1240 B.
108. *Ibidem*, col. 1249 A; 1244 A.
109. *Ibidem*, col. 1349 A.
110. *Ibidem*, col. 1349 AB.
111. *Ibidem*, col. 1349 BC.
112. *Ibidem*, col. 1349 C.
113. *Ibidem*, col. 1349 D–1352 A.

Închinarea relativă sau venerarea

Spre deosebire de adorare, care are un singur obiectiv, pe Dumnezeu, venerarea are mai multe obiective.

În primul rând, pe aceia în care Dumnezeu se odihneşte, adică Maica Domnului şi sfinţii, numiţi de însăşi Scriptura dumnezei; sunt dumnezei nu prin fire, ci prin poziţie ("οὐ φύσει, ἀλλὰ θέσει"). O dată ce participă la Dumnezeire, ne închinăm sfinţilor ca unor robi ai lui Dumnezeu; şi închinându-ne lor, ne închinăm Dumnezeului Căruia slujesc[114]. Venerarea lor este condiţionată de adorarea lui Dumnezeu[115].

În al doilea rând, ne închinăm obiectelor în care şi prin care Dumnezeu a lucrat mântuirea noastră, fie înainte, fie după întruparea Mântuitorului, spre exemplu: muntelui Sinai, Nazaretului, ieslei din Betleem, lăncii, mormântului Domnului şi altora asemenea. Nu ne închinăm acestora pentru că sunt divine, ci pentru că prin ele a binevoit Dumnezeu să ne mântuiască[116].

În al treilea rând, ne închinăm obiectelor afierosite lui Dumnezeu, spre exemplu: Sfintei Evanghelii, potirelor, Sfintei Mese etc.[117]

În al patrulea rând, ne închinăm icoanelor care s-au arătat profeţilor şi icoanelor preînchipuitoare, spre exemplu: toiagului lui Aaron, care întruchipează pe Maica Domnului[118].

În al cincilea rând, ne închinăm unii altora, pentru că purtăm în noi chipul lui Dumnezeu[119].

În al şaselea rând, ne închinăm celor mai mari decât noi, spre exemplu: închinarea dată de Iacov lui Isav (Fac. 33, 3) şi lui Faraon (Fac. 47, 10)[120].

114. *Ibidem*, col. 1352 A–1353 A.
115. *Ibidem*, col. 1244 AB.
116. *Ibidem*, col. 1353 AC.
117. *Ibidem*, col. 1353 CD.
118. *Ibidem*, col. 1353 D–1356 A.
119. *Ibidem*, col. 1356 B.
120. *Ibidem*, col. 1356 B.

În al şaptelea rând, este închinarea dată de Avraam fiilor lui Emor (Fac. 23, 7)[121].

Legitimitatea întrebuinţării icoanelor şi legitimitatea cultului icoanelor

Aceasta este definiţia noţiunilor de icoană şi de închinare dată de Sf. Ioan Damaschin. Până aici sunt consideraţii generale de logică, pe care le-ar fi primit şi cei mai înverşunaţi iconoclaşti, deoarece atât definiţiile icoanei şi ale închinării, cât şi felurile acestora sunt justificate cu exemple din Vechiul Testament, respectat de iconoclaşti.

Posibilitatea pictării lui Dumnezeu, a îngerilor şi a sfinţilor

Acum este necesar să se demonstreze că icoanele sfinţilor sunt permise în creştinism şi li se poate da un cult. Iar demonstraţia o face Sf. Ioan Damaschin pornind de la definiţiile expuse mai sus.

Teologul de la Sf. Sava demonstrează posibilitatea şi legitimitatea întrebuinţării icoanelor, punând acest principiu general: "Este firesc că se pot înfăţişa în icoană corpurile, ca unele ce au forme, limite corporale şi culoare"[122]. Singur Dumnezeu nu poate fi zugrăvit, deoarece El este formă fără greutate, fără întindere, nevăzut, mai presus de pricepere[123]. Pentru aceasta, are dreptate legiuitorul când spune că nu trebuie să se reprezinte ceea ce este nevăzut, că nu este permis să se facă chipul lui Dumnezeu[124].

121. *Ibidem*, col. 1356 B.
122. *Ibidem*, col. 1344 B.
123. *Ibidem*, col. 1344 B.
124. *Ibidem*, col. 1236 A.

Dar când Dumnezeu S-a făcut om, când S-a făcut asemenea nouă, putem să facem icoana Sa, deoarece prin aceasta intră în categoria celor ce pot fi reprezentate în icoană. "Evident însă, spune Sf. Ioan Damaschin, că atunci când vezi că Cel fără de trup S-a făcut pentru tine om, atunci vei face icoana chipului Lui omenesc. Când Cel nevăzut S-a făcut văzut în trup, atunci vei înfăţişa în icoană asemănarea Celui care S-a făcut văzut. Când Cel fără de corp, fără de formă, fără de greutate şi calitate, fără de mărime, din pricina superiorităţii firii Lui, "*Cel care există în chipul lui Dumnezeu*" (Filip. 2, 6) "*a luat chip de rob*" (Filip. 2, 7), prin această apropiere de cantitate şi calitate, şi a îmbrăcat chipul corpului, atunci zugrăveşte-l icoana şi aşază spre contemplare pe Acela care a primit să fie văzut. Zugrăveşte coborârea Lui fără nume, naşterea din Fecioară, botezul în Iordan, Schimbarea la faţă de pe Tabor, Patimile – mijlocitoarele nepătimirii, moartea, minunile –, simbolurile firii Lui dumnezeieşti, minuni făcute prin lucrarea trupului, dar cu ajutorul lucrării dumnezeieşti, crucea cea mântuitoare, înmormântarea, învierea, înălţarea la cer. Zugrăveşte-le pe toate şi cu cuvântul, şi cu culorile"[125]. Prin acestea, Sf. Ioan Damaschin opune iconoclaştilor cel mai puternic argument pentru posibilitatea înfăţişării, prin pictură, a Dumnezeirii, anume, întruparea lui Dumnezeu. Hristologia deci, subiectul favorit al lui Damaschin, îi serveşte drept armă contra demolatorilor de icoane; hristologia, pe care aceştia o vor invoca mai târziu în sprijinul rătăcirii lor, susţinând că, prin zugrăvirea lui Hristos, reprezentăm numai firea omenească, şi nu şi pe cea dumnezeiască a Domnului. Cuvintele ultime ale citatului de mai sus, "minunile, simbolurile firii Lui dumnezeieşti, minuni făcute prin lucrarea trupului, dar cu ajutorul lucrării dumnezeieşti", sunt răspunsul anticipat la argumentul iconomahilor. În virtutea unirii ipostatice, avem în persoana Mântuitorului, în întregime, şi Dumnezeirea Sa, Cuvântul, şi

125. *Ibidem*, col. 1240 AB.

umanitatea Sa, omul. Cuvântul S-a făcut trup, nepierzând nimic din divinitatea Sa, şi tot astfel şi corpul s-a unit cu Cuvântul, rămânând ceea ce era înainte de unire[126]. Prin urmare, când privim chipul zugrăvit al Domnului, vedem în El şi pe Dumnezeu-Cuvântul şi pe om. Şi, lapidar, declară Damaschin: "Odinioară Dumnezeu cel necorporal şi fără de formă nu Se zugrăvea deloc. Acum însă, prin faptul că Dumnezeu S-a arătat în trup, a locuit printre oameni, fac icoana chipului văzut al lui Dumnezeu"[127].

Fiind stabilit principiul că poate fi înfăţişat tot ceea ce este corporal, urmează cu necesitate că pot fi reprezentate chipurile Maicii Domnului şi ale sfinţilor. Mai mult chiar, pot fi reprezentaţi şi îngerii şi demonii, deoarece aceştia, în raport cu spiritul prin excelenţă pur al lui Dumnezeu, nu sunt cu totul spirituali, ci tot corporali, fiinţe circumscrise în timp şi spaţiu[128].

Legitimitatea întrebuinţării icoanelor

Dacă putem face icoana Dumnezeului întrupat, a Maicii Domnului, a sfinţilor, se pune întrebarea: se pot întrebuinţa în cultul creştin?

Dumnezeu însuşi a permis şi a îngăduit icoanele. El a născut pe Fiul Său, Care este icoana Lui naturală[129]. Tot Dumnezeu a făcut pe om după chipul şi asemănarea Sa[130]. Din acestea rezultă că Însuşi Dumnezeu este Cel dintâi care face icoane. Afară de aceasta, nici Legea Veche nu opreşte uzul icoanelor, după cum încearcă să susţină iconoclaştii. Este drept, Moise spune să nu se facă asemănarea nici unui lucru care există în cer, pe pământ, în apă sau sub pământ (Ieş. 20,

126. *Ibidem*, col. 1236 B–C.
127. *Ibidem*, col. 1245 A.
128. *Ibidem*, col. 1344 B; 1345 A.
129. *Ibidem*, col. 1240 C; 1337 D–1340 A; 1345 A.
130. *Ibidem*, col. 1345 B; 1308 A.

3), dar acelaşi Moise porunceşte să se facă catapeteasma, să se facă chipurile heruvimilor, să se facă chivotul şi toate cele care se găsesc în cort[131]. Solomon, mai târziu, ridică lui Dumnezeu templu măreţ şi sapă de jur împrejur chipuri de heruvimi (II Regi 6, 25, 29)[132]. Se contrazice oare Moise, sau Solomon calcă porunca Legii? Mai mult încă, se contrazice Însuşi Dumnezeu, Care o dată porunceşte să nu se facă chipul nici unui lucru sau fiinţe, iar altă dată porunceşte să se facă chipul acestora? Nu! Dumnezeu este unul, şi deci nu poate porunci lucruri contrarii[133]. Explicarea acestor aparente contradicţii este în altă parte, nu în Dumnezeu. S-a poruncit iudeilor să nu facă asemănarea vreunui lucru sau fiinţe pentru a-i feri de idolatrie, căci îi ştia înclinaţi spre cultul idolilor, şi pentru a nu adora făptura în locul Făptuitorului[134]. Mai este însă şi un motiv pedagogic: Dumnezeu, potrivit cuvintelor Apostolului Pavel, a vorbit oamenilor în multe feluri şi în multe chipuri. El a procedat cu omenirea ca şi un medic faţă de bolnavi. După cum un medic nu dă aceeaşi doctorie tuturor bolnavilor, ci fiecăruia o doctorie deosebită după felul bolii, al constituţiei bolnavului, al vârstei şi al timpului, tot astfel şi Dumnezeu, cunoscând înclinaţia iudeilor spre idolatrie, a oprit să se facă icoane întrucât erau încă copii[135]. Acum, însă, când am ieşit din vârsta copilăriei, nu ne mai hrănim cu hrana ce se dădea omenirii altă dată, nu mai stăm sub imperiul Legii Vechi, al umbrei, ci sub imperiul Legii Noi, al harului. Toate prescripţiile Legii Vechi sunt desfiinţate; nu mai suntem copii, ci am ajuns oameni maturi, prin Iisus Hristos[136]. Că sunt desfiinţate prescripţiile Legii Vechi se vede din următoarele fapte: creştinii nu ţin sâmbăta şi nu se circumcid, cum vădit

131. *Ibidem*, col. 1245 D–1248 D.
132. *Ibidem*, col. 1249 D–1252 D.
133. *Ibidem*, col. 1244 C.
134. *Ibidem*, col. 1226 D–1237 C; 1308 B.
135. *Ibidem*, col. 1289 A–1292 C.
136. *Ibidem*, col. 1237 CD; 1308 BC.

porunceşte Legea lui Moise[137]. De asemenea, creştinii sărbătoresc moartea mucenicilor şi se ating de corpurile lor, sărutându-le, lucru neîngăduit de Legea Veche, care socotea necurat pe cel ce se apropia de un mort[138].

Legitimitatea cultului icoanelor

Rămâne acum o ultimă problemă: se poate aduce icoanelor un cult, o dată ce sunt permise în creştinism?

Din definiţia pe care o dă Sf. Ioan Damaschin icoanei rezultă că i se poate aduce un cult, deoarece acesta nu se îndreaptă spre icoană, ci spre cel care este reprezentat în icoană, potrivit principiului pus de Marele Vasile: "Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfăţişat în icoană"[139].

În felul în care se venerează icoana împăratului, în acelaşi fel se venerează şi icoanele sfinţilor. Cinstim icoanele împăraţilor, din cauza chipului pe care ele îl reprezintă, nu din cauza materiei din care sunt făcute aceste icoane. Tot astfel şi cu icoanele sfinţilor: cultul dat icoanelor nu se îndreaptă către ele, ci către cei care sunt reprezentaţi în aceste icoane. Pentru aceasta, iconoclaştii fac una dintre cele mai mari greşeli când acuză pe ortodocşi că sunt adoratori ai lemnului. Nu-şi dau seama în ce greşeală cad şi în ce inconsecvenţă se găsesc. Cad în greşeala maniheilor, care susţin că materia este rea; dar nimic nu este rău şi necinstit din ceea ce a făcut Dumnezeu. Rău este numai ceea ce nu are pe Dumnezeu ca autor. Că materia nu este rea se vede chiar din Vechiul Testament, unde Dumnezeu porunceşte să se facă obiecte pentru trebuinţa cortului mântuirii[140]. Iconoclaştii sunt apoi şi inconsecvenţi

137. *Ibidem*, col. 1300 D.
138. *Ibidem*, col. 1253 A.
139. *Ibidem*, col. 1252 D.
140. *Ibidem*, col. 1245 C–1248 B; 1297 B–1300 A.

cu ei înşişi. Ei, care opresc cinstirea sfintelor icoane, ei, care numesc pe închinătorii acestora închinători ai materiei, se închină materiei, deoarece se închină lemnului crucii, mormântului Domnului, Sfintei Evanghelii, sfintelor potire, jertfei euharistice[141]. "Dacă mă închin şi respect, spune Sf. Ioan Damaschin, ca pe nişte cauze ale mântuirii, crucea, lancea, trestia şi buretele, prin care omorâtorii de Dumnezeu iudei au batjocorit şi au omorât pe Domnul meu, nu mă voi închina icoanelor făcute de credincioşi cu scop bun, spre slava şi amintirea patimilor lui Hristos? Dacă mă închin icoanei crucii, ori din ce materie ar fi făcută, nu mă voi închina icoanei Celui răstignit, Care a vădit puterea mântuitoare a crucii?"[142] "Sau suprimă cinstea şi închinarea tuturor acestora, sau admite, potrivit tradiţiei bisericeşti, şi închinarea icoanelor, care sunt sfinţite prin Numele lui Dumnezeu şi umbrite din cauza aceasta cu harul dumnezeiescului Duh"[143].

Un ultim argument pentru legitimitatea cultului sfintelor icoane aduce Damaschin din însăşi vechimea acestui cult. Cultul icoanelor este foarte vechi şi ca dovadă stau mărturie întreaga literatură a Sfinţilor Părinţi[144] şi tradiţia nescrisă a Bisericii[145]. Căci în felul în care ni s-a transmis, din tată în fiu, să ne închinăm spre răsărit şi să ne botezăm prin întreită cufundare, în acelaşi fel ni s-a transmis să zugrăvim icoane şi să ne închinăm lor[146]. Nu avem dreptul să schimbăm nimic din tradiţia bisericească. Şi de multe ori vine sub condeiul lui Damaschin: "*Nu depăşim hotarele veşnice pe care le-au pus părinţii noştri* (Prov. 22, 28), *ci ţinem predaniile aşa cum le-am primit*"[147].

141. *Ibidem*, col. 1245 BC.
142. *Ibidem*, col. 1305 AB.
143. *Ibidem*, col. 1245 C.
144. *Ibidem*, col. 1260 B–1280 C; 1313 B–1316 D; 1360 A–1420 C.
145. *Ibidem*, col. 1256 B.
146. *Ibidem*, col. 1301 A; 1255 C.
147. *Ibidem*, col. 1297 B; 1256 A; 1301 B.

Rolul instructiv, educativ şi haric al icoanelor

În sfârşit, icoanele mai au şi un rol instructiv. Ele sunt un fel de carte pentru toată lumea, dar mai cu seamă pentru cei care nu ştiu să citească[148]. Prin icoane, credincioşii cunosc viaţa şi faptele Mântuitorului, râvna, abnegaţia, credinţa, stăruinţa în fapte şi evlavie a sfinţilor. Şi de aici purcede şi rolul educativ al icoanelor. Prin pictura de pe ele, icoanele ne aduc aminte de toate aceste fapte şi minuni[149], iar simpla lor vedere ne îndeamnă spre fapte bune, spre râvnirea virtuţii şi evitarea viciului[150]. "Nu am prea multe cărţi, spune Sf. Ioan Damaschin, şi nici nu am timp liber pentru a citi; intru însă în biserică, spitalul obştesc al sufletelor, înăbuşit de gânduri ca de nişte spini; podoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfată vederea ca o livadă şi, pe nesimţite, gloria lui Dumnezeu pătrunde în suflet. Am privit răbdarea mucenicului, răsplata cununilor şi mă aprind, ca prin foc, de dorinţa de a-l imita. Căzând la pământ, mă închin lui Dumnezeu, prin mijlocirea mucenicului, şi mă mântui"[151].

Mai mult încă, icoanele, în concepţia ortodoxă, aşa cum o formulează Sfântul Ioan Damaschin şi cum a gândit de-a pururi Biserica Ortodoxă, au nu numai un rol educativ şi instructiv, ci sunt pline de Duhul Sfânt, au în ele harul dumnezeiesc[152] şi puterea facerii de minuni[153].

148. *Ibidem*, col. 1248 C; 1268 AB; 1293 C; 1332 B.
149. *Ibidem*, col. 1241 D; 1248 D.
150. *Ibidem*, col. 1241 D.
151. *Ibidem*, col. 1268 AB; 1293 C; 1332 B.
152. *Ibidem*, col. 1249 CD; 1264 B.
153. *Ibidem*, col. 1272 D–1273 A.

* *
*

Teologia icoanelor, astfel formulată de Sf. Ioan Damaschin, a ajuns teologia oficială a Bisericii. Termenii "ἡ κατα λατρείαν προσκύνησις" şi "ἡ ἐκ τιμῆς προσαγομὲνη προσκύνησις", şi i-a însuşit Sinodul VII ecumenic (787) în hotărârile sale, iar doctrina, în linii mari, aşa cum a expus-o monahul de la Sf. Sava în cele trei tratate, influenţează în mare măsură pe scriitorii antiiconoclaşti de după el, Nichifor al Constantinopolului (806–815) şi Teodor Studitul († 826).

ABREVIERI

AASS = Acta sanctorum, editate de Bollandiști.

AB = Analecta Bollandiana, Bruxelles.

ADCB = A Dictionary of Christian Biography, editat de W. Smith și H. Wace, Londra.

AHDL = Archives d'histoire doctrinale et littéraire, Paris.

AJArch = The American Journal of Archaeology, New-York.

AO = Acta orientalia, Lugduni Batavorum.

APhC = Annales de philosophie chrétienne, Paris.

Bardenhewer, Geschichte = O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Freiburg i. Br., I Bd., 2 Aufl., 1913; II Bd., 2 Aufl., 1914; III Bd., 2 Aufl., 1923; IV Bd., 1924; V Bd., 1932.

BCH = Bulletin de correspondance hellénique, Paris.

BzNj = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, Berlin.

BZ = Byzantinische Zeitschrift, Leipzig.

CC = La civiltà cattolica, Roma.

DAL = Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, editat de Dom F. Cabrol și Dom H. Leclercq, Paris.

Delehaye, Synaxarium = Propylaeum ad acta Sanctorum Novembris. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi adiectis synaxariis selectis, Bruxellis, 1902.

DHGE = Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique, început sub direcția lui A. Baudrillart, Paris.

Did = Didaskaleion. Studi di letteratura e storia antica, Turin.

DThC = Dictionnaire de théologie catholique, editat de A. Vacant, E. Mangenot și E. Amann, Paris.

DPCR = Dictionnaire pratique des connaissances religieuses, editat de J. Bricout, Paris.

ΕΦ = Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, Alexandria.

EO = Echos d'Orient, Paris-Constantinople.

Et = Etudes, Revue catholique d'intérêt général, Paris.

GChrSchr = Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Herausgegeben von der Kirchen-

väter-Commision der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Leipzig.

GGA = Göttingische Gelehrte Anzeigen, Göttingen.

HistJb = Historisches Jahrbuch, München.

HTR = The Harvard Theological Review, Cambridge.

HZ = Historische Zeitschrift, Berlin.

IThZ = Internationale theologische Zeitschrift.

JbPhSpTh = Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie.

JTS = The Journal of Theological Studies, Londra.

Kath = Der Katholik, Mainz.

KH = Kirchliches Handlexikon, München.

KL = Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, II Aufl., Freiburg i. Br.

Krumbacher, Geschichte = K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, II Aufl., München, 1897.

LThK = Lexikon für Theologie und Kirche, editat de Dr. Michael Buchberger, Freiburg i. Br..

MAge = Le moyen-âge, Paris.

MAH = Mélanges d'archéologie et d'histoire, Roma-Paris.

Mansi = Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, Paris şi Leipzig.

MélMan = Mélanges Mandonnet, Paris.

NΣ = Νέα Σιών, Ierusalim.

NSM = Nuovi studi medievali, Roma.

OrChristianus = Oriens Christianus, Leipzig.

P.G. = Migne, Patrologia graeca, Paris.

Phil = Philologus. Zeitschrift für das klassische Altertum und sein Nachtleben, Leipzig.

P.L. = Migne, Patrologia latina, Paris.

PWRE = Pauly-Wyssowa. Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, Stuttgart.

RArch = Revue archéologique, Paris şi Roma.

RBel = Revue belge de philologie et d'histoire, Bruxelles.

RBibl = Revue biblique, Paris.

RE = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, ed. III, editată de A. Hauck, Leipzig.

RevBén = Revue bénédictine, Maredsous.

RevIst = Revista istorică, Bucureşti.

RHE = Revue d'histoire ecclésiastique, Louvaine.

RL = Raze de Lumină. Revista studenţilor în Teologie, Bucureşti.

ROC = Revue de l'Orient chrétien, Paris.

RQ = Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte, Freiburg i. Br.

RQH = Revue des questions historiques, Paris.

RR = Ricerche religiose, Roma.

RSR = Recherches de science religieuse, Paris.

RUB = Revue de l'Université de Bruxelles, Bruxelles.

Schol = Scholastik. Vierteljahrschrift für Theologie und Philosophie, Freiburg i. Br.

SitzbPrAk Phil-hist. Kl. = Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften. Philolog.-histor. Klasse, Berlin.

StdZ = Stimmen der Zeit, Freiburg i. Br.

SVLG = Studien zu vergleichenden Literaturgeschichte.

Θ = Θεολογία, Atena.

ThI = Theologische Literatur-Zeitung, Leipzig.

ThSK = Theologische Studien und Kritiken, Gotha.

TQ = Theologische Quartalschrift, Tübingen.

TU = Texte und Untersuchungen, fondate de O. von Gebhardt şi A. von Harnack, editate de Erich Klostermann şi Carl Schmidt, Leipzig.

VV = Vizantiiskii Vremenik, Petrograd.

ZDMG = Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, Leipzig.

ZKTh = Zeitschrift für katholische Theologie, Innsbruck.

ZNtW = Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und Kunde der alten Kirche, Giessen.

ZWTh = Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie, Leipzig.

SEMNE

> = lipsă.

\+ = adaos.

< > = cuvinte introduse în text, lipsă în original.

Sfântul IOAN DAMASCHIN

CELE TREI TRATATE CONTRA ICONOCLAŞTILOR

PRIMUL TRATAT APOLOGETIC CONTRA CELOR CARE ATACĂ SFINTELE ICOANE

1. Conştient de nevrednicia mea, trebuia să tac continuu şi să mărturisesc înaintea lui Dumnezeu păcatele mele. Dar pentru că toate sunt bune la timpul lor, pentru că văd Biserica, pe care a zidit-o Dumnezeu *"pe temelia apostolilor şi profeţilor, piatra din capul unghiului fiind Hristos, Fiul Lui"*[1], lovită ca de furtuna mării, care se ridică în valuri ce vin unul după altul, agitată şi tulburată de asaltul cel mai de nesuferit al duhurilor rele, pentru că văd că este ruptă haina cea ţesută de sus a lui Hristos, pe care oameni fără de evlavie s-au încumetat să o sfâşie, iar corpul Lui, care este Cuvântul lui Dumnezeu şi tradiţia ţinută din vechime a Bisericii, tăiat în diferite părţi, n-am socotit binecuvântat să tac şi să-mi pun legături limbii, temându-mă de ameninţătoarea hotărâre ce zice: *"Dacă vei da îndărăt, sufletul Meu nu va găsi plăcere în tine"*[2] şi: *"Dacă vei vedea sabia venind şi nu vei vesti pe fratele tău, de la tine voi cere sângele lui"*[3]. Aşadar, cuprins de o frică pe care n-o puteam suferi, am fost mânat să vorbesc, fără să pun măreţia împăratului[4] mai presus de adevăr[5]. Am auzit pe David, din a cărui seminţie S-a născut Dumnezeu, spunând: *"Am vorbit*

1. *Efes.* 2, 20.
2. *Avac.* 2, 4; *Evr.* 10, 38.
3. *Iez.* 33, 6, 8.
4. În text: împăraţilor.
5. Aluzie la edictul împăratului Leon Isaurul (717–741), din 726, contra icoanelor. În tot cursul acestui tratat împăratul nu este cruţat deloc. Stilul Sfântului Ioan Damaschin este vehement şi necruţător faţă de împăratul bizantin; tot aici Damaschin delimitează în chip magistral domeniul de acţiune al împăratului, care este altul decât al Bisericii.

înaintea împăraţilor şi nu m-am ruşinat"[6]. Cuvintele acestea m-au îndemnat mai mult să vorbesc. Porunca împăratului într-adevăr are multă putere pentru a supune pe cei de sub stăpânirea sa, şi puţini sunt aceia care până acum au neglijat complet legiuirile nedrepte[7] împărăteşti, aceia care ştiu că împăratul pământesc este condus de sus şi că legile stăpânesc pe împăraţi.

2. După ce mai înainte de toate am fixat minţii, ca un fel de principiu sau ca un fel de temelie, păstrarea legiuirii bisericeşti, prin care se săvârşeşte mântuirea, am dat drumul[8] cuvântului şi l-am îmboldit în arenă ca pe un cal bine înfrânat. Într-adevăr, am socotit că este înfricoşător şi mai mult decât înfricoşător ca Biserica, cea care străluceşte prin atâtea calităţi şi care a fost înfrumuseţată în vechime cu predaniile celor mai evlavioşi bărbaţi, să se întoarcă iarăşi la stihiile sărace[9], fiindu-i frică acolo unde nu este frică[10] şi, ca şi cum n-ar cunoaşte pe adevăratul Dumnezeu, să se teamă de a cădea în idolatrie; pentru că, dacă s-ar depărta de desăvârşire în lucrul cel mai mic, ar fi la fel ca şi cu o mică pată ce nu se şterge de pe un obraz foarte frumos care, prin neînsemnătatea defectului, strică întreaga frumuseţe. Un lucru mic nu este mic, dacă dă naştere la lucruri mari, şi nici nu este mică greşeala de a nimici predania veche, păstrată de Biserică, fiind condamnaţi în felul acesta cei care ne-au instruit mai înainte, la al căror fel de vieţuire privind, trebuia să le urmăm credinţa[11].

3. Adresându-vă[12] aşadar această scriere, rog în primul rând pe Domnul atotputernic, "*Căruia toate îi sunt goale şi descoperite*"[13], Care cunoaşte curăţenia gândului meu smerit

6. *Ps.* 118, 40.
7. Nedrepte > în text.
8. Textual: am deschis bariera (adică frânghia care se pune la alergările de cai pentru a indica locul de plecare şi de sosire al concurenţilor).
9. *Gal.* 4, 9.
10. *Ps.* 52, 6.
11. *Evr.* 13, 7.
12. Creştinilor din Imperiul bizantin.
13. *Evr.* 4, 13.

în pricina de faţă şi sinceritatea scopului, să-mi dea cuvânt întru deschiderea gurii mele, să ia în mâinile Lui frânele minţii mele ca să o atragă spre El, în aşa fel ca ea să se îndrepte spre calea cea dreaptă, care duce înainte, fără a se abate spre cele ce par la dreapta sau spre cele pe care le ştie la stânga. După Dumnezeu, rog pe tot poporul lui Dumnezeu, *"neamul cel sfânt, preoţia împărătească"*[14], împreună cu bunul păstor al turmei cuvântătoare a lui Hristos[15] care reprezintă în el ierarhia lui Hristos, să primească cu bunăvoinţă scrierea mea. Să nu se uite la neînsemnătatea vredniciei pe care o am[16] şi nici să nu caute în lucrarea de faţă frumuseţi oratorice, deoarece eu, sărmanul, nu sunt destul de iscusit în acestea, ci să se uite la puterea ideilor. *"Împărăţia cerurilor nu stă în cuvânt, ci în putere"*[17]. Scopul meu nu este de a învinge, ci de a întinde o mână adevărului atacat, după cum voinţa cea bună întinde o mână puterii.

Chemând aşadar întru ajutor Adevărul însuşi voi începe scrierea de aici.

4. Ştiu despre Acela care nu minte[18] că a spus:

"Domnul Dumnezeul tău este un singur Domn"[19].

"Domnului Dumnezeului tău te vei închina şi numai pe El Îl vei adora"[20].

"Nu vei avea alţi dumnezei"[21].

"Nu-ţi vei face chip cioplit, nici asemănarea vreunui lucru din cele câte sunt în cer sus şi din cele câte sunt pe pământ jos"[22].

14. *I Petru* 2, 9.

15. Patriarhul Gherman al Constantinopolului (715–729). Despre Gherman, vezi nota din introducere.

16. Sf. Ioan Damaschin a fost monah în mănăstirea Sfântului Sava, iar ca vrednicie bisericească a avut numai preoţia. Mai pe larg: D. Fecioru, *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creştină*, Bucureşti, 1935, p. 157-165.

17. *I Cor.* 4, 20.

18. *Tit* 1, 2; *Evr.* 6, 18.

19. *Deut.* 6, 4.

20. *Deut.* 6, 13.

21. *Ieş.* 20, 3.

22. *Deut.* 5, 8; Ieş. 20, 4.

"Să se ruşineze toţi care se închină chipurilor cioplite"[23]. *"Să piară dumnezeii care n-au făcut cerul şi pământul"*[24] şi toate celelalte câte în chip asemănător *"le-a grăit Dumnezeu altădată părinţilor prin profeţi, iar în vremurile din urmă ni le-a grăit prin Fiul Său, Unul-născut, prin Care a făcut şi veacurile"*[25]. Ştiu pe Acela care a spus: *"Aceasta este viaţa veşnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, şi pe Iisus Hristos, pe Care Tu L-ai trimis"*[26].

Cred într-un singur Dumnezeu, principiul unic al tuturor lucrurilor, fără de început, nezidit, nepieritor şi nemuritor, veşnic şi continuu dăinuitor, neînţeles cu mintea, necorporal, nevăzut, necircumscris, fără de formă. Cred într-o Fiinţă superioară oricărei fiinţe, într-o Dumnezeire mai presus de Dumnezeire, în trei ipostasuri: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Numai pe Aceasta o ador şi numai Acesteia îi aduc închinare de adorare. Mă închin unui singur Dumnezeu, unei singure Dumnezeiri, dar ador şi Treimea ipostaselor: pe Dumnezeu-Tatăl, pe Dumnezeu-Fiul întrupat şi pe Dumnezeu-Sfântul Duh, un singur Dumnezeu. Nu mă închin creaturii în locul Creatorului[27], ci mă închin Creatorului, Care a fost la fel cu mine, Care s-a coborât spre creatură, fără să se înjosească şi fără să piardă ceva din fiinţa Sa, ca să slăvească firea mea şi să o facă părtaşă firii dumnezeieşti[28]. Închinându-mă Împăratului şi lui Dumnezeu, mă închin şi purpurei corpului, nu ca unei haine, nici ca unei a patra persoane a Treimii – departe de mine gândul acesta! –, ci ca uneia care a ajuns asemenea lui Dumnezeu, dar a rămas neschimbată prin consacrare. Firea corpului n-a devenit Dumnezeire, ci, după cum Cuvântul fără să se schimbe a devenit trup, rămânând ceea ce era, tot astfel şi trupul a

23. *Ps.* 96, 7
24. *Ier.* 10, 11.
25. *Evr.* 1, 1–2.
26. *Ioan* 17, 3.
27. *Rom.* 1, 25.
28. *II Petru* 1, 4.

devenit Cuvânt, nepierzând nimic din ceea ce este, ci mai degrabă identificându-se cu Cuvântul după ipostas.

Pentru această pricină, plin de încredere, zugrăvesc pe Dumnezeul nevăzut, nu ca nevăzut, ci ca pe unul Care s-a făcut văzut pentru noi prin participare la corp şi sânge[29]. Nu zugrăvesc Dumnezeirea nevăzută, ci zugrăvesc corpul văzut al lui Dumnezeu; căci dacă este cu neputinţă să se zugrăvească sufletul, cu cât mai mult Dumnezeu, Care a dat sufletului imaterialitatea!

5. Iconoclaştii spun:

Dumnezeu a spus prin Moise legiuitorul: *"Domnului Dumnezeului tău te vei închina şi numai pe El îl vei adora"*[30]; şi: *"Nu-ţi vei face vreo asemănare din cele care sunt în cer şi din cele care sunt pe pământ"*[31].

Cu adevărat, fraţilor, cei care nu cunosc Scripturile şi cei care nu cercetează duhul, care este ascuns sub literă, rătăcesc, deoarece *"litera omoară, iar Duhul face viu"*[32]. Acestora pe bună dreptate aş putea să le spun: "Cel care v-a învăţat[33] aceste citate din Scriptură să vă înveţe şi celelalte". Ascultă cum tâlcuieşte legiuitorul aceste citate, spunând astfel în Deuteronom: *"Şi a grăit Domnul către voi din mijlocul focului; aţi auzit glas de cuvinte, dar asemănare n-aţi văzut, ci numai voce"*[34]. Şi puţin mai jos: *"Păziţi-vă cu tărie sufletele voastre, pentru că n-aţi văzut asemănare în ziua în care a grăit Domnul către voi în muntele Horeb din mijlocul focului; să nu faceţi fărădelege şi să nu vă faceţi asemănare cioplită, vreo icoană, asemănare bărbătească sau femeiască, asemănarea vreunui animal din cele care sunt pe pământ, asemănarea vreunei păsări zburătoare"*[35] şi cele ce urmează. Iar mai jos: *"Şi nu cum-*

29. *Evr.* 2, 14.
30. *Deut.* 6, 13.
31. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
32. *II Cor.* 3, 6.
33. Leon Isaurul.
34. *Deut.* 4, 12.
35. *Deut.* 4, 15–17.

va, uitându-te la cer şi văzând soarele, luna, stelele şi toată podoaba cerului, rătăcind să te închini lor şi să le adori"[36].

6. Vezi că cele spuse au un singur scop, anume de a nu adora creatura în locul Creatorului[37] şi de a nu aduce o închinare de adorare altcuiva decât numai Creatorului? Pentru aceea, totdeauna Scriptura uneşte adorarea cu închinarea. Căci iarăşi zice: *"Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine. Nu-ţi vei face chip cioplit, nici vreo asemănare; nu te vei închina lor, nici nu-i vei adora, căci Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru"*[38]. Şi iarăşi: *"Dărâmaţi capiştile lor, zdrobiţi stâlpii lor, tăiaţi pădurile lor sfinte şi ardeţi în foc chipurile cioplite ale zeilor lor, ca să nu vă închinaţi unui alt dumnezeu"*[39]. Şi puţin mai jos: *"Nu-ţi vei face dumnezei turnaţi"*[40].

7. Vezi că din cauza idolatriei opreşte Scriptura pictarea icoanelor şi că este cu neputinţă să se facă icoana lui Dumnezeu, Care este fără greutate, necircumscris şi nevăzut? Căci spune Scriptura: *"N-aţi văzut chipul Lui"*[41], după cum şi Pavel, stând în mijlocul Areopagului, zice: *"Aşadar, fiind neam al lui Dumnezeu, nu trebuie să credem că Dumnezeirea este asemenea aurului sau argintului sau pietrei cioplite cu ajutorul artei şi închipuirii omului"*[42].

8. Aceste porunci au fost date iudeilor din pricina lesnei lor înclinări spre idolatrie. Noi însă, ca să întrebuinţez cuvintele Sfântului Grigorie Teologul[43], cărora ni s-a dat să fim îm-

36. *Deut.* 4, 19.
37. *Rom.* 1, 25.
38. *Ieş.* 20, 3–5.
39. *Ieş.* 34, 13–14.
40. *Ieş.* 34, 17; *Lev.* 19, 4.
41. *Deut.* 4, 12.
42. *Fapte* 17, 29.
43. Sf. Grigorie din Nazianz s-a născut în Arianz în 329 sau 330. Instrucţia şi-a făcut-o în cele mai bune şcoli ale antichităţii: Cezareea Capadociei, Cezareea Palestinei, Alexandria şi, în sfârşit, Atena. Aici leagă o strânsă prietenie cu Sf. Vasile cel Mare († 379). Prietenia aceasta, chipul ideal al prieteniei, uneşte pe aceşti doi oameni în tot cursul vieţii şi nu cade, cu tot caracterul autoritar al episcopului Cezareii Capadociei care înţelegea să utilizeze pe prietenii săi pentru izbânda

preună cu Dumnezeu, evitând rătăcirea superstiţioasă şi cunoscând adevărul, să adorăm numai pe Dumnezeu[44], cărora ni s-a dat să ne îmbogăţim cu desăvârşirea cunoştinţei lui Dumnezeu, să devenim bărbaţi desăvârşiţi[45] deoarece am trecut de vârsta prunciei[46], noi nu mai suntem sub pedagog[47], căci am primit de la Dumnezeu puterea de discernământ şi ştim ceea ce poate fi înfăţişat şi ceea ce nu poate fi înfăţişat în icoană. Căci spune Scriptura: *"N-aţi văzut chipul Lui"*[48]. Vai de înţelepciunea legiuitorului! Cum poate să se facă icoana Celui nevăzut? Cum poate să se facă asemănarea Celui fără de asemănare? Cum se poate zugrăvi Cel fără de greutate, fără de mărime şi fără de hotar? Cum poate să fie făcut chipul Celui fără de chip? Cum poate să se picteze Cel fără de corp?

Dar ce se arată în chip tainic în aceste locuri din Scriptură? Negreşit, să nu faci icoana lui Dumnezeu, Care este nevăzut[49]. Evident însă că atunci când vezi că Cel fără de corp S-a făcut

lucrării sale religioase, în acelaşi timp şi izbânda Ortodoxiei. Grigorie însă, fire meditativă şi contemplativă, nu s-a putut împăca nici cu rolul de ajutător al tatălui său, episcopul Nazianzului, şi, mai ales, nici cu vrednicia episcopală, pe care i-o impune Sf. Vasile. De fiecare dată preferă liniştea singurătăţii zgomotului oraşului şi grijilor episcopale. Cu toate acestea, Sfântul Grigorie a fost sortit de providenţă ca timp de doi ani să fie purtătorul de cuvânt al Ortodoxiei ameninţate în cel mai turbulent şi mai plin de intrigi oraş, capitala imperiului, Bizanţul. Aici, de la 379 până la 381, pronunţă în biserica Învierii celebrele sale discursuri, care i-au dat şi meritatul nume de Teologul, Cuvântătorul de Dumnezeu. În 380, el însuşi vede triumful cauzei pentru care pleda şi, ca o ironie a soartei, se vede instalat arhiepiscop al capitalei. Misiunea sa era însă terminată; scopul pentru care venise, atins. Ce-i trebuia gloria unui scaun episcopal, înconjurat de atâtea griji şi intrigi? De aceea se reîntoarce, şi de data aceasta definitiv, în singurătatea atât de mult dorită şi iubită. Este ultima sa etapă, etapa creaţiei poemelor sale. Moare la o dată necunoscută, poate în 389 sau 390. Biserica Ortodoxă pomeneşte prăznuirea sa la 25 şi 30 ianuarie.

44. Λόγος λζ, Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα, P.G. XXXVI, col. 341 D.

45. *Efes.* 4, 13.

46. *Efes.* 4, 14.

47. *Gal.* 3, 25.

48. *Deut.* 4, 12.

49. Textul: Negreşit... care este nevăzut, introdus de mine pentru restabilirea textului Tratatului I; cf. Tratat. III, paragraful 8.

pentru tine om, atunci vei face icoana chipului Lui omenesc. Când Cel nevăzut S-a făcut văzut în trup, atunci vei înfăţişa în icoană asemănarea Celui ce S-a făcut văzut. Când Cel fără de corp, fără de formă, fără de greutate şi calitate, fără de mărime din pricina superiorităţii firii Lui, *"Cel care există în chipul lui Dumnezeu"*[50], *"a luat chip de rob"*[51], prin această apropiere de cantitate şi calitate, şi a îmbrăcat chipul corpului, atunci, zugrăveşte-L în icoane şi aşază spre contemplare pe Acela care a primit să fie văzut. Zugrăveşte coborârea Lui fără nume, naşterea din Fecioară, botezul în Iordan, Schimbarea la faţă de pe Tabor, Patimile – mijlocitoarele nepătimirii, moartea, minunile – simbolurile firii Lui dumnezeieşti, minuni făcute prin lucrarea trupului, dar cu ajutorul lucrării dumnezeieşti, crucea cea mântuitoare, înmormântarea, învierea, înălţarea la ceruri. Zugrăveşte-le pe toate, şi cu cuvântul, şi cu culorile. Nu te teme, nu te înfricoşa! Ştiu câte feluri de închinăciuni există! Odinioară, când Avraam a cumpărat peştera dublă ca să dobândească loc pentru mormânt, s-a închinat fiilor lui Emor[52], care erau bărbaţi necredincioşi şi sufereau de boala necunoştinţei de Dumnezeu. Iacov s-a închinat fratelui său Isav[53] şi lui Faraon, bărbatul Egiptului[54], dar şi pe vârful toiagului său[55]. S-a închinat lor, dar nu i-a adorat. Isus al lui Navi[56] şi Daniil[57] s-au închinat îngerului Domnului, dar nu l-au adorat. Căci altceva este închinarea de adorare, şi altceva închinarea adusă din respect celor care ne depăşesc prin vreo vrednicie oarecare.

9. Dar pentru că scrierea de faţă este despre icoană şi închinare, trebuie să lămurim ce înţelegem prin una şi prin cealaltă.

50. *Filip.* 2, 6.
51. *Filip.* 2, 7.
52. *Fac.* 23, 7. În Scriptură: "Fiilor lui Het".
53. *Fac.* 33,3.
54. *Fac.* 47, 10.
55. *Fac.* 47, 31; *Evr.* 11, 21.
56. *Isus Navi* 5, 14.
57. *Dan.* 8, 17; 10, 9.

Icoana este o asemănare care înfăţişează originalul; cu toate acestea, este oarecare deosebire între icoană şi original, deoarece icoana nu se aseamănă întru totul cu originalul. Spre exemplu: icoana vie, naturală şi întru totul asemenea Dumnezeului nevăzut este Fiul[58], Care poartă în El însuşi pe Tatăl în întregime[59], fiind asemenea în totul cu El[60], deosebindu-Se însă în aceea numai că este cauzat: Tatăl este cauza naturală, Fiul, cel cauzat, pentru că nu este Tatăl din Fiul, ci Fiul din Tatăl. Căci Fiul are din El – deşi nu după El – aceeaşi existenţă pe care o are şi Tatăl, Care L-a născut.

10. În Dumnezeu sunt icoane şi exemple ale lucrurilor ce vor fi făcute de El, adică sfatul Lui mai înainte de veci, care este totdeauna acelaşi, căci Dumnezeirea este neschimbată în totul şi "*nu este în Ea schimbare şi umbră de mutare*"[61]. Sf. Dionisie[62], cel foarte învăţat în cele dumnezeieşti şi care cu ajutorul lui Dumnezeu a cercetat adânc cele cu privire la Dumnezeu, a numit aceste icoane şi exemple[63] hotărâri mai dinainte. În sfatul lui Dumnezeu s-au înfăţişat, înainte de devenirea lor, toate câte au fost hotărâte mai înainte de El şi toate câte vor exista în chip neschimbat, tot aşa după cum cineva, care ar voi să zidească o casă, îşi reprezintă şi îşi înfăţişează mai întâi în minte forma casei.

11. Iarăşi, lucrurile văzute sunt icoane ale celor nevăzute şi lipsite de forme; acestea sunt reprezentate corporal pentru ca să ne putem face o slabă idee despre ele. Căci şi dum-

58. *Col.* 1, 15; *II Cor.* 4, 4; *Evr.* 1, 3.
59. *Ioan* 14, 20.
60. *Ioan* 10, 30.
61. *Iac.* 1, 17.
62. Sub numele lui Dionisie Areopagitul, atenianul convertit de Sf. Apostol Pavel (*Fapte* 17, 34), ni s-a păstrat o operă de o importanţă covârşitoare pentru dezvoltarea de mai târziu a teologiei şi mai ales a teologiei mistice. Opera cuprinde patru tratate: *Despre ierarhia cerească, Despre ierarhia bisericească, Despre numele lui Dumnezeu, Despre teologia mistică* (traduse în limba română de Pr. Prof. Cicerone Iordăchescu, Chişinău, 1932, 1936) şi zece scrisori, adresate mai ales către personalităţi din epoca apostolică.
63. P.G. III, col. 824 C.

nezeiasca Scriptură atribuie înfăţişări lui Dumnezeu şi îngerilor, şi acelaşi dumnezeiesc bărbat spune pentru care pricină[64]. Este natural să se atribuie figuri celor fără de figură şi forme celor fără de formă, din cauza capacităţii noastre de înţelegere, care nu poate să se înalţe nemijlocit la consideraţii intelectuale, fără concepte cunoscute şi de aceeaşi natură. Aşadar, dacă Cuvântul dumnezeiesc, având în vedere puterea noastră de înţelegere, ne procură din toate părţile ceea ce ne ridică la înălţime şi atribuie oarecare forme lucrurilor subtile şi fără de formă, pentru ce să nu se zugrăvească chipul celor care, potrivit naturii lor, sunt înzestrate cu forme pe care le sesizăm, dar prin faptul că nu sunt prezente, nu pot fi văzute? Prin simţire se formează o imagine în cavitatea dinainte a creierului şi astfel este transmisă raţiunii şi se păstrează în memorie[65]. Într-adevăr şi Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu spune că mintea se forţează mult să iasă din lucrurile sensibile, dar este complet neputincioasă[66]. *"Dar şi cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la zidirea lumii se văd prin cugetare în făpturi"*[67]. Într-adevăr, vedem în lucrurile create icoane, care ne indică în chip palid revelaţiile dumnezeieşti. Astfel, spunem că Sfânta Treime, Cea mai presus de orice principiu, este înfăţişată prin soare, lumină şi rază, sau prin fântâna care izvorăşte, prin izvorul care iese din fântână şi prin curentul de apă ce porneşte la vale, sau prin mintea, cuvântul şi duhul nostru[68], sau prin planta trandafirului, floarea şi mirosul lui.

64. P.G. III, col. 121 CD.

65. Socotesc că această frază n-a fost în original, deoarece strică continuitatea ideilor, ci probabil că a fost o notă marginală de pe un manuscris, un comentariu al unui lector, pe care un copist posterior l-a introdus în text. În sprijinul afirmaţiei noastre vine şi faptul că în tratatul III, paragraful 21, care reproduce textul acestui tratat, nu se găseşte această frază.

66. P.G. XXXVI, col. 44 A.

67. *Rom.* 1, 20.

68. Adică: respiraţia noastră. Despre comparaţia Sfintei Treimi cu mintea, cuvântul şi duhul nostru, comp. Sf. Grigorie Teologul, P.G. XV, col. 844 B.

12. Se mai numeşte apoi icoană ceea ce schiţează în chip enigmatic cele viitoare. Spre exemplu: chivotul[69], toiagul[70] şi vasul cu mană[71] închipuie pe Sfânta Fecioară şi Născătoare de Dumnezeu; şarpele[72], pe Cel care a distrus prin cruce muşcătura şarpelui, autorul răului[73]; marea, apa şi norul, pe Duhul Botezului[74].

13. Se mai numeşte încă icoană a faptelor trecute ceea ce serveşte spre aducerea-aminte a unei minuni sau a cinstei sau a ruşinii sau a virtuţii sau a viciului, spre folosul celor care vom privi mai târziu, ca să evităm cele rele şi să râvnim virtuţile. Această icoană este de două feluri: prima, prin cuvântul scris în cărţi. Spre exemplu: Dumnezeu a săpat Legea pe plăci[75] şi a poruncit să se scrie vieţile bărbaţilor iubitori de Dumnezeu[76]. A doua, prin contemplare, cu ajutorul simţurilor. Spre exemplu: Dumnezeu a poruncit să se aşeze în chivot spre aducere-aminte[77] vasul cu mană[78] şi toiagul[79]. După pilda celor de mai sus zugrăvim şi acum icoanele faptelor trecute şi virtuţile. Aşadar, sau suprimă orice icoană şi dă legi potrivnice Celui care a poruncit să se facă acestea, sau primeşte pe fiecare, potrivit raţiunii şi modului ce se cuvine fiecăreia.

După ce am vorbit despre felurile icoanei, să vorbim şi despre cele ale închinării.

14. Închinarea este simbolul supunerii şi al cinstirii. Cunoaştem diferite feluri de închinare. Primul fel de închinare este închinarea de adorare, pe care o aducem lui Dumnezeu, singurul prin fire demn de închinare. Al doilea fel de închinare

69. *Ieş.* 25, 10–15.
70. *Num.* 17, 23.
71. *Ieş.* 16, 33.
72. *Num.* 12, 19.
73. *Evr.* 2, 14.
74. *I Cor.* 10, 1–2.
75. *Ieş.* 31, 18.
76. *Ieş.* 17, 14.
77. *Ieş.* 25, 6, 21.
78. *Ieş.* 16, 33.
79. *Num.* 17, 25.

este închinarea adusă din pricina lui Dumnezeu, Care prin natură este demn de închinare, prietenilor şi slujitorilor lui Dumnezeu – după cum Isus al lui Navi[80] şi Daniil[81] s-au închinat îngerului –, locurilor lui Dumnezeu – după cum zice David: *"Să ne închinăm în locul în care au stat picioarele Lui"*[82] –, obiectelor afierosite lui Dumnezeu– după cum întreg Israelul se închina cortului şi, stând în jurul templului din Ierusalim şi privind din toate părţile la el, se închină şi acum – sau conducătorilor care au fost puşi de El – după cum Iacov s-a închinat lui Isav[83], ca unuia care a fost făcut de Dumnezeu fratele său mai mare, şi lui Faraon[84], ca unuia care a fost pus conducător de Dumnezeu, şi după cum s-au închinat lui Iosif fraţii lui[85]. Cunosc apoi şi închinarea în semn de cinste, dată de unii către alţii – după cum s-a închinat Avraam fiilor lui Emor[86]. Aşadar, sau suprimă orice fel de închinare, sau primeşte-le pe toate, potrivit raţiunii şi modului cuvenit.

15. Răspunde-mi la întrebarea aceasta: Dumnezeu este un singur Dumnezeu? Vei răspunde că da, şi, după cum mi se pare, vei spune că este un singur legiuitor. Dacă este aşa, atunci pentru ce dă legi contrare? Heruvimii nu fac parte din cele din afară de creaţie. Pentru ce dar porunceşte ca heruvimii sculptaţi, lucraţi de mâini omeneşti, să umbrească acoperământul împăcării?[87] Este evident că este cu neputinţă să se facă icoana lui Dumnezeu, deoarece este necircumscris şi fără asemănare, sau a altcuiva ca Dumnezeu, pentru ca să nu se aducă închinare de adorare creaţiei ca lui Dumnezeu[88]. Dumnezeu însă porunceşte să se facă icoana heruvimilor,

80. *Isus Navi* 5, 14.
81. *Dan.* 8, 17; 10, 9.
82. *Ps.* 131, 7.
83. *Fac.* 33, 3.
84. *Fac.* 47, 10.
85. *Fac.* 42, 6; 43, 26.
86. *Fac.* 23, 7.
87. *Ieş.* 25, 17–21.
88. *Rom.* 1, 25.

deoarece ei sunt circumscrişi şi stau ca nişte robi lângă tronul dumnezeiesc şi umbresc în chip de rob acoperământul împăcării. Căci trebuia să fie umbrită icoana tainelor dumnezeieşti prin icoana slujitorilor cereşti. Spune-mi, oare chivotul[89], vasul cu mană[90], acoperământul împăcării[91] nu sunt făcute cu mâna? Nu sunt lucrurile mâinilor omeneşti? Nu sunt lucrate din materie netrebnică, după cum spui tu? Ce este oare întreg cortul? N-a fost o icoană? N-a fost umbră şi închipuire? Pentru aceea dumnezeiescul Apostol spune următoarele, dând explicaţii cu privire la preoţii Legii vechi: *"Ei slujesc închipuirii şi umbrei celor cereşti, după cum i s-a poruncit lui Moise, când a voit să facă cortul: "Vezi dar, zice, vei face toate după chipul ce ţi-a fost arătat în munte"*[92]. Mai mult încă: Legea n-a fost nici măcar icoană, ci umbră de icoană, căci acelaşi Apostol zice: *"Legea, fiind umbra bunurilor viitoare, nu este însăşi icoana lucrurilor"*[93]. Prin urmare, dacă Legea interzice icoanele şi ea însăşi este schiţa unei icoane, ce vom spune? Dacă cortul este umbră şi icoana unei icoane, pentru ce Legea porunceşte să nu facem icoane? Lucrurile nu stau aşa cu nici un chip; dar mai bine, *"fiecare lucru la timpul lui"*[94].

16. Odinioară Dumnezeu cel necorporal şi fără de formă nu se zugrăvea deloc. Acum însă, prin faptul că Dumnezeu S-a arătat în trup[95], a locuit printre oameni[96], fac icoana chipului văzut al lui Dumnezeu. Nu mă închin materiei, ci mă închin Creatorului materiei, Creatorului, Care S-a făcut pentru mine materie şi a primit să locuiască în materie şi a săvârşit prin materie mântuirea mea; nu voi înceta de a cinsti materia, prin care s-a săvârşit mântuirea mea. Nu cinstesc materia ca

89. *Ieş.* 25, 10–15.
90. *Ieş.* 16, 33.
91. *Ieş.* 25, 17.
92. *Ieş.* 25, 40; *Evr.* 8, 5.
93. *Evr.* 10, 1.
94. *Ecl.* 3, 1.
95. *Ioan* 1, 14; *I Tim.* 3, 16.
96. *Baruh* 3, 38.

pe Dumnezeu – departe de mine gândul acesta! –, căci cum poate să fie Dumnezeu ceea ce își are originea în neființă? Deși corpul lui Dumnezeu este Dumnezeu, iar din pricina unirii ipostatice nu s-a schimbat prin ungerea consacrării, ci a rămas ceea ce era prin natură, adică trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, totuși a avut început, dar nu a fost nezidit. Cinstesc și respect de asemenea și cealaltă materie, prin care s-a săvârșit mântuirea mea, ca una ce este plină de lucrare dumnezeiească și de har. Oare nu este materie lemnul crucii cel de trei ori lăudat și fericit? Nu este materie muntele cel respectat și sfânt, Locul Căpățânii[97]? Nu este materie piatra dătătoare și purtătoare de viață, mormântul cel sfânt[98], izvorul învierii noastre? Nu este materie cerneala și Prea-sfânta carte a Evangheliilor? Nu este materie masa purtătoare de viață, care ne dă Pâinea Vieții? Nu sunt materie aurul și argintul, din care sunt făcute crucile, discurile și potirele? Dar, înainte de toate acestea, nu sunt materie Trupul și Sângele Domnului nostru? Sau suprimă cinstea și închinarea tuturor acestora, sau admite, potrivit tradiției bisericești, și închinarea icoanelor, care sunt sfințite prin numele lui Dumnezeu și ale prietenilor lui Dumnezeu și umbrite din cauza aceasta cu harul dumnezeiescului Duh. Nu defăima materia, căci nu este netrebnică. Nimic nu este netrebnic din ceea ce este făcut de Dumnezeu. Aceasta este părerea maniheilor. Este netrebnic numai ceea ce n-a avut cauza de la Dumnezeu, ci este născocirea noastră prin îndepărtarea voluntară și prin înclinația voinței de la ceea ce este potrivit naturii spre ceea ce este contra naturii, adică păcatul. Dacă din pricina legii disprețuiești icoanele și le interzici, ca unele ce sunt lucrate din materie, atunci vezi ce spune Scriptura: *"Și a grăit Domnul către Moise, zicând: Iată am chemat pe nume pe Veseleil, fiul lui Or, din tribul lui Iuda. Și i-am insuflat duh dumnezeiesc de înțelepciune, de pricepere și de știință ca să se priceapă în*

97. *Mat.* 27, 33.
98. *Mat.* 27, 60.

orice lucru, să fie mai mare peste meşteri şi să lucreze aurul, argintul, arama, stofa albastră, stofa purpurie, firul roşu răsucit şi firul de in răsucit, să se priceapă în arta sculptării pietrelor şi a cioplirii lemnelor, spre a lucra toate lucrurile. I-am dat şi pe Oholiab, fiul lui Ahisamah, din tribul lui Dan; şi oricărui înţelept cu inima i-am dat pricepere şi vor face toate câte ţi-am poruncit"[99]. Şi iarăşi: *"A spus Moise către toată adunarea fiilor lui Israel: Ascultaţi acest cuvânt, pe care l-a poruncit Domnul, zicând: "Adunaţi din ale voastre ofrande Domnului. Fiecare să aducă ce-l lasă inima pârgă Domnului: aur, argint, aramă, stofă albastră, stofă purpurie, fir roşu răsucit în două, fir de in răsucit, păr de capră, piei de berbec vopsite în roşu, piei vopsite în albastru, lemne care nu putrezesc, untdelemn pentru ungere, aromate pentru tămâiere, pietre de sardiu, pietre cizelate pentru umărar şi pentru haina care cade până la picioare. Şi tot cel înţelept cu inima dintre voi să vină şi să lucreze toate câte a poruncit Domnul, cortul"*[100] şi celelalte. Iată dar că materia este cinstită, deşi după voi este necinstită. Ce este oare mai de puţin preţ decât părul de capre şi decât culorile? Sau nu sunt culori: roşul, purpuriul şi albastrul? Iată şi icoanele heruvimilor sunt operele mâinilor oamenilor. Pentru ce interzici din pricina Legii ceea ce Legea a poruncit să faci? Iar dacă din cauza Legii interzici icoanele, atunci trebuie să ţii şi sâmbăta[101] şi să te tai împrejur[102]. Ia aminte însă că, *"dacă ţineţi Legea, Hristos la nimic nu vă va folosi"*[103]. *"Cei care vă îndreptaţi prin Lege aţi căzut din har"*[104]. Vechiul Israel n-a văzut pe Dumnezeu, *"dar noi privim ca într-o oglindă cu faţa descoperită slava lui Dumnezeu"*[105].

99. *Ieş.* 31, 1–6.
100. *Ieş.* 35, 4–11.
101. *Ieş.* 20, 8–11.
102. *Fac.* 17, 11.
103. *Gal.* 5, 2.
104. *Gal.* 5, 4.
105. *II Cor.* 3, 18.

17. Noi expunem în toate locurile chipul Lui sub formă de icoană şi prin el sfinţim cel dintâi simţ – căci primul dintre simţuri este vederea –, după cum prin cuvinte sfinţim auzul. Icoana este un obiect care prilejuieşte aducerea-aminte. Ceea ce este cartea pentru ştiutorii de carte, aceea este icoana pentru neştiutorii de carte. Şi ceea ce este cuvântul pentru auz, aceea este icoana pentru văz, căci cu ajutorul minţii ne unim cu icoana. Pentru aceasta a poruncit Dumnezeu să se construiască chivotul din lemne care nu putrezesc şi să fie aurit pe dinăuntru şi pe dinafară[106] şi să se pună în el tablele Legii, toiagul şi vasul cel de aur cu mană[107], spre aducerea-aminte a faptelor trecute şi spre preînchipuirea celor viitoare. Cine nu va spune că acestea sunt icoane, crainici puternici? Şi ele nu stăteau într-o parte dosită a cortului, ci în faţa întregului popor. Iudeii, privind la acestea, aduceau închinăciune şi adorare lui Dumnezeu, Care a lucrat prin ele. Este clar că nu le adorau pentru ele însele, ci prin ele îşi aduceau aminte de minuni, şi dădeau închinare lui Dumnezeu, Care a săvârşit minunile. Icoanele au fost aşezate spre aducere-aminte, nu ca nişte dumnezei, ci ca unele ce ne amintesc de lucrările dumnezeieşti.

18. Dumnezeu a poruncit să se ia douăsprezece pietre din Iordan[108] şi a explicat pentru care cauză, căci zice: *"Când te va întreba fiul tău ce sunt pietrele acestea, povesteşte-i că prin porunca dumnezeiască apa Iordanului a secat şi a trecut chivotul Domnului şi tot poporul"*[109]. Pentru ce dar nu vom zugrăvi şi noi patimile mântuitoare şi minunile lui Hristos-Dumnezeu, pentru că atunci când mă va întreba fiul meu ce sunt acestea, eu îi voi spune că Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om şi prin El a trecut Iordanul nu numai Israel, ci întreaga fire s-a reîntors la fericirea de altădată. Prin El firea s-a urcat din

106. *Ieş.* 25, 10–11.
107. *Ieş.* 25, 16–21.
108. *Isus Navi* 4, 3.
109. *Isus Navi* 4, 6–7, 21–22.

cele mai de jos ale pământului deasupra oricărei stăpâniri şi a stat în însuşi tronul Tatălui[110].

19. Iconoclaştii însă spun: Fă icoana lui Hristos sau a Maicii Lui, Născătoarea de Dumnezeu, şi să-ţi fie de-ajuns. Ce nebunie! Ai mărturisit prin aceasta în chip evident că eşti duşmanul sfinţilor. Căci dacă faci icoana lui Hristos, dar nu şi pe a sfinţilor, este clar că nu interzici icoana, ci cinstirea sfinţilor, deoarece faci icoanele lui Hristos, ca ale unui glorificat, dar respingi icoana sfinţilor, ca unii ce ar fi lipsiţi de glorie, şi prin aceasta numeşti adevărul minciună. *"Eu trăiesc, zice Domnul, şi voi slăvi numai pe cei care Mă slăvesc"*[111]. Iar dumnezeiescul Apostol zice: *"Astfel nu mai eşti rob, ci fiu; dar dacă eşti fiu, eşti şi moştenitor al lui Dumnezeu prin Hristos"*[112]. Şi: *"Dacă suferim împreună cu El, este ca să fim şi slăviţi împreună cu El"*[113]. Nu ai pornit război contra icoanelor, ci contra sfinţilor. Căci spune Ioan Teologul, cel care se odihnea pe pieptul Domnului: *"Că vom fi asemenea Lui"*[114]. După cum ceea ce este unit cu focul devine foc nu prin natură, ci prin unire, prin ardere şi prin participare, tot astfel şi trupul Fiului lui Dumnezeu Care s-a întrupat. Căci corpul, prin participarea ipostatică la firea dumnezeiască, a ajuns, fără să se schimbe, Dumnezeu; n-a fost consacrat prin energia lui Dumnezeu, cum a fost cazul cu fiecare dintre profeţi, ci prin prezenţa totală a Celui care consacră. Că sfinţii sunt dumnezei o spune Sfânta Scriptură: *"Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor"*[115]. Iar dumnezeiescul Grigorie, interpretând acest loc, spune că Dumnezeu stă în mijlocul dumnezeilor pentru a împărţi vredniciile[116]. Şi pe bună dreptate, căci sfinţii, încă de pe când erau în viaţă, au fost plini de Duhul Sfânt, iar la

110. *Efes.* 2, 6.
111. *Iez.* 17, 16; *I Regi* 2, 30.
112. *Gal.* 4, 7.
113. *Rom.* 8, 17.
114. *I Ioan* 3, 2.
115. *Ps.* 81, 1.
116. P.G. XXXVI, col. 365 B.

moartea lor harul Sfântului Duh se află în chip nelipsit în sufletele lor, în trupurile lor din morminte, în chipurile lor şi în sfintele lor icoane, nu în chip substanţial, ci prin har şi lucrare.

20. Dumnezeu a poruncit lui David să-I zidească templu prin fiul său şi să-I pregătească loc de odihnă[117]. Solomon, clădindu-l, a făcut heruvimii după cum spune Cartea Regilor: *"Şi a acoperit heruvimii cu aur şi toţi pereţii de jur împrejur; a săpat heruvimi sculptaţi şi finici pe dinăuntru şi pe dinafară"*[118] – şi n-a spus pe de lături, ci *"de jur împrejur"* – şi boi[119] şi lei[120] şi rodii[121]. Dar nu este cu mult mai de cinste ca toţi pereţii casei Domnului să se împodobească cu chipurile şi icoanele sfinţilor decât cu ale necuvântătoarelor şi arborilor? Unde este Legea care porunceşte *"Nu vei face vreo asemănare"*[122]? Dar Solomon, primind val de înţelepciune[123], zugrăvind cerul, a făcut chipurile heruvimilor, ale leilor şi ale boilor[124]. Aceasta însă o interzice Legea[125]. Oare nu este cu mult mai evlavios ca, dacă facem icoana lui Hristos, să facem şi icoanele sfinţilor, deoarece acestea sunt pline de Sfântul Duh? Căci după cum altădată atât poporul, cât şi templul se curăţeau prin sângele şi cenuşa juncii[126], tot astfel şi acum prin sângele lui Hristos[127], Care a fost răstignit pe timpul lui Pilat din Pont, arătându-Se pe El însuşi pârgă a mucenicilor, dar încă şi prin sângele sfinţilor, pe care este zidită Biserica. Altădată templul se împodobea cu chipurile şi figurile animalelor necuvântătoare[128], acum însă se împodobeşte cu icoa-

117. *I Par.* 28, 2–3, 6.
118. *III Regi* 6, 28–29.
119. *III Regi* 7, 13, 16, 30.
120. *III Regi* 7, 16, 22.
121. *II Par.* 3, 16; 4, 13; *III Regi* 7, 28.
122. *Ieş.* 20, 4.
123. *III Regi* 3, 5–14.
124. *III Regi* 6, 23–28; *II Par.* 3, 7–14; 4, 3–4, 15; *III Regi* 7, 16.
125. *Ieş.* 20, 4; *Lev.* 26, 1; *Deut.* 4, 16; 5, 8; 27, 15.
126. *Num.* 19, 9, 17; *Lev.* 16, 3, 14–15.
127. *Evr.* 9, 12–14; 10, 12–14.
128. *III Regi* 7, 16; *II Par.* 4, 3–4, 15.

nele sfinţilor, care s-au făcut pe ei înşişi temple însufleţite şi raţionale, în care îşi are Dumnezeu locuinţa[129].

21. Zugrăvim prin urmare pe Hristos, Împăratul şi Domnul, fără să-L lipsim de oastea Sa; căci sfinţii sunt oastea Domnului. Să se lipsească împăratul pământesc[130] de oastea sa, şi atunci şi Împăratul şi Domnul său să Se lipsească de a Sa. Să lepede purpura, şi atunci să înlăture cinstea ce se cuvine celor care au luptat cu bărbăţie contra tiranului şi au împărăţit peste patimi. Dacă prietenii lui Hristos sunt moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori cu Hristos, şi dacă vor fi părtaşi slavei dumnezeieşti şi împărăţiei, deoarece au fost părtaşi patimilor lui Hristos[131], pentru ce nu vor fi părtaşi şi slavei Sale celei de pe pământ? *"Nu vă spun robi"*[132], zice Dumnezeu, *"voi sunteţi prietenii Mei"*[133]. Îi vom dezbrăca dar de cinstea care le-a fost dată de Biserică? Ce mână îndrăzneaţă! Ce minte cutezătoare, care se ridică împotriva lui Dumnezeu şi lucrează împotriva poruncilor Lui! Dacă nu te închini icoanei, nu te închini nici Fiului lui Dumnezeu, Care este icoana vie a nevăzutului Dumnezeu şi chip cu totul asemenea[134]. Mă închin icoanei lui Hristos, ca unul ce este Dumnezeu întrupat[135]; icoanei Născătoarei de Dumnezeu, Stăpâna tuturora, ca una ce este Maica Fiului lui Dumnezeu[136]; icoanei sfinţilor, ca unii ce sunt prietenii lui Dumnezeu[137], care au rezistat păcatului până la sânge şi au urmat pe Hristos, vărsându-şi sângele pentru El, Care Şi-a vărsat mai înainte propriul Său sânge pentru ei; mă închin icoanei acelora care au trăit căl-

129. *I Cor.* 3, 16; 6, 19; *II Cor.* 6, 16. Textul de la: Altădată templul... Dumnezeu locuinţa, este necomplet în ediţia greacă.

130. Cuvintele se îndreaptă contra lui Leon Isaurul.

131. *Rom.* 8, 17.

132. *Ioan* 15, 15.

133. *Ioan* 15, 14.

134. *Col.* 1, 15; *II Cor.* 4, 4; *Evr.* 1, 3.

135. *Ioan* 1, 14; *I Tim.* 3, 16.

136. *Mat.* 1, 18–25; *Luca* 1, 26–2, 7.

137. *Ioan* 15, 14–15.

când pe urmele Lui; zugrăvesc biruințele și patimile lor, pentru că prin ele mă sfințesc și mă aprind de râvna de a le imita. Căci cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană[138], spune dumnezeiescul Vasile[139]. Dacă înalți biserici sfinților lui Dumnezeu, atunci înalță și icoanele lor. Altădată nu se ridicau biserici în numele oamenilor, nu se prăznuia moartea celor drepți, ci se jelea. Cel care se atingea de un mort, chiar dacă era corpul lui Moise, era socotit necurat[140]. Acum însă se prăznuiesc pomenirile sfinților. Cadavrul lui Iacov a fost jelit[141], dar moartea lui Ștefan se sărbătorește. Prin urmare, sau suprimă pomenirile de praznic ale sfinților, ca unele ce sunt săvârșite împotriva Legii vechi, sau îngăduie și icoanele, care, după cum spui, sunt tot împotriva Legii. Dar este cu neputință să nu se prăznuiască pomenirile sfinților. Ceata Sfinților Apostoli și a purtătorilor de Dumnezeu Părinți poruncește să se facă aceasta.

138. P.G. XXXII, col. 149 C.

139. Sf. Vasile cel Mare s-a născut în Cezareea Capadociei pe la 330. Educația și instrucția și-au făcut-o întâi sub conducerea tatălui său, un retor distins, apoi la Constantinopol și Atena. Aici a cunoscut pe Sf. Grigorie din Nazianz († 389/390). Întors în Cezareea, profesează câtăva vreme retorica, dar amintirile sfinte ale familiei sale – bunica sa primise lecții de la Sf. Grigorie Taumaturgul († c. 270), iar tatăl mamei sale suferise martiriul – îl îndeamnă spre viața monastică. Mai întâi călătorește în Egipt, Mesopotamia și Siria spre a se iniția și a cunoaște monahismul din aceste centre creștine. Astfel inițiat, revine în patria sa și, pe malul Irisului, întemeiază împreună cu câțiva prieteni, la care se adaugă și Sf. Grigorie din Nazianz, o comunitate monastică. Experiența din această singurătate și învățămintele culese în timpul călătoriei sale în Orient dau prilej Sfântului Vasile să redacteze cele două Reguli de viețuire călugărească, adoptate mai târziu de întreg monahismul ortodox. Frământările religioase ale secolului său îl cheamă însă din singurătate. Episcopul Cezareii îl face preot spre a-l avea ca sfătuitor și ajutător în toate treburile episcopale. La moartea episcopului, în 370, Sf. Vasile îi succede pe scaunul episcopal al Cezareii. În scurtul timp cât a păstorit (370–378), Sf. Vasile a fost pilda adevăratului episcop, adevăratului conducător al Bisericii: luptă contra puterii eretice imperiale, contra ereticilor, stârpește abuzurile clericilor, clădește ospicii, azile, spitale, apără credința. Din nefericire, sănătatea sa șubredă nu-l ajută să vadă roadele muncii sale, căci moare la 1 ianuarie 379. Biserica prăznuiește pomenirea sa la 1 și 30 ianuarie.

140. *Num.* 19, 11.

141. *Fac.* 50, 1–4.

Într-adevăr am fost sfinţiţi, de vreme ce Dumnezeu Cuvântul S-a întrupat[142], făcându-Se asemenea nouă în totul[143], afară de păcat[144], şi S-a amestecat cu firea noastră, fără să Se confunde şi a îndumnezeit trupul fără ca acesta să se schimbe, prin existenţa uneia în alta, fără confundarea Dumnezeirii Lui cu corpul Lui. Într-adevăr am fost eliberaţi, de vreme ce Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu, Cel care există în Dumnezeire fără patimă, a suferit în firea pe care a luat-o şi a plătit datoria noastră[145], dând pentru noi un preţ de răscumpărare îndestulător şi demn de admiraţie, deoarece sângele Fiului este propriu de a îndupleca pe Tatăl şi demn de respect. Într-adevăr am ajuns nestricăcioşi, de vreme ce Hristos, coborându-Se în iad, a vestit sufletelor din veac legate, ca unor robi de război, iertare, ca unor orbi, recăpătarea vederii[146] şi, legând pe cel puternic[147], a înviat prin plenitudinea puterii Lui, făcând nestricăcios corpul ce l-a luat de la noi. Într-adevăr am fost înfiaţi şi am devenit moştenitori ai lui Dumnezeu[148], de vreme ce ne-am născut din apă şi din Duh[149]. Pentru aceste motive Pavel numeşte pe cei credincioşi sfinţi[150]. Pentru aceste motive nu jelim moartea sfinţilor, ci o sărbătorim. Pentru aceste motive nu suntem sub Lege, ci sub har[151], deoarece suntem îndreptaţi prin credinţă[152] şi am cunoscut pe singurul Dumnezeu adevărat[153]. *"Pentru cel drept*

142. *Ioan* 1, 14; *I Timotei* 3, 16.
143. *Evr.* 2, 11; *Filip.* 2, 7.
144. *Evr.* 4, 15.
145. *Gal.* 3, 13.
146. *Is.* 61, 1–2; *Luca* 4, 18.
147. *Mat.* 12, 29.
148. *Rom.* 8, 17; *Gal.* 4, 7.
149. *Ioan* 3, 5.
150. *Rom.* 1, 7; 15, 25, 26, 31; 16, 2, 15; *I Cor.* 1, 2; 16, 15; *II Cor.* 1, 1; 8, 4; 9, 1, 12; 13, 12; *Efes.* 1, 1, 15; 2, 19; 4, 12; 5, 3; 6, 18; *Filip.* 1, 1; 4, 21, 22; *Col.* 1, 2, 4; 3, 12; *I Tim.* 5, 10; *Filip.* 5, 7; *Evr.* 3, 1; 13, 24.
151. *Rom.* 6, 14.
152. *Rom.* 5, 1.
153. *I Ioan* 5, 20.

nu există lege"[154]. Nu suntem sub stihiile Legii, robiţi ca nişte prunci[155], ci, ajungând la vârsta unui om desăvârşit[156], ne hrănim cu hrană tare[157], nu aceea care duce la idolatrie. Legea este bună[158] ca o lumină care luminează într-un loc întunecos, dar este bună până se face ziuă; acum însă a răsărit luceafărul în inimile noastre[159], iar apa cea vie a cunoştinţei de Dumnezeu a acoperit mările păgânătăţilor şi toţi am cunoscut pe Domnul. "*Au trecut cele vechi, iată toate s-au înnoit*"[160]. Dumnezeiescul Apostol Pavel spune către Petru, corifeul Apostolilor: "*Dacă tu, iudeu fiind, trăieşti la fel ca păgânii şi nu ca iudeii, pentru ce sileşti pe neamuri să trăiască ca iudeii?*"[161]. Iar către Galateni scrie: "*Mărturisesc oricărui om tăiat împrejur că este dator să împlinească toată Legea*"[162].

22. Altădată oamenii, necunoscând pe Dumnezeu, au slujit unor dumnezei, care nu erau prin fire dumnezei[163]; dar acum, după ce am cunoscut pe Dumnezeu, dar mai degrabă după ce am fost cunoscuţi de Dumnezeu, pentru ce să ne întoarcem iarăşi la stihiile cele slabe şi sărace[164]? Am văzut chipul omenesc al lui Dumnezeu şi s-a mântuit sufletul meu[165]. Contemplu icoana lui Dumnezeu, după cum a văzut-o Iacov[166], deşi cu totul în alt chip. Acela a văzut cu ochii minţii un chip imaterial, care indica mai dinainte ceea ce va fi; eu însă văd cărbunele semnului Celui ce S-a arătat în trup. Umbra Apostolilor, năframele şi şorţurile au tămăduit bolile şi au pus

154. *I Tim.* 1, 9.
155. *Gal.* 4, 3.
156. *Efes.* 4, 13; *Col.* 1, 28.
157. *Evr.* 5, 14.
158. *I Tim.* 1, 8.
159. *II Petru* 1, 19.
160. *II Cor.* 5, 17.
161. *Gal.* 2, 14.
162. *Gal.* 5, 3.
163. *Gal.* 4, 8.
164. *Gal.* 4, 9.
165. *Fac.* 32, 31.
166. *Fac.* 32, 25–32.

pe fugă pe demoni[167]. Pentru ce dar nu va fi slăvită umbra şi icoana sfinţilor? Sau înlătură închinăciunea oricărui lucru material, sau nu introduce inovaţii şi nici *"nu depăşi hotarele veşnice, pe care le-au pus părinţii tăi"*[168].

23. Legiuirea bisericească ni s-a predat nu numai în scris, ci şi prin unele tradiţii nescrise[169]. Dumnezeiescul Vasile spune cuvânt cu cuvânt următoarele în capitolul XXVII din lucrarea *Cele treizeci de capitole despre Sfântul Duh către Amfilohie*[170]: "Unele din dogmele şi propovăduirile păstrate de Biserică le avem din învăţătura scrisă; altele însă le-am primit în chip tainic, fiindu-ne transmise prin predania Apostolilor. Amândouă au aceeaşi putere pentru credinţă. Şi nici unul dintre cei care ar cerceta chiar lucrul cel mai mic din legile bisericeşti nu va contrazice vreuna din acestea. Căci dacă am încerca să îndepărtăm datinile care nu sunt păstrate în scris, ca unele ce nu au mare valoare, am omite cu aceasta pe cele ce sunt de folos, păgubind Evanghelia"[171]. Acestea sunt cuvintele marelui Vasile. De unde cunoaştem Locul sfânt al Căpătânii? De unde[172] mormântul vieţii? Nu au primit-o copiii în chip nescris de la părinţi? Că Domnul a fost răstignit în

167. *Fapte* 5, 15; 19, 12.

168. *Prov.* 22, 28.

169. *II Tes.* 2, 15; 3, 6.

170. Sf. Amfilohie de Iconium face parte din grupul Capadocienilor. S-a născut pe la 340 în Capadocia. După ce a fost discipol al renumitului retor Libaniu († 393), a profesat avocatura în Constantinopol. Când însă vărul său, Sf. Grigorie de Nazianz († 389–390), a îmbrăţişat viaţa ascetică, s-a întors în patria sa şi aici s-a afierosit aceluiaşi ideal. În 373, la sfatul şi străduinţele Sfântului Vasile († 379), este ales episcop al Iconiei. Secondat continuu de marea personalitate a acestuia, conduce cu îndemânare episcopatul, stârpeşte erezia din eparhia sa, introduce ordine şi disciplină. Ia parte ca membru distins la sinoadele din 381 şi 394 din Constantinopol, iar în 390 prezidează un sinod în Sidi, contra mesalienilor. Din activitatea sa literară nu ni s-au păstrat decât şapte discursuri şi fragmente din alte scrieri. Moare după 394. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 23 noiembrie.

171. P.G. XXXII, col. 188 A.

172. Am îndreptat lectura textului prin locul paralel din Tratatul II, paragraful 16.

Locul Căpățânii[173] și a fost îngropat în mormântul pe care l-a săpat Iosif în piatră[174] este scris; dar că acelea sunt acestea la care ne închinăm noi acum, din tradiție nescrisă o știm. Și sunt încă foarte multe de felul acestora. De unde cufundarea de trei ori la Botez? De unde închinarea spre răsărit? De unde tradiția despre Taine? Pentru aceea și dumnezeiescul Apostol Pavel zice: *"Drept aceea, fraților, stați și țineți predaniile, pe care le-ați învățat, fie prin cuvântul, fie prin epistola noastră"*[175]. Așadar, dacă sunt în Biserică în chip nescris atât de multe practici care s-au predat și s-au păstrat până acum, pentru ce cauți pricină cu privire la icoane?

24. Unele citate, pe care le aduci, nu pângăresc cultul dat de noi icoanelor, ci al păgânilor, care au îndumnezeit icoanele. Așadar, nu trebuie din pricina obiceiului absurd al păgânilor să se înlăture și obiceiul nostru, săvârșit în chip binecredincios. Exorcizează atât magii, cât și vrăjitorii, dar exorcizează și Biserica pe catehumeni: aceia, invocând pe demoni, aceasta însă, pe Dumnezeu contra demonilor. Păgânii ridică demonilor icoane și le numesc dumnezei, noi însă, adevăratului Dumnezeu întrupat, robilor și prietenilor lui Dumnezeu, care alungă cetele demonilor.

25. Dacă spui însă că dumnezeiescul și vrednicul de admirație Epifanie[176] a interzis în termeni preciși icoanele, îți

173. *Mat.* 27, 33.

174. *Mat.* 27, 60.

175. *II Tes.* 2, 15.

176. Sf. Epifanie, reprezentantul teologiei tradiționaliste și cel mai înverșunat adversar al lui Origen († c. 254), s-a născut pe la 315 într-un sat de lângă Elevteropole, din Iudeea. Dorul de a se instrui și a se iniția în viața ascetică l-a condus în Egipt, unde a rămas până la vârsta de 20 de ani. Întors în patrie, s-a călugărit și a întemeiat o mănăstire al cărei conducător a fost mult timp. În 367 faima sfințeniei vieții și științei sale l-a ridicat pe scaunul episcopal al Salaminei din insula Cipru. De acum viața sa nu are decât un singur scop, să apere Ortodoxia, combătând ereziile, pe care le socotea dușmanul ei cel mai puternic, și în special origenismul, după el rădăcina tuturor ereziilor. Lupta contra lui Origen o începe cu prilejul unei călătorii la Ierusalim (392) și o continuă până la moartea sa. În 402 a ținut un sinod, în care a condamnat pe Origen și scrierile sale, iar în

voi spune în primul rând că scrierea poate să fie substituită şi apocrifă[177]; lucrarea este a unuia, dar poartă numele altuia, lucru ce se obişnuieşte să se facă de către mulţi[178]. În al doilea rând, ştim că fericitul Atanasie[179] a interzis să se pună moaştele sfinţilor în urne funerare, dar a hotărât ca acestea să

403 s-a dus la Constantinopol spre a da origenismului lovitura de moarte în persoana Sfântului Ioan Hrisostom (†407), prezentat de Teofil, patriarhul Alexandriei (385–412), ca origenist. Aici însă s-a convins că a fost indus în eroare, aşa că a plecat spre Cipru. Nu ajunge la scaunul său episcopal, căci moare în timpul călătoriei (403). Puţini oameni din timpul său au fost atât de eruditi ca el: cunoştea cinci limbi şi citise foarte mult. Întreaga sa ştiinţă n-a întrebuinţat-o decât pentru a combate ereziile. Scrierile sale, care l-au făcut renumit: *Ancoratus* (Ancoră bine fixată) şi *Panarion* (Cutia cu leacuri), servesc acestui scop. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 12 mai.

177. Una dintre autorităţile patristice invocate de iconoclaşti a fost Sf. Epifanie, care, după justa apreciere a lui K. Holl, a avut în istorie de două ori nemeritatul noroc de a fi fost luat drept un mare dogmatist. O dată de iconoclaşti, iar altă dată de latini, la sinodul unionist de la Florenţa (1439), ca mărturie răsăriteană despre Filioque. În disputa iconoclastă, numele său a fost citat chiar de la început: Sf. Ioan Damaschin menţionează faptul în acest tratat, scris imediat după 726; totuşi pune la îndoială autenticitatea scrierii. În Tratatul II, paragraful 18, o respinge categoric, ca neautentică. În cursul disputei iconoclaste, ortodocşii se menţin pe linia Sfântului Ioan Damaschin. Nichifor, patriarhul Constantinopolului († 829), îşi ia chiar sarcina de a demonstra pe larg neautenticitatea scrierilor iconoclaste ale lui Epifanie.

178. Istoria literaturii creştine este plină cu exemple de substituiri. Ele au fost făcute în special de eretici. Şi-au publicat scrierile lor sub nume de scriitori consacraţi pentru a putea găsi astfel primire în cercurile ortodoxe. Despre aceste scrieri substituite să se vadă: G. Bardy, *Faux et fraudes littéraires dans l'antiquité chrétienne*, RHE, 32, 1936, p. 5–23; 275–302.

179. Sf. Atanasie cel Mare, patriarhul Alexandriei, este întruparea dogmei deofiinţimii Fiului cu Tatăl. Toată activitatea sa şi-a pus-o în slujba acestei idei. Şi-a sacrificat viaţa, libertatea şi liniştea pentru a apăra credinţa, Biserica. În timp ce alţi episcopi ai timpului îşi schimbau părerile după cum bătea vântul la curtea imperială, Atanasie rămâne statornic apărător al dogmei Dumnezeirii Fiului. Infamiile pe care arienii de toate nuanţele le colportau asupra numelui şi vieţii sale, la atâtea sinoade, departe de a-l doborî, îi dădeau noi puteri de luptă. Exilat chiar, nu încetează de a lupta. Propovăduieşte oriunde puterea politică îl alungă: la Roma prilejuieşte sinoade, în pustiul Tebaidei întăreşte pe monahi. Uneori este

se îngroape mai bine în pământ, voind să desființeze obiceiul absurd al egiptenilor, care nu îngropau pe morții lor, ci îi așezau pe paturi și pe divane. Probabil că un asemenea lucru voind să îndrepte și marele Epifanie – chiar admițând că această scriere este a lui –, a legiuit că nu trebuie să se facă icoane. Dar, că intenția lui n-a fost să îndepărteze icoanele, ne este martoră biserica dumnezeiescului Epifanie însuși împodobită până în vremea noastră cu icoane. În al treilea rând, nu ceea ce este particular face lege în Biserică și "nici cu o rândunică nu se face primăvară", după cum spune și Grigorie Teologul[180] și după cum este și adevărat. Un singur argument nu este destul de puternic ca să distrugă predania întregii Biserici, răspândită de la un capăt până la celălalt al lumii.

26. Primește așadar roiul citatelor din Scriptură și din Părinți[181]. Cu toate că Scriptura spune: *"Idolii păgânilor sunt*

chemat din exil, tocmai pentru a fi împiedicată predica sa. Secolul IV este plin de numele său. Nu se poate scrie o pagină a acestui secol fără ca Sf. Atanasie să nu fie pomenit. S-a născut pe la 295, probabil în Alexandria. În 319 este diacon și în această calitate însoțește pe episcopul Alexandru la Sinodul I ecumenic din 325. La moartea lui Alexandru, în 328, este ales succesor al său. De acum începe tragedia și frumusețea vieții sale. Din cei 45 de ani de episcopat, 16 i-a petrecut în exil. Moare la 373. Sf. Atanasie a fost un luptător și este de mirare că a găsit timp liber să scrie. Scrisul era însă pentru el tot un mijloc de luptă, ba chiar arma cea mai puternică: toate scrierile sale și mai ales scrisorile servesc fie pentru a apăra dogma proclamată la Niceea, fie pentru a spulbera calomniile puse de arieni pe seama sa. Pe lângă operele sale polemice, a mai compus o scriere, care îl face tot atât de glorios ca și lupta sa contra arianismului, *Viața Sfântului Antonie*, idealul monahului ortodox. Influența acestei scrieri pentru dezvoltarea monahismului oriental și întemeierea celui occidental a fost considerabilă. Ea a fost lectura preferată a tuturor acelora care voiau să-și consacre în întregime viața lui Dumnezeu. Convertirea Fer. Augustin († 430) se datorește și acestei biografii, tradusă curând în latinește de Evagrie al Antiohiei († c. 395). Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea sa la 18 ianuarie. Monografii despre Sf. Atanasie: F. Cavallera, *St. Athanase*, Paris, 1908; Fr. Lauchert, *Leben des hl. Athanasius des Grossen*, Köln, 1911; G. Bardy, *St. Athanase*, Paris, 1914; T. M. Popescu, *Sfântul Atanasie, Patriarhul Alexandriei*, Chișinău, 1927.

180. P.G. XXXVI, col. 352 B.

181. Pentru traducere am adoptat lectura πατρικῶν, lectură justificată și de Tratatul II, paragraful 20, care reproduce textul acesta.

argint şi aur, lucruri ale mâinilor omeneşti"[182], totuşi nu opreşte închinarea la cele neînsufleţite sau la lucrurile făcute de mâini, ci închinarea la icoanele demonilor.

27. S-a spus doar că profeţii s-au închinat îngerilor, oamenilor, împăraţilor, necredincioşilor şi toiagului. David spune: "*Închinaţi-vă reazemului picioarelor Lui*"[183], iar Isaia zice de asemeni, ca din partea lui Dumnezeu: "*Cerul îmi este tron şi pământul reazem picioarelor Mele*"[184]. Oricui îi este însă clar că cerul şi pământul sunt lucruri create. La fel, Moise şi Aaron împreună cu tot poporul s-au închinat lucrurilor făcute de mână. Iar Pavel, greierele de aur al Bisericii, spune în epistola către Evrei: "*Hristos, venind ca arhiereu al bunurilor viitoare, a trecut prin cortul cel mai mare şi mai desăvârşit, care nu este făcut de mână omenească, adică nu este din zidirea aceasta*"[185]. Şi iarăşi: "*Hristos n-a intrat în sfinte făcute de mâini, care erau chipul celor adevărate, ci în cer*"[186]. Astfel, sfintele cele dintâi, cortul şi toate cele din el, erau făcute de mâini omeneşti. Şi nimeni nu va tăgădui că tuturor acestora se dădea închinare.

182. *Ps.* 113, 12.
183. *Ps.* 98, 5.
184. *Is.* 66, 1.
185. *Evr.* 9, 11.
186. *Evr.* 9, 24.

MĂRTURII DESPRE ICOANE ALE SFINŢILOR ŞI CINSTIŢILOR PĂRINŢI DIN VECHIME

Din "Epistola către Tit" a Sfântului Dionisie Areopagitul

Aşadar şi noi, în locul părerii obişnuite despre ele[187], trebuie să pătrundem[188] în chip sfânt în sensul lăuntric al simbolurilor dumnezeieşti şi să nu dispreţuim aceste vlăstare şi înfăţişări ale chipurilor dumnezeieşti şi icoane evidente ale viziunilor mai presus de cuvânt şi mai presus de fire[189].

Comentariu. Vezi că a spus să nu se dispreţuiască icoanele celor vrednici de cinste.

Din cartea aceluiaşi "Despre numele dumnezeieşti", cap. I

Am fost şi noi iniţiaţi în aceasta[190]. Acum însă, prin voalurile sfinte, iubirea de oameni a Scripturii şi a tradiţiilor ierarhice ascunde, în chip corespunzător naturii noastre, cele spirituale în lucruri sensibile şi cele mai presus de fiinţă în cele ce există; atribuie forme şi figuri celor ce sunt fără de forme şi fără de figuri şi multiplică şi modelează perfecţiunea suprafirească şi fără de formă printr-o varietate de simboluri diferite[191].

187. Adică: despre simboluri.

188. Pentru traducere am adoptat în locul lecturii διαβαλεῖν, din textul transmis de Damaschin, lectura διαβαίνειν, din ediţia operei lui Pseudo-Dionisie din P.G.

189. P.G. III, col. 1108 C.

190. Aceasta = acestea, în ediţia din P.G. a operei pseudo-dionisiene.

191. Περὶ θείων ὀνόματων, P.G. III, col. 592 B.

Comentariu. Dacă din pricina iubirii de oameni Dumnezeu a atribuit, în chip corespunzător nouă, figuri şi forme celor fără de figuri şi fără de forme, celor spirituale şi fără de chip, pentru ce să nu zugrăvim, în chip corespunzător naturii noastre, pe cele ce s-au arătat în chipuri şi forme, spre a ne aduce aminte de ele, iar aducându-ne aminte de ele să ne îndemne să le râvnim?

Din cartea aceluiaşi "Despre ierarhia bisericească", cap. I

Fiinţele şi cetele, care sunt superioare nouă, despre care am făcut o sfântă menţiune, sunt necorporale, iar ierarhia lor este spirituală şi mai presus de lume. Noi vedem însă că ierarhia noastră, în chip corespunzător naturii noastre, este multiplicată prin diversitatea simbolurilor sensibile. Cu ajutorul acestor simboluri ne urcăm treptat, în chip corespunzător nouă, spre Dumnezeu şi virtutea dumnezeiască. Fiinţele superioare, ca unele ce sunt spirite, înţeleg potrivit puterii lor de înţelegere; noi însă ne urcăm, atât cât este posibil, spre contemplările divine cu ajutorul icoanelor sensibile[192].

Comentariu. Aşadar, dacă noi ne urcăm, în chip corespunzător naturii noastre, cu ajutorul icoanelor sensibile, chiar spre contemplarea dumnezeiască şi imaterială, şi dacă providenţa dumnezeiască, din cauza iubirii Sale de oameni, atribuie forme şi figuri, spre a noastră îndrumare, celor lipsite de forme şi figuri, pentru ce este nepotrivit să zugrăvim, în chip corespunzător naturii noastre, pe cele care s-au supus, din pricina iubirii de oameni, formei şi figurii?

A venit la noi cuvânt din bătrâni că Abgar, regele Edesei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască şi a trimis soli, cerându-I să-I viziteze; iar dacă ar refuza să facă

192. P.G. III, col. 373 AB.

aceasta, a poruncit unui pictor să facă chipul Lui. Lucrul acesta ştiindu-l Cel care cunoaşte toate şi poate toate, a luat o bucată de pânză şi, lipind-o de faţa Sa, a imprimat acel chip care se păstrează până azi[193].

193. Legenda mai este o dată menţionată de Sf. Ioan Damaschin în *Expunerea exactă a credinţei ortodoxe*, cartea IV, cap. 16, P.G. XCIV, col. 1173 A. În acest loc, spre deosebire de textul de mai sus, Damaschin adaugă că Mântuitorul, văzând neputinţa pictorului de a zugrăvi chipul Său, din pricina prea marii Sale străluciri, a aplicat pe faţă haina Sa şi a făcut astfel tabloul dorit de pictor. Legenda tabloului este însă numai un fapt posterior, adăugat corespondenţei dintre Abgar şi Mântuitorul Hristos, corespondenţă care a fost sâmburele legendei. Această legendă a avut un răsunet foarte mare nu numai în Orientul şi Occidentul creştin, ci şi printre musulmani. În ce constă această legendă? Strânse la un loc toate relatările, care variază de la autor la autor, legenda apare sub această formă: Abgar, regele Edesei, a trimis o ambasadă, cu tribut pentru cezar, guvernatorului roman peste Fenicia, Siria, Palestina şi Mesopotamia. În timpul călătoriei ambasada a auzit şi despre minunile Mântuitorului Hristos. La întoarcere povesteşte despre aceste minuni. Cum regele suferea de o boală incurabilă, trimite pe unul de la curtea sa (după Eusebiu, †339, este un simplu curier, iar după doctrina lui Adai este pictor, arhivar şi secretar al regelui) cu o scrisoare, în care Îl roagă să-l viziteze spre a-l vindeca de boala sa. Dacă vrea, poate să rămână la el, căci a auzit că iudeii au pus la cale să-L omoare; cetatea sa este mică, este drept, dar frumoasă şi îndestulătoare pentru ei amândoi. Regele a dat încă însărcinare trimisului său să facă icoana Mântuitorului în cazul când nu L-ar determina să vină la el. Anania, acesta este numele trimisului după Eusebiu, găseşte pe Mântuitorul pe malurile Ghenizaretului (după alte izvoare, în casa lui Gamaliel). Domnul îl primi cu bunăvoinţă, dar în loc de a se duce la Edesa, îi dădu o scrisoare (din textul lui Eusebiu nu se poate conchide precis dacă Însuşi Iisus a scris scrisoarea sau a pus pe altul să o scrie; Doctrina lui Adai spune că răspunsul este oral, iar Anania, trimisul regelui, l-a scris; Moise din Corea relatează că Apostolul Toma a fost în această împrejurare secretarul Mântuitorului; alte izvoare spun nu numai că Mântuitorul a scris scrisoarea, dar a pus şi pecetea Sa, care are o adâncă însemnătate). În scrisoare, Mântuitorul, după ce fericeşte pe Abgar că a crezut fără să-L fi văzut, îi spune că nu poate veni; trebuie să îndeplinească misiunea pe care o are printre iudei. După ce se va urca la cer însă, îi va trimite pe unul dintre ucenicii Săi, care îl va vindeca de orice rău. Cu dobândirea scrisorii, Anania nu şi-a îndeplinit decât o parte din misiunea sa; el trebuia să facă şi chipul Mântuitorului şi să-l ducă regelui. După Doctrina lui Adai, însuşi trimisul face tabloul. Acest fapt a dat naştere la mari dezvoltări, şi a devenit centrul legendei, cu excluderea aproape totală a corespondenţei dintre Abgar şi Iisus Hristos. Până la Evagrie Scolasticul († c. 600), nici un scriitor grec nu vorbeşte ceva despre

Din Cuvântul Sfântului Vasile la fericitul martir Varlaam[194], al cărui început este: "Mai întâi moartea sfinţilor"

Înălţaţi-mi acum, pictori iluştri ai faptelor eroice, şi împodobiţi prin arta voastră icoana imperfectă a generalului! Înfrumuseţaţi, prin culorile artei voastre, pe cel încununat, pe care eu nu l-am descris atât de frumos! Să plec învins de icoana pe care o veţi face faptelor vitejeşti ale mucenicului. Să

tablou. Cu el însă începe să se ştie că icoana nu este făcută de mână omenească. Se ignoră totuşi cum s-a petrecut faptul. Alţi autori ne-o spun: trimisul regelui a vrut să picteze chipul Domnului, dar n-a putut să reproducă figura Sa. Este împiedicat sau de strălucirea prea mare a feţei, sau de transformările continue ale trăsăturilor figurii Sale. Mântuitorul, văzând neputinţa pictorului, îi cere pânza şi-Şi imprimă chipul pe ea, sau, după alţii, pe propria Sa haină. Procedeul acesta a părut prea simplu altor autori, aşa că relatează că Mântuitorul, în loc de a-Şi pune simplu haina sau o pânză pe faţă, Se spală mai întâi şi apoi Se şterge cu pânza pictorului sau chiar cu o pânză obişnuită. Alţii spun că nu S-a şters de apă, ci Şi-a şters propria sudoare. Aici povestirea tinde să se apropie de forma populară a legendei sfintei Veronica. Atât scrisoarea Mântuitorului, cât şi tabloul au servit ca protectoare ale oraşului Edesa. Mai mult chiar: corespondenţa dintre Abgar şi Mântuitorul a fost întrebuinţată ca talisman atât în Orient, cât şi în Occident, atât de particulari, cât şi de oraşe. Acesta este rostul textelor păstrate în epigrafii şi pe ostrace. În ceea ce priveşte valoarea istorică a legendei, astăzi este de comun acord admis că nu poate fi acceptabilă. Scrisorile sunt compuse din texte din Evanghelii, dar mai ales scrisoarea lui Abgar reproduce un text în analogie cu *Diatessaron*, unde Taţian (sec. II) combinase într-un singur verset două versete din Evanghelii: Matei 11, 5 şi Luca 7, 21. După legenda lui Abgar în literatura română să se vadă: N. Cartojan, *Legenda lui Abgar în literatura veche românească*, Bucureşti, 1925.

194. Sf. Martir Varlaam era de loc din Antiohia. În vârstă fiind, pentru credinţa sa în Hristos a fost dus înaintea judelui păgân. Pentru a-l face să tăgăduiască pe Hristos a fost bătut şi i s-au smuls unghiile. În urmă l-au dus la altarul de jertfă păgân. Aici i-au întins mâna deasupra altarului şi i-au pus foc pe ea, iar peste foc au presărat tămâie, în nădejdea că de durere va mişca mâna şi, astfel, căzând tămâie peste altarul idolilor, va apostazia chiar fără voie. El însă a ţinut mâna întinsă, aşa că părea mai tare decât arama şi decât fierul, până ce s-au consumat tot focul şi tămâia, fără să cadă ceva peste altar. Şi-a dat duhul în urma suferinţelor. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 19 noiembrie.

mă bucur de o asemenea victorie a puterii voastre, deşi sunt biruit astăzi. Să văd zugrăvit mai precis de către voi lupta pe care a dus-o mâna cu focul. Să văd pe luptător zugrăvit pe icoana voastră mai strălucitor. Să plângă şi acum demonii loviţi de faptele vitejeşti, zugrăvite de voi, ale mucenicului. Să se arate iarăşi mâna arsă şi victorioasă. Să fie zugrăvit pe icoană şi Hristos, arbitrul luptelor, a Căruia este slava în vecii vecilor. Amin[195].

Din cele treizeci de capitole despre Sfântul Duh către Amfilohie, ale aceluiaşi. Din cap. 18

Icoana împăratului se numeşte împărat, cu toate acestea nu sunt doi împăraţi. Puterea nu se scindează şi nici slava nu se împarte. În felul în care stăpânirea şi puterea, care domneşte peste noi, este una, tot astfel şi slava pe care o dăm noi este una, şi nu mai multe, pentru că cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre cel înfăţişat în icoană. Ceea ce este în exemplul de mai sus în chip de imitare icoana, aceea este dincolo, în chip natural, Fiul. Şi după cum în tablourile pictorilor asemănarea constă în ceea ce priveşte forma, tot astfel şi cu privire la firea dumnezeiască şi necompusă unirea constă în comuniunea Dumnezeirii[196].

Comentariu. Dacă icoana împăratului este împăratul, urmează că şi icoana lui Hristos este Hristos, iar icoana sfântului este sfântul. Puterea nu se scindează, nici slava nu se împarte, ci slava icoanei ajunge slava celui înfăţişat în icoană. Demonii s-au temut de sfinţi şi au fugit de umbra lor[197], icoana este tot o umbră, şi eu o fac sperietoare pentru demoni. Dar dacă vei spune că este nevoie să te uneşti cu Dumnezeu numai în chip duhovnicesc, atunci îndepărtează

195. P.G. XXXI, col. 489 AB.
196. P.G. XXXII, col. 149 C.
197. *Fapte* 5, 15.

toate cele corporale: lumânările, tămâia bine mirositoare, însăşi rugăciunea făcută cu vocea, dumnezeieştile Taine chiar, săvârşite cu cele materiale, pâinea, vinul, untdelemnul ungerii, semnul crucii, crucea, buretele răstignirii, trestia, lancea care a împuns coasta cea de viaţă purtătoare, căci toate acestea sunt materie. Sau suprimă cinstea tuturor acestora – lucru cu neputinţă –, sau nu tăgădui nici cinstea icoanelor. Har dumnezeiesc se dă celor materiale din pricina numelor celor pictaţi pe icoane. Căci după cum purpura şi mătasea şi haina ţesută din ele sunt în ele însele un lucru comun, dar dacă împăratul se îmbracă cu ea, se transmite îmbrăcămintei din cinstea ce se cuvine celui îmbrăcat cu ea, tot astfel şi cu cele materiale. Acestea, prin ele însele sunt nevrednice de închinăciune. *Dar dacă cel zugrăvit este plin de har, participă şi* icoanele la har în măsura credinţei. Apostolii au văzut pe Domnul cu ochii trupului, pe Apostoli alţii, iar pe mucenici alţii. Şi eu, pentru că am fost zidit din suflet şi din trup, doresc să-i văd şi cu sufletul şi cu trupul şi să am o doctorie care să mă ferească de orice rău. Văzând, mă închin la ceea ce se vede, nu ca la Dumnezeu, ci ca la o icoană cinstită a celor cinstiţi. Tu, probabil, pentru că eşti înalt şi imaterial, şi ai ajuns dincolo de trup şi oarecum fără de trup, dispreţuieşti tot ceea ce se vede. Eu însă, pentru că sunt om şi sunt îmbrăcat cu trup, doresc să fiu în chip trupesc în legătură cu cele sfinte şi să le văd. Tu, care eşti înalt, coboară-te gândului meu smerit ca să-ţi păstrezi înălţimea. Domnul primeşte dorinţa pe care o am pentru El şi pentru prietenii Lui. Stăpânul se bucură când este proslăvit robul recunoscător[198], a spus marele Vasile în Cuvântul de laudă la cei patruzeci de mucenici[199].

198. P.G. XXXI, col. 508 B.

199. În timp ce Liciniu (308–323) se afla în Capadocia cu o armată puternică, a ordonat printr-un edict ca toţi creştinii să se lepede de credinţa lor, sub pedeapsa cu moartea. Patruzeci de soldaţi au refuzat să se supună edictului, nejertfind idolilor. Pentru că toate încercările de a-i întoarce de la credinţa lor au fost zadarnice, guvernatorul Agricola a ordonat să-i expună goi noaptea pe un iezer îngheţat din marginea cetăţii Sevastia. Cei patruzeci de ostaşi au petrecut

Dar privește și cele spuse de el, pomenind cu laudă pe slăvitul Gordie[200].

Din Cuvântul Sfântului Vasile la mucenicul Gordie

Popoarele se bucură cu bucurie duhovnicească la singura aducere-aminte a faptelor mari săvârșite de cei drepți și, cu acest prilej, sunt împinse spre râvna și imitarea faptelor bune pe care le aud. Căci povestirea vieții bărbaților care au trăit binecredincios este pentru cei mântuiți ca o făclie pe calea vieții[201].

Și iarăși:

Astfel, când povestim viețile acelora care au strălucit în credință, slăvim întâi pe Domnul prin robi, lăudăm apoi pe cei drepți prin mărturia pe care o știm și, în sfârșit, veselim noroadele prin auzirea celor bune[202].

noaptea rugându-se lui Dumnezeu să le dea puteri ca nici unul dintre ei să nu abandoneze. Unul însă n-a mai putut răbda chinurile și a fugit în baia caldă, pe care guvernatorul o pusese intenționat alături de lac pentru a zdruncina credința mucenicilor; acolo și-a găsit moartea. Omul care îi păzea văzu deodată o lumină mare și patruzeci de coroane coborându-se din cer. Cum o coroană prisosea, se dezbrăcă de hainele sale și se alătură mucenicilor, primind astfel cea de a patruzecea coroană. A doua zi dimineață, erau morți toți, afară de unul care, din pricina tăriei și vigorii corpului lui, nu-și dăduse duhul. Cei care au luat cadavrele celorlalți în căruțe, pentru a le arunca în râu, l-au lăsat acolo, cu nădejdea că poate, cel puțin în ultimul moment, se va lepăda de credința sa. Mama lui însă îl luă în brațe și-l duse cu mâinile sale în căruța care transporta pe ceilalți. Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea lor la 9 martie. H. Delehaye, *Synaxarium*, col. 521-524.

200. Sf. Mucenic Gordie, de loc din Cezareea Capadociei, a trăit pe timpul împăratului Liciniu (308-323). Neputând suferi să vadă felul cum păgânii își băteau joc de creștini, s-a retras în munți și a trăit împreună cu fiarele sălbatice. Mai târziu, dorul de a-și mărturisi credința l-a mânat iarăși în cetate și aici, în mijlocul teatrului, a mărturisit pe Hristos. Mulțimea l-a dus înaintea guvernatorului, care a poruncit să fie decapitat. Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea sa la 3 ianuarie. H. Delehaye, *Synaxarium*, col. 367.

201. P.G. XXXI, col. 492 A.

202. *Ibidem*, col. 492 B.

Comentariu. Vezi dar că pomenirea sfinţilor înseamnă întâi slavă lui Dumnezeu, apoi laudă sfinţilor şi, în sfârşit, bucurie şi mântuire noroadelor. Pentru ce o îndepărtezi? Dar că pomenirea se face prin cuvânt şi prin icoane, o spune acelaşi dumnezeiesc Vasile.

Al aceluiaşi Sfânt, la mucenicul Gordie

După cum în chip natural lumina urmează focului şi mireasma urmează mirului, tot astfel şi faptelor bune le urmează cu necesitate folosul. Pentru aceasta nu este fără importanţă de a dobândi ştiri adevărate despre întâmplările de altădată. Într-adevăr, ni s-au transmis puţine ştiri despre faptele vitejeşti ale bărbatului şi mi se pare că faptul acesta se aseamănă cu ceea ce se întâmplă pictorilor: aceia, când copiază icoanele după alte icoane, de cele mai multe ori, după cum este şi firesc, se îndepărtează de originale. Tot astfel şi pentru noi, care am fost departe de privelişte a celor întâmplate[203], nu este mică primejdia de a micşora adevărul[204].

La sfârşitul aceluiaşi Cuvânt

După cum noi admirăm totdeauna soarele, deşi îl vedem mereu, tot astfel avem continuu proaspătă amintirea acelui bărbat[205].

Comentariu. Este clar că îl vedem necontenit prin cuvânt şi prin icoane.

Iar în Cuvântul la preacinstiţii patruzeci de Mucenici, spune acestea:

Cine ar putea sătura pe cel care iubeşte pe mucenici, cu pomenirea mucenicilor? Căci cinstea dată de cei împreună-

203. Adică: noi, care n-am fost martori ai celor întâmplate.
204. *Ibidem,* col. 493 A.
205. *Ibidem,* col. 508 A.

robi către cei buni este dovada dragostei față de obștescul Stăpân[206].

Și iarăși:

Fericește în chip sincer pe cel martirizat, ca să fii, prin voință, martirizat și tu și să pleci din această viață fără persecuție, fără foc, fără bice, învrednicindu-te de aceleași laude[207] ca și dânșii[208].

Comentariu. Pentru ce mă îndepărtezi de cinstea sfinților? Pentru ce invidiezi mântuirea mea? Dar că marele Vasile socotește chipul făcut prin culori înrudit cu cel înfățișat prin cuvânt, ascultă ce spune el însuși puțin mai jos.

Al lui Vasile

Așadar, aducându-i pe aceștia[209] în fața noastră prin pomenire, să oferim celor de față obștescul folos pe care îl pot da ei, înfățișându-le tuturor, ca într-o icoană, fapele vitejești ale bărbaților[210].

Comentariu. Vezi că este același lucru prin icoană și prin cuvânt? "Să înfățișăm, zice marele Vasile, cu cuvântul ca într-o icoană".

Și iarăși adaugă:

De multe ori și istoricii, și pictorii consemnează faptele vitejești ale războinicilor, unii împodobindu-le cu cuvântul, alții zugrăvindu-le în tablouri; dar și unii și alții au îndemnat pe mulți la vitejie; căci ceea ce cuvântul povestirii prezintă auzului, aceea și pictura prin imitare arată fără cuvinte[211].

Comentariu. Ce este mai lămurit decât acestea spre a dovedi că icoanele sunt cărți pentru cei neștiutori de carte și

206. P.G. XXXI, col. 508 B.
207. Laude = răsplăți, în opera marelui Vasile.
208. *Ibidem,* col. 508 B.
209. Adică: pe cei patruzeci de Mucenici.
210. *Ibidem,* col. 508 C.
211. *Ibidem,* col. 508 D–509 A.

crainici, care vorbesc neîncetat, ai cinstirii sfinţilor, instruind fără cuvinte pe cei care le văd şi sfinţind vederea? Nu am prea multe cărţi şi nici nu am timp liber spre a citi; intru însă în biserică, spitalul obştesc al sufletelor, înăbuşit de gânduri ca de nişte spini; podoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfătează vederea ca o livadă şi, pe nesimţite, slava lui Dumnezeu pătrunde în suflet. Am privit răbdarea mucenicului, răsplata cununilor şi mă aprind ca prin foc de dorinţa de a-l imita. Căzând la pământ, mă închin lui Dumnezeu prin mijlocirea mucenicului şi mă mântui. N-ai auzit pe acelaşi purtător de Dumnezeu Părinte spunând, în cuvântarea de la începutul psalmilor, că Duhul Sfânt, cunoscând că neamul omenesc este greu de condus spre virtute şi nepăsător, a unit textul psalmilor cu cântarea[212]? Ce spui? Nu voi scrie şi cu cuvântul şi cu culorile martiriul mucenicilor? Şi nu voi îmbrăţişa cu ochii ceea ce admiră şi îngerii şi toată zidirea, "dar este dureros pentru diavol şi înspăimântător pentru demoni", după cum însuşi astrul Bisericii a spus[213]?

La fel spune şi la sfârşitul cuvântului, proslăvind pe cei patruzeci de Mucenici:

Cor sfânt, ceată sfinţită, front neclintit! Păzitori obşteşti ai neamului omenesc, tovarăşi buni în nevoi, ajutători în rugăciuni, prea puternici mijlocitori, stele ale lumii, flori ale Bisericii, iar eu spun atât duhovniceşti, cât şi trupeşti[214]. Pe voi pământul nu v-a acoperit, ci cerul v-a primit; vouă vi s-au deschis porţile raiului; vrednică privelişte de oastea îngerilor, vrednică de patriarhi, profeţi şi drepţi[215].

Comentariu. Cum dar să nu doresc să văd ceea ce doresc să vadă şi îngerii?

212. P.G. XXIX, col. 212 B.

213. P.G. XXXI, col. 512 B.

214. Iar eu spun atât duhovniceşti, cât şi trupeşti > în ediţia din P.G. a operelor Sfântului Vasile.

215. P.G. XXXI, col. 524 C.

În armonie cu aceste cuvinte grăieşte şi fratele lui şi cel de acelaşi gând cu el, Grigorie, episcopul Nyssei[216].

Din completarea[217] Sfântului Grigorie, episcopul Nyssei, adică din "Despre crearea omului", cap. 4

După cum, potrivit unui obicei omenesc, cei care fac icoanele împăraţilor pictează chipul împăratului, dar, odată cu acesta, prin mantia de purpură, zugrăvesc şi demnitatea împărătească, şi se numeşte de obicei şi icoană şi împărat[218], tot astfel şi firea omenească, pentru că a fost înzestrată ca să stăpânească peste celelalte[219], a fost înălţată ca o icoană însufleţită care participă la original şi în vrednicie şi în nume[220].

A aceluiaşi, din cap. 5 al aceleiaşi lucrări

Frumuseţea dumnezeiască nu străluceşte în vreo formă oarecare şi în frumuseţea chipului prin vreo culoare frumoasă,

216. Sf. Grigorie de Nyssa, fratele cel mai mic al Sfântului Vasile al Cezareii († 379), este dialecticianul şi filosoful grupului capadocian. S-a născut către 335 în Cezareea Capadociei. Instrucţia şi-a făcut-o sub conducerea fratelui său şi tot acesta, în 371, îl instalează episcop al Nyssei, spre a deveni executorul planurilor sale. Primii ani ai episcopatului său au fost tulburaţi de disputa ariană şi, ca şi alţi episcopi ortodocşi ai acelui timp, a fost depus. Restabilit pe scaunul său episcopal după moartea lui Valens (364–378), ia parte la Sinodul II ecumenic din Constantinopol (381) şi acolo, prin discursurile sale, asigură triumful doctrinei fratelui său, mort înainte de vreme. Moare pe la 395. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 10 ianuarie.

217. Lucrarea Sfântului Grigorie de Nyssa, *Despre crearea omului*, a fost numită "completare" pentru că scopul ei era de a completa cele nouă omilii ţinute de Sf. Vasile, fratele Sfântului Grigorie, la zilele creaţiei (P.G. XXIX, col. 208); în aceste omilii Sf. Vasile tratase numai cele dintâi cinci zile ale creaţiei; Sf. Grigorie vorbeşte şi despre ziua a şasea, adică despre crearea omului.

218. Şi icoană, şi împărat = şi icoana, împărat, în ediţia din P.G. a operelor Sfântului Grigorie.

219. Ca să stăpânească peste celelalte + prin asemănarea cu Împăratul universului, în ediţia din P.G. a Sfântului Grigorie.

220. P.G. XLIV, col. 136 C.

ci se contemplă în fericirea inexplicabilă a virtuţii. Pictorii transpun în tablouri cu ajutorul culorilor chipurile omeneşti, aplicând pe tablou vopseli proprii şi potrivite pentru ca frumuseţea originală să fie transpusă cu precizie în tablou[221].

Comentariu. Vezi că frumuseţea dumnezeiască nu străluceşte în vreo formă oarecare prin vreo culoare frumoasă, şi de aceea nu se înfăţişează în icoană; chipul omenesc însă se transpune în tablouri cu ajutorul culorilor. Aşadar, dacă Fiul lui Dumnezeu a primit formă omenească, luând chip de rob[222], S-a făcut asemenea oamenilor şi ca om a fost găsit cu figură, pentru ce nu va fi zugrăvit? Şi dacă icoana împăratului se numeşte de obicei împărat, iar cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfăţişat în icoană, după cum spune dumnezeiescul Vasile[223], pentru ce nu va fi cinstită şi venerată icoana, nu ca Dumnezeu, ci ca icoana Dumnezeului întrupat?

A aceluiaşi, din cuvântarea rostită în Constantinopol: "Despre Dumnezeirea Fiului şi a Duhului şi despre Avraam"

După aceasta, tatăl leagă mai întâi pe copil. Am văzut de multe ori în tablou icoana acestei scene mişcătoare, şi n-am trecut pe dinaintea acestui spectacol fără să lăcrimez, deoarece arta aduce în mod clar înaintea ochilor povestirea. Isaac se află[224] alături de jertfelnic, plecat în genunchi, având mâinile legate la spate; iar tatăl, îndărătul copilului[225], punând

221. Ideea acestei fraze se continuă astfel: "tot astfel gândesc că şi Plăsmuitorul nostru, în armonie cu frumuseţea Sa proprie, a împodobit, prin sădirea virtuţilor, icoana Sa, ca prin nişte vopsele, ca să înfăţişeze în noi propria Sa putere", *Ibidem*, col. 137 A.

222. *Filip.* 2, 7.

223. P.G. XXXII, col. 149 C.

224. Se află + înaintea tatălui, în ediţia din P.G. a Sf. Grigorie.

225. Am tradus prin τῷ παιδί, ca mai potrivit textului.

piciorul pe picioarele lui şi cu mâna stângă trăgând părul copilului spre el, se apleacă spre chipul aceluia, care priveşte jalnic către dânsul, iar cu mâna dreaptă, înarmat[226] cu un cuţit, se îndreaptă pentru a-l jertfi. Tăişul cuţitului se atinge de corp chiar; dar atunci aude glas de la Dumnezeu, care împiedică fapta[227].

Din interpretarea Epistolei către Evrei a Sfântului Ioan Hrisostom[228]

În primul loc a fost o icoană a celui de al doilea, adică Melchisedec a fost icoana lui Hristos, după cum s-ar spune că

226. Înarmată, în ediţia din P.G. a Sf. Grigorie.

227. Περὶ Θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος λόγος καὶ ἐγκώμιον εις τὸν δίκαιον Αβραάμ, P.G., XLVI, col. 572 CD. Despre reprezentările iconografice ale sacrificiului lui Isaac în arta creştină primitivă să se vadă: Smith, A.M: *The Iconography of the Sacrifice of Isaac in the Early Christian Art*, AJArch, 26, 1922, p. 159–173.

228. Sf. Ioan Hrisostom este predicatorul cel mai celebru şi cel mai iubit pe care l-a avut Biserica în decursul vremurilor; de aceea a căpătat şi numele de Gură de Aur. Aproape întreaga operă a Sfântului Ioan Hrisostom este formată din discursuri, care îmbrăţişează toate disciplinele teologice: exegeza, dogma, apologetica, morala. S-a născut pe la 345 în Antiohia şi a fost discipolul ilustrului retor Libaniu († 393). Se povesteşte că Libaniu, fiind întrebat pe cine ar lăsa succesor la catedra sa, a spus: "Pe Ioan, dacă nu l-ar fi furat creştinii". În 370 este făcut anagnost. Dorul de singurătate însă îl mână în pustie şi aici, timp de şase ani, petrecu în cea mai aspră vieţuire, care îi ruină sănătatea. Se întoarce la 380 în Antiohia, iar în 386 este făcut de către Flavian, episcopul Antiohiei (381–404), preot şi predicator al episcopiei. Perioada aceasta este cea mai strălucită din viaţa sa; este epoca în care pronunţă cele mai frumoase discursuri. Într-o limbă uşoară, bogată, elocventă şi împodobită, cu o putere de plasticizare a noţiunilor celor mai abstracte, abordează tălmăcirea Scripturii, lămurirea adevărurilor creştine atacate de eretici, pomenirea sfinţilor şi a mucenicilor, edificarea credincioşilor. Bun cunoscător al sufletului omenesc, reuşeşte în celebrele sale discursuri despre statui să redea liniştea unui popor prins în mrejele deznădejdii. Faima sa depăşeşte graniţele Siriei, ajungând până la Bizanţ. Astfel, la moartea patriarhului Nectarie (398), curtea imperială, dorind să aibă pe celebrul cuvântător pe scaunul episcopal al capitalei imperiului, îl instalează patriarh. Aceeaşi curte însă se căi curând, căci Sf. Ioan nu era numai un celebru orator, ci şi un creştin convins, care înţelegea să realizeze în practică idealul pe care îl predica. Felul său sincer, deschis, dar totodată puţin aspru, de a ataca pentru îndreptare abuzurile clericilor, luxul

schiţa făcută de un pictor, înainte de a face pictura, este o umbră a picturii în culori[229]. Pentru aceasta Legea se numeşte umbră[230], şi harul adevăr; iar cele ce vor fi, lucruri. În felul acesta, Legea şi Melchisedec sunt o schiţă a unei picturi în culori; harul şi adevărul constituie pictura făcută în culori; lucrurile însă aparţin veacului ce va să fie. Astfel Legea veche este figura unei figuri, iar Legea nouă este figura lucrurilor[231].

Din lucrarea lui Leontie al Neapolei din insula Cipru[232]: "Contra Iudeilor, despre închinarea la crucea lui Hristos, la icoanele sfinţilor, a unora către alţii şi despre moaştele sfinţilor"[233]

Dacă mă vei acuza[234] iarăşi, iudeule, zicând[235] că mă închin lemnului crucii ca lui Dumnezeu, de ce nu acuzi pe

curţii imperiale, împietrirea bogaţilor, atrase ura curţii, a clericilor, bogătaşilor, în frunte cu împărăteasa Eudoxia. Dragostea, pe care i-o purta poporul, n-a putut sluji în lupta contra puternicilor zilei. Acuzat de greşeli inventate, este depus la Sinodul de la Stejar din 403; răscoala populaţiei şi mai ales un cutremur, care s-a întâmplat în timp ce arhiepiscopul pleca în exil, fac să fie rechemat. Dar nu rămâne mult pe scaun, căci intrigile se pornesc din nou, şi în 404 luă definitiv drumul exilului. Exilat în Cucuson, iar mai târziu, spre a fi cât mai departe de capitală, în Pitiunta, moare în timpul călătoriei (407) spre acest din urmă exil ce-i era hotărât. Ultimele lui cuvinte au fost: "Slavă lui Dumnezeu pentru toate". Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 30 ianuarie şi la 13 noiembrie.

229. Pentru traducere am adoptat lectura din tratatul III, col. 1361 D, ἐν χρώμασι, în locul lecturii ἐν σώμασι.

230. *Col.* 2, 17.

231. Fragmentul acesta nu se găseşte în interpretarea Epistolei către Evrei a Sfântului Ioan Hrisostom.

232. Câteva ştiri despre Leontie, episcopul Neapolei din insula Cipru, se pot afla din lucrarea sa, *Viaţa Sfântului Ioan Milostivul*, patriarhul Alexandriei (610–619). Leontie a fost contemporan cu Ioan Moshu († 619) şi Sofronie, patriarhul Ierusalimului († 638). Era de loc din insula Cipru. Faima contemporanului său, Ioan cel Milostiv, îl aduse la Alexandria. Mai târziu a fost ales episcop al Neapolei. Trăia încă pe timpul împăratului Constant II (641–668). A scris: *Viaţa Sfântului Ioan cel Milostiv*, *Viaţa lui Simeon cel nebun pentru Hristos* şi un tratat *Contra Iudeilor*.

233. Lucrarea aceasta, în cinci cărţi, scrisă sub formă de dialog între un iudeu şi un creştin, s-a pierdut. Se păstrează numai câteva fragmente.

Iacov, care s-a închinat vârfului toiagului[236]? Este însă evident că nu s-a închinat cinstind[237] lemnul, ci prin lemn s-a închinat[238] lui Iosif, după cum şi noi, prin Cruce, lui Hristos, dar nu proslăvim lemnul[239].

Comentariu. Aşadar, dacă ne închinăm chipului Crucii ori din ce fel de materie am face icoana crucii, pentru ce să nu ne închinăm icoanei Celui răstignit?

Şi iarăşi, din acelaşi Leontie

Avraam s-a închinat bărbaţilor necredincioşi, care i-au vândut mormântul şi şi-a plecat genunchiul la pământ[240], dar nu s-a închinat lor ca unor dumnezei. Şi iarăşi: Iacov a binecuvântat pe Faraon[241], care era necredincios şi idolatru, dar nu l-a binecuvântat ca pe Dumnezeu. Şi iarăşi, căzând la pământ, s-a închinat lui Isav[242], dar nu s-a închinat[243] ca lui Dumnezeu[244]. Şi iarăşi[245]: Pentru ce vă porunceşte Dumnezeu să vă închinaţi pământului şi munţilor, căci spune: "*Înălţaţi pe Domnul Dumnezeul vostru şi vă închinaţi în muntele*

234. Mă vei acuza = mă acuzi, în ediţia din P.G. a fragmentelor din Leontie (mai jos citate LMG).

235. Iarăşi. iudeule, zicând > LMG.

236. *Fac.* 47, 31. – toiagului + lui Iosif, LMG.

237. Cinstind = văzând, LMG.

238. S-a închinat > LMG.

239. Dar nu proslăvim lemnul > LMG. Textul de la: Dar dacă mă vei acuza... lui Hristos, P.G. XCIII, col. 1601 A.

240. *Fac.* 23, 7.

241. *Fac.* 47, 10.

242. *Fac.* 33, 3.

243. S-a închinat > LMG.

244. Textul de la: Avraam s-a închinat... ca lui Dumnezeu, P.G. XCIII, col. 1601 A, şi este în continuare cu textul mai sus citat.

245. Textul de la: Şi iarăşi... zice Domnul, este rezumatul următorului text din P.G. XCIII, col. 1604 A: "Iudeul a zis: Pentru ce Dumnezeu, de-a lungul întregii Scripturi, porunceşte să nu ne închinăm la nici o zidire? Creştinul a zis:

cel sfânt al Lui"[246]; şi: "*Închinaţi-vă reazemului picioarelor Lui*", adică pământului, "*căci sfânt este*"[247]? Căci "*Cerul Îmi este tron, iar pământul reazem picioarelor Mele, zice Domnul*"[248]. Pentru ce Moise s-a închinat lui Ietro[249], care era idolatru, şi Daniil, lui Nabucodonosor[250]? Pentru ce mă acuzi că cinstesc pe aceia care au cinstit pe Dumnezeu şi I s-au închinat? Spune-mi, nu este de folos să te închini sfinţilor, şi nu să-i omori cu pietre, cum faci tu? Nu este de folos să te închini lor, şi nu să-i tai cu fierăstrăul[251] şi să arunci pe binefăcătorii tăi în groapa cu tină[252]? Dacă ai iubi pe Dumnezeu, negreşit că ai cinsti şi pe robii Lui[253]. Şi dacă oasele drepţilor nu sunt curate[254], atunci pentru ce au fost aduse cu toată cinstea din Egipt oasele lui Iacov[255] şi ale[256] lui Iosif[257]? Pentru ce a înviat imediat[258] omul mort care a fost atins de oasele lui Elisei[259]? Dar dacă Dumnezeu face minuni cu ajutorul oaselor, este învederat că poate şi cu ajutorul icoanelor, cu ajutorul

Spune-mi, pământul şi munţii sunt zidiri ale lui Dumnezeu? Celălalt a zis: Negreşit. Creştinul: Pentru ce dar învaţă Scriptura: "Înălţaţi pe Domnul Dumnezeul vostru şi vă închinaţi reazemului picioarelor Lui, că sfânt este" (*Ps.* 98, 10) şi: "Închinaţi-vă în muntele cel sfânt al Lui" (*Ps.* 98, 5)? Şi iarăşi El spune: "Cerul Îmi este tron, şi pământul, reazem picioarelor Mele" (*Is.* 66, 1).

246. *Ps.* 98, 10.

247. *Ps.* 98, 5.

248. *Is.* 66, 1.

249. *Ieş.* 18, 7.

250. Textul de la: Pentru ce dar Moise... Nabucodonosor, P. G. XCIII, col. 1608 D.

251. După cum a fost tăiat cu fierăstrăul proorocul Isaia.

252. *Ier.* 45, 6.

253. Textul de la: Pentru ce mă acuzi... şi pe robii lui, nu se găseşte în LMG.

254. Şi dacă oasele drepţilor nu sunt curate = Dacă nu este lucru cucernic să cinsteşti oasele, LMG.

255. *Fac.* 50, 4–14.

256. Lui Iacov şi ale > LMG.

257. *Ieş.* 13, 19.

258. Imediat > LMG.

259. *IV Regi* 13, 21.

pietrelor şi cu multe altele[260], după cum s-a întâmplat[261] şi cu Elisei, care a dat toiagul său robului lui şi i-a spus să se ducă să învie cu el pe copilul Sunamitencei[262]. Moise a pedepsit cu toiagul pe Faraon[263], a despărţit marea[264], a îndulcit apa[265], a sfărâmat piatra şi a scos apă[266]. Iar Solomon spune: "*Binecuvântat este lemnul prin care se face mântuirea*"[267]. Elisei, aruncând lemn în Iordan, a scos securea[268]. Există şi lemnul vieţii[269] şi planta Savec[270], adică a iertării. Moise a înălţat pe lemn şarpele şi a dat viaţă poporului[271]. Prin lemnul, care a odrăslit în cort, a întărit preoţia[272]. Dar probabil, iudeule[273],

260. Textul de la: Şi dacă oasele dreptilor... şi cu multe altele, P.G. XCIII, col. 1605 BC.

261. Textul de la: După cum s-a întâmplat... a întărit preoţia (p. 53, nota 11) este format din mai multe texte, aşezate în altă ordine, din P.G. XCIII, col. 1605 AB. Iată textul din LMG: "Afară de aceasta, Dumnezeu prin lemn a făcut să se audă multe lucruri minunate: lemnul vieţii numindu-l lemnul cunoştinţei (*Fac.* 2, 9) şi altă plantă, numind-o Savec, a pus-o pentru iertare (*Fac.* 22, 13). Apoi prin toiag a acoperit pe Faraon (*Ieş.* 14, 26–29), a despărţit marea (*Ieş.* 14, 21), a îndulcit apa (*Ieş.* 15, 25), a înălţat şarpele (*Num.* 21, 9), a sfărâmat piatra, a scos apă (*Num.* 20, 11). Lemnul, care a odrăslit în cort, a întărit preoţia lui Aaron (*Num.* 17, 16–26). Astfel şi Solomon zice: "Binecuvântaţi lemnul, prin care se face dreptatea" (*Înţel. Sol.* 14, 7). Astfel şi Elisei, aruncând lemnul în Iordan a scos ca din iad securea (*IV Regi* 6, 5–7) care preînchipuia pe Adam. Astfel porunceşte robului său să învie prin toiag pe copilul Sunamitencei (*IV Regi* 4, 29, ş. u.) Spune-mi, aşadar, Dumnezeu, Care a făcut minuni prin atâtea lemne, nu poate să facă minuni şi prin cinstitul lemn al Sfintei Cruci?"

262. *IV Regi* 4, 29 ş. u.

263. *Ieş.* 14, 26–29.

264. *Ieş.* 14, 21.

265. *Ieş.* 15, 25.

266. *Num.* 20, 11.

267. *Înţel. Sol.* 14, 7.

268. *IV Regi* 6, 5–7.

269. *Fac.* 2, 9.

270. *Fac.* 22, 13.

271. *Num.* 21, 9.

272. *Num.* 17, 16–26.

273. Textul de la: "Dar probabil, iudeule... umbrit de Dumnezeu" se găseşte în P.G. XCIII, col. 1605 D –1608 A, sub această formă: "Dar îmi vei spune că

îmi vei spune că Dumnezeu a poruncit lui Moise să se facă toate cele din cortul mărturiei[274]. Dar şi eu îţi spun că Solomon a făcut în templu multe şi felurite lucruri, atât sculptate cât şi făurite[275], pe care nici Dumnezeu nu i-a poruncit să le facă, nici cortul mărturiei nu le avea, nici templul pe care i l-a arătat Dumnezeu lui Iezechiel[276], şi Solomon n-a fost condamnat pentru aceasta, căci a făcut asemenea figuri spre slava lui Dumnezeu ca şi noi. Ai avut şi tu multe şi diferite icoane şi semne spre aducerea-aminte a lui Dumnezeu, înainte de a fi lipsit de ele din pricina ignoranţei tale, adică: toiagul lui Moise[277], tablele scrise de Dumnezeu[278], rugul plin de rouă, care nu ardea[279], piatra seacă îmbelşugată în apă[280], chivotul purtător de mană[281], jertfelnicul plin de foc dumnezeiesc, placa de metal cu numele lui Dumnezeu[282], efodul, care arăta pe Dumnezeu[283], cortul umbrit de Dumnezeu. Dar dacă tu cinsteai toate acestea zi şi noapte spunând: "*Slavă Ţie, Celui care eşti singurul Dumnezeu atotputernic, Care ai făcut minuni*

Dumnezeu a poruncit lui Moise să facă în templu lucruri sculptate (*Ieş.* 25–27). Şi eu îţi spun aceasta: Solomon, fiind condus de aici, a făcut în templu mai multe lucruri (*III Regi* 6; *II Par.* 3–4), pe care nici Dumnezeu nu i le-a poruncit, nici cortul mărturiei nu le avea şi nici templul, pe care l-a văzut Iezechiel de la Dumnezeu (*Iez.* 40–42), şi Solomon n-a fost condamnat pentru aceasta, căci a făcut figurile spre slava lui Dumnezeu, ca şi noi. Ai avut şi tu, iudeule, şi alte lucruri spre aducerea-aminte şi slava lui Dumnezeu: toiagul lui Moise (*Ieş.* 4, 1–6), plăcile făcute de Dumnezeu (*Ieş.* 31, 18), rugul care nu ardea (*Ieş.* 3, 2), piatra seacă îmbelşugată în apă (*Num.* 20, 11), vasul purtător de mană (*Ieş.* 16, 33–34), chivotul (*Ieş.* 25, 10–15), jertfelnicul, placa de metal cu numele lui Dumnezeu (*Ieş.* 27, 36–38), efodul, care arăta pe Dumnezeu (*Jud.* 8, 27; 17, 5), cortul umbrit de Dumnezeu".

274. *Ieş.* 25–27.
275. *III Regi* 6; *II Par.* 3–4.
276. *Iez.* 40–42.
277. *Ieş.* 4, 1–6.
278. *Ieş.* 31, 18.
279. *Ieş.* 3, 2.
280. *Num.* 20, 11.
281. *Ieş.* 16, 33–34.
282. *Ieş.* 28, 36–38.
283. *Jud.* 8, 27; 17, 5.

în Israel, prin toate acestea"[284]; dacă tu, prin toate aceste lucruri, poruncite de Lege, pe care le-ai avut altădată, te închinai lui Dumnezeu, căzând la pământ, înțelege că prin icoane se aduce închinăciune lui Dumnezeu[285].

Și după puțin:

Dacă[286] cineva care iubește în mod sincer[287] pe prieten[288] sau pe împărat și mai ales pe binefăcător, dacă va vedea fie pe fiul lui, fie toiagul, fie tronul, fie cununa, fie casa, fie robul, îmbrățișează, sărută și cinstește[289] pe împăratul[290] binefăcător, cu cât mai mult[291] pe Dumnezeu[292]? Spun iarăși[293]: Dea Dumnezeu să fi făcut[294] și tu icoane potrivit celor legiuite de Moise și de profeți și să te fi închinat[295] în fiecare zi lui Dumnezeu[296], Stăpânul acestora[297]. Așadar când vei vedea pe creștini închinându-se Crucii, cunoaște că aduc închinăciunea lui Hristos cel răstignit, și nu lemnului. Pentru că, dacă ar cinsti firea lemnului, negreșit ar trebui să se închine[298] și pădurilor și copacilor, după cum tu, Israel, te-ai

284. *Par.* 6, 4; *Ps.* 71, 18.
285. Textul de la: Dar dacă tu acopereai... închinăciunea lui Dumnezeu, nu se găsește în LMG.
286. Dacă > LMG.
287. În mod sincer > LMG.
288. Prietenul + lui, LMG.
289. Cinstește + prin acestea, LMG.
290. Împăratul > LMG.
291. Cu cât mai mult = și mai ales, LMG.
292. Textul de la: Dacă cineva care iubește... cu cât mai mult pe Dumnezeu, P.G. XCIII, col. 1608 B.
293. Spun iarăși > LMG.
294. Dea Dumnezeu să fi făcut = O, dacă făceai, LMG.
295. Închinai + prin acestea, LMG.
296. Dumnezeu + și, LMG.
297. Textul de la: Spun iarăși... Stăpânul acestora, P.G. XCIII, col. 1608 CD.
298. Ar trebui să se închine... s-ar închina, LMG.

închinat[299] acestora altădată, zicând arborelui şi pietrei că[300] "*Tu eşti Dumnezeul meu şi tu m-ai născut*"[301]. Dar noi nu spunem aşa Crucii, nici chipurilor sfinţilor, căci nu sunt dumnezeii noştri, ci cărţi deschise spre aducerea-aminte de Dumnezeu şi cinstirea Lui, aşezate în biserici în văzul tuturor şi venerate. Cel care cinsteşte pe mucenic, cinsteşte pe Dumnezeu, pentru Care mucenicul a suferit mucenicia. Cel care se închină Apostolului lui Hristos se închină Celui care l-a trimis. Cel care cade până la pământ în faţa Maicii lui Hristos, este evident că aduce cinstire Fiului ei[302], căci nu este alt Dumnezeu decât unul singur, Cel cunoscut şi adorat în Treime[303].

Comentariu. Acest interpret credincios al cuvintelor fericitului Epifanie, interpret care a împodobit insula Cipru cu lucrările sale, (are dreptate) sau cei care vorbesc fără nici o socoteală?

Dar ascultă şi ce spune Severian, episcopul Gabalelor[304].

299. Te închinai, LMG.

300. Că > LMG.

301. *Ier.* 2, 27.

302. Textul: Dar noi nu spunem aşa... Fiului ei = "Dar, iarăşi, noi nu spunem aşa Crucii, nici chipurilor sfinţilor: voi sunteţi dumnezeii noştri, căci nu sunt dumnezeii noştri, ci asemănări şi icoane ale lui Hristos şi ale sfinţilor Lui, aşezate şi venerate spre aducere-aminte şi cinstire şi podoabă bisericilor. Cel care cinsteşte pe mucenic cinsteşte pe Dumnezeu, iar cel care se închină Maicii Sale, aduce Lui cinstea; cel care cinsteşte pe Apostol, cinsteşte pe Cel care l-a trimis". Textul "Aşadar, când vei vedea... aduce cinstire Fiului ei", P.G. XCIII, col. 1608 BC.

303. Căci nu este alt Dumnezeu... şi adorat în Treime > LMG.

304. Severian, episcopul Gabalelor, a trăit la sfârşitul secolului IV şi începutul secolului V. Ştiri despre el avem o dată cu venirea sa în Constantinopol, pentru a-şi căuta norocul ca predicator. Era un om cult şi un bun cunoscător al Scripturii. Venit în Constantinopol, n-a neglijat un moment de a atrage de partea sa personalităţile marcante ale capitalei, începând cu Sf. Ioan Hrisostom († 407), a cărui încredere a căpătat-o, dar sfârşind cu curtea imperială şi duşmanii patriarhului, de care s-a alăturat şi cu care a lucrat pentru depunerea şi exilarea ierarhului. La sinodul de la Stejar (403), a avut un rol hotărâtor, şi tot lui i se datorează trimiterea exilatului de la Cucuson la Pitiunta. De la Severian ne-au rămas şase omilii despre creaţie şi diferite discursuri, aproape toate publicate printre operele Sfântului Ioan Hrisostom.

Din cuvântarea lui Severian, episcopul Gabalelor, "La înălţarea Crucii"[305]

În ce chip icoana celui blestemat a adus viaţă strămoşilor noştri[306]?

Şi după puţine:

Aşadar, în ce chip icoana celui blestemat a adus mântuire poporului care se zbătea în nenorocire? Oare nu era mai demn de credinţă să spună: Dacă cineva dintre voi va fi muşcat, va privi la cer, sus, spre Dumnezeu şi va fi mântuit, sau spre cortul lui Dumnezeu[307]? Dar trecând cu vederea acestea[308], a fixat numai icoana crucii[309]. Pentru ce dar a făcut acestea Moise, care a spus poporului: "*Nu-ţi vei face chip cioplit, nici turnat şi nici vreo asemănare din cele ce sunt în cer sus, din cele ce sunt pe pământ jos şi din cele ce sunt în apă şi sub pământ*"[310]? Dar pentru ce rostesc acestea unui popor nerecunoscător[311]? Spune, preacredinciosule slujitor al lui Dumnezeu, faci ceea ce opreşti? Construieşti ceea ce distrugi? Tu, care spui "*să nu faci chip cioplit*", tu, care ai sfărâmat

305. Traducerea exactă a titlului cuvântării: Εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ Σωτῆρος este "la sfinţirea Mântuitorului"; o asemenea traducere însă este un nonsens. Dacă se au în vedere titlurile pe care le dă Sf. Ioan Damaschin acestei cuvântări în celelalte două tratate: "la sfinţirea Crucii" (Tr. II) şi "la sfinţirea cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci" (Tr. III), atunci suntem îndreptăţiţi să înlocuim pe Σωτῆρος cu σταυροῦ, şi astfel am avea următorul titlu: "la sfinţirea Crucii", sau să precedăm pe Σωτῆρος cu σταυροῦ, şi am avea titlul: "la sfinţirea Crucii Mântuitorului". Cum însă această cuvântare a fost ţinută la înălţarea Sfintei Cruci, socot că este mai potrivit să se traducă ἐγκαίνια nu prin "sfinţire", "inaugurare", ci prin termenul consacrat unei asemenea sărbătoriri, "înălţare".

306. J. Zellinger, *op. cit.* p. 134.

307. Sau spre cortul lui Dumnezeu + şi va fi mântuit, în ediţia lui Zellinger (mai jos citat SZ).

308. Acestea + toate, SZ.

309. Crucii + şi aceasta cu ajutorul blestematului şarpe, SZ.

310. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.

311. Nerecunoscător? + întreb pe însuşi legiuitorul, SZ.

viţelul turnat[312], tu însuţi făureşti din aramă şarpe[313]? Şi acestea nu în ascuns, ci pe faţă şi cunoscute tuturor. Le-am legiuit pe acestea, spune Moise, ca să tai din rădăcină materiile necredinţei şi să abat pe popor de la orice apostazie şi idolatrie. Acum însă făuresc şarpele, pentru că este folositor spre preînchipuirea adevărului. Şi după cum am fixat cortul şi toate cele din el şi heruvimii, asemănarea celor nevăzute şi i-am întins în cele sfinte[314], ca chip şi umbră a celor viitoare, tot aşa am înălţat şi şarpele spre mântuirea poporului, pentru ca prin experienţa acestora să se exercite mai dinainte cu icoana semnului crucii şi cu Mântuitorul şi Răscumpărătorul de pe ea[315]. Şi că sunt cu totul adevărate cuvintele acestea, ascultă, iubitule, pe Domnul, Care le întăreşte, spunând: "*După cum Moise a înălţat şarpele în pustie, tot aşa se cade să se înalţe Fiul Omului, ca toţi cei care cred în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică*"[316].

Comentariu. Înţelege deci că a spus că a legiuit ca să nu se facă nici o asemănare pentru a abate de la idolatrie pe poporul care aluneca uşor şi era înclinat spre ea, şi apoi că şarpele înălţat a fost o icoană a patimii Domnului.

Dar că datina icoanelor nu este nouă, ci veche, cunoscută şi întrebuinţată de Sfinţii şi aleşii Părinţi, ascultă:

În viaţa fericitului Vasile, compusă de Eladie[316a], ucenicul şi succesorul său la scaunul episcopal, este scris că stătea cuviosul în faţa icoanei Stăpânei, în care era pictat şi chipul

312. *Ieş.* 32, 20.

313. *Num.* 21, 9.

314. *Ieş.* 25, 18–29.

315. Şi cu Mântuitorul şi Răscumpărătorul de pe ea = şi să afle despre Mântuitorul şi Răscumpărătorul de pe ea, SZ.

316. *Ioan* 3, 14–15. Textul: Aşadar în ce chip... ci să aibă viaţă veşnică, J. Zellinger, *op. cit.*, p. 134.

316a. *Viaţa Sfântului Vasile,* despre care ne informează Sf. Ioan Damaschin că a scris-o Eladie, ucenicul şi succesorul marelui Vasile la scaunul episcopal al Cezareii Capadociei (despre Eladie să se vadă: Tillemont, *op. cit.*, IX, p. 284; Fabricius-Harles, *Bibliotheca graeca,* Hamburg, 1804, IX, p. 293), s-a pierdut.

lăudatului mucenic Mercurie[317]. El stătea în fața icoanei, rugându-se să scoată dintre cei vii pe Iulian[318], tiranul fără de Dumnezeu și apostat. Din icoană s-a făcut cunoscută această

317. Sf. Mercurie, unul dintre cei mai mari sfinți ai Bisericii de Răsărit, a trăit pe timpul împăraților Deciu (249–251) și Valerian (253–260). La intrarea în armată, i s-a schimbat numele Filopater în Mercurie. Pentru faptele sale vitejești a fost înălțat la gradul de general. Refuzând să jertfească zeilor, împăratul a dat ordin să fie executat. Mai întâi l-au legat de patru pari și i-au găurit trupul cu cuțitele; focul, care fusese aprins dedesubtul lui, s-a stins din pricina belșugului de sânge care curgea din trup. Dar, pentru că n-a murit, a fost spânzurat cu capul în jos și biciuit cu un bici de aramă împletit în patru. În sfârșit a fost dus în Cezareea Capadociei, unde a fost decapitat. Biserica Ortodoxă sărbătorește pomenirea lui la 25 noiembrie. H. Delehaye, *Synaxarium*, col. 258–259.

318. *Iulian Apostatul s-a născut la 332 în Constantinopol.* A scăpat de masacrul familiei imperiale datorită episcopului Aretusei, Marcu, care l-a ascuns sub masa unui altar. Împăratul Constant (337–350) îl încredință episcopului Eusebiu al Nicomidiei († 341/342), rudă cu familia imperială. După moartea acestuia a fost trimis la castelul de la Macellum, de lângă Cezareea Capadociei. Aici a primit instrucție creștină, probabil și Botezul, și a fost anagnost la serviciul divin. Când fratele său Gallus a ajuns cezar în Orient (351), a fost trimis în Nicomidia, unde a luat lecții de la renumitul retor păgân Libaniu († 393), iar de aici a călătorit la Efes și Pergam, unde a făcut cunoștință cu diferiți filosofi neoplatonici. După omorârea fratelui său este ținut la Milan. Prin mijlocirea împărătesei i se dă voie să se ducă la Atena și aici se inițiază în misteriile eleusine. Tot datorită împărătesei este făcut cezar și trimis să lupte contra alemanilor. Felul său de a se purta și calitățile sale de general au făcut să câștige simpatia trupelor, care l-au proclamat august. Moartea lui Constanțiu (361) a împiedicat lupta dintre ei, și astfel, la 3 noiembrie 361, ajunge singurul stăpânitor. Moare la 26 iunie 363, lângă Bagdad, în luptă cu perșii. Prin Iulian Apostatul, păgânismul în agonie reînvie pentru ultima dată și pentru puțin timp. Politica sa religioasă avea drept scop distrugerea religiei creștine și restabilirea cultului păgân. Pentru realizarea acestui gând, Iulian dă legi prin care creștinii sunt scoși din funcțiile înalte, sunt suprimate privilegiile bisericești și clericale, este interzisă predarea literaturii antice în școlile creștine, se acordă drepturi egale ereziilor și sectelor ca și Bisericii, se favorizează iudeii al căror templu din Ierusalim intenționa să-l reclădească. Paralel cu aceasta, lucrează pentru reînvierea cultului păgân: deschide și reclădește templele, spiritualizează cultul jertfelor, la care însuși dă exemplu slujind ca mare preot, introduce misteriile în cultul public, creează o ierarhie preoțească, dă norme pentru serviciul religios, introduce predica și îngrijirea de săraci după modelul creștin. Iulian a desfășurat și o activitate literară: a scris elogii, tratate teologice păgâne, lucrări polemice, satirice, poezii, scrisori. Cele trei cărți contra creștinilor s-au pierdut. S-a

descoperire: a văzut că mucenicul a dispărut pentru câtăva vreme, dar nu după mult timp s-a întors, ţinând în mână lancea plină de sânge[319].

Din "Viaţa lui Ioan Hrisostom", unde este scris cuvânt cu cuvânt astfel:

Fericitul Ioan iubea foarte mult epistolele preaînţeleptului Pavel[320].

Şi puţin mai jos:

Şi avea şi chipul aceluiaşi Apostol zugrăvit pe o icoană în camera în care se odihnea puţin din pricina slăbiciunii corpului, căci nu dormea aproape deloc[321]. Când citea epistolele lui, îşi îndrepta privirile spre icoană şi se uita cu atenţie la el ca şi cum ar fi fost viu, fericindu-l; iar gândirea lui[322] întreagă o avea către el, închipuindu-şi că vorbeşte cu el prin contemplaţie[323].

putut reconstitui cartea I din citatele păstrate în lucrarea Sfântului Chiril al Alexandriei († 444), *Contra lui Iulian* (C. J. Neumann, *Prolegomena in Juliani imperatoris libros quibus impugnavit christianos*, Leipzig, 1880). Cf. F. Zoepfl, LThK, V, col. 707–708; J. Viteau, DThC, XIII, col. 1942–1971. Bogată literatură veche şi modernă la: J. Viteau, *art. cit.*, 1969–1971. Scriitorii creştini n-au lăsat fără răspuns atacurile lui Iulian contra creştinilor: Sf. Efrem Sirul († 373): *Cuvânt contra lui Iulian* (J. Overbeck, *Sancti Ephraemi Syri... opera selecta*, Oxford, 1865, p. 1 sq.); Sf. Grigorie de Nazianz († 389/390): *Două cuvântări contra lui Iulian Apostatul* (P.G. XXXV, col. 531–664; 663–720); Sf. Ioan Hrisostom († 407): *Cuvânt la fericitul Vavila şi Contra lui Iulian şi a păgânilor* (P.G. L, col. 533–572); Sf. Chiril al Alexandriei († 444): *Apologie pentru religia creştină şi contra celui între atei Iulian* (P.G. LXXVI, col. 503–1064). Din lucrare se păstrează numai 10 cărţi.

319. Moartea neaşteptată a ultimului persecutor creştin a dat naştere la o mulţime de versiuni pentru a o explica. Prima versiune, care se cunoaşte, o aflăm de la istoricul bisericesc Sozomen (sec. V).

320. H. Savile, *op. cit.*, p. 192.

321. Literal: era foarte veghetor cu firea; în ediţia lui Savile: era peste fire de veghetor.

322. Lui > în ediţia lui Savile.

323. H. Savile, *op. cit.*, p. 192. O idee asemănătoare acesteia găsim în însăşi opera Sfântului Ioan Hrisostom: *Omilia introductivă la interpretarea Epistolei către Romani*: "Mă bucur continuu când aud citindu-se epistola fericitului

Şi după altele[324]:

După ce Proclu[325] a încetat să vorbească, s-a uitat cu atenţie la icoana Apostolului şi, văzând că chipul[326] este asemenea cu acela văzut de el, a făcut metanie lui Ioan şi i-a zis, arătând icoana cu degetul: Iartă-mă, părinte, acela pe care l-am văzut vorbind cu tine se aseamănă cu acesta şi, după câte înţeleg, este chiar el[327].

Pavel – şi aceasta se întâmplă în fiecare săptămână de două ori, iar adesea de trei şi patru ori când prăznuim pomenirile Mucenicilor –, desfătându-mă de această trâmbiţă duhovnicească. Mă înalţ şi mă aprind de dor, când recunosc această voce iubită şi aproape mi se pare că se arată Apostolul în persoană în faţa mea şi că îl aud vorbind cu mine" (P.G. LX, col. 391). Probabil că locul acesta a servit ca motiv pentru crearea povestirii pe care o citează Sf. Ioan Damaschin.

324. H. Savile, *op. cit.*, p. 194.

325. Pentru autorul *Vieţii...*, acest Proclu este identic cu patriarhul de mai târziu al Constantinopolului, Proclu (437–c. 446), căruia i se datoreşte aducerea cu pompă a moaştelor Sfântului Ioan Hrisostom de la Comana, locul decesului său, la Constantinopol, spre a fi depuse în biserica Sfinţilor Apostoli. Negreşit, un asemenea gest nu putea fi făcut decât de unul care a fost ucenicul şi intimul marelui ierarh.

326. Chipul + lui, în ediţia lui Savile.

327. Pentru a clarifica cuvintele lui Proclu, este bine să relatez întreaga scenă povestită în Viaţa Sfântului Ioan Hrisostom. Sf. Ioan s-a hotărât să tălmăcească epistolele Apostolului Pavel. Pentru aceasta, seara, după ce termina treburile episcopiei, se închidea în camera sa, unde avea şi icoana Sfântului Apostol Pavel, la care se uita tot timpul cât tălmăcea epistolele. În timp ce lucra, nimeni nu îndrăznea să-l tulbure sau să treacă pe dinaintea uşii camerei sale. După ce a tălmăcit o parte din epistole, l-a cuprins îndoiala cu privire la lucrul său. Dacă *tălmăcirea sa nu place lui Dumnezeu?* Dacă n-a înţeles bine sensul cuvintelor Apostolului? Şi s-a rugat lui Dumnezeu să-l înştiinţeze într-un chip oarecare, pentru a putea pune capăt neliniştii sale. S-a întâmplat între timp că un curtean a căzut în dizgraţia împăratului. Acesta a cerut, printr-un cunoscut al Sfântului Ioan Hrisostom, permisiunea de a-l vizita spre a-şi spune păsul. Patriarhul a încuviinţat. Şi, pentru a nu fi văzut de duşmanii săi, s-a hotărât să se ducă seara la palatul episcopal. Când a venit, l-a rugat pe Proclu să-l anunţe. Acesta s-a apropiat de camera în care era Sf. Ioan. Dar, înainte de a intra, s-a uitat înăuntru printr-o gaură şi a văzut că patriarhul nu era singur, ci în spatele lui stătea un bărbat aplecat către el şi cu gura apropiată de urechea sa. Proclu a căutat să audă cuvintele lui, dar n-a putut înţelege nimic. Acesta s-a întors şi a spus bărbatului aceluia că nu-l poate anunţa încă, deoarece altul, fără să ştie el, a intrat înainte. Să mai aştepte, dar, până va pleca acela. După ce au aşteptat mai mult timp, s-a dus iarăşi la uşă. Procedând ca şi întâia oară, l-a văzut tot acolo pe acel bărbat. S-a dus şi a treia

În viaţa cuvioasei Eupraxia[328] este scris că igumena mânăstirii i-a arătat icoana Stăpânului Hristos[329].

În viaţa sfintei Maria Egipteanca[330] este scris că s-a rugat icoanei Stăpânei şi a cerut cu lacrimi să-i fie chezăşuitoare; astfel a putut intra în biserică[331].

oară, dar în zadar. Nu după mult a sunat toaca la biserică pentru slujba de noapte. Atunci Proclu i-a spus curteanului să se ducă acasă şi să vină în seara următoare; acum nu-l mai putea anunţa, căci patriarhul îşi începea rugăciunea, care dura până dimineaţa. Curteanul a venit şi a doua seară, dar n-a putut fi introdus pentru aceeaşi pricină ca şi în seara trecută. Mirarea lui Proclu era mare. Cine putea fi străinul acela care intra neobservat? Şi s-a hotărât să nu mănânce, să nu bea, să nu doarmă şi să nu se dezlipească de lângă uşă, până nu va afla cine este acel bărbat. Şi a făcut aşa. Seara, când a venit curteanul, încredinţat că nimeni n-a intrat înăuntru, i-a spus că va vorbi negreşit cu patriarhul. Totuşi, ca de obicei, s-a uitat înăuntru şi a văzut iarăşi pe acel bărbat. Proclu a spus atunci curteanului să se ducă la casa sa şi să se roage singur lui Dumnezeu pentru propria mântuire; bărbatul, care vine la patriarh, este trimis de Dumnezeu, căci intră în cameră fără să fie văzut. A doua zi de dimineaţă Sf. Ioan şi-a adus aminte de omul care trebuia să vină la el şi, chemându-l pe Proclu, l-a întrebat de nu l-a căutat cineva. I s-a răspuns că da, şi i-a povestit totodată şi pricina pentru care nu l-a putut introduce. Când a terminat de vorbit, Proclu şi-a aruncat ochii la icoana Sfântului Apostol Pavel şi, minunat peste măsură, a spus că bărbatul pe care l-a văzut seamănă cu cel zugrăvit pe icoană. Atunci Sf. Ioan Hrisostom a înţeles că Dumnezeu i-a ascultat cererea, trimiţând pe însuşi autorul epistolelor să-i dicteze tălmăcirea.

328. Sf. Eupraxia, fiica senatorului Antigon, s-a născut pe la 380 în Constantinopol. La moartea tatălui ei, mama sa, care se numea tot Eupraxia, a pus-o sub îngrijirea împăratului Teodosie (379–395), cu care se înrudeau. Plecând însă în Tebaida, au intrat într-o mânăstire de călugăriţe. Copila a râvnit viaţa îngerească a acelor femei şi n-a mai vrut să plece de acolo. Era în vârstă de 12 ani. Averea, pe care a primit-o la moartea mamei sale, a împărţit-o săracilor şi bisericilor, iar ea atât de mult a înaintat în asceză, încât şi-a învins toate nevoile corpului; stătea nemişcată cu mâinile întinse spre cer timp de 45 de zile. Pentru virtutea ei peste măsură a primit de la Domnul harul facerii de minuni, vindecând multe boli şi dureri. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 25 iulie. H. Delehaye, *Synaxarium*, col. 840–841.

329. AASS, Martie, II, 1668, p. 729 CD.

330. Viaţa Sfintei Maria Egipteanca este pilda clasică de pocăinţă pe care o oferă aghiografia. Maria Egipteanca era de loc din Egipt şi de mică şi-a petrecut viaţa în cele mai mari orgii. În urmă s-a săvârşit în viaţa ei o schimbare, care a îndreptat-o spre cea mai înaltă treaptă a sfinţeniei. Convertirea ei s-a făcut în următoarele împrejurări: Cu prilejul sărbătorii Înălţării Sfintei Cruci, s-a dus la Ierusalim întovărăşită de o mulţime de tineri desfrânaţi. Voind să intre în biserică, o putere nevăzută a împiedicat-o. Atunci a pus chezăşuitoare pe Maica Domnului,

Din 'Limonariul'[332] Sfântului părintelui nostru Sofronie, patriarhul Ierusalimului[333]

Spunea[334] avva Teodor Eliotul[335] că era în muntele Măslinilor un monah[336] care era foarte ispitit; dar mai ales îl chi-

făgăduindu-i că, dacă i se va îngădui să intre, pe viitor corpul său nu va mai sluji plăcerilor şi dorinţelor. Astfel a putut intra în biserică. Potrivit făgăduinţei făcute, a trecut Iordanul, a intrat în pustie şi timp de 47 de ani a trăit în cea mai aspră asceză, fără să vadă fiinţă omenească decât numai pe Dumnezeu. Când a fost aproape de moarte, Sf. Zosima a împărtăşit-o, iar trupul i l-a îngropat în groapa pe care o săpase un leu. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 1 aprilie. H. Delehaye, *Synaxarium*, col. 577–580. Viaţa Sfintei Maria Egipteanca a fost scrisă de către Sofronie al Ierusalimului († 638) (P.G. LXXXVII, III, col. 3625–3725).

331. P.G. LXXXVII, III, col. 3713 B–3716 A.

332. *Limonariul* este opera lui Ioan Moshu, cunoscut şi sub numele de Ioan Evcratas. Moshu s-a născut în Damasc pe la mijlocul secolului VI. De mic a intrat în mânăstirea Sfântului Teodosie de lângă Ierusalim. Mai târziu se retrage în lavra Faran din deşertul lui Iuda. Pentru a cunoaşte viaţa călugărească, vizitează împreună cu prietenul său, Sofronie, de care nu se va despărţi până la moarte, mânăstirile din Palestina şi Egipt. Cu această ocazie a adunat material pentru opera sa, *Limonariul*, care, după cum scrie şi în prolog, este o livadă smălţuită cu florile cele mai frumoase şi mai bine mirositoare ale virtuţilor practicate de eroii ascetismului creştin, monahii. Din pricina invaziei persane, cei doi prieteni pleacă la Roma; aici desăvârşeşte opera sa, o încredinţează lui Sofronie şi îi dă şi instrucţiuni cu privire la sfârşitul său. Moare în 619. Sofronie, potrivit dorinţei lui Moshu, duce corpul acestuia în Palestina şi-l îngroapă la mânăstirea Sfântului Teodosie, în care Moshu îşi începuse viaţa sa monastică.

333. Sf. Sofronie, patriarhul Ierusalimului, s-a născut în Damasc pe la 575. Predă câtva timp retorica, apoi se retrage în mânăstirea Sfântului Teodosie; aici a cunoscut pe Ioan Moshu, cu care a legat o strânsă prietenie. Sofronie a însoţit timp de 30 de ani pe Moshu în călătoriile lui în Egipt, iar mai târziu în Roma. După moartea lui Moshu, s-a reîntors în mânăstirea Sfântului Teodosie împreună cu rămăşiţele pământeşti ale acestuia. Erezia monotelită îl scoate din liniştea mânăstirii unde se retrăsese şi călătoreşte la Alexandria şi Constantinopol spre a convinge pe Chir al Alexandriei (641–643) şi pe Serghie al Constanti iopolului (610–638) să părăsească ideile lor. Dar în zadar. Din fericire este ales în 634 patriarh al Ierusalimului şi, în această calitate, condamnă şi denunţă întregii lumi creştine noua erezie. Episcopatul său a durat puţin, până în 638, încercat fiind şi de invazia arabilor, cărora a fost silit, în 637, să le predea Cetatea sfântă. Sofronie a fost un scriitor fecund. Activitatea sa literară îmbrăţişează dogma, aghiografia şi poezia.

334. Ne-a povestit unul din bătrâni că spunea, în ediţia publicată în P.G. (în notele următoare citată LimPG).

nuia demonul curviei. Într-o zi, pe când îl muncea diavolul mai tare, a început bătrânul să se plângă[337] şi a spus diavolului:

– Până când n-ai să-mi dai pace? Îndepărtează-te deci de mine[338]! Ai[339] îmbătrânit împreună cu mine!

Diavolul i se arătă în faţa ochilor spunând:

– Jură-mi că nu spui nimănui ce-ţi voi grăi, şi nu te mai chinui.

– Mă jur, i[340] s-a jurat bătrânul, pe Cel care locuieşte întru cele înalte[341]! N-am să spun nimănui ce-mi grăieşti.

Atunci[340] îi spuse diavolul:

– Să nu te mai închini acestei icoane, şi n-am să te mai chinui. Iar icoana avea chipul Stăpânei noastre, care ţinea în braţe pe Domnul nostru Iisus Hristos.

– Lasă-mă, spuse monahul diavolului, mă voi gândi[343].

A doua zi avva Teodor Eliotul[344], care locuia pe atunci în lavra Faran[345], a venit la el şi monahul i-a povestit totul. Bătrânul a zis către monah:

– Într-adevăr, avvă[346], ai fost înşelat că ai jurat diavolului[347]; totuşi ai făcut bine că ai spus. Îţi este mai de folos să nu rămână în oraşul[348] acesta desfrânată la care să nu te duci,

335. Ilotul, LimMG. Astfel şi în restul povestirii.
336. Ἔγκλειστος = monah care trăia închis în chilie tot timpul vieţii.
337. Să se plângă = să se descurajeze, LimPG.
338. De mine > LimPG.
339. Ai = că ai LimPG.
340. I > LimPG.
341. Întru cele înalte = în ceruri, LimPG.
342. Atunci > LimPG.
343. Mă voi gândi = să mă gândesc, LimPG.
344. Eliotul + care ne-a povestit nouă aceasta, LimPG.
345. Faran, LimPG.
346. Pentru traducerea acestui loc am adoptat punctuaţia din LimPG.
347. Diavolului > LimPG.
348. Oraşul = ţinutul, LimPG.

decât să tăgăduieşti să te închini Domnului şi Dumnezeului[349] nostru Iisus Hristos cu Maica Lui.

Sprijinindu-l şi întărindu-l cu multe alte cuvinte, a plecat spre locul său.

Diavolul s-a arătat iarăşi monahului şi i-a spus:

– Este cu putinţă, bătrâne criminal? Nu mi-ai jurat că nu spui nimănui? Pentru ce ai spus totul celui care a venit la tine? Îţi spun ţie, bătrâne criminal, că în ziua Judecăţii vei fi osândit că ai călcat jurământul.

Monahul i-a răspuns zicând[350]:

– Că am jurat, am jurat[351], că mi-am călcat jurământul ştiu[352], dar pe tine nu te ascult[353].

Comentariu. Vezi că a spus că închinăciunea adusă icoanei se îndreaptă către cel zugrăvit pe icoană? Vezi cât de mare rău este să nu te închini icoanei? Vezi că diavolul a preferat-o curviei?

Pentru ce, dar, n-a încercat să înlăture cultul icoanelor[354] nici unul dintre mulţii preoţi din trecut şi împăraţi dăruiţi creştinilor, care au strălucit în înţelepciune, în credincioşie, în cuvânt şi în viaţă, şi nici unul dintre multele sinoade, care s-au ţinut de către sfinţii şi de Dumnezeu insuflaţii Părinţi?

Nu vom îngădui să se propovăduiască o nouă credinţă! "*Din Sion va ieşi Legea, şi din Ierusalim, cuvântul Domnului*"[355], a profeţit Duhul Sfânt. Nu vom îngădui ca altceva să se gândească într-un timp şi apoi să se schimbe după împrejurări şi să ajungă credinţa noastră de râsul şi batjocura

349. Şi Dumnezeului > LimPG.

350. Zicând > LimPG.

351. Am jurat > LimPG.

352. Ştiu + negreşit, am jurat fals pe Stăpânul şi Făcătorul meu, LimPG.

353. Nu te voi asculta, LimPG. Istorisirea aceasta este luată din capitolul XLV al *Limonariului*, P. G. LXXXVII, III, col. 2900 BD.

354. Textual: să se întreprindă acestea.

355. *Is.* 2, 3.

celor necredincioşi! Nu vom îngădui să ne supunem legiuirii împărăteşti, care încearcă să distrugă tradiţia de la Părinţi. Distrugerea legiuirii bisericeşti nu este fapta unor împăraţi binecredincioşi. Acestea nu sunt fapte săvârşite de Părinţi, ci tâlhăreşti, pentru că sunt făcute prin forţă, şi nu prin convingere. Martor este sinodul ţinut a doua oară la Efes[356], care şi până acum poartă numele de tâlhăresc, deoarece a fost silit de mâna împărătească, cu care prilej au omorât pe fericitul Flavian[357]. Nu este treaba împăraţilor de a hotărî în aceste chestiuni, ci a sinoadelor, după cum a spus şi Domnul: "*Unde sunt adunaţi doi sau trei în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor*"[358]. Hristos n-a dat împăraţilor puterea de a dezlega şi a lega, ci Apostolilor şi urmaşilor acestora, păstorilor şi didascalilor[359]. "*Chiar dacă înger,* spune Apostolul Pavel, *vă va vesti altceva decât ceea ce aţi primit...*"[360] şi voi tăcea restul versetului[361] deoarece voim să cruţăm pe cei care nădăjduim că se vor întoarce. Dar dacă vom vedea că se încăpăţânează,

356. Primul Sinod, care s-a ţinut la Efes, a fost în 431. Acesta, de care este vorba aici, este al doilea sinod ţinut în acest oraş, în anul 449. La acest sinod, partizanii lui Eutihie au reuşit să asigure triumful ereziei monofizite, sprijiniţi fiind de împăratul Teodosie II (408–450), care le-a pus în acest scop la dispoziţie trupele imperiale şi a permis să ia parte la şedinţe o bandă de monahi fanatici înarmaţi, în frunte cu arhimandritul sirian Varsumas. Episcopii ortodocşi au fost terorizaţi şi constrânşi să semneze actele sinodului în alb, sub ameninţarea sabiei şi a ciomegelor. Flavian, patriarhul Constantinopolului (446–449), a fost atât de greu bătut, încât după trei zile a murit. Sinodul acesta a fost numit, nu după mult timp, "tâlhăresc". În istorie este cunoscut sub acest nume.

357. Flavian a fost patriarh al Constantinopolului (446–449). Într-un sinod local din Constantinopol din 448, judecă şi depune pe Eutihie. Eutihie însă, cu ajutorul eunucului Hrisafie, reuşeşte să determine pe împăratul Teodosie II (408–450) să convoace un sinod la Efes (449). Acest sinod, ţinut sub preşedinţia lui Dioscur al Alexandriei (444–451), declară pe Eutihie ortodox şi îl reintegrează în drepturile sale cu ajutorul terorii, iar pe Flavian îl excomunică. Patriarhul n-a mai supravieţuit sinodului decât trei zile, din pricina tratamentului barbar la care a fost supus. Biserica Ortodoxă îl prăznuieşte ca martir la 18 februarie.

358. *Mt.* 18, 20.

359. *Mt.* 18, 18.

360. *Gal.* 1, 8.

361. "Să fie anatema".

lucru pe care ne rugăm să nu-l dea Dumnezeu, atunci vom pronunța și restul versetului. Dar mai bine să nu se întâmple aceasta.

Dacă ar intra cineva într-o casă, în care un pictor a zugrăvit pe pereți în culori istoria lui Moise și a lui Faraon, iar apoi poate te va întreba despre cei care au trecut prin Marea Roșie ca pe uscat cine sunt, ce vei răspunde la întrebare? Nu că sunt fiii lui Israel? Dacă te va întreba cine este acela care a lovit marea cu bastonul, nu vei răspunde că este Moise? Tot astfel, dacă cineva va picta pe Hristos răstignit și ar întreba: Cine este Acesta?, vei spune: Este Hristos, Dumnezeu, Care s-a răstignit pentru noi.

Da, Stăpâne, ne închinăm tuturor celor ale Tale și îmbrățișăm cu dor înflăcărat Dumnezeirea, puterea, bunătatea, mila Ta față de noi, coborârea, întruparea. Și după cum ne temem să atingem fierul înroșit, nu din pricina naturii fierului, ci din pricina focului unit cu el, tot astfel mă închin trupului Tău, nu din pricina naturii trupului, ci din pricina Dumnezeirii unite cu el în chip ipostatic. Ne închinăm patimilor Tale. Cine a văzut ca moartea să fie venerată? Cine a văzut ca patimile să fie demne de cinste? Noi însă ne închinăm cu adevărat morții trupești a Dumnezeului nostru și patimilor Lui mântuitoare. Ne închinăm icoanei Tale. Ne închinăm tuturor celor ale Tale: slujitorilor Tăi, prietenilor Tăi, iar înaintea tuturora, Maicii Tale, Născătoarea de Dumnezeu.

Rugăm deci pe poporul lui Dumnezeu, neamul cel sfânt[362], să țină cu tărie predaniile bisericești, căci scoaterea puțin câte puțin din cele predate, ca dintr-o construcție de piatră, distruge foarte repede întreaga clădire. Să dea Dumnezeu să rămâneți tari, neînduplecați, neclintiți și întăriți pe piatra tare, Care este Hristos, Căruia se cuvine slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Tatăl și cu Duhul, acum și pururea și în vecii nesfârșiți ai vecilor. Amin.

362. *I Petru* 2, 9.

TRATATUL AL DOILEA
CONTRA
CELOR CARE ATACĂ SFINTELE ICOANE

1. Stăpânii mei, dați iertare celui care o cere și primiți de la mine, nevrednicul și cel mai mic rob al Bisericii lui Dumnezeu, cuvântul deplinei încredințări. Dumnezeu mi-e martor că n-am pornit să scriu pentru slavă sau din dorința nestăpânită de a vorbi, ci din râvna pentru adevăr. Am numai această râvnă: speranța mântuirii, și nădăjduiesc și mă rog să mă întâlnesc cu Însuși Stăpânul Hristos, oferindu-i această scriere spre a fi o jertfă de împăcare pentru păcatele săvârșite de mine în chip nedemn. Într-adevăr, cel care a luat cinci talanți de la stăpân a adus încă cinci, pe care i-a câștigat; cel care a primit doi talanți a adus de asemeni alți doi; dar cel care a primit un talant, prin faptul că și-a îngropat talantul și l-a adus fără rod, a fost numit slugă vicleană și a fost condamnat în întunericul cel din afară[1]. Temându-mă să nu pățesc și eu una ca aceasta, mă supun poruncii Stăpânului, și vă depun vouă, înțelepți bancheri, talantul cuvântului pe care mi l-a dat, pentru ca atunci când va veni Domnul meu să-l afle înmulțit, aducând folos sufletelor, iar pe mine să mă găsească rob credincios, spre a mă introduce în prea dulcea Lui bucurie, dorită de mine.

Dați-mi dar urechile voastre spre ascultare și, deschizând larg mesele inimilor, primiți scrierea mea și judecați cu inima curată puterea celor spuse.

Am compus scrierea aceasta a doua despre icoane, pentru motivul că unii dintre fiii Bisericii m-au sfătuit să o fac deoarece prima scriere n-a fost destul de clară multora. Dar și cu acest prilej, iertați-mă pe mine, care am îndeplinit porunca ascultării.

1. *Mt.* 25, 14–30; *Luca* 19, 12–27.

2. Iubiților, este obiceiul zavistnicului șarpe, autor al răului, adică diavolul, să lupte în multe feluri împotriva omului făcut după chipul lui Dumnezeu[2] și să pricinuiască moartea lui prin dorințe contrare[3]. Chiar de la început i-a inspirat nădejdea și dorința îndumnezeirii[4] și, prin aceasta, l-a coborât la moarte ca pe cele necuvântătoare. Dar nu numai aceasta, ci l-a ademenit de multe ori cu plăceri rușinoase și necugetate. Cât este de mare însă distanța între îndumnezeire și dorința necugetată! Uneori l-a dus la tăgăduirea lui Dumnezeu, după cum spune David, din semințiа căruia S-a născut Dumnezeu: "*A spus cel nebun în inima sa: nu este Dumnezeu*"[5]; alteori, la închinarea la mai mulți dumnezei. Uneori l-a convins să se închine celui care nu-i prin fire Dumnezeu; alteori, demonilor. Mai mult încă, a meșteșugit să se închine cerului, pământului, soarelui, lunii, stelelor și celorlalte zidiri, până chiar și animalelor sălbatice și târâtoarelor[6]. Într-adevăr, este tot atât de rău și de a nu da cinstea cuvenită celor cinstiți, ca și de a da o slavă exagerată ce nu se cuvine celor necinstiți. Diavolul iarăși a învățat pe unii să spună că răul este coetern cu Dumnezeu, iar pe alții i-a înșelat să spună că Dumnezeu, bun din fire, este autorul răului. Pe unii i-a rătăcit să spună, în chip nebunesc, că Dumnezeirea are o singură fire și un singur ipostas, iar pe alții i-a corupt să cinstească în chip fără de lege trei firi și trei ipostasuri. Pe unii i-a sfătuit să slăvească un singur ipostas și o singură fire a Domnului nostru Iisus Hristos, Cel unul în Sfânta Treime, iar pe alții, două firi și două ipostasuri.

3. Dar adevărul, care merge pe calea din mijloc, tăgăduiește toate aceste absurdități și ne învață să mărturisim un singur Dumnezeu, o singură fire în trei ipostasuri, Tatăl, Fiul și

2. *Fac.* 1, 26-27.

3. "Dorințe contrare", adică diavolul a inspirat omului în același timp și dorința de a ajunge dumnezeu, dar și dorințe josnice, care l-au coborât în rândul animalelor.

4. *Fac.* 3, 5.

5. *Ps.* 13, 1.

6. *Rom.* 1, 23.

Sfântul Duh. Răul însă nu este ceva substanţial, ci un accident, o idee, un cuvânt, o faptă contrară legii lui Dumnezeu, care îşi are existenţa în ceea ce se gândeşte, se vorbeşte şi se face şi dispare în momentul când încetează. Adevărul încă propovăduieşte că Hristos, unul din Sfânta Treime, are două firi şi un singur ipostas.

4. Demonul însă, duşmanul adevărului şi vrăjmaşul mântuirii oamenilor, care a rătăcit nu numai pe neamuri, dar şi pe fiii lui Israel de multe ori ca să facă icoanele oamenilor pieritori, ale păsărilor, ale animalelor sălbatice şi ale târâtoarelor[7], să se închine acestora ca la dumnezei, se sileşte acum, cu buze nedrepte şi limbă vicleană[8], să tulbure Biserica liniştită a lui Hristos, pregătind răul cu cuvinte dumnezeieşti[9], căutând să acopere chipul urât şi întunecos al acestei acţiuni şi să zdruncine inimile celor nu destul de întăriţi de la adevărata datină predată de Părinţi.

S-au ridicat unii zicând că nu trebuie să se zugrăvească şi să se pună la vedere, spre a fi contemplate, slăvite, admirate şi râvnite, minunile mântuitoare ale lui Hristos şi faptele vitejeşti ale sfinţilor contra diavolului. Dar nu ştie oricine care are o cunoaştere dumnezeiască şi o înţelegere duhovnicească că aceasta este uneltirea diavolului? Diavolul nu voieşte să fie puse la privelişte înfrângerea şi ruşinea lui şi nici să fie zugrăvită slava lui Dumnezeu şi a sfinţilor Săi.

5. Dacă am face icoana Dumnezeului nevăzut, într-adevăr am păcătui, deoarece este cu neputinţă să fie înfăţişat în icoană ceea ce este fără de corp, nevăzut, necircumscris şi fără de formă. Şi iarăşi, dacă am face icoanele oamenilor şi le-am socoti dumnezei, şi le-am adora ca pe nişte dumnezei, negreşit am fi necredincioşi. Dar nu facem nimic din acestea. Nu greşim însă atunci când facem icoana Dumnezeului Care s-a

7. *Rom.* 1, 23.

8. *Ps.* 119, 2.

9. "Pregătind răul cu cuvinte dumnezeieşti", adică iconoclaştii se serveau de cuvintele Sfintei Scripturi pentru susţinerea ereziei lor.

întrupat, Care s-a arătat pe pământ în corp[10] şi a locuit printre oameni[11], Care a luat, din pricina bunătăţii Lui nespuse, firea, grosimea, forma şi culoarea corpului. Dorim să vedem chipul Lui, căci, după cum spune dumnezeiescul Apostol, "*acum vedem ca în oglindă şi în ghicitură*"[12], iar icoana este o oglindă şi o ghicitură adecvată grosimii corpului nostru, căci mintea, deşi se forţează mult, nu poate să iasă din cele corporale[13].

6. Departe cu tine, diavol invidios! Invidiezi ca noi să vedem chipul Stăpânului nostru, pentru a ne sfinţi prin el, să vedem mântuitoarele Lui Patimi, să admirăm coborârea Lui, să contemplăm minunile Lui şi să slăvim puterea Dumnezeirii Lui. Invidiezi pe sfinţi din pricina cinstei date lor de Dumnezeu. Nu vrei să vedem zugrăvită slava lor şi să ajungem râvnitorii bărbăţiei şi credinţei lor. Nu ascultăm de tine, demon zavistnic şi urâtor de oameni! Ascultaţi, popoare, triburi, limbi, bărbaţi, femei şi copii, bătrâni, tineri şi prunci, poporul cel sfânt[14] al creştinilor! Dacă cineva vă vesteşte altceva decât ceea ce a primit Biserica sobornică de la Sfinţii Apostoli, de la Părinţi şi de la sinoade şi altceva decât ceea ce a păstrat până acum, să nu-l ascultaţi şi nici să primiţi ispita şarpelui, cum a primit-o Eva[15] şi a cules moarte. Chiar dacă înger, chiar dacă împărat vă vesteşte altceva decât ceea ce aţi primit[16], astupaţi-vă urechile! Mă tem să rostesc încă "anatema să fie", cum a spus dumnezeiescul Apostol, pentru că aştept îndreptarea.

7. Cei care nu cercetează sensul Scripturii spun că Dumnezeu a grăit prin Moise legiuitorul: "*Nu vei face nici o asemănare din cele câte sunt în cer, şi din câte sunt pe pă-*

10. *Ioan* 1, 14; *I Tim.* 3, 16.
11. *Baruh* 3, 38.
12. *I Cor.* 13, 12.
13. Sf. Grigorie Teologul, P.G. XXXVI, col. 44 A.
14. *I Petru* 2, 9.
15. *Fac.* 3, 1–7.
16. *Gal.* 1, 8. Sf. Ioan Damaschin introduce în textul citat "chiar dacă împărat vă vesteşte", pentru a adecva citatul împrejurării. Împăratul este Leon Isaurul (717–741).

mânt"[17], iar prin profetul David: "*Să se ruşineze toţi cei care se închină chipurilor cioplite, cei care se laudă cu idolii lor*"[18], şi multe altele asemenea, deoarece toate textele, pe care le aduc atât din dumnezeiasca Scriptură cât şi din Sfinţii Părinţi, au acelaşi sens.

8. Aşadar, ce spunem faţă de acestea? Nimic altceva decât ceea ce le-a spus Domnul iudeilor: "*Cercetaţi Scripturile*"[19], căci cercetarea Scripturilor este bună. Dar şi aici fiţi atenţi.

Este cu neputinţă, iubiţilor, ca Dumnezeu să mintă[20]. Unul este Dumnezeu, unul este Legiuitorul Vechiului şi Noului Testament, Cel care a grăit odinioară în multe feluri şi în multe chipuri părinţilor prin profeţi, iar în vremurile din urmă prin Fiul Său, Unul-Născut[21]. Daţi toată atenţia acestor cuvinte. Cuvintele nu sunt ale mele, ci Sfântul Duh a declarat prin Sfântul Apostol Pavel: "*Dumnezeu a grăit odinioară părinţilor în multe feluri şi în multe chipuri prin profeţi*"[22]. Vezi că Dumnezeu a grăit în multe feluri şi în multe chipuri. După cum un doctor învăţat nu dă tuturor şi nici totdeauna acelaşi fel de doctorie, ci fiecăruia îi dă doctoria potrivită stării lui, având în vedere locul, boala, timpul şi vârsta: pruncului îi dă o doctorie, iar celui matur altă doctorie; alta celui bolnav şi alta celui în convalescenţă şi nu dă aceeaşi doctorie, ci una potrivită stării şi bolii fiecăruia dintre bolnavi; altă doctorie se dă vara, alta iarna, toamna şi primăvara, în fiecare loc, potrivit felului specific al locului, tot astfel şi Cel mai bun doctor al sufletelor a oprit să facă acestea[23] pe cei care erau încă prunci[24], care zăceau de boala idolatriei, care socoteau pe idoli dumnezei şi

17. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
18. *Ps.* 96, 7.
19. *Ioan* 5, 31.
20. *Evr.* 6, 18; *Tit* 1, 2.
21. *Evr.* 1, 1–2.
22. *Evr.* 1, 1.
23. Adică icoane.
24. *Gal.* 4, 3; *I Cor.* 13, 11.

se închinau lor ca unor dumnezei, care înlăturaseră cultul lui Dumnezeu şi aduceau zidirii slava ce se cuvine lui Dumnezeu[25].

Într-adevăr, este cu neputinţă să se facă icoana lui Dumnezeu, deoarece este necorporal, nevăzut, imaterial, fără formă, necircumscris şi mai presus de înţelegere. Cum poate să se zugrăvească ceea ce este nevăzut? *"Pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni niciodată. Fiul Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela a spus despre El"*[26]. Şi: *"Nimeni nu va vedea faţa Mea şi va trăi"*[27], a spus Dumnezeu.

8a. Că iudeii se închinau idolilor ca unor dumnezei, ascultă ce spune Scriptura în Ieşire, fiilor lui Israel, când Moise s-a suit în muntele Sinai şi a rămas mult timp, stând alături de Dumnezeu, ca să primească Legea şi când poporul nerecunoscător s-a revoltat contra lui Aaron, robul lui Dumnezeu, zicând: *"Fă-ne dumnezei, care să meargă înaintea noastră, căci nu ştim ce i s-a întâmplat acestui om, Moise"*[28]. Apoi când au luat podoabele nevestelor lor şi le-au topit şi au mâncat şi au băut şi s-au îmbătat de vin şi de rătăcire şi au început să joace, zicând în nebunia lor: *"Aceştia sunt dumnezeii tăi, Israele"*[29]. Vezi că socoteau dumnezei pe idolii care erau locaşurile demonilor şi adorau zidirea în locul Ziditorului, după cum spune şi dumnezeiescul Apostol: *"Care au schimbat slava nestricăciosului Dumnezeu în asemănarea omului stricăcios, a zburătoarelor, a patrupedelor şi a târâtoarelor"*[30] şi: *"au adorat zidirea în locul Ziditorului"*[31]? Pentru acest motiv a oprit Dumnezeu să se facă vreo asemănare, după cum spune Moise în Deuteronom: *"Şi a grăit Domnul către voi din mijlocul focului; aţi auzit glas de cuvinte, dar asemănare n-aţi văzut, ci numai*

25. *Rom.* 1, 25.
26. *Ioan* 1, 18.
27. *Ieş.* 33, 20.
28. *Ieş.* 32, 1.
29. *Ieş.* 32, 4.
30. *Rom.* 1, 23.
31. *Rom.* 1, 25.

voce"[32]. Şi puţin mai jos: "*Păziţi-vă cu tărie sufletele voastre, pentru că n-aţi văzut asemănare în ziua în care a grăit Domnul către voi în muntele Horeb din mijlocul focului; să nu faceţi fărădelege şi să nu vă faceţi asemănare cioplită, vreo icoană, asemănare bărbătească sau femeiască, asemănarea vreunui animal din cele ce sunt pe pământ, asemănarea vreunei păsări zburătoare*"[33] şi celelalte. Iar mai jos: "*Şi nu cumva, uitându-te la cer şi văzând soarele, luna şi stelele şi toată podoaba cerului, rătăcind, să te închini lor şi să le adori*"[34]. Vezi că cele spuse au un singur scop, anume de a nu adora creatura în locul Creatorului[35] şi de a nu aduce o închinare de adorare altcuiva decât Creatorului. Pentru aceea, totdeauna Scriptura uneşte adorarea cu închinarea. Şi, după puţine, zice: "*Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine; nu-ţi vei face chip cioplit, nici vreo asemănare*"[36]. Şi iarăşi: "*Nu-ţi vei face dumnezei turnaţi*"[37]. Vezi dar că din pricina idolatriei Scriptura opreşte pictarea icoanelor şi că este cu neputinţă să se facă icoana lui Dumnezeu, Care este necorporal, nevăzut şi nescris împrejur. "*N-aţi văzut chipul Lui*"[38], spune Scriptura, după cum şi Pavel, stând în mijlocul Areopagului, spune: "*Aşadar, fiind neam al lui Dumnezeu, nu trebuie să credem că Dumnezeirea este asemenea aurului sau argintului sau pietrei cioplite cu arta şi închipuirea omului*"[39].

9. Că toate acestea aşa sunt, ascultă: "*Nu-ţi vei face chip cioplit,* zice Scriptura, *nici vreo asemănare*"[40]. Dumnezeu a poruncit acestea, şi totuşi Scriptura spune: "*Au făcut catapeteasma cortului mântuirii din stofă albastră, din stofă pur-*

32. *Deut.* 4, 12.
33. *Deut.* 4, 15–17.
34. *Deut.* 4, 19.
35. *Rom.* 1, 25.
36. *Ieş.* 20, 3–5.
37. *Ieş.* 34, 17; *Lev.* 19, 4.
38. *Deut.* 4, 12.
39. *Fapte* 17, 29.
40. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.

purie, din fir roşu răsucit, din fir de in răsucit, heruvimi făcuţi din stofă ţesută"[41]. Şi: "*Au făcut acoperământul împăcării de deasupra chivotului din aur curat şi cei doi heruvimi*"[42]. Ce faci, Moise? Tu spui: "*Nu-ţi vei face chip cioplit, nici vreo asemănare*"[43], şi tu construieşti catapeteasma ţesută cu heruvimi şi doi heruvimi din aur curat? Dar ascultă ce-ţi răspunde robul lui Dumnezeu, Moise: Orbilor şi nebunilor, înţelegeţi puterea celor spuse şi "*păziţi-vă puternic sufletele voastre*"[44]. Am spus că "*asemănare n-aţi văzut în ziua în care a vorbit Domnul către voi în muntele Horeb, din mijlocul focului; nu cumva să faceţi fărădelege şi să vă faceţi asemănare cioplită, nici vreo icoană*"[45]; şi: "*nu-ţi vei face dumnezei turnaţi*"[46]. N-am spus: Nu-ţi vei face icoana heruvimilor, care stau ca nişte robi în faţa acoperământului împăcării, ci "*nu-ţi vei face dumnezei turnaţi*"[47] şi "*nu vei face vreo asemănare*"[48], ca asemănare a lui Dumnezeu, nici să adori zidirea în locul Ziditorului[49]. Prin urmare, n-am făcut asemănarea lui Dumnezeu, nici a altcuiva ca asemănare a lui Dumnezeu, nici n-am adorat zidirea în locul Ziditorului.

10. Ai văzut cum s-a vădit scopul Scripturii celor care o cercetează cu înţelepciune? Trebuie să cunoaşteţi, iubiţilor, că în orice lucru se vădesc adevărul şi minciuna şi scopul celui care lucrează, de este bun sau rău. În Evanghelie sunt scrise: Dumnezeu, înger, om, cer, pământ, apă, foc, aer, soare, lună, stele, lumină, întuneric, satan, demoni, şerpi, scorpioni, moarte, iad, virtuţi, vicii şi, într-un cuvânt toate, atât cele bune cât şi cele rele. Totuşi, pentru că toate cele spuse despre acestea

41. *Ieş.* 37, 5.
42. *Ieş.* 38, 5–6.
43. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
44. *Deut.* 4, 15.
45. *Deut.* 4, 15–16.
46. *Ieş.* 34, 17; *Lev.* 19, 4.
47. *Ibidem.*
48. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
49. *Rom.* 1, 25.

sunt adevărate, iar scopul este spre slava lui Dumnezeu şi a sfinţilor proslăviţi de El şi spre mântuirea noastră şi distrugerea şi ruşinarea diavolului şi demonilor lui, ne închinăm Evangheliei, o îmbrăţişăm, o sărutăm şi o salutăm cu ochii, cu buzele şi cu inima. La fel şi cu întreg Vechiul şi Noul Testament, ca şi cu scrierile Sfinţilor şi aleşilor Părinţi. Dar scrierile ruşinoase, spurcate şi necurate ale blestemaţilor manihei şi ale păgânilor, cât şi ale celorlalte erezii, ca unele care cuprind învăţături false şi zadarnice şi au fost născocite spre slava diavolului şi a demonilor lui şi spre bucuria lor, le dispreţuim şi le aruncăm, cu toate că au în ele numele lui Dumnezeu.

Tot astfel şi când este vorba de icoane, trebuie să cercetăm adevărul şi scopul acelora care le fac. Şi dacă scopul este adevărat şi drept şi sunt făcute spre slava lui Dumnezeu şi a sfinţilor Lui, spre râvnirea virtuţii şi evitarea viciului şi spre mântuirea sufletelor, trebuie să le primim şi să le cinstim ca icoane, chipuri, asemănări şi cărţi pentru cei neştiutori de carte, să ne închinăm lor, să le sărutăm şi să le salutăm cu ochii, cu buzele şi cu inima, ca fiind asemănarea Dumnezeului întrupat sau a Maicii Lui sau a sfinţilor, care s-au făcut părtaşi patimilor şi slavei lui Hristos[50] şi au învins şi au distrus pe diavol şi demoni şi rătăcirea lor.

11. Dar dacă va îndrăzni cineva să facă icoana Dumnezeirii imateriale, necorporale, nevăzute, fără de formă şi culoare, o aruncăm ca falsă. Iar dacă va face cineva vreo icoană spre slava, închinarea şi cinstirea diavolului sau a demonilor, o dispreţuim şi o ardem în foc. De asemeni, dacă cineva va îndumnezei icoana oamenilor sau a zburătoarelor sau a târâtoarelor sau a altei zidiri, îl anatematizăm. Căci după cum Sfinţii Părinţi au dărâmat capiştile şi templele demonilor şi au ridicat în locul lor biserici în numele sfinţilor şi pe acestea le cinstim, tot astfel au distrus şi icoanele demonilor şi au ridicat în locul acelora icoane lui Hristos, Născătoarei de Dumnezeu

50. *Rom.* 8, 17.

şi Sfinţilor. Pe vremea Vechiului Testament, Israel n-a ridicat temple în numele oamenilor şi nici nu sărbătorea pomenirea morţii omului, deoarece firea omenească era încă sub blestem şi moartea era osândire, pentru care pricină se şi jelea. Corpul celui mort, şi cel care se atingea de el erau socotiţi ca necuraţi[51]. Acum însă, după ce Dumnezeirea, ca o doctorie de viaţă făcătoare şi mântuitoare, S-a unit cu firea noastră, firea noastră a fost proslăvită şi a fost schimbată în nestricăciune. Pentru această pricină se şi prăznuieşte moartea Sfinţilor, li se ridică biserici şi li se zugrăvesc icoane.

Să cunoască aşadar orice om că acela care încearcă să distrugă icoana, făcută din dor dumnezeiesc şi râvnă spre slava şi amintirea lui Hristos sau a Maicii Lui, Sfânta Născătoare de Dumnezeu, sau a unuia dintre Sfinţi şi spre ruşinarea diavolului şi înfrângerea lui şi a demonilor lui, şi nu se închină ei, n-o cinsteşte şi n-o sărută ca pe o icoană cinstită, dar nu ca pe Dumnezeu, acela este duşman al lui Hristos, al Sfintei Născătoare de Dumnezeu şi al Sfinţilor şi apărător al diavolului şi al demonilor lui, vădind prin faptă durerea că Dumnezeu şi Sfinţii Lui sunt cinstiţi şi slăviţi, iar diavolul, făcut de ruşine. Icoana este triumf, vădire, inscripţie pe coloană, spre aducerea aminte a victoriei celor care au învins şi s-au distins şi a ruşinării demonilor, care au fost învinşi şi doborâţi.

12. Nu este lucrul împăraţilor de a legiui în Biserică. Ce spune dumnezeiescul Apostol? "*Pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică în primul loc apostoli, în al doilea loc profeţi, în al treilea loc păstori şi didascali spre desăvârşirea Bisericii*"[52]. N-a spus: pe împăraţi. Şi iarăşi: "*Ascultaţi de conducătorii voştri şi supuneţi-vă lor, căci ei priveghează pentru sufletele voastre, ca unii ce au să dea socoteală de ele*"[53]. Şi iarăşi: "*Aduceţi-vă aminte de conducătorii voştri, care v-au vorbit cuvântul, la al*

51. *Num.* 19, 11.
52. *Efes.* 4, 11; *I Cor.* 12, 28.
53. *Evr.* 13, 17.

căror fel de vieţuire privind, urmaţi-le credinţa"[54]. Nu v-au vorbit cuvântul împărăţii, ci apostolii şi profeţii păstorii şi didascalii. Dumnezeu, poruncind lui David să-I zidească casă, i-a zis: "*Nu-Mi vei zidi tu casă, pentru că eşti bărbat al sângiuirilor*"[55]. Iar Apostolul Pavel a strigat: "*Daţi tuturor cele cuvenite: celui cu cinstea, cinste, celui cu frica, frică, celui cu dajdia, dajdie, celui cu vama, vamă*"[56]. A împăraţilor este buna conducere a statului; conducerea Bisericii însă, a păstorilor şi a didascalilor. Năvală tâlhărească[57] este aceasta, fraţilor! Saul a sfâşiat haina lui Samuel[58] şi ce a păţit? Dumnezeu i-a sfâşiat împărăţia şi i-a dat-o lui David cel cu totul blând[59]. Izabela a alungat pe Ilie[60], dar porcii şi câinii au lins sângele ei şi desfrânatele s-au spălat în el[61]. Irod a omorât pe Ioan Botezătorul[62] şi a pierit mâncat de viermi[63]. Iar acum fericitul Gherman[64], care străluceşte în viaţă şi în cuvânt, a fost pălmuit şi a fost exilat şi foarte mulţi episcopi şi părinţi ale căror nume nu le cunoaştem. Nu este aceasta o faptă tâlhărească? Domnul, când cărturarii şi fariseii s-au apropiat cu gând viclean de El, spre a-L prinde în cuvânt, şi L-au întrebat "*dacă se cuvine să*

54. *Evr.* 13, 17.
55. *I Par.* 28, 3.
56. *Rom.* 13, 7.
57. Comp. nota 356 din Primul tratat.
58. *I Regi* 15, 27.
59. *I Regi* 15, 28; 28, 17.
60. *III Regi* 19, 1–4.
61. *III Regi* 20, 23; *IV Regi* 9, 30–37.
62. *Mat.* 14, 3–12; *Marcu* 6, 17–30.
63. *Fapte* 12, 2. Sf. Ioan Damaschin, pornind de la identitatea de nume, a dedus că Irod, care a tăiat capul Sfântului Ioan Botezătorul, este identic cu Irod despre care Faptele Apostolilor spun că a murit mâncat de viermi. Sunt însă două persoane deosebite: Irod, care a omorât pe Ioan Botezătorul, fiul lui Irod cel Mare († 4 i. Hr.), este cunoscut în istorie sub numele de Irod Antipa şi a murit în exil în Galia; Irod din Faptele Apostolilor, nepotul lui Irod cel Mare, este cunoscut în istorie sub numele de Irod Agripa şi a murit în anul 44, în împrejurările descrise de Faptele Apostolilor.
64. Despre Gherman, patriarhul Constantinopolului, vezi nota din introducere.

dea cezarului dajdie", le-a răspuns: "*Aduceţi-Mi o monedă*"; iar aducându-l-se, le-a zis: "*Al cui este chipul?*". Şi la răspunsul lor: "*Al cezarului*", le spune: "*Daţi cezarului cele ale cezarului, şi lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu*"[65].

Ne supunem ţie, împărate, în lucrurile care privesc viaţa, dajdiile, vămile, încasările şi cheltuielile, în cele ale noastre încredinţate ţie; dar în ce priveşte conducerea Bisericii, avem pe păstori, pe cei care ne-au grăit nouă cuvântul şi care au formulat legiuirea bisericească. Nu depăşim hotarele veşnice, pe care le-au pus Părinţii noştri[66], ci ţinem predaniile aşa cum le-am primit[67]. Căci dacă vom începe să dărâmăm clădirea Bisericii, chiar în lucrul cel mai mic, atunci încetul cu încetul se va distruge toată.

13. Huleşti materia şi o numeşti netrebnică? Şi maniheii au aceeaşi concepţie. Dumnezeiasca Scriptură însă o proclamă bună, căci spune: "*Şi a văzut Dumnezeu toate câte a făcut şi iată erau bune foarte*"[68]. Eu, aşadar, mărturisesc că materia este făptura lui Dumnezeu, şi că este bună; tu însă, dacă o numeşti rea, mărturiseşti prin aceasta sau că nu este de la Dumnezeu sau faci pe Dumnezeu autorul celor rele. Dar iată ce spune dumnezeiasca Scriptură despre materia pe care tu o numeşti netrebnică: "*A spus Moise către toată adunarea fiilor lui Israel, zicând: Acesta este cuvântul, pe care l-a poruncit Domnul grăind: Luaţi din ale voastre ofrandă Domnului. Fiecare să aducă, ce-l lasă inima, pârgă Domnului: aur, argint, aramă, stofă albaăstră, stofă purpurie, fir roşu răsucit în două, fir de in răsucit, păr de capră, piei de berbec vopsite în roşu, piei vopsite în albastru, lemne care nu putrezesc, untdelemn pentru ungere, aromate pentru tămâiere, pietre de sardiu, pietre cizelate pentru umărar şi pentru haina care cade până la*

65. *Mt.* 22, 15–22; *Marcu* 12, 13–17; *Luca* 20, 20–26.
66. *Prov.* 22, 28.
67. *II Tes.* 2, 15.
68. *Fac.* 1, 31.

picioare. Şi tot cel înţelept cu inima dintre voi să vină şi să lucreze toate câte a poruncit Domnul, cortul"[69].

14. Iată dar că şi materia este cinstită, materia, care după voi este necinstită. Ce este oare mai de puţin preţ decât părul de capră şi decât culorile? Sau nu sunt culori: roşul, purpuriul şi albastrul? Iată, şi icoanele heruvimilor sunt operele mâinilor oamenilor. Întreg cortul chiar a fost o icoană. "*Vezi,* zice Dumnezeu lui Moise, *vei face toate după chipul care ţi-a fost arătat în munte*"[70]. Tot Israelul se închina împrejurul cortului. Heruvimii apoi nu erau înaintea poporului? Şi nu se aflau şi chivotul[71], candelabrul, masa[72], vasul de aur cu mană[73] şi toiagul[74], la care poporul se închina privindu-le? Nu mă închin materiei, ci mă închin Creatorului, Care pentru mine S-a făcut materie, a locuit în materie şi prin materie a săvârşit mântuirea mea. "*Cuvântul trup S-a făcut şi a locuit printre noi*"[75]. Este clar însă tuturor că trupul este materie şi zidire. Cinstesc, venerez şi mă închin materiei, prin care s-a făcut mântuirea mea. O cinstesc nu ca pe Dumnezeu, ci ca fiind plină de lucrare dumnezeiască şi de har. Oare nu este materie lemnul crucii celei de trei ori lăudat şi fericit? Oare nu este materie muntele cel respectat şi sfânt, Locul Căpăţânii? Oare nu este materie piatra purtătoare de viaţă, mormântul cel sfânt[77], izvorul învierii noastre? Oare nu sunt materie cerneala şi filele Evangheliei?[78] Oare nu este materie Masa făcătoare de viaţă, care ne dă Pâinea Vieţii? Oare nu sunt materie aurul şi argintul, din care sunt făcute crucile, sfintele discuri şi potirele?

69. *Ieş.* 35, 4–11.
70. *Ieş.* 25, 40.
71. *Ieş.* 26, 33.
72. *Ieş.* 26, 35.
73. *Ieş.* 16, 33.
74. *Num.* 17, 25.
75. *Ioan* 1, 14.
76. *Mt.* 27, 33.
77. *Mt.* 27, 60.
78. Textual: "pieile Evangheliei", pentru că pe timpul Sfântului Ioan Damaschin cărţile se scriau pe pergament.

Dar, înainte de toate, nu este oare materie trupul şi sângele Domnului meu? Sau suprimă cinstea şi închinarea tuturor acestora, sau admite, potrivit tradiţiei bisericeşti, şi închinarea icoanelor, care sunt sfinţite prin numele lui Dumnezeu şi al prietenilor lui Dumnezeu şi umbrite din cauza aceasta cu harul dumnezeiescului Duh. Dacă din cauza Legii interzici icoanele, atunci trebuie să ţii şi sâmbăta[79], şi să te tai împrejur[80] – căci Legea în chip stăruitor le porunceşte – şi, într-un cuvânt, să păzeşti toată Legea şi să nu sărbătoreşti Paştele Domnului în afară de Ierusalim. Cunoaşteţi însă că dacă păziţi Legea "*Hristos la nimic nu vă va folosi*"[81]. Dacă păzeşti Legea, trebuie să te căsătoreşti cu femeia fratelui tău, spre a ridica sămânţa fratelui tău[82], şi să nu cânţi cântare Domnului în pământ străin[83]. Dar aceasta, niciodată, căci "*cei care sunteţi îndreptaţi prin Lege aţi căzut din har*"[84].

15. Zugrăvim pe Hristos, Împăratul şi Domnul, fără să-L lipsim de oastea Sa; căci sfinţii sunt oastea Domnului. Să se lipsească împăratul pământesc[85] de oastea sa, şi atunci şi Împăratul şi Domnul său de a Sa. Lepede purpura şi diadema şi atunci să înlăture cinstea ce se cuvine celor care au luptat cu bărbăţie contra tiranului şi au împărăţit peste patimi. Dacă prietenii lui Hristos sunt moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori cu Hristos şi dacă vor fi părtaşi slavei dumnezeieşti şi împărăţiei[86], pentru ce să nu fie părtaşi şi slavei celei de pe pământ?" "*Nu vă spun robi*"[87], zice Dumnezeu, "*voi sunteţi prietenii Mei*"[88]. Îi vom lipsi dar de cinstea care le-a fost

79. *Ieş.* 20, 8.
80. *Fac.* 17, 11.
81. *Gal.* 5, 2.
82. *Deut.* 25, 5–10; *Fac.* 38, 8.
83. *Ps.* 136, 4.
84. *Gal.* 5, 4.
85. Cuvintele sunt adresate împăratului Leon Isaurul.
86. *Rom.* 8, 17.
87. *Ioan* 15, 15.
88. *Ioan* 15, 14.

dată de Biserică? Ce mână îndrăzneaţă! Ce minte cutezătoare, care se ridică contra lui Dumnezeu şi lucrează împotriva poruncilor Lui! Dacă nu te închini icoanei, nu te închini nici Fiului lui Dumnezeu, Care este icoana vie a nevăzutului Dumnezeu[89] şi chip cu totul asemenea! Templul, pe care l-a zidit Solomon[90], a fost sfinţit cu sângele necuvântătoarelor[91], a fost împodobit cu icoanele necuvântătoarelor, ale leilor[92], ale boilor[93] şi cu finici[94] şi rodii[95]. Acum însă Biserica se sfinţeşte prin sângele lui Hristos şi al sfinţilor Lui[96] şi se împodobeşte cu icoana lui Hristos şi a sfinţilor Lui. Sau suprimă închinăciunea oricărei icoane, sau nu introduce inovaţii, "*nici nu depăşi hotarele veşnice pe care le-au pus părinţii tăi*"[97]. Nu vorbesc de hotarele puse înainte de venirea în trup a lui Hristos, Dumnezeul nostru, ci despre cele după venirea Lui, deoarece despre predaniile din Legea veche Dumnezeu spune, blamând: "*Nu le-am dat porunci bune*"[98], potrivit învârtoşării inimii lor. Astfel, pentru că s-a schimbat preoţia, s-a schimbat cu necesitate şi Legea[99].

16. Martorii oculari şi slujitorii cuvântului[100] au predat legiuirea bisericească nu numai în scris, ci şi prin unele predanii nescrise[101]. De unde cunoaştem Locul cel sfânt al Căpăţânii? De unde mormântul vieţii? N-a primit-o copilul în chip nescris de la tatăl său? Că Domnul a fost răstignit în Locul Căpăţânii[102] şi a fost îngropat în mormântul pe care Iosif l-a

89. *Col.* 1, 15; *II Cor.* 4, 4.
90. *III Regi* 6, 1–7, 37; *II Par.* 3, 1–5, 1.
91. *III Regi* 8, 63; *II Par.* 7, 5.
92. *III Regi* 7, 16, 22.
93. *III Regi* 7, 13, 16, 30; *II Par.* 4, 3–4, 15.
94. *III Regi* 6, 32, 35; 7, 22; *II Par.* 3, 6.
95. *III Regi* 7, 28; *II Par.* 3, 16.
96. *Evr.* 9, 12–14; 10, 12–14.
97. *Prov.* 22, 28.
98. *Iez.* 20, 25.
99. *Evr.* 7, 12.
100. *Luca* 1, 2.
101. *II Tes.* 2, 15; 3, 6.
102. *Mt.* 27, 33.

tăiat în piatră[103] este scris, dar că acelea sunt acestea, la care ne închinăm noi acum, din predanie nescrisă o ştim. Sunt foarte multe de felul acestora. De unde întreitul Botez, adică prin trei cufundări? De unde închinarea la Cruce? Nu din predanie nescrisă? Pentru aceea şi dumnezeiescul Pavel zice: "*Drept aceea, fraţilor, staţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră*"[104]. Aşadar, dacă sunt în Biserică, în chip nescris, multe practici, care s-au predat şi s-au păstrat până acum, pentru ce căutaţi pricină cu privire la icoane?

Maniheii au scris evanghelia după Toma[105], scrieţi şi voi evanghelia după Leon[106]. Nu primesc pe împăratul care răpeşte în chip tiranic preoţia. Nu împăraţii au luat puterea de a dezlega şi a lega. Cunosc pe împăratul Valens[107], care se

103. *Mt.* 27, 60.

104. *II Tes.* 2, 15.

105. Afară de Sf. Ioan Damaschin, numai Sf. Chiril al Ierusalimului († 386) mai menţionează în *Catehezele* sale o evanghelie după Toma, în uz la manihei (P.G. XXXIII, col. 500, 593). Despre existenţa unei evanghelii după Toma ne mai vorbesc: Ipolit († 235/236) în *Filosofumena* (P.G. XVI, col. 3131), care ne-a păstrat şi un citat, Origen († c. 254), în *Omilia I la Luca* (P.G. XIII, col. 1801 B), Irineu († c. 202), în lucrarea sa *Contra ereziilor* (P.G. VII, col. 653) şi Eusebiu al Cezareii († 339), în *Istoria Bisericească* (GrChrSchr, 9, 1, p. 252,15–16). O evanghelie după Toma ni s-a transmis, în diferite versiuni, cu acest titlu: "Evanghelia lui Toma, filosoful israelit, despre copilăria lui Iisus", în care sunt adunate o mulţime de minuni cu scopul de a arăta cunoştinţele suprafireşti şi puterea divină ale copilului Iisus. Nu se poate spune ce legătură este între această evanghelie, şi evanghelia menţionată de scriitorii bisericeşti mai sus pomeniţi. S-a admis totuşi că evanghelia după Toma, pe care o avem astăzi, este o compilaţie de istorioare scoase dintr-o evanghelie care luase naştere în cercurile eretice. Coloritul eretic a fost atenuat de un ortodox, care a vrut să transmită posterităţii aceste frumoase istorioare din timpul copilăriei lui Iisus. Prelucrarea aceasta nu urcă mai sus de secolul III.

106. O fină ironie a Sfântului Ioan Damaschin, prin care le spune iconoclaştilor să facă şi ei ca şi maniheii: aceştia au scris o evanghelie, în care şi-au pus doctrina lor rătăcită; tot astfel şi iconoclaştii să scrie una, în care să menţioneze toată legiuirea împăratului Leon împotriva icoanelor şi să o numească "evanghelia după Leon".

107. Valens, împăratul Imperiului de răsărit, a fost arian. A domnit între 364–378. În luptele trinitare ale secolului IV a persecutat pe ortodocşi. Pentru aceasta Sf. Ioan Damaschin îl pomeneşte printre împăraţii care au abuzat de puterea dată de sceptru.

numea creştin, dar a persecutat credinţa ortodoxă; pe Zenon[108] şi pe Anastasie[109], pe Heraclie[110] şi pe Constan-

108. Politica religioasă a împăratului Zenon (474–491) în întâia sa domnie s-a menţinut în graniţele dogmei de la Calcedon (451), aşa că la înlăturarea uzurpatorului Vasilisc (476), care printr-o enciclică din 475 declarase monofizitismul ca religie a imperiului, întoarcerea sa a fost salutată ca o victorie a Ortodoxiei. Puterea monofiziţilor însă îl duse pe împărat pe alt drum. La sugestiile patriarhului Acachie al Constantinopolului (471–498) şi ale lui Petre Mongu al Alexandriei († c. 490), publică o lege religioasă, *Henoticul,* care deşi nu avea nimic eterodox în ea, totuşi echivala cu respingerea Sinodului de la Calcedon. Prin această lege voia Zenon să unească pe toţi creştinii. Dar *Henoticul* a avut soarta tuturor formulelor de unire: în loc de a aduce pacea nădăjduită, a dat naştere la noi lupte. N-a fost primit nici de ortodocşi şi nici de monofiziţii extremişti. Încordarea cea mai mare, pe care a produs-o, a fost cu Roma. Papa Felix II (483–492) a excomunicat şi a depus pe Acachie (484). Acachie, la rândul său, a şters din diptice numele papei. Cu aceasta a început schisma cunoscută în istorie sub numele de schisma acachiană. A durat 35 de ani, de la 483 până la 518, urcarea pe tronul Imperiului bizantin a lui Iustin I (518–527).

109. Împăratul Anastasie (491–518), succesorul lui Zenon, a găsit situaţia religioasă descrisă mai sus. Schisma dintre Orient şi Roma a continuat şi după moartea lui Acachie, tot timpul domniei sale. Preferinţele religioase ale lui Anastasie, cu toată mărturisirea de credinţă ortodoxă, dată patriarhului Eftimie (490–496) la încoronarea sa, n-au întârziat a se arăta. Nu după mult timp, judecă şi alungă pe patriarh, înlocuindu-l cu Macedonie (496–511). Favorizează propaganda monofizită în Orient şi, printr-un sinod de la Sidon (511), numeşte pe Sever († 538), şeful monofizit, patriarh al Antiohiei, iar în alt sinod, la Tir (513), condamnă sinodul de la Calcedon (451). Cu aceasta triumful doctrinei monofizite era asigurat şi, de acum, politica religioasă a lui Anastasie începe să devină persecutoare. Ordonă să se cânte la slujbă adaosul monofizit al lui Petru Piuarul († 488) la "Sfinte Dumnezeule": "Cel care S-a răstignit pentru noi"; exilează pe Macedonie al Constantinopolului (511) şi pune în locul lui pe Timotei (511–518), monofizit declarat, care începe o adevărată teroare printre ortodocşi, înăbuşind în sânge toate adunările de protest ale populaţiei. Ce se petrecea în capitala Imperiului se petrecea şi în provincie.

110. Cu împăratul Heraclie (610–641), Sf. Ioan Damaschin enumeră pe împăraţii care au persecutat Biserica în luptele monotelite. Imperiul bizantin, pe timpul lui Heraclie, era ameninţat de doi duşmani: perşii şi arabii. Împăratul, pe bună dreptate, se temea ca nu cumva monofiziţii, din pricina urii lor religioase, să favorizeze pe duşmani contra Imperiului. Pentru asta s-a gândit să găsească o formulă de împăcare prin care atât ortodocşii cât şi monofiziţii să cadă de acord şi să se unească împotriva duşmanului comun. Împăratul a crezut că a găsit această formulă în proclamarea unei singure energii în Iisus Hristos, formulă la care a aderat şi patriarhul Constantinopolului, Serghie (610–638), în sensul căreia

tin[111], care a fost omorât în Sicilia, pe Bardas numit şi Filipic[112]. Nimeni nu mă va convinge ca Biserica să fie condusă prin legi făcute de împăraţi, ci prin predaniile scrise şi nescrise ale Părinţilor. Într-adevăr, după cum în toată lumea Evanghelia a fost propovăduită fără scriere[113], tot astfel s-a predat în toată lumea, în chip nescris, să se picteze Hristos,

cugeta chiar. Acesta asigură pe împărat că va putea uni pe toţi dizidenţii. Într-adevăr, în 631, devenind vacant scaunul patriarhal al Alexandriei, Heraclie numi pe Chir patriarh, cu misiunea specială de a face unirea cu monofiziţii. Chir întrebuinţă tot zelul şi anunţă, în 633, împăratului acordul încheiat. La primul succes s-a adăugat al doilea, de scurtă durată, unirea cu armenii dizidenţi şi, în sfârşit, câştigarea papei Honoriu (625–638) de partea lor. Contra tuturor acestora s-a ridicat Sofronie al Ierusalimului († 638), care a calificat noua formulă ca o reînnoire a monofizitismului. Faţă de opoziţia lui Sofronie, Serghie compune un edict, *Ectesis* (638), şi-l dă împăratului să-l semneze, edict destinat să fixeze atitudinea ce trebuie urmată în această discuţie. Prin acest *Ectesis* este înlăturată expresia "o singură energie", ca o expresie ce ar renaşte monofizitismul, cât şi termenii "două energii", care nu se întâlnesc la Părinţi şi ar presupune că Mântuitorul a avut două energii contrare. Pentru aceasta trebuie să se vorbească de o singură voinţă a Mântuitorului. Astfel, monotelismul a fost oficial proclamat. Edictul a fost primit de întreg Orientul.

111. De fapt împăratul se numeşte Constant, nu Constantin. Opoziţia contra edictului de credinţă al lui Heraclie n-a întârziat de a se arăta atât din partea Romei, cât şi din partea Sf. Maxim Mărturisitorul († 662), care se găsea în Africa. Tot pentru a aduce pace în Biserică, noul împărat al Bizanţului, Constant II (641–668), retrage *Ectesis*-ul şi dă un nou edict de credinţă, *Tipos* (648). Prin acesta se interzice de a se mai vorbi de o voinţă sau două, de o energie sau două în persoana Mântuitorului. Se punea capăt discuţiei, suprimând-o. Papa Martin I (649–653), sfătuit de Sf. Maxim Mărturisitorul, a ţinut un sinod la Lateran (649), în care noua erezie a fost condamnată. Împăratul nu întârzie să ia măsuri contra papei şi contra Sf. Maxim. Primul fu adus cu forţa la Constantinopol şi surghiunit în Cherson, unde şi muri (655/656); celui de al doilea, după ce a fost exilat de mai multe ori, i s-a smuls limba şi i s-a tăiat mâna dreaptă. A murit de asemeni exilat, în 662. Sfârşitul împăratului Constant n-a fost mai bun: a fost asasinat în Siracuza, noua sa reşedinţă, de un servitor.

112. Monotelismul a reînviat pentru ultima dată şi pentru puţin timp prin urcarea pe tron a uzurpatorului Filipic Bardas (711–713), care a înlăturat hotărârile Sinodului VI ecumenic (681), printr-un sinod din 712. Opera sa a căzut o dată cu prăbuşirea sa.

113. Textual: "în scris". Vezi şi nota q, P.G. XCIV, col. 1303.

Dumnezeul întrupat, şi sfinţii, după cum s-a predat să ne închinăm Crucii şi să ne rugăm stând cu faţa la răsărit.

17. Unele citate, pe care le aduci, nu pângăresc cultul dat de noi icoanelor, ci al păgânilor care au îndumnezeit icoanele. Aşadar nu trebuie din pricina obiceiului absurd al păgânilor să se înlăture şi obiceiul Bisericii, care se săvârşeşte în chip binecredincios. Exorcizează atât magii, cât şi vrăjitorii, dar exorcizează şi Biserica pe catehumeni: aceia, invocând pe demoni, aceasta, pe Dumnezeu contra demonilor. Păgânii aduceau jertfe demonilor, iar Israel aducea ofrande lui Dumnezeu sângiuiri şi grăsime; jertfeşte însă lui Dumnezeu şi Biserica jertfă fără de sânge. Păgânii ridicau icoane demonilor, iar Israel a îndumnezeit icoanele, căci zicea: "*Aceştia sunt dumnezeii tăi, Israele, care te-au scos din pământul Egiptului*"[114]. Noi însă afierosim icoane adevăratului Dumnezeu întrupat, robilor şi prietenilor lui Dumnezeu, care alungă cetele demonilor.

18. Dacă spui că fericitul Epifanie interzice în chip vădit icoanele, pe care noi le întrebuinţăm[115], află că scrierea este apocrifă, deoarece altcineva s-a folosit de numele dumnezeiescului Epifanie[116], lucru care se întâmplă de multe ori[117]. Părintele nu luptă contra Părinţilor, căci toţi au fost părtaşii unui singur Duh Sfânt. Martoră este biserica fericitului Epifanie împodobită cu icoane până în ziua de azi, când unii s-au răsculat contra ei şi au tulburat turma lui Hristos, încercând să adape pe poporul lui Dumnezeu cu băutură necurată[118].

19. Dacă mă închin şi respect ca pe nişte cauze ale mântuirii crucea, lancea, trestia şi buretele, prin care omorâtorii de

114. *Iez.* 32, 4.

115. Despre scrierile Sfântului Epifanie contra icoanelor vezi nota 177, p. 61.

116. K. Holl, *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte, II. Der Osten*, Tübingen, 1916, p. 352, propune pentru textul: "află că scrierea este apocrifă, deoarece altul s-a folosit de numele dumnezeiescului Epifanie", următoarea lectură: "află că scrierea este apocrifă; nu este a Sfântului Epifanie, ci a altcuiva, care s-a folosit de numele dumnezeiescului Epifanie".

117. Vezi nota 178, p. 61.

118. *Avac.* 2, 15.

Dumnezeu iudei au batjocorit şi au omorât pe Domnul meu, nu mă voi închina icoanelor făcute de credincioşi cu scop bun spre slava şi amintirea patimilor lui Hristos? Dacă mă închin icoanei crucii, ori din ce materie ar fi făcută, nu mă voi închina icoanei Celui răstignit, Care a vădit puterea mântuitoare a crucii? Ce lipsă de omenie! Este lămurit că nu mă închin materiei, deoarece atunci când se distruge forma crucii, ori din ce lemn ar fi făcută, arunc lemnul în foc, tot astfel şi cu icoanele.

20. Primeşte roiul de citate din Scriptură şi din Părinţi şi vezi că nu este nouă datina icoanelor şi cultul lor, ci este o veche predanie a Bisericii. Domnul, în Sfânta Evanghelie după Matei, spune acestea, fericind pe ucenicii Săi şi, împreună cu ei, pe toţi cei care se conformează felului lor de viaţă şi urmează cărărilor lor: "*Ochii voştri sunt fericiţi că văd şi urechile voastre că aud. Amin, zic vouă, că mulţi profeţi şi drepţi au dorit să vadă ceea ce vedeţi şi n-au văzut şi să audă ceea ce auziţi şi n-au auzit*"[119]. Şi noi dorim să vedem atât cât este cu putinţă să vedem, căci "*acum vedem ca în oglindă şi în ghicitură*"[120] şi în icoană şi ne fericim. Cel dintâi care a făcut icoană a fost Însuşi Dumnezeu şi tot El a arătat icoane. A făcut pe cel dintâi om după icoana lui Dumnezeu[121], iar Avraam[122], Moise[123], Isaia[124] şi toţi profeţii au văzut icoanele lui Dumnezeu, dar nu însăşi fiinţa lui Dumnezeu. Rugul a fost icoana Maicii lui Dumnezeu şi Dumnezeu a spus lui Moise, care voia să se apropie de rug: "*Dezleagă-ţi încălţămintea picioarelor tale, căci pământul, pe care stai, este pământ sfânt*"[125]. Prin urmare, dacă pământul în care i s-a arătat lui Moise icoana Născătoarei de Dumnezeu este pământ sfânt, cu cât mai mult însăşi icoana! Nu numai sfântă, dar îndrăznesc să spun chiar

119. *Mt.* 13, 16–17; *Luca* 10, 23–24.
120. *I Cor.* 13, 12.
121. *Fac.* 1, 26–27.
122. *Fac.* 18, 1–33.
123. *Ieş.* 3, 1–4, 17.
124. *Is.* 6, 1–13.
125. *Ieş.* 3, 5.

sfânta sfintelor. Domnul, fiind întrebat de farisei "*Pentru ce Moise a poruncit să se dea carte de despărţenie şi să se lase femeia?*"[126], a răspuns: "*Pentru că Moise, din pricina învârtoşării inimii voastre, v-a îngăduit să vă lăsaţi femeile voastre, dar la început n-a fost aşa*"[127]. Şi eu vă spun că Moise, din pricina învârtoşării inimii fiilor lui Israel, văzând că ei sunt înclinaţi spre idolatrie, le-a poruncit să nu facă icoane. Acum însă, nu este aşa, deoarece ne-am aşezat în chip sigur pe piatra credinţei, îmbogăţiţi fiind cu lumina cunoştinţei de Dumnezeu.

21. Ascultaţi ce spune Domnul: "*Nebuni şi orbi, cel ce se jură pe templu se jură pe el şi pe Cel ce locuieşte în el; cel ce se jură pe cer se jură pe tronul lui Dumnezeu şi pe Cel ce stă pe el*"[128], iar cel ce se jură pe icoană, se jură pe cel înfăţişat în ea.

22. S-a demonstrat îndeajuns că au fost icoane, figuri şi lucruri ale mâinilor omeneşti: cortul, catapeteasma, chivotul, masa şi toate cele din cort, cărora se închina tot Israelul, ba încă şi heruvimii sculptaţi, făcuţi după porunca lui Dumnezeu. Căci a zis Dumnezeu lui Moise: "*Vezi, vei face toate după chipul care ţi-a fost arătat în munte*"[129]. Ascultă şi pe Apostolul Pavel, care mărturiseşte că Israel se închina la lucruri făcute de mâini şi la icoane pentru că Dumnezeu a poruncit aceasta: "*Dacă Hristos ar fi pe pământ,* zice Apostolul Pavel, *nici n-ar fi preot, căci există preoţi care aduc daruri potrivit Legii; aceştia slujesc închipuirii şi umbrei celor cereşti, după cum a primit poruncă Moise, când avea să facă cortul: Vezi, zice Dumnezeu, vei face după chipul care ţi-a fost arătat în munte. Acum însă arhiereul nostru a dobândit o slujire cu mult mai deosebită cu cât este şi mijlocitorul unui testament mai bun, care este întemeiat pe făgăduinţe mai bune. Căci dacă testamentul cel dintâi ar fi fără prihană, nu se mai căuta loc pentru al doilea. Mustrându-i, le zice: Iată vin zile, zice Domnul, şi voi*

126. *Mt.* 19, 7.
127. *Mt.* 19, 8.
128. *Mt.* 23, 21–22.
129. *Ieş.* 25, 40.

face cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda testament nou, nu ca testamentul pe care l-am făcut cu părinţii voştri în ziua când i-am luat de mână ca să-i scot din pământul Egiptului"[130]. Şi mai jos: "*Zicând un testament nou, a învechit pe cel dintâi; iar cel care este vechi şi îmbătrânit este aproape de pieire*"[131]. "*A fost făcut întâi cortul, care se numeşte sfânt, în care erau sfeşnicul, masa, punerea înainte a pâinilor; după a doua catapeteasmă era cortul numit sfânta sfintelor, în care se găseau cădelniţa de aur, chivotul Legământului, îmbrăcat peste tot în aur, în care se afla vasul de aur, care avea mana, toiagul lui Aaron, care a odrăslit, şi tablele Legământului; deasupra lui, heruvimii slavei, care umbreau acoperământul împăcării*"[132]. Şi iarăşi: "*Hristos n-a intrat în sfinte făcute de mâini omeneşti, închipuiri ale celor adevărate, ci în însuşi cerul*"[133]. Iar mai jos puţin adaugă: "*Căci Legea este umbră a bunurilor viitoare, şi nu însăşi icoana lucrurilor*"[134].

23. Vezi dar că atât Legea şi toate cele făcute potrivit Legii, cât şi întreg cultul nostru, lucruri făcute de mâini omeneşti, sunt sfinte şi ne duc, cu ajutorul materiei, către imaterialul Dumnezeu. Legea, pe de o parte, şi toate cele făcute potrivit Legii erau o schiţă a icoanei ce avea să fie, adică a cultului nostru; cultul nostru, pe de altă parte, este icoana bunurilor viitoare; iar aceste bunuri sunt Ierusalimul cel de sus, imaterial şi nefăcut de mâini. După cum zice acelaşi dumnezeiesc Apostol: "*Nu avem cetate care să dăinuiască aici, ci căutăm pe aceea care va să fie*"[135], adică Ierusalimul cel de sus[136], al cărui meşter şi ziditor este Dumnezeu[137]. Căci toate cele făcute potrivit Legii şi cele ce se fac potrivit cultului nostru s-au săvârşit în vederea aceluia. Lui Dumnezeu slavă în veci. Amin.

130. *Evr.* 8, 4–9.
131. *Evr.* 8, 13.
132. *Evr.* 9, 2–5.
133. *Evr.* 9, 24.
134. *Evr.* 10, 1.
135. *Evr.* 13, 14.
136. *Gal.* 4, 26; *Evr.* 12, 22.
137. *Evr.* 11, 10.

MĂRTURII DESPRE ICOANE ALE SFINŢILOR ŞI CINSTIŢILOR PĂRINŢI DIN VECHIME[138]

Din Cuvântul lui Hrisostom[139], că unul este Legiuitorul Vechiului şi Noului Testament şi despre îmbrăcămintea preotului[140]

Eu am iubit şi icoana din ceară topită[141], pentru că este plină de evlavie. Am văzut pe îngerul din icoană alungând cetele barbarilor; am văzut călcate în picioare seminţiile barbarilor şi pe David zicând[142]: *"Doamne, în cetatea Ta vei face de nimic icoana lor"*[143].

A aceluiaşi, din interpretarea la parabola seminţei

Dacă vei insulta îmbrăcămintea împărătească, nu insulţi oare pe cel îmbrăcat cu ea? Nu ştii că dacă vei insulta icoana

138. Sf. Ioan Damaschin, la sfârşitul acestui tratat, aduce, pe lângă mărturiile din Sfinţii Părinţi, în sprijinul cultului sfintelor icoane, citate la sfârşitul Tratatului I, alte mărturii noi. Pentru a nu repeta textele o dată traduse, voi traduce aici numai textele nou citate. Acelaşi lucru îl voi face şi cu mărturiile Sfinţilor Părinţi citate la sfârşitul Tratatului III.

139. Despre Sf. Ioan Hrisostom vezi nota 228, p. 76.

140. Omilia nu aparţine Sfântului Ioan Hrisostom. Primul care contestă autenticitatea ei este editorul operei Sfântului Ioan Gură de Aur, H. Savile, *op. cit.*, VIII, p. 811. Opinia lui a fost împărtăşită şi de autorii de mai târziu, astfel că azi o avem printre operele "incerta" ale Sfântului Ioan Hrisostom. J. Zellinger, pe baza paralelismului de stil şi de idei dintre această cuvântare şi opera autentică recunoscută a lui Severian al Gabalei (sec. IV-V), o atribuie acestuia. Cf. *Studien zu Severian von Gabala*, Münster i. W., 1926, p. 60–64.

141. În vechime se obişnuia icoana făcută din ceară; astăzi nu se întrebuinţează decât foarte rar. Tehnica acestui gen de pictură era următoarea: culoarea preparată cu ceară topită se punea pe o paletă caldă, unde se învârtoşa mai mult sau mai puţin. De aici era întrebuinţată pentru pictură, în stare de pastă sau lichidă. Umbrele picturii se obţineau estompând culoarea cu fier cald.

142. *Ps.* 72, 20.

143. P.G. LVI, col. 407.

împăratului, insulți însuși originalul icoanei? Nu știi că dacă va da cineva jos icoana făcută din lemn sau din aramă, este condamnat nu că a îndrăznit aceasta față de o materie neînsufletită, ci că a insultat pe împărat? Într-un cuvânt, prin faptul că icoana reprezintă pe împărat, insulta adusă ei se raportează la împărat[144].

A aceluiași Ioan Hrisostom, din Cuvântarea la Mucenicul Meletie, episcopul Antiohiei[145], și despre râvna celor care se adună, al cărei început este: 'Purtând ochii pretutindeni peste această sfințită turmă'

Și după puține:

Întâmplarea a fost o învățătură pentru evlavie, căci fiind siliți să-și amintească continuu de numele acela și să aibă

144. Textul nu l-am găsit în opera Sfântului Ioan Hrisostom. Există o omilie la parabola seminței, atribuită Sfântului Ioan Gură de Aur (P.G. LXI, col. 771–776), dar aceasta nu are textul citat de Sf. Ioan Damaschin.

145. Sf. Ioan Hrisostom celebrează pe Meletie al Antiohiei într-o cuvântare, nu numai pentru calitățile vieții acestui ierarh, dar și din pricina legăturilor personale pe care le-a avut cu el. Sf. Ioan Hrisostom a fost botezat (367 sau 370) și făcut diacon (381) de Meletie. Numele episcopului Antiohiei este legat în istorie de schisma antiohiană sau meletiană, provocată nu atât de el, cât de situația religioasă tulbure a secolului IV, din pricina luptelor ariene. La alegerea lui Meletie ca episcop al Antiohiei (360), Biserica din Antiohia era împărțită în două grupe: ortodocșii, numiți și eustațieni, și arienii. Meletie n-a putut să rămână pe scaunul episcopal decât o lună, fiind depus ca sabelian de către împăratul Constanțiu (353–361), din cauza unei predici în care s-a declarat pentru Simbolul niceean. Astfel, pe lângă cele două grupe existente, s-a adăugat o a treia, meletienii. Situația se înrăutățește mai mult când Lucifer al Calabriei († 371) hirotonește pe preotul Paulin ca episcop al eustațienilor. Nu după mult timp se întoarce din exil Meletie, așa că se pune problema: cine este episcopul legal al ortodocșilor: Meletie sau Paulin? Biserica din Alexandria, prin Sf. Atanasie cel Mare († 373), și Roma s-au declarat pentru Paulin; Orientul, pentru Meletie. Meletie, prin râvna sa pentru Simbolul niceean, a câștigat tot mai multe simpatii; dar, a și fost exilat, de împăratul Valens (364–378), pentru acest motiv, în două rânduri (365–367; 371–378). A murit în timpul Sinodului II ecumenic, ținut la Constantinopol (381).

pe[146] sfânt în suflet, au avut numele lui ca un loc de refugiu faţă de orice patimă şi gândire necugetată. Şi astfel s-a întâmplat ca numele acesta să răsune pretutindeni în toate părţile: la răspântie[147], în piaţă şi pe câmpii[148]. Voi însă n-aţi simţit atât de mare dor[149] numai pentru numele lui, ci şi pentru însuşi chipul corpului. Şi ceea ce aţi făcut cu numele, aceea aţi făcut şi cu icoana aceluia. Într-adevăr, mulţi au gravat acea icoană[150] în căsuţele inelelor[151], pe cupe, pe sticle, pe pereţii camerelor şi pretutindeni, astfel ca nu numai să audă numele acela sfânt, dar să şi vadă pretutindeni chipul corpului lui şi să aibă o îndoită mângâiere a plecării lui[152].

A aceluiaşi, "La trădarea lui Iuda", la Paşti, despre predania tainelor şi despre ranchiună

După cum pictorii în acelaşi tablou trag liniile, umbresc şi adaugă adevărul culorilor[153], tot astfel a făcut şi Hristos[154].

A Sfântului Ambrozie[155], episcopul Milanului, din epistola către toată Italia

În noaptea a treia, corpul meu fiind slăbit din pricina postului, mi s-a arătat, pe când nu dormeam, dar eram în extaz,

146. Pe + acel, în ediţia din Migne (mai jos HMG).
147. Răspântii, HMG.
148. Câmpii + şi pe drumuri, HMG.
149. Dor > HMG.
150. Icoană + sfântă, HMG.
151. Adică acolo unde se montează pietrele sau unde se grava în vechime pecetea.
152. P.G. L, col. 516.
153. Adică, prin culori fac ca pictura să semene cu originalul.
154. P.G. XLIX, col. 379.
155. Sfântul Ambrozie s-a născut pe la 333 în Trier. Încă de tânăr a fost numit guvernator al Liguriei şi Emiliei, cu reşedinţa la Milan. Nu după mult timp, prin moartea episcopului arian Auxenţiu, este ales, deşi era numai catehumen, episcop al Milanului (374). Ca episcop, Ambrozie şi-a împărţit activitatea între grija formării sale teologice, sub conducerea preotului Simplicianus, studiind pe scriitorii creştini de Răsărit, de la Clement Alexandrinul († 211/215), până la Sf.

un chip care semăna cu al fericitului Pavel Apostolul, deoarece însăşi pictura din icoană exprima lămurit chipul lui[156].

A lui Maxim filosoful şi Mărturisitorul[157], din discuţiile care au avut loc între el şi Teodosie episcopul[158]

După aceasta s-au ridicat toţi cu bucurie şi cu lacrimi, au făcut metanie şi s-au închinat; şi fiecare dintre ei a sărutat

Vasile cel Mare († 379), şi între grija conducerii eparhiei sale. Autoritatea şi personalitatea sa covârşitoare s-au impus nu numai credincioşilor, dar chiar împăratului Valentinian (364–375), împărătesei Iustina († 388) şi împăratului Teodosie cel Mare (379–395), care, la cererea lui Ambrozie, a trebuit să facă penitenţă publică pentru cele petrecute la Tesalonic (390). Sfântului Ambrozie şi exegezei sale i se datorează convertirea celui mai mare gânditor al Apusului, Augustin († 430). Cu toate că întreaga sa formaţie intelectuală şi-o datorează grecilor, totuşi Ambrozie a rămas un occidental: scrisul său este catehetic, pozitiv, practic. Majoritatea scrierilor sale sunt cuvântări pe care le-a revăzut şi din care a făcut tratate; ele îmbrăţişează exegeza, dogma, dar mai cu seamă morala. A compus şi imne şi este considerat ca întemeietorul cântării liturgice în Biserica de Apus. A murit în 397.

156. Printre scrisorile păstrate ale Sfântului Ambrozie nu se află o epistolă adresată întregii Italii.

157. Sf. Maxim Mărturisitorul este unul dintre cei mai mari scriitori ai ultimei perioade patristice. Importanţa sa constă nu numai în lucrările sale teologice contra monofizitismului şi monotelismului şi în lucrările sale exegetice, ci mai ales în operele sale mistice şi ascetice, care au exercitat o influenţă covârşitoare asupra gândirii creştine de mai târziu. S-a născut în Constantinopol, pe la 580, într-o familie distinsă. Până la vârsta de 30 de ani a fost demnitar la curtea lui Heraclie (610–641), dar nu după mult timp se retrage în mănăstirea Hrisopole, de cealaltă parte a Bosforului, azi Scutari. Din motive necunoscute pleacă în Africa şi, de acum, începe lupta sa contra ereziei monotelite, care îi adaugă supranumele de *Mărturisitor*, din pricina exilurilor şi chinurilor la care a fost supus pentru credinţa sa neclintită. Lui Maxim i se datoreşte sinodul pe care l-a ţinut la Roma (649) papa Martin I (649–653) contra monotelismului. De la acest sinod începe tragedia vieţii sale; este exilat în două rânduri: la 654, în Vizia, Tracia, şi la 656, în Pighion şi în Pervera; în 662 este adus din nou în Constantinopol şi, după ce i s-au tăiat limba şi mâna dreaptă, a fost trimis în exil pe viaţă. A murit în acelaşi an, din pricina chinurilor. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 21 ianuarie.

158. Textul citat aici este luat din actele dezbaterii despre cele două voinţe în Mântuitorul Hristos, dezbatere care a avut loc în Vizia, între trimisul împăratului Constans II (642–668), Teodosie, episcopul Cezareii Bitiniei, şi Sf. Maxim Mărturisitorul.

Sfintele Evanghelii, cinstita Cruce, icoana Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi a Stăpânei noastre, care L-a născut, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, punând şi mâinile lor spre întărirea celor discutate[159].

A preasfântului şi preafericitului arhiepiscop al Teopolei, patriarhul Anastasie[160]. "Despre sâmbătă", şi către Simion, episcopul Bostrei[161]

După cum atunci când lipseşte împăratul se dă închinare icoanei sale în locul lui, când este de faţă, este de prisos să se părăsească originalul şi să se dea închinare icoanei. Cu toate acestea nu trebuie să fie disprețuită, prin faptul că nu i se aduce închinare, fiind de faţă acela pentru care i se dă închinare.

Şi puţin mai jos:

După cum cel care insultă icoana împăratului suferă[162] pedeapsă, ca unul care a necinstit de fapt pe împărat, deşi icoana nu este altceva decât lemn şi culori amestecate şi unite cu ceară, în acelaşi chip, cel care necinsteşte icoana cuiva, insultă pe acela a căruia este icoana[163].

159. P.G. XC, col. 156 AB.

160. Sf. Anastasie a fost patriarh al Antiohiei de la 559. A luptat contra edictului lui Justinian (527–565), prin care acesta voia să introducă aftartodochetismul. A fost exilat de nepotul lui Justinian, Iustin II (565–578); exilul a durat până în 593, când a fost rechemat de împăratul Mauriciu (582–602). A murit în 599. De la el ni s-au păstrat cinci tratate dogmatice, mai multe cuvântări şi un catehism cu întrebări şi răspunsuri.

161. Simion, episcopul Bostrei, a trăit pe la mijlocul secolului VI. Este cunoscut prin această scriere pe care i-o adresează Anastasie, patriarhul Antiohiei.

162. Suferă + dreaptă, în ediţia din Migne a operelor Sfântului Anastasie al Antiohiei.

163. Din această scriere a Sfântului Anastasie al Antiohiei – *Despre sâmbătă* – ni s-au păstrat numai câteva fragmente, în actele Sinodului VII ecumenic (787) şi la Sf. Ioan Damaschin. Fragmentele sunt retipărite în P.G. LXXXIX, col. 1405.

TRATATUL AL TREILEA
CONTRA
CELOR CARE ATACĂ SFINTELE ICOANE

1. Este obiceiul şarpelui rău, autor al răului, adică diavolul, să lupte în multe feluri împotriva omului, făcut după chipul lui Dumnezeu[1], şi să pricinuiască moartea lui prin dorinţe[2] contrare. Chiar de la început i-a inspirat nădejdea şi dorinţa îndumnezeirii[3], şi prin aceasta l-a coborât la moartea celor necuvântătoare. Dar nu numai aceasta, ci l-a ademenit, de multe ori, cu plăceri ruşinoase şi necugetate! Cât este de mare însă distanţa între îndumnezeire şi dorinţa necugetată! Uneori, l-a dus la tăgăduirea lui Dumnezeu, după cum spune David, din seminţia căruia S-a născut Dumnezeu: *"A spus cel nebun în inima sa: nu este Dumnezeu"*[4]; alteori, la închinarea la mai mulţi dumnezei. Uneori l-a convins să se închine celui care nu-i prin fire Dumnezeu; alteori, demonilor. Mai mult încă, a meşteşugit să se închine cerului, pământului, soarelui, lunii, stelelor şi celeilalte zidiri, până chiar şi animalelor sălbatice şi târâtoarelor[5]. Într-adevăr, este tot atât de rău şi de a nu da cinstea cuvenită celor cinstiţi, ca şi de a da o slavă ce nu se cuvine celor necinstiţi.

Dar adevărul, care merge pe calea de mijloc, respinge pe toate cele absurde şi ne învaţă să mărturisim un singur Dumnezeu, o singură fire în trei ipostasuri, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh; răul însă nu este ceva substanţial, ci un accident, o idee, un cuvânt, o faptă contrară legii lui Dumnezeu, care-şi are existenţa în ceea ce se gândeşte, se vorbeşte, se face şi dis-

1. *Fac.* 1, 26–27.
2. Dorinţe > în text: adăugat după tratatul II, paragraful 2.
3. *Fac.* 3, 5.
4. *Ps.* 13, 1.
5. *Rom.* 1, 23.

pare în acelaşi timp când încetează. Adevărul încă propovăduieşte că Hristos, unul din Sfânta Treime, are două firi şi un singur ipostas.

Duşmanul adevărului însă, vrăjmaşul mântuirii oamenilor, care a rătăcit altădată nu numai pe neamuri, dar şi pe fiii lui Israel de multe ori, ca să facă icoanele demonilor, ale oamenilor necredincioşi, ale păsărilor, ale animalelor sălbatice şi ale târâtoarelor[6], să se închine acestora ca la dumnezei, se sileşte acum, cu buze nedrepte şi limbă vicleană[7], să tulbure Biserica liniştită a lui Hristos, pregătind răul cu cuvinte dumnezeieşti, căutând să acopere chipul urât şi întunecos al acestei acţiuni şi să zdruncine inimile celor nu destul de întăriţi, de la adevărata datină, predată de Părinţi.

2. S-au ridicat unii zicând că nu trebuie să se zugrăvească şi să se pună la vedere, spre a fi contemplate, slăvite, admirate şi râvnite, minunile şi patimile mântuitoare ale lui Hristos şi faptele vitejeşti ale sfinţilor contra diavolului. Dar nu ştie oricine are o cunoaştere dumnezeiască şi o înţelegere duhovnicească, că aceasta este uneltirea diavolului? Diavolul nu voieşte să fie pusă la privelişte înfrângerea şi ruşinea lui şi nici să fie zugrăvită slava[8] lui Dumnezeu şi a sfinţilor Săi.

Dacă am face icoana Dumnezeului nevăzut, într-adevăr am păcătui, deoarece este cu neputinţă să fie înfăţişat în icoană ceea ce este fără de corp, fără de formă, nevăzut şi necircumscris. Şi iarăşi: dacă am socoti dumnezei cele ce am face şi le-am adora ca pe nişte dumnezei, negreşit am fi necredincioşi. Dar nu facem nimic din acestea. Nu greşim atunci când facem icoana Dumnezeului, Care s-a întrupat, Care s-a arătat pe pământ în trup şi a locuit printre oameni[9], Care a luat, din pricina bunătăţii Lui nespuse, firea, grosimea, forma şi culoarea corpului. Dorim să vedem chipul Lui, căci, după

6. *Rom.* 1, 23.
7. *Ps.* 119, 2.
8. *Ioan* 1, 14; *I Tim.* 3, 16.
9. *Baruh* 3, 38.

cum spune dumnezeiescul Apostol: "*Acum vedem în oglindă şi ghicitură*"[10], iar icoana este o oglindă şi o ghicitură, adecvată grosimii corpului nostru, căci mintea, deşi se forţează mult, nu poate să iasă din cele corporale, zice dumnezeiescul Grigorie[11].

3. Departe cu tine, diavol invidios! Invidiezi ca noi să vedem chipul Stăpânului nostru, pentru a ne sfinţi prin el, să vedem mântuitoarele Lui Patimi, să admirăm coborârea Lui, să contemplăm minunile Lui, să cunoaştem şi să slăvim puterea Dumnezeirii Lui. Invidiezi pe sfinţi, din pricina cinstei dată lor de Dumnezeu. Nu vrei să vedem zugrăvită slava lor şi să ajungem râvnitorii bărbăţiei şi credinţei lor. Nu suferi folosul trupesc şi sufletesc, care se naşte din credinţa pe care o avem în ei. Nu ascultăm de tine, demon zavistnic şi urâtor de oameni! Ascultaţi, popoare, triburi, limbi, bărbaţi, femei şi copii, bătrâni, tineri şi prunci, poporul cel sfânt[12] al creştinilor! Dacă cineva vă vesteşte altceva decât ceea ce a primit Sfânta Biserică sobornicească de la Apostoli, de la Părinţi şi de la Sinoade şi altceva decât ceea ce a păstrat până acum, să nu-l ascultaţi şi să nu primiţi ispita şarpelui, cum a primit-o Eva[13] şi a cules moarte. Chiar dacă înger, chiar dacă împărat vă vesteşte altceva decât ceea ce aţi primit[14], astupaţi-vă urechile! Mă tem să rostesc încă "anatema să fie!", cum a spus dumnezeiescul Apostol, pentru că aştept îndreptarea.

4. Cei care nu cercetează sensul Scripturii spun că Dumnezeu a grăit prin Moise legiuitorul: "*Nu vei face nici o asemănare din cele câte sunt în cer şi din cele câte sunt pe pământ*"[15], iar prin profetul David: "*Să se ruşineze toţi cei care se închină chipurilor cioplite, cei care se laudă cu idolii lor*"[16] şi multe altele asemenea, deoarece toate textele, pe care le-ar

10. *I Cor.* 13, 12.
11. P.G. XXXVI, col. 44 A.
12. *I Petru* 2, 9.
13. *Fac.* 3, 17.
14. *Gal.* 1, 8.
15. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
16. *Ps.* 96, 7.

aduce atât din dumnezeiasca Scriptură, cât şi din Sfinţii Părinţi, au acelaşi sens.

Aşadar, ce spunem faţă de acestea? Nimic altceva decât ceea ce a spus Domnul: "*Cercetaţi Scripturile*"[17], căci cercetarea Scripturilor este bună. Dar şi aici fiţi atenţi.

Este cu neputinţă, iubiţilor, ca Dumnezeu să mintă[18]. Unul este Dumnezeu, unul este Legiuitorul Vechiului şi Noului Testament, Cel care a grăit odinioară, în multe feluri şi în multe chipuri, părinţilor prin profeţi, iar în vremurile din urmă prin Fiul Său, Unul-Născut[19]. Daţi toată atenţia cuvintelor acestora. Cuvintele nu sunt ale mele, ci Duhul Sfânt a declarat prin Sfântul Apostol Pavel: "*Dumnezeu a grăit odinioară părinţilor în multe feluri şi în multe chipuri prin profeţi*"[20]. Vezi că Dumnezeu a grăit în multe feluri şi în multe chipuri? După cum un doctor învăţat nu dă tuturor totdeauna acelaşi fel de doctorie, ci fiecăruia îi dă o doctorie specială şi potrivită, având în vedere locul, boala, timpul, adică vremea, starea bolnavului şi vârsta: pruncului îi dă o doctorie, iar celui matur, altă doctorie; alta celui bolnav şi alta celui în convalescenţă şi nu dă aceeaşi doctorie, ci una potrivită stării şi bolii fiecăruia dintre bolnavi; altă doctorie se dă vara, alta iarna, toamna şi primăvara şi în fiecare loc, potrivit felului specific al locului. Tot astfel şi Cel mai bun doctor al sufletelor a oprit să facă icoane pe cei care erau încă prunci[21], care zăceau de boala idolatriei, care socoteau pe idoli dumnezei şi se închinau lor ca unor dumnezei, care îndepărtaseră cultul lui Dumnezeu şi aduceau zidirii slava ce se cuvine lui Dumnezeu[22].

Într-adevăr, este cu neputinţă să se facă icoana lui Dumnezeu, deoarece este necorporal, nevăzut, imaterial, fără de formă, necircumscris şi mai presus de înţelegere. Cum poate

17. *Ioan* 5, 39.
18. *Evr.* 6, 18; *Tit* 1, 2.
19. *Evr.* 1, 1–2.
20. *Evr.* 1, 1.
21. *Gal.* 4, 3; *I Cor.* 13, 11.
22. *Rom.* 1, 25.

să se zugrăvească ceea ce este nevăzut? "*Pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni niciodată; Fiul, Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela a spus despre El*"[23]. Şi: "*Nimeni nu va vedea faţa Mea şi va trăi*"[24], a spus Dumnezeu.

5. Că iudeii se închinau idolilor ca unor dumnezei, ascultă ce spune Scriptura, în Ieşire, fiilor lui Israel, când Moise s-a suit în muntele Sinai şi a rămas mult timp, stând alături de Dumnezeu, ca să primească Legea, şi când poporul nerecunoscător s-a revoltat contra lui Aaron, robul lui Dumnezeu, zicând: "*Fă-ne dumnezei, care vor merge înaintea noastră, căci nu ştim ce i s-a întâmplat omului acesta, Moise*"[25]. Apoi, când au luat podoabele nevestelor lor şi le-au topit şi au mâncat şi au băut şi s-au îmbătat de vin şi de rătăcire şi au început să joace, zicând în nebunia lor: "*Aceştia sunt dumnezeii tăi, Israele*"[26]! Vezi că ei socoteau dumnezei pe idoli; ei n-au făcut chipul lu Zeus sau al unui zeu anumit, ci, la întâmplare, au dat aurul ca să facă un idol, oricare ar fi el, şi a ieşit chipul unui viţel. În felul acesta, au socotit aceste chipuri turnate dumnezei şi s-au închinat lor ca unor dumnezei, acestora, care erau locaşurile demonilor. Că adorau zidirea în locul Ziditorului, o spune dumnezeiescul Apostol: "*Care au schimbat slava nestricăciosului Dumnezeu în asemănarea omului stricăcios, a zburătoarelor, a patrupedelor şi a târâtoarelor*"[27] şi "*au adorat zidirea în locul Ziditorului*"[28]. Pentru acest motiv a oprit Dumnezeu să se facă vreo asemănare.

Ştiu pe Acela care nu minte[29], că a spus":

"*Domnul Dumnezeul tău este un singur Domn*"[30].

23. *Ioan* 1, 18.
24. *Ieş.* 33, 20.
25. *Ieş.* 32, 1.
26. *Ieş.* 32, 4.
27. *Rom.* 1, 23.
28. *Rom.* 1, 25.
29. *Tit* 1, 2; *Evr.* 6, 8.
30. *Deut.* 6, 4.

"*Domnului Dumnezeului tău te vei închina şi numai pe El Îl vei adora*"[31].

"*Nu vei avea alţi dumnezei*"[32].

"*Nu-ţi vei face chip cioplit, nici asemănarea vreunui lucru din cele câte sunt în cer şi din cele câte sunt pe pământ*"[33].

"*Să se ruşineze toţi care se închină celor cioplite*"[34].

"*Să piară dumnezeii care n-au făcut cerul şi pământul*"[35], şi toate celelalte, câte în chip asemănător "*le-a grăit Dumnezeu altădată părinţilor prin profeţi, iar în vremurile din urmă ni le-a grăit prin Fiul Său, Unul-Născut, prin Care a făcut şi veacurile*"[36]. Ştiu pe Acela care a spus: "*Aceasta este viaţa veşnică, ca să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat şi viu, şi pe Iisus Hristos, pe Care Tu L-ai trimis*"[37].

Cred într-un singur Dumnezeu, principiul unic al tuturor lucrurilor, fără de început, nezidit, nepieritor şi nemuritor, veşnic şi continuu dăinuitor, neînţeles cu mintea, necorporal, nevăzut, necircumscris, fără de formă. Cred într-o fiinţă, superioară oricărei fiinţe, într-o Dumnezeire, mai presus de Dumnezeire, în trei ipostasuri: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Numai pe Aceasta o ador şi numai Acesteia îi aduc închinăciune de adorare. Mă închin unui singur Dumnezeu, unei singure Dumnezeiri, dar ador şi Treimea ipostasurilor, pe Dumnezeu-Tatăl, pe Dumnezeu Fiul întrupat şi pe Dumnezeu Sfântul Duh, nu trei Dumnezei, ci unul singur. Nu ador ipostasurile despărţite, ci unite. Nu aduc trei închinăciuni, ci una; nu aduc închinăciune în chip separat, fiecăruia dintre ipostasuri, ci aduc o singură închinăciune la un loc celor trei ipostasuri, ca unui singur Dumnezeu. Nu mă închin creaturii în locul Creatorului[38], ci mă închin Creatorului, Care a fost născut la fel cu

31. *Deut.* 6, 13.
32. *Ieş.* 20, 3.
33. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
34. *Ps.* 96, 7.
35. *Ieş.* 10, 11.
36. *Evr.* 1, 1–2; prin profeţi > în text.
37. *Ioan* 17, 3.
38. *Rom.* 1, 25.

mine, Care s-a coborât spre creatură, fără să Se înjosească şi fără să piardă ceva din fiinţa Sa, ca să slăvească firea mea şi să o facă părtaşă firii dumnezeieşti[39]. Închinându-mă Împăratului – Dumnezeu, mă închin şi purpurei corpului, nu ca unei haine, nici ca unei a patra persoane a Treimii – departe de mine gândul acesta –, ci ca uneia, care a ajuns asemenea lui Dumnezeu şi a rămas neschimbată prin ungerea consacrării. Firea corpului n-a devenit Dumnezire, ci, după cum Cuvântul, fără să se schimbe, a devenit trup, rămânând ceea ce era mai înainte, tot astfel şi trupul a devenit Cuvânt, nepierzând nimic din ceea ce este, ci, mai degrabă, identificându-se cu Cuvântul după ipostas. Pentru această pricină, plin de încredere, zugrăvesc pe Dumnezeul nevăzut, nu ca nevăzut[40], ci ca Unul care pentru noi s-a făcut văzut prin participarea la carne şi sânge[41]. Nu zugrăvesc Dumnezeirea nevăzută, ci zugrăvesc corpul văzut al lui Dumnezeu. Dacă este cu neputinţă să se zugrăvească sufletul, cu cât mai mult Dumnezeu, Care a dat sufletului imaterialitatea!

7. Iconoclaştii spun: Dumnezeu a spus prin Moise legiuitorul: "*Domnului Dumnezeului tău te vei închina şi numai pe El Îl vei adora*"[42] şi: "*Nu-ţi vei face vreo asemănare din cele câte sunt în cer şi din cele câte sunt pe pământ*"[43].

Cu adevărat, fraţilor, rătăcesc cei care nu ştiu că "*litera omoară, iar duhul face viu*"[44], cei care nu cercetează duhul care stă ascuns sub literă. Acestora, pe bună dreptate, aş putea să le spun: Cel care v-a învăţat aceste citate din Scriptură[45] să vă înveţe şi celelalte. Ascultă cum tălmăceşte legiuitorul aceste citate, spunând astfel în Deuteronom: "*Şi a grăit*

39. *II Petru* 1, 4.

40. Am corectat această lectură prin lectura paralelă din Tratatul I, paragraful 1.

41. *Evr.* 2, 14.

42. *Deut.* 6, 13.

43. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.

44. *II Cor.* 3, 6.

45. Leon Isaurul.

Domnul către voi, din mijlocul focului; aţi auzit glas de cuvinte, dar asemănare n-aţi văzut, ci numai voce"[46]. Şi puţin mai jos: "*Păziţi-vă cu tărie sufletele voastre, pentru că n-aţi văzut asemănare în ziua în care a vorbit Domnul către voi, în muntele Horeb, din mijlocul focului; să nu faceţi fărădelege şi să nu vă faceţi asemănare cioplită, vreo icoană, asemănare bărbătească sau femeiască, asemănarea vreunui animal, din cele care sunt pe pământ, asemănarea vreunei păsări zburătoare*"[47] şi cele ce urmează. Iar mai jos: "*Nu cumva uitându-te pe cer şi văzând soarele, luna, stelele şi toată podoaba cerului, rătăcind, să te închini lor şi să le adori*"[48].

Vezi că cele spuse au un singur scop, anume de a nu adora creatura în locul Creatorului[49] şi de a nu aduce o închinare de adorare altcuiva, decât numai Creatorului. Pentru aceea, totdeauna Scriptura uneşte adorarea cu închinarea. Căci zice iarăşi: "*Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine. Nuţi vei face vreo asemănare cioplită; nu te vei închina lor, nici nu-i vei adora, căci eu sunt Domnul Dumnezeul vostru*"[50]. Şi iarăşi: "*Dărâmaţi capiştile lor, zdrobiţi stâlpii lor, ardeţi cu foc chipurile cioplite ale zeilor lor ca să nu vă închinaţi unui alt Dumnezeu*"[51]. Şi puţin mai jos: "*Nu-ţi vei face dumnezei turnaţi*"[52].

Vezi că din cauza idolatriei opreşte Scriptura facerea icoanelor şi că este cu neputinţă să se facă icoana lui Dumnezeu, Care este fără greutate, necircumscris şi nevăzut? Căci spune Scriptura: "*N-aţi văzut chipul Lui*"[53]; la fel grăieşte şi Pavel, stând în mijlocul Areopagului: "*Aşadar, fiind neam al lui Dumnezeu, nu trebuie să credem că Dumnezeirea este ase-*

46. *Deut.* 4, 12.
47. *Deut.* 4, 15, 17.
48. *Deut.* 4, 19.
49. *Rom.* 1, 25.
50. *Ieş.* 20, 3–5.
51. *Ieş.* 34, 13–14.
52. *Ieş.* 34, 17.
53. *Deut.* 4, 12.

menea aurului sau argintului sau pietrei, cioplite cu ajutorul artei şi închipuirii omului"[54].

8. Aceste porunci au fost date iudeilor din pricina lesnei lor înclinări spre idolatrie. Noi însă, ca să întrebuinţez cuvintele Sfântului Grigorie Teologul, cărora ni s-a dat să fim în chip curat împreună cu Dumnezeu, evitând rătăcirea superstiţioasă şi, cunoscând adevărul, să adorăm numai pe Dumnezeu[55]; cărora ni s-a dat să ne îmbogăţim cu desăvârşirea cunoştinţei lui Dumnezeu şi să devenim bărbaţi desăvârşiţi[56], deoarece am trecut de vârsta prunciei[57], noi nu mai suntem sub pedagog[58], căci am primit de la Dumnezeu puterea de discernământ şi ştim ceea ce poate fi înfăţişat şi ceea ce nu poate fi înfăţişat în icoană. "*Căci Legea a fost pentru noi pedagog spre Hristos, ca să fim îndreptaţi prin credinţă*"[59]. "*Când eram prunci, eram robiţi stihiilor lumii*"[60], dar când a venit credinţa nu mai suntem sub pedagog. Scriptura spune: "*N-aţi văzut chipul Lui*"[61]. Vai de înţelepciunea legiuitorului! Cum va fi înfăţişat în icoană ceea ce este nevăzut? Cum va fi zugrăvit ceea ce este fără de greutate, fără de mărime, ceea ce este nedefinit şi fără de formă? Cum va fi colorat Cel fără de corp? Cum i se va da formă Celui fără de formă? Dar ce se arată în chip tainic în aceste locuri din Scriptură? Negreşit, să nu faci icoana lui Dumnezeu cel nevăzut. Dar când vezi că Cel fără de corp s-a făcut pentru tine om, atunci vei face icoana chipului Lui omenesc. Când Cel nevăzut s-a arătat văzut în trup, atunci vei înfăţişa în icoană asemănarea Celui care s-a făcut văzut. Când Cel fără de greutate, fără de calitate şi fără de mărime, din pricina superiorităţii firii Lui, "*Cel care există în chipul lui*

54. *Fapte* 17, 29.
55. P.G. XXXVI, col. 341 D.
56. *Efes.* 4, 13.
57. *Efes.* 4, 14.
58. *Gal.* 3, 25.
59. *Gal.* 3, 24.
60. *Gal.* 4, 3.
61. *Deut.* 4, 12.

Dumnezeu"[62] "*a luat chip de rob*"[63], prin această apropiere de calitate şi cantitate, şi a îmbrăcat chipul corpului, atunci zugrăveşte-L în icoane şi aşază-L, spre contemplare, pe Acela care a primit să fie văzut. Zugrăveşte coborârea Lui fără de nume, naşterea din Fecioară, botezul în Iordan, schimbarea la faţă de pe Tabor, patimile, mijlocitoarele nepătimirii, minunile, simbolurile firii şi lucrării Lui dumnezeieşti, minuni săvârşite prin activitatea corpului, mormântul cel mântuitor al Mântuitorului, înălţarea la cer. Zugrăveşte-le pe toate, şi cu cuvântul şi cu culorile, în cărţi şi în icoane.

9. "*Nu-ţi vei face chip cioplit, zice* Scriptura, *nici vreo asemănare*"[64]. Dumnezeu a poruncit acestea, şi totuşi Scriptura spune: "*Au făcut catapeteasma cortului mărturiei din stofă albastră, din stofă purpurie, din fir roşu răsucit, din fir de in răsucit, heruvimii făcuţi din stofă ţesută*"[65]. Şi: "*Au făcut acoperământul împăcării, de deasupra chivotului, din aur curat şi pe cei doi heruvimi*"[66]. Ce faci, Moise? Tu spui: "*nu-ţi vei face chip cioplit, nici vreo asemănare*"[67] şi tu construieşti catapeteasma ţesută cu heruvimi şi doi heruvimi din aur curat? Dar ascultă ce-ţi răspunde robul lui Dumnezeu Moise: Orbilor şi nebunilor, înţelegeţi puterea celor spuse şi "*păziţi-vă puternic sufletele voastre*"[68]. Am spus că "*asemănare n-aţi văzut în ziua în care a vorbit Domnul către voi, în muntele Horeb, din mijlocul focului, să nu cumva să faceţi fărădelege şi să nu vă faceţi asemănare cioplită, nici vreo icoană*"[69]; şi: "*Nu-ţi vei face dumnezei turnaţi*"[70]. N-am spus nu-ţi vei face icoana heruvimilor, care stau ca nişte robi în faţa acoperă-

62. *Filip.* 2,6.
63. *Filip.* 2, 7.
64. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
65. *Ieş.* 37, 5.
66. *Ieş.* 38, 5–6.
67. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
68. *Deut.* 4, 15.
69. *Deut.* 4, 15–16.
70. *Ieş.* 34, 17; *Lev.* 19, 4.

mântului împăcării, ci "*nu-ţi vei face dumnezei turnaţi*"[71] şi "*nu-ţi vei face vreo asemănare*"[72] ca dumnezei, nici să adori zidirea în locul Ziditorului[73]. Prin urmare, n-am făcut asemănarea lui Dumnezeu şi nici a altcuiva ca asemănare a lui Dumnezeu, nici a unui om – căci firea omenească era roabă păcatului –, nici n-am adorat zidirea în locul Ziditorului, ci am construit templul, asemănarea întregii zidiri "*după modelul care mi-a fost arătat în munte*"[74] şi heruvimii care umbresc acoperământul împăcării[75], ca unii ce stau în faţa lui Dumnezeu.

Ai văzut cum s-a vădit scopul Scripturii celor care o cercetează cu înţelepciune? Trebuie să cunoaşteţi, iubiţilor, că în orice lucru se caută adevărul şi minciuna şi scopul celui care lucrează, de este bun sau rău. În Evanghelie sunt scrise: Dumnezeu, înger, om, pământ, apă, foc, aer, soare, lună, lumină, întuneric, satan, demoni, şerpi, scorpioni, viaţă, moarte, iad, virtuţi, vicii şi, într-un cuvânt, toate, atât cele bune cât şi cele rele. Totuşi, pentru că toate cele spuse despre acestea sunt adevărate, iar scopul este spre slava lui Dumnezeu şi mântuirea noastră, spre slava sfinţilor proslăviţi de El, dar spre ruşinea diavolului şi a demonilor lui, ne închinăm Evangheliei, o îmbrăţişăm şi o salutăm cu ochii, cu buzele şi cu inima. La fel şi cu întreg Vechiul şi Noul Testament, ca şi cu scrierile Sfinţilor şi aleşilor Părinţi. Dar scrierile ruşinoase, spurcate şi necurate ale blestemaţilor manihei, deşi conţin aceleaşi nume, le dispreţuim şi le aruncăm, pentru că au fost născocite spre slava diavolului şi a demonilor lui şi spre pierderea sufletelor.

Tot astfel şi când este vorba de icoane, trebuie să cercetăm adevărul şi scopul acelora care le fac. Şi dacă scopul

71. *Ieş.* 34, 17; *Lev.* 19, 4.
72. *Ieş.* 20, 4; *Deut.* 5, 8.
73. *Rom.* 1, 25.
74. *Ieş.* 25, 40.
75. *Ieş.* 25, 20.

este adevărat şi drept şi sunt făcute spre slava lui Dumnezeu şi a sfinţilor Lui, spre râvnirea virtuţii şi spre evitarea viciului şi spre mântuirea sufletelor, trebuie să le primim şi să le cinstim ca icoane, chipuri, asemănări şi cărţi pentru cei neştiutori de carte şi amintiri, să ne închinăm lor, să le sărutăm şi să le salutăm cu ochii, cu buzele şi cu inima, ca fiind asemănarea Dumnezeului întrupat sau a Maicii Lui sau a sfinţilor, care s-au făcut părtaşi patimilor Lui şi slavei lui Hristos[76] şi au învins şi au distrus pe diavol şi demoni şi rătăcirea lor.

Dar dacă va îndrăzni cineva să facă icoana Dumnezeirii imateriale şi necorporale, o aruncăm ca falsă. Iar dacă va face cineva vreo icoană spre slava, cinstea şi închinarea diavolului sau a demonilor, o dispreţuim şi o ardem în foc. De asemeni, dacă cineva va îndumnezei icoana oamenilor sau a dobitoacelor sau a zburătoarelor sau a târâtoarelor sau a oricărei alte zidiri, îl anatematizăm. Căci după cum Sfinţii Părinţi au dărâmat capiştile şi templele demonilor şi au ridicat în locul lor biserici în numele lui Dumnezeu şi al sfinţilor, şi pe acestea le cinstim, tot astfel au distrus şi icoanele demonilor şi au ridicat în locul acelora icoane lui Hristos, Maicii Lui şi sfinţilor, şi pe acestea le cinstim. Pe vremea Vechiului Testament, Israel n-a ridicat temple în numele oamenilor, nici nu sărbătorea pomenirea morţii, deoarece firea omenească era sub blestem, iar moartea era osândire; pentru această pricină se şi jelea, iar cel care se atingea de corpul celui mort era socotit necurat[77]. Acum însă, după ce Dumnezeirea, ca o doctorie de viaţă făcătoare şi mântuitoare, S-a unit, fără amestecare, cu firea noastră, acum firea noastră cu adevărat a fost proslăvită şi a fost schimbată în nestricăciune. Pentru această pricină li se şi ridică sfinţilor biserici şi li se pictează icoane.

10. Să cunoască aşadar orice om că acela care încearcă să distrugă icoana făcută din dor dumnezeiesc şi râvnă spre slava şi amintirea lui Hristos şi a Maicii Lui, Sfânta Născătoare

76. *Rom.* 8, 17.
77. *Num.* 19, 11.

de Dumnezeu sau a unuia dintre sfinţi, dar încă spre ruşinarea diavolului şi înfrângerea lui şi a demonilor lui şi nu se închină ei, n-o cinsteşte şi n-o salută cu dorinţa de cel înfăţişat în icoană, ca pe o icoană cinstită, dar nu ca pe Dumnezeu, acela este duşman al lui Hristos, al Sfintei Născătoare de Dumnezeu şi al sfinţilor şi apărător al diavolului şi al demonilor lui, vădind, prin faptă, durerea că Dumnezeu şi sfinţii Lui sunt cinstiţi şi slăviţi, iar diavolul făcut de ruşine. Icoana este triumf, vădire, inscripţie pe coloană, spre aducerea aminte a victoriei celor care au învins şi s-au distins, şi a ruşinării demonilor[78], care au fost învinşi şi doborâţi.

Am văzut de multe ori pe cei cărora le e dor de cineva, că privesc haina celui dorit şi sărută haina cu ochii şi cu buzele, ca pe însuşi cel dorit. Trebuie să se dea tuturor cele cuvenite, după cum zice Sfântul Apostol Pavel: "*Celui cu cinstea, cinste*"[79], "*Împăratului, ca unuia ce este mai mare peste toţi, iar conducătorilor, ca unora ce sunt trimişi de el*"[80], fiecăruia după măsura vredniciei lui.

11. Unde ai găsit, în chip precis şi cuvânt cu cuvânt, în Vechiul Testament sau în Evanghelii, numele Treimii sau cuvintele: de aceeaşi fiinţă sau o singură fire a Dumnezeirii sau trei ipostasuri sau un singur ipostas al lui Hristos sau două firi? Dar pentru că Sfinţii Părinţi le-au hotărât pe acestea din cuvintele echivalente, care se găsesc în Scriptură, le primim; iar pe cei care nu le primesc îi anatematizăm. Eu îţi pot demonstra din Vechiul Testament, că Dumnezeu a poruncit să se facă icoane: în primul rând, însuşi cortul şi toate câte sunt în el[81]. Iar în Evanghelii, Însuşi Domnul, celor care L-au întrebat spre a-L ispiti: "*Dacă se cuvine să dea Cezarului dajdie*", a spus: "*Aduceţi-Mi o monedă*". Şi I-au arătat un dinar. Domnul i-a întrebat: "*A cui este icoana?*", "*A Cezarului*", au răspuns. Şi

78. Demonilor, adăugat după textul corespunzător din Tratatul II, paragraful 11.
79. *Rom.* 13, 7.
80. *I Petru* 2, 13–14.
81. *Ieş.* 25–27; 35, 4–39.

a spus Domnul: "*Daţi Cezarului cele ale Cezarului, şi lui Dumnezeu, cele ale lui Dumnezeu*"[82]. Pentru că are icoana Cezarului, este a Cezarului şi daţi-o Cezarului; iar icoana lui Hristos, daţi-o lui Hristos, pentru că este a lui Hristos.

12. Domnul, fericind pe ucenici, a spus: "*Mulţi împăraţi şi profeţi au dorit să vadă ceea ce vedeţi, şi n-au văzut şi să audă ceea ce auziţi, şi n-au auzit. Ochii voştri însă sunt fericiţi că văd şi urechile voastre că aud*"[83]. Apostolii au văzut, în chip trupesc, pe Hristos, patimile şi minunile Lui şi au auzit cuvintele Lui. Şi noi dorim să vedem şi să auzim şi să ne fericim. Aceia au văzut "*faţă către faţă*"[84], pentru că erau prezenţi cu trupul. Noi însă, pentru că n-am fost prezenţi cu trupul, auzim cuvintele Lui din cărţi, ne sfinţim auzul, iar prin el, sufletul şi ne fericim; ne închinăm, cinstind sfintele cărţi, prin care auzim cuvintele Lui. Tot astfel şi prin pictura icoanelor contemplăm icoana figurii Lui trupeşti, a minunilor şi a patimilor Lui şi ne sfinţim, căpătăm deplină încredinţare, ne bucurăm, ne fericim, cinstim, venerăm şi ne închinăm figurii Lui trupeşti. Atunci când contemplăm chipul Lui trupesc, înţelegem, atât cât este cu putinţă, şi slava Dumnezeirii Lui. Pentru că suntem făcuţi din două părţi, alcătuiţi din suflet şi trup, şi pentru că sufletul nostru nu este simplu, ci este acoperit ca de un voal, ne este cu neputinţă să ajungem la cele intelectuale fără ajutorul celor corporale. Aşadar, după cum prin cuvintele pe care le rostim, auzim cu urechile corpului şi înţelegem cele duhovniceşti, tot astfel şi prin contemplarea cu ochii trupului ajungem la contemplarea duhovnicească. Pentru aceasta Hristos a luat trup şi suflet, pentru că omul are trup şi suflet. Pentru aceasta şi Botezul este alcătuit din două părţi, din apă şi din duh, şi tot astfel şi Sfânta Împărtăşanie şi rugăciunea şi psalmodia, lumânările şi tămâia; toate sunt duble: corporale şi duhovniceşti.

82. *Mat.* 22, 15–22; *Marcu* 12, 13–17; *Luca* 20, 20–26.
83. *Mat.* 13, 16–17; *Luca* 10, 23–24.
84. *I Cor.* 13, 12.

13. Diavolul însă, îngăduind totul, s-a pornit numai contra icoanelor. Şi atât de mare este invidia lui contra icoanelor, încât şi în *Limonariul*[85] Sfântului Sofronie, patriarhul Ierusalimului[86], este scris astfel:

Spunea ava Teodor Eliotul că era în muntele Măslinilor un monah care era foarte ispitit, dar mai ales îl chinuia demonul curviei. Într-o zi, pe când îl muncea diavolul mai tare, a început bătrânul să se plângă şi să spună diavolului.

– Până când n-ai să-mi dai pace? Îndepărtează-te deci de mine! Ai îmbătrânit împreună cu mine!

Diavolul i s-a arătat în faţa ochilor, spunând:

– Jură-mi că nu spui nimănui ce-ţi voi grăi şi nu te mai chinui.

Mă jur, i s-a jurat bătrânul, pe Cel ce locuieşte întru cele înalte, că n-am să spun nimănui ce ai să-mi grăieşti.

Atunci îi spuse diavolul:

– Să nu te închini acestei icoane şi n-am să te mai chinui.

Icoana avea chipul Stăpânei noastre, al Sfintei Maria, Născătoarea de Dumnezeu, care ţinea în braţe pe Domnul nostru Iisus Hristos[87].

Vezi deci pe cine imită cei care opresc să se dea închinare icoanelor şi ale cui unelte sunt? Demonul curviei a dorit mai bine ca bătrânul să nu se închine icoanei Stăpânei, decât să cadă în necurăţenia curviei, deoarece ştia că acel păcat este mai mare decât al curviei.

14. Dar pentru că este vorba despre icoană şi închinare, să cercetăm mai pe larg despre acestea. În primul rând să spunem: ce este icoana; în al doilea rând: pentru care motiv s-a făcut icoana; în al treilea rând: câte feluri de icoane sunt; în al patrulea rând: ce se poate înfăţişa şi ce nu se poate înfăţişa în icoană; în al cincilea rând: cine a fost cel dintâi care a făcut icoane?

85. Despre *Limonariu* şi autorul lui, vezi p. 90.
86. Despre Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului, vezi nota 333, p. 90.
87. P.G. LXXXVII, III, col. 2900 BD.

15. Apoi să vorbim despre închinare. În primul rând: ce este închinarea; în al doilea rând: câte moduri de închinăciune există; în al treilea rând: câte obiecte găsim în Scriptură cărora li s-a dat închinăciune; în al patrulea rând: orice închinare se aduce din pricina lui Dumnezeu, Care prin natură este demn de închinare; în al cincilea rând: cinstea dată icoanei se îndreaptă către original.

În primul rând: Ce este icoana?

16. Icoana este o asemănare, un model, o întipărítură a cuiva, care arată în ea pe cel ce este înfăţişat. În general însă icoana nu seamănă întru totul cu originalul, adică cu cel reprezentat. Altceva este icoana, şi altceva este originalul, şi în general se observă o deosebire între ele, pentru că acesta nu este cealaltă, şi cealaltă nu este acesta. Spre exemplu: icoana omului, cu toate că întipăreşte figura corpului, totuşi nu are facultăţile sufleteşti, căci nici nu trăieşte, nici nu cugetă, nici nu vorbeşte, nici nu simte, nici nu se mişcă. Tot astfel fiul, cu toate că este icoana naturală a tatălui, totuşi are ceva deosebitor faţă de el, căci este fiu, şi nu tată.

În al doilea rând: Pentru care motiv există icoana?

17. Orice icoană scoate la iveală şi arată ceea ce este ascuns. Spre exemplu: pentru că omul nu are o cunoştinţă completă despre ceea ce este nevăzut, deoarece sufletul este acoperit cu corpul, nici despre cele ce vor fi după el, şi nici despre cele distanţate şi depărtate în spaţiu, ca unul ce este circumscris în spaţiu şi timp, a fost născocită icoana pentru conducerea cunoştinţei şi pentru arătarea şi punerea la iveală a celor ascunse. În general icoana a fost făcută spre folos, binefacere şi mântuire, pentru ca, prin faptul că sunt scoase la iveală şi vădite lucrurile, să cunoaştem cele ascunse şi astfel pe cele bune să le dorim şi să le râvnim, iar pe cele contrare, adică pe cele rele, să le evităm şi să le urâm.

În al treilea rând: Câte feluri de icoane sunt?

18. Felurile icoanelor sunt acestea: Prima icoană este cea naturală. În fiecare lucru, trebuie să fie mai întâi ceea ce este prin natură şi apoi ceea ce este prin poziţie şi imitare. Spre exemplu: omul trebuie să fie mai întâi prin natură om şi apoi prin poziţie şi imitare. Prima icoană naturală şi cu totul asemenea nevăzutului Dumnezeu este Fiul Tatălui[88], Care arată în El pe Tatăl[89]. "*Pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni niciodată*"[90]. Şi iarăşi: "*Nu doar că pe Tatăl L-a văzut cineva*"[91]. Că Fiul este icoana Tatălui, o spune Apostolul: "*Care este icoana nevăzutului Dumnezeu*"[92]. Iar către Evrei zice: "*Care este strălucirea slavei şi chipului ipostasului Său*"[93]. Şi că în El însuşi arată pe Tatăl o spune chiar Mântuitorul, când, în Evanghelia după Ioan, Filip spune: "*Arată-ne pe Tatăl şi ne ajunge*", Domnul răspunde: "*De atâta timp sunt cu voi şi nu M-ai cunoscut, Filipe? Cel care M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl*"[94]. Fiul este icoana naturală a Tatălui, fără deosebire şi întru totul asemenea cu Tatăl; deosebirea între ei este numai în aceea că Tatăl este nenăscut şi are calitatea de Tată: Tatăl este Cel care a născut, fără să fie născut, iar Fiul născut, şi nu Tată. Duhul Sfânt însă este icoana Fiului. "*Nimeni nu poate să spună Domnul Iisus, decât în Sfântul Duh*"[95]. Prin Sfântul Duh cunoaştem pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu, iar în Fiul vedem pe Tatăl, deoarece cuvântul, prin fire, este vestitorul minţii[96], iar duhul este acela care face cunoscut cuvântul. Duhul Sfânt este icoana asemenea şi fără deosebire a Fiului, deosebindu-

88. *Col.* 1, 15; *II Cor.* 4, 4; *Evr.* 1, 3.
89. *Ioan* 14, 20; 17, 21.
90. *Ioan* 1, 18.
91. *Ioan* 6, 46.
92. *Col.* 1, 15.
93. *Evr.* 1, 3.
94. *Ioan* 14, 8–9.
95. *I Cor.* 12, 3.
96. Pentru traducere am adoptat lectura propusă de Billius, cf. P.G. XCIV, col. 1339, nota h.

Se de El numai prin aceea că este purces: Fiul este născut, dar nu purces. În general, fiul fiecărui tată este icoană naturală. Acesta este primul fel al icoanei: cel natural.

19. Al doilea fel al icoanei este gândirea, care există în Dumnezeu, despre lucrurile ce vor fi făcute de El, adică sfatul Lui mai înainte de veci, care este totdeauna acelaşi. Dumnezeirea este neschimbată, iar sfatul Lui, fără de început. Prin acesta cele hotărâte se întâmplă în timpul pus mai înainte de El, aşa cum a voit mai înainte de veci. Cugetările despre fiecare dintre ele sunt icoane şi exemple ale celor ce au să fie făcute de El; acestea sunt numite de către Sfântul Dionisie hotărâri mai dinainte[97]. Căci în sfatul Lui, cele hotărâte mai dinainte de El şi cele ce aveau să existe, în chip neschimbat, au luat formă şi s-au înfăţişat în icoană înainte de devenirea lor.

20. Al treilea fel de icoană este cel făcut de Dumnezeu prin imitare, adică omul. Căci cum va fi cel zidit de aceeaşi fire cu Ziditorul, altfel decât prin imitare? Căci după cum Tatăl, Care este minte, Fiul, Care este Cuvântul, şi Sfântul Duh sunt un singur Dumnezeu, tot astfel şi mintea, cuvântul şi duhul formează un singur om. Omul mai este icoana lui Dumnezeu şi potrivit liberului arbitru şi puterii de conducere, căci Dumnezeu a zis: "*Să facem omul după chipul şi asemănarea Noastră*", şi imediat a adăugat: "*Şi să stăpânească peste peştii mării şi peste zburătoarele cerului*"[98]. Şi iarăşi: "*Stăpâniţi peste peştii mării şi zburătoarele cerului şi peste tot pământul şi domniţi peste el*"[99].

21. Al patrulea fel de icoană este cel întrebuinţat de Scriptură, care atribuie forme, figuri şi chipuri celor nevăzute şi necorporale; acestea sunt reprezentate corporal pentru ca să ne facem o slabă idee despre Dumnezeu şi îngeri, deoarece noi nu putem să contemplăm pe cele necorporale fără de formele care sunt corespunzătoare naturii noastre, după cum

97. Περὶ θείων ὀνομάτων, P.G. III, col. 824 C.
98. *Fac.* 1, 26.
99. *Fac.* 1, 28.

zice Dionisie Areopagitul, cel foarte învăţat în cele dumnezeieşti[100]. Este natural să se atribuie figuri celor fără de figură şi forme celor fără de forme, din cauza capacităţii noastre de înţelegere, care nu poate să se înalţe nemijlocit la consideraţii intelectuale, fără concepte cunoscute şi de aceeaşi natură. Aşadar, dacă Cuvântul dumnezeiesc, având în vedere puterea noastră de înţelegere, ne-a procurat din toate părţile ceea ce ne ridică la înălţime şi a atribuit oarecare forme lucrurilor subtile şi fără de formă, pentru ce să nu se zugrăvească chipurile celor care, potrivit naturii lor, sunt înzestrate cu forme, pe care le dorim, dar prin faptul că nu sunt prezente nu pot fi văzute? Într-adevăr şi Grigorie, Cuvântătorul de Dumnezeu, spune că mintea se forţează mult să iasă din lucrurile sensibile, dar este complet neputincioasă[101]. "*Dar şi cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la zidirea lumii se văd, prin cugetare, în făpturi*"[102]. Într-adevăr, vedem în lucrurile create icoane care ne indică, în chip obscur, revelaţiile dumnezeieşti. Astfel, spunem că Sfânta Treime, cea mai presus de orice principiu, este înfăţişată prin soare, lumină şi rază, sau prin fântâna care izvorăşte, prin izvorul care iese din fântână şi prin curentul de apă ce porneşte la vale, sau prin mintea, cuvântul şi duhul nostru[103] sau prin planta trandafirului, floarea şi mirosul lui.

22. Al cincilea fel de icoană se numeşte acela care înfăţişează şi schiţează mai dinainte cele viitoare. Spre exemplu: rugul[104], ploaia de pe lână[105], toiagul[106] şi vasul cu mană[107] preînchipuie pe Fecioara şi Născătoarea de Dumnezeu. Şar-

100. Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας, P.G. III, col. 121 CD.
101. P.G. XXXVI, col. 44 A.
102. *Rom.* 1, 20.
103. Adică, respiraţia noastră.
104. *Ieş.* 3, 2.
105. *Jud.* 6, 40.
106. *Num.* 17, 23.
107. *Ieş.* 16, 33.

pele[108], pe Cel care a distrus[109] prin cruce muşcătura şarpelui, autorul răului[110]; marea, apa şi norul, Duhul Botezului[111].

23. Al şaselea fel de icoană este acela spre aducerea-aminte a faptelor trecute sau a minunii sau a virtuţii, spre slava, cinstea şi cunoaşterea celor care au învins şi s-au distins în virtute sau spre aducerea-aminte a viciului, spre dispreţul şi ruşinea bărbaţilor răi şi spre folosul celor care vor privi mai târziu, în aşa fel ca să evităm cele rele şi să râvnim virtuţile. Această icoană este de două feluri: prima, prin cuvântul scris în cărţi, căci litera înfăţişează cuvântul; spre exemplu: Dumnezeu a săpat Legea pe plăci[112] şi a poruncit să se scrie vieţile oamenilor iubitori de Dumnezeu[113]; a doua, prin contemplarea cu ajutorul simţurilor; spre exemplu: Dumnezeu a poruncit să se aşeze în chivot, spre veşnică aducere-aminte[114], vasul cu mană[115] şi toiagul[116] şi a poruncit să fie gravate numele seminţiilor pe pietrele umărarului[117]. Nu numai atât, dar a poruncit să se ia 12 pietre din Iordan[118] spre preînchipuirea preoţilor – ce taină mare, cât de mare celor cu adevărat credincioşi! – care au purtat chivotul şi spre preînchipuirea secării apei[119]. Tot astfel şi acum zugrăvim cu dor icoanele bărbaţilor virtuoşi din trecut, spre zelul, amintirea şi râvna noastră. Aşadar, sau suprimă orice icoană şi dă legi potrivnice Celui care a poruncit să se facă acestea, sau primeşte pe fiecare, potrivit raţiunii şi modului ce se cuvin fiecăreia.

108. *Num.* 21, 9.
109. Cf. P.G. XCIV, col. 1341.
110. *Evr.* 2, 14.
111. *I Cor.* 10, 1–2.
112. *Ieş.* 31, 18.
113. *Ieş.* 17, 14.
114. *Ieş.* 25, 16, 21.
115. *Ieş.* 16, 33.
116. *Num.* 17, 25.
117. *Ieş.* 28, 11–12.
118. *Iosua* 4, 5–8.
119. *Iosua* 3, 13; 4, 9–10.

În al patrulea rând: Ce se poate înfăţişa şi ce nu se poate înfăţişa în icoană şi cum se înfăţişează în icoană fiecare?

24. Este firesc că se pot înfăţişa în icoană corpurile, ca unele ce au forme, limite corporale şi culoare. Îngerul însă, sufletul şi demonul, chiar dacă nu sunt corporali şi groşi, totuşi, potrivit firii lor, au forme şi sunt circumscrişi. Fiind fiinţe spirituale, credem că sunt prezente şi lucrează, în chip spiritual, în locuri spirituale. Cu toate acestea sunt înfăţişaţi corporal, după cum Moise a înfăţişat heruvimii[120] şi după cum au fost văzuţi de cei vrednici, în aşa fel că icoana corporală arată o vedenie necorporală şi spirituală. Numai firea dumnezeiască însă este necircumscrisă şi cu totul fără de chip, fără de formă şi mai presus de înţelegere. Şi dacă dumnezeiasca Scriptură atribuie lui Dumnezeu forme, în aparenţă corporale, aceasta este pentru ca să se vadă, sub formă de figuri, chiar şi cele necorporale. Acestea au fost văzute de profeţi şi de cei cărora li s-au descoperit nu cu ochii trupului, ci cu ochii sufletului, căci n-au fost văzute de toţi. Ca să spun într-un cuvânt, putem să facem icoanele tuturor formelor pe care le-am văzut. Le înţelegem însă aşa cum au fost văzute. Căci deşi uneori prin intermediul raţiunii înţelegem figurile, totuşi ajungem la înţelegerea acestora pe temeiul celor ce am văzut. Tot astfel şi cu fiecare din simţuri: ajungem la înţelegerea lor prin intermediul raţiunii, pe temeiul celor ce am mirosit sau am gustat sau am pipăit.

25. Ştim că este cu neputinţă să se vadă firea lui Dumnezeu, a sufletului sau a demonului; acestea se contemplă într-o formă oarecare, pentru că providenţa dumnezeiască a atribuit chipuri şi forme celor necorporale, celor fără de chip şi celor care nu au o formă corporală, ca să fim călăuziţi şi să avem despre ele o cunoştinţă superficială şi parţială, pentru a nu fi incompletă neştiinţă cu privire la Dumnezeu şi la făpturile necorporale. Dumnezeu prin natură este complet necorporal;

120. *Ieş.* 25, 18–22; 26, 1, 31; 37, 5; 38, 6–8.

îngerul însă, sufletul şi demonul, în comparaţie cu Dumnezeu, singurul fără comparaţie, sunt corpuri; în comparaţie cu corpurile materiale însă, sunt necorporale. Aşadar, Dumnezeu, voind ca să nu fim în completă neştiinţă cu privire la cele necorporale, a atribuit acestora, în chip corespunzător firii noastre, chipuri, forme şi icoane, forme corporale, care se văd cu vederea imaterială a minţii. Acestora le dăm forme şi le înfăţişăm în icoane. Într-adevăr, cum a fost cu putinţă să se dea formă şi să se înfăţişeze în icoane heruvimii? Mai mult încă, Sfânta Scriptură are forme şi icoane ale lui Dumnezeu.

În rândul al cincilea: Cine a fost cel dintâi care a făcut icoana?

26. Însuşi Dumnezeu, cel dintâi, a născut pe Fiul Său, Unul-Născut şi Cuvântul Lui, icoana Lui cea vie, naturală şi chip cu totul asemenea al veşniciei Lui[121]. Dumnezeu a făcut apoi pe om, după chipul şi după asemănarea Sa[122]. În paradis, Adam a văzut pe Dumnezeu şi a auzit sunetul paşilor Săi, umblând după-amiază şi s-a ascuns[123]; Iacov a văzut pe Dumnezeu şi s-a luptat cu El[124]. Este clar însă că Dumnezeu S-a arătat lui ca om. Moise a văzut ceva ca spatele omului[125], Isaia L-a văzut ca pe un om şezând pe tron[126]; Daniil a văzut asemănare de om şi ca fiu al omului, venind spre Cel Vechi de zile[127]. Nimeni însă n-a văzut firea lui Dumnezeu[128], ci chipul şi icoana Celui care avea să fie, deoarece Fiul şi Cuvântul cel nevăzut al lui Dumnezeu avea să se facă om cu adevărat, pentru ca să se unească cu firea noastră şi să se arate pe pământ. Toţi cei care au văzut chipul şi icoana Celui care avea să vină, I s-au închinat, după cum spune Apostolul Pavel în

121. *Col.* 1, 15; *II Cor.* 4, 4; *Evr.* 1, 3.
122. *Fac.* 1, 26–27.
123. *Fac.* 3, 8.
124. *Fac.* 32, 25–32.
125. *Ieş.* 33, 23.
126. *Is.* 6, 1.
127. *Dan.* 7, 13.
128. *Ioan* 1, 18; *I Tim.* 6, 16.

Epistola către Evrei: "*În credință au murit toți aceștia neprimind făgăduințele, ci privindu-le de departe și salutându-le*"[129]. Nu voi face deci icoana Celui care pentru mine S-a arătat în firea trupului? Nu mă voi închina Lui și nu-L voi cinsti prin cinstea și închinarea pe care le aduc icoanei Lui? Avraam a văzut pe Dumnezeu[130], dar nu firea lui Dumnezeu – căci "*pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni niciodată*"[131] –, ci icoana lui Dumnezeu și căzând la pământ I s-a închinat. Iosua al lui Navi a văzut pe înger[132], dar nu firea îngerului, ci icoana lui – căci firea îngerului nu se vede cu ochii trupului – și căzând la pământ i s-a închinat. La fel și Daniil[133]. Îngerul însă nu este Dumnezeu, ci zidire, rob și slujitor al lui Dumnezeu. Daniil nu s-a închinat îngerului ca lui Dumnezeu, ci ca unui slujitor și serv al lui Dumnezeu. Să nu fac și eu icoana prietenilor lui Hristos? Nu mă închin lor ca dumnezei, ci ca unor icoane ale prietenilor lui Dumnezeu. Nici Isus al lui Navi, nici Daniil nu s-au închinat îngerilor, care li s-au arătat, ca unor dumnezei; nici eu nu mă închin icoanei ca lui Dumnezeu, ci prin icoană și prin sfinți aduc închinare și cinste lui Dumnezeu, din pricina Căruia cinstesc și respect și pe prietenii Lui.

Dumnezeu nu S-a unit cu firea îngerilor, ci S-a unit cu firea oamenilor. Dumnezeu nu S-a făcut înger, ci Dumnezeu S-a făcut, prin fire și cu adevărat, om. "*Nu a luat firea îngerilor, ci sămânța lui Avraam a luat*"[134]. Fiul lui Dumnezeu după ipostas n-a luat firea îngerilor, ci Fiul lui Dumnezeu după ipostas a luat firea omului. Îngerii n-au participat și nici n-au devenit părtașii firii dumnezeiești, ci lucrării și harului. Dar oamenii, care se împărtășesc cu Trupul cel Sfânt al lui Hristos și beau Sângele Lui, participă și devin părtașii firii dumnezeiești[135], căci se

129. *Evr.* 11, 13.
130. *Fac.* 17, 11.
131. *Ioan* 1, 18.
132. *Iosua* 5, 13–15.
133. *Dan.* 8, 15 sq.; 10, 5 sq.
134. *Evr.* 2, 16.
135. *II Petru* 1, 4.

unesc cu Dumnezeirea după ipostas, iar cele două firi sunt unite după ipostas, în chip nedespărţit, în Trupul lui Hristos, cu Care noi ne împărtăşim. Participarea celor două firi: trupului în chip trupesc, iar Dumnezeirii, în chip duhovnicesc, dar mai degrabă fiecăreia din ele în amândouă felurile. Noi nu suntem identici, în chip ipostatic, cu Mântuitorul – căci întâi existăm şi apoi ne unim –, ci potrivit unirii cu Trupul şi Sângele. Cum să nu fie oare mai mari decât îngerii cei care păstrează, prin păzirea poruncilor, unirea cea curată? Firea noastră, micşorată puţin faţă de îngeri[136], din pricina morţii şi grosimii corpului, a ajuns mai mare decât a îngerilor[137], prin bunăvoinţa şi unirea cu Dumnezeu. Îngerii stau cu frică şi cu cutremur în faţa firii omeneşti, care stă pe tronul slavei întru Hristos[138], şi vor sta cu frică la judecată. Sfânta Scriptură a zis că îngerii nu stau împreună la judecată şi nici nu participă slavei dumnezeieşti, "*căci sunt duhuri slujitoare, trimise să slujească celor care au să moştenească mântuirea*"[139], şi nici nu vor împărăţi împreună cu El şi nici nu vor fi slăviţi împreună cu El şi nici nu vor sta la masa Tatălui. Sfinţii însă sunt fii ai lui Dumnezeu[140], fii ai Împărăţiei, moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori ai lui Hristos[141]. Cinstesc aşadar pe sfinţi şi proslăvesc pe robii, prietenii şi împreună-moştenitorii lui Hristos; pe robi, din pricina firii lor; pe prieteni, din pricina liberului lor arbitru; pe fii şi moştenitori, din pricina harului dumnezeiesc, după cum spune Domnul către Tatăl[142].

După ce am vorbit despre icoane, să vorbim şi despre închinare şi, mai întâi, ce este închinarea.

136. *Evr.* 2, 7, 9; *Ps.* 8, 6.
137. *I Cor.* 6, 3.
138. *Efes.* 2, 6.
139. *Evr.* 1, 14.
140. *Rom.* 8, 14; *I Ioan* 3, 1.
141. *Rom.* 8, 17; *Gal.* 4, 7.
142. *Ioan* 17, 22.

Despre închinare. Ce este închinarea

27. Închinarea este semnul supunerii, adică al umilirii şi al smereniei.

Felurile închinării sunt multe.

Câte feluri de închinare există

28. Primul fel de închinare este închinarea de adorare, pe care o aducem lui Dumnezeu, singurul prin firea Sa demn de închinare.

Închinarea de adorare este de mai multe feluri.

Primul fel de închinare de adorare este acela de rob: lui Dumnezeu I se închină toate zidirile, ca roabe ale Stăpânului "*Toate sunt roabe Ţie*"[143], spune Scriptura. Unii se închină de bună voie, alţii fără de voie. Unii, care cunosc pe Dumnezeu, se închină Lui de bunăvoie, precum cei[144] binecredincioşi. Alţii, deşi cunosc pe Dumnezeu, dar nu vor să-L recunoască, se închină Lui fără de voie, ca demonii. Alţii, care nu cunosc pe Cel prin fire Dumnezeu, se închină fără de voie Aceluia pe care nu-L cunosc[145].

29. Al doilea fel de închinare de adorare este acela al admiraţiei şi al dorului. Potrivit acestuia, ne închinăm lui Dumnezeu din pricina slavei Sale firești, căci El singur este slăvit şi nu are slava de la altul, ci El este cauza oricărei slave şi a oricărui bun, lumină neînţeleasă, dulceaţă fără seamăn, frumuseţe neobişnuită, abis al bunătăţii, înţelepciune a cărei urmă nu se poate descoperi, putere nesfârşită, singur vrednic de a fi admirat, de a fi închinat, de a fi slăvit şi de a fi dorit pentru El însuşi.

30. Al treilea fel de închinare de adorare este acela al mulţumirii pentru bunătăţile pe care le-a făcut cu noi Dum-

143. *Ps.* 118, 91.

144. Am înlocuit lectura ὅσοι prin ὡς οἱ.

145. *Fapte* 17, 23.

nezeu. Toate fiinţele sunt datoare să mulţumească lui Dumnezeu şi să-I aducă o veşnică închinare, deoarece toate îşi au existenţa de la El şi se menţin prin El[146]; El dă tuturor din belşug din darurile Sale, fără să ceară; vrea ca toţi să se mântuiască[147] şi să participe bunătăţii Lui; este îndelung-răbdător faţă de noi, care păcătuim[148], răsare soarele peste cei drepţi şi peste cei păcătoşi,plouă şi peste cei răi şi peste cei buni[149]. În sfârşit, pentru noi Fiul lui Dumnezeu s-a făcut asemenea nouă şi ne-a făcut părtaşi firii dumnezeieşti[150], pentru că "*vom fi asemenea Lui*"[151], după cum spune Sfântul Ioan Teologul în epistola sa sobornicească.

31. Al patrulea fel de închinare de adorare este cel al nevoii şi nădejdii dobândirii facerilor de bine. Prin faptul că ştim că nu putem face nimic sau să avem vreun bun fără El, ne închinăm cerând fiecare de la El ceea ce simte că are nevoie şi ceea ce doreşte, spre a fi mântuit de cele rele şi a avea parte de cele bune.

32. Al cincilea fel de închinare de adorare este acela al pocăinţei şi mărturisirii păcatelor. Când păcătuim, ne închinăm şi cădem în faţa lui Dumnezeu, rugându-ne, ca nişte recunoscători robi, să ni se ierte păcatele. Acest mod de închinare este de trei feluri. Cineva se îndurerează de păcatele săvârşite sau din pricina dragostei de Dumnezeu, sau ca să nu fie lipsit de binefacerile lui Dumnezeu, sau că se teme de chinurile iadului. Primul fel este pornit din recunoştinţă, din dorul de Însuşi Dumnezeu şi dintr-o dispoziţie de fiu; al doilea este de năimit şi al treilea, de rob[152].

146. *Col.* 1, 17.
147. *I Tim.* 2, 4.
148. *II Petru* 3, 9.
149. *Mt.* 5, 45.
150. *II Petru* 1, 4.
151. *I Ioan* 3, 2.
152. Cf. Sf. Grigorie de Nazianz, P. G. XXXVI, col. 373 C.

Câte obiecte găsim în Scriptură cărora li s-a acordat închinare şi în câte feluri aducem închinare zidirilor

33. În primul rând se dă închinare obiectelor în care Se odihneşte Dumnezeu, *"singurul Sfânt"*[153], Care întru sfinţi Se odihneşte, de exemplu, ca în Sfânta Născătoare de Dumnezeu şi în toţi sfinţii. Aceştia sunt aceia care s-au asemănat lui Dumnezeu, atât cât este cu putinţă, prin voinţa lor, prin sălăşluirea lui Dumnezeu în ei şi prin conlucrarea lui Dumnezeu. Ei se numesc cu adevărat şi dumnezei, nu prin fire, ci prin poziţie, în acelaşi fel în care fierul înroşit se numeşte foc, nu prin fire, ci prin poziţie şi prin participare la foc. Sfânta Scriptură zice: *"Fiţi sfinţi, căci şi Eu sunt sfânt"*[154]. Aceasta depinde în primul rând de voinţă, apoi de ajutorul lui Dumnezeu: fiecăruia, care alege binele, Dumnezeu îi ajută spre bine. Apoi Dumnezeu zice: *"Voi locui în ei şi voi umbla întru ei"*[155], şi: *"Suntem temple ale lui Dumnezeu şi Duhul lui Dumnezeu locuieşte întru noi"*[156]. Apoi: *"Le-a dat lor putere peste duhurile necurate, ca să le scoată şi să vindece orice boală şi orice neputinţă"*[157] şi: *"Toate câte fac Eu şi voi veţi face şi mai mari decât acestea veţi face"*[158]. Apoi: *"Eu trăiesc*[159], zice Domnul, *şi voi slăvi numai pe cei care Mă slăvesc"*[160], şi: *"Dacă pătimim împreună cu El este ca să şi fim slăviţi împreună cu El"*[161], şi: *"Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor, în mijloc va judeca pe dumnezei"*[162].

153. *Apoc.* 15, 4.
154. *Lev.* 11, 44; 19, 2; 20, 7; *I Petru* 1, 16.
155. *II Cor.* 6, 16; *Lev.* 26, 12.
156. *I Cor.* 3, 16.
157. *Mt.* 10, 1.
158. *Ioan* 14, 12.
159. *Iez.* 17, 16, 19.
160. *I Regi* 2, 30.
161. *Rom.* 8, 17.
162. *Ps.* 81, 1.

Aşadar, după cum sunt cu adevărat dumnezei, dar nu prin fire, ci prin participare la firea lui Dumnezeu[163], tot astfel sunt şi demni de închinare, nu din pricina firii lor, ci din cauză că au în ei pe Cel prin fire demn de închinare, în acelaşi chip în care fierul înroşit nu este, prin fire, cu neputinţă de atins şi arzător, ci pentru că participă la cel arzător prin fire. Ne închinăm deci sfinţilor, ca unora ce sunt slăviţi de Dumnezeu, ca unora ce sunt făcuţi de Dumnezeu temători potrivnicilor şi binefăcători celor care se apropie de El cu credinţă; nu ne închinăm lor ca unora care ar fi prin fire dumnezei şi binefăcători, ci ca unor servi şi slujitori ai lui Dumnezeu, care au dobândit, din dragoste către Dumnezeu, deplină încredere faţă de El[164]. Ne închinăm sfinţilor, căci este onorat Împăratul, când vede că servul lui iubit este închinat, nu ca un împărat, ci ca un slujitor supus şi prieten binevoitor. Cei care se apropie cu credinţă primesc ceea ce au cerut, fie că robul cere aceasta de la Împărat, fie că Împăratul primeşte cinstea şi credinţa celui care cere de la servul lui, deoarece a cerut în numele Lui. Astfel, cei care s-au apropiat, prin Apostoli, de Iisus, au căpătat vindecare. În chipul acesta umbra, năframele şi şorţurile Apostolilor au fost izvoare de tămăduire[165]. Dar toţi cei care vor, prin răzvrătire şi prin revoltă, să fie veneraţi ca dumnezei, sunt nedemni de închinare şi vrednici de focul cel veşnic. Şi toţi cei care, în chip dispreţuitor şi cu îngâmfată gândire, nu se închină servilor lui Dumnezeu, sunt condamnaţi ca nişte mândri şi orgolioşi şi ca nişte necredincioşi faţă de Dumnezeu. Martori de adevărul acesta sunt copiii care au fost mâncaţi de urşi, pentru că au strigat cu dispreţ către Elisei[166].

34. Al doilea fel de închinare este acela potrivit căruia ne închinăm zidirilor, prin care şi în care a săvârşit Dumnezeu mântuirea noastră, fie înainte de venirea Domnului, fie după

163. *II Petru* 1, 14.
164. *I Ioan* 3, 21.
165. *Fapte* 5, 15; 19,12.
166. *IV Regi* 2, 23–24.

venirea Lui în trup, ca: muntele Sinai, Nazaret, ieslea din Betleem, peştera, Golgota cea sfântă, lemnul crucii, cuiele, buretele, trestia, sfinţita şi mântuitoarea lance, veşmântul, haina, giulgiurile, fâşiile, mormântul cel sfânt, izvor al învierii noastre, piatra mormântului, muntele Sion cel sfânt, alt munte, al Măslinilor, scăldătoarea oilor, grădina Ghetsimani cea fericită. Pe acestea şi pe altele asemenea le respect şi mă închin lor şi oricărei biserici sfinte a lui Dumnezeu şi oricărui loc în care se pomeneşte numele lui Dumnezeu. Nu din pricina firii lor, ci pentru că sunt vase ale lucrării dumnezeieşti şi pentru că Dumnezeu, prin ele şi în ele, a binevoit să săvârşească mântuirea noastră. Din cauza lucrării dumnezeieşti, respect şi mă închin îngerilor, oamenilor şi oricărei materii care participă la lucrarea divină şi serveşte mântuirii mele. Nu mă închin iudeilor, deoarece nu sunt părtaşi lucrării divine şi nici n-au răstignit pe Domnul slavei, Dumnezeul meu, cu scopul mântuirii mele, ci împinşi mai degrabă de invidie şi de ură faţă de Dumnezeu şi binefăcătorul. "*Doamne, am iubit bună-cuviinţa casei Tale,* zice David, *şi locul locaşului slavei Tale*"[167]; şi: "*Închinaţi-vă în locul în care au stat picioarele Lui*"[168]; şi: "*Închinaţi-vă în muntele cel sfânt al Lui*"[169]. Muntele cel sfânt, însufleţit, al lui Dumnezeu, este Născătoarea de Dumnezeu; munţii cuvântători ai lui Dumnezeu, Apostolii: "*Munţii au săltat ca berbecii, iar colinele, ca mieii oilor*"[170].

35. Al treilea fel de închinare este acela potrivit căruia ne închinăm celor afierosite lui Dumnezeu, adică Sfintelor Evanghelii şi celorlalte cărţi sfinte – "*căci au fost scrise pentru a noastră învăţătură, la care a venit sfârşitul veacurilor*"[171] –, discurilor, potirelor, cădelniţelor, lumânărilor, meselor, pentru că este clar că toate acestea sunt vrednice de închinare. Că

167. *Ps.* 25, 8.
168. *Ps.* 131, 7.
169. *Ps.* 98, 9.
170. *Ps.* 113, 4.
171. *I Cor.* 10, 11.

lucrurile stau aşa, vezi cum a distrus Dumnezeu împărăţia lui Baltazar, când acesta a poruncit ca poporul să se servească de vasele sfinte[172].

36. Al patrulea fel de închinare este acela potrivit căruia se aduce închinare icoanelor care s-au arătat profeţilor – căci ei au văzut pe Dumnezeu în vedenie, sub formă de icoană –, şi icoanelor ce aveau să fie, ca toiagului lui Aaron[173], vasului cu mană[174] şi mesei[175] care reprezintă taina Fecioarei. Iacov s-a închinat pe vârful toiagului[176], care era tipul Mântuitorului. Icoanele faptelor trecute sunt spre aducere aminte; cortul însuşi era o icoană obştească a întregii lumi – "*Vezi,* zice Dumnezeu lui Moise, *chipul care ţi-a fost arătat în munte*"[177] – şi heruvimii de aur, care erau făuriţi, şi heruvimii de pe catapeteasmă, care erau ţesuţi[178]. Astfel, ne închinăm chipului cinstit al crucii, icoanei chipului trupesc al Dumnezeului meu şi al aceleia, care L-a născut după trup, şi icoanei tuturor celor ai Lui.

37. Al cincilea fel de închinare este acela potrivit căruia ne închinăm unii altora, ca unii ce avem partea lui Dumnezeu şi suntem făcuţi după chipul lui Dumnezeu[179], smerindu-ne unii faţă de alţii şi împlinind legea dragostei.

38. Al şaselea fel de închinare este închinarea dată celor care conduc şi stăpânesc – "*Daţi,* zice Apostolul, *tuturor cele cuvenite: celui cu cinstea, cinste*"[180] –, după cum Iacov s-a închinat lui Isav[181], ca unui frate mai în vârstă, şi lui Faraon[182], ca unui conducător pus de Dumnezeu.

172. *Dan.* 5, 2.
173. *Num.* 18, 23.
174. *Ieş.* 16, 33.
175. *Ieş.* 25, 23, 30.
176. *Fac.* 47, 31.
177. *Ieş.* 25, 40.
178. *Ieş.* 25, 18–22; 26, 1, 31; 37, 5; 38, 6–8.
179. *Fac.* 1, 26–27.
180. *Rom.* 13, 7.
181. *Fac.* 33, 3.
182. *Fac.* 47, 10.

39. Al şaptelea fel de închinare este acela potrivit căruia se închină robii stăpânului, şi cei care au nevoie de ajutorul altora, binefăcătorilor lor, după cum Avraam s-a închinat fiilor lui Emor, când a cumpărat peştera dublă pentru mormânt[183].

40. Ca să spun pe scurt, închinarea este simbolul fricii, al dorului, al cinstei, al supunerii şi al smereniei. Nimănui însă nu trebuie să ne închinăm ca lui Dumnezeu, decât numai singurului prin fire Dumnezeu. Tuturor celorlalţi însă le dăm "*pentru Domnul*"[184] închinarea cuvenită.

41. Vedeţi, dar, cât de mare tărie şi ce putere dumnezeiască să dă acelora care se apropie cu credinţă şi cu conştiinţa curată de icoanele sfinţilor! Pentru aceea, fraţilor, să stăm pe piatra credinţei şi pe tradiţia Bisericii, nedepăşind hotarele pe care le-au pus Sfinţii noştri Părinţi[185]. Să nu dăm loc acelora care vor să introducă noutăţi şi să distrugă clădirea sfintei, soborniceştii şi apostoleştii Biserici a lui Dumnezeu. Căci dacă s-ar îngădui fiecăruia să facă ce vrea, atunci, încetul cu încetul, se va distruge tot corpul Bisericii. Nu, fraţilor, nu, copii iubitori de Hristos ai Bisericii, nu faceţi de ruşine pe Maica voastră, nu distrugeţi podoaba ei. Primiţi-o pe aceasta care vorbeşte prin mine. Ascultaţi ce zice Dumnezeu despre ea: "*Toată eşti frumoasă, iubita mea, şi întinăciune nu este în tine*"[186].

Să ne închinăm şi să adorăm numai pe Ziditorul şi Creatorul, ca pe Dumnezeu, vrednic, prin fire, de a fi închinat. Să ne închinăm şi Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, nu ca lui Dumnezeu, ci ca Maicii Dumnezeului întrupat. Să ne închinăm încă şi Sfinţilor, ca prietenilor aleşi ai lui Dumnezeu şi ca unora ce au dobândit deplină încredere pe lângă El[187]. Dacă oamenii se închină împăraţilor pieritori şi de multe ori necredincioşi şi păcătoşi, conducătorilor puşi de ei şi icoanelor acestora, po-

183. *Fac.* 23, 7.
184. *I Petru* 2, 13.
185. *Prov.* 22, 28.
186. *Cânt. Cânt.* 4, 7.
187. *I Ioan* 3, 21.

trivit cuvântului dumnezeiesc al Apostolului: "*Supuneţi-vă domniilor şi stăpânirilor*"[188] şi: "*Daţi tuturor cele cuvenite: celui cu cinstea, cinste, celui cu frica, frică*"[189], şi, după cum spune Domnul: "*Daţi Cezarului cele ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu*"[190], cu cât mai mult trebuie să ne închinăm Împăratului împăraţilor[191], ca singurului Care prin fire stăpâneşte, şi robilor şi prietenilor Lui, care au împărăţit asupra patimilor şi au fost puşi conducători peste tot pământul – "*Îi vei pune pe ei,* zice David, *conducători peste tot pământul*"[192] –, care au primit putere peste demoni şi boli[193], care vor împărăţi împreună cu Hristos[194] peste o împărăţie nestricăcioasă şi de nedistrus, a căror umbră numai a alungat bolile şi demonii[195]. Să nu socotim icoana mai neputincioasă şi mai de puţin preţ decât umbra; icoana, într-adevăr, descrie umbra originalului.

Fraţilor, creştinul înseamnă credinţă. Cel care se apropie cu credinţă va câştiga mult. "*Cel care se îndoieşte însă, se aseamănă cu valul mării, care este aruncat şi învăluit de vânturi*"[196]. Unul ca acesta nu va primi nimic. Toţi sfinţii prin credinţă au bineplăcut lui Dumnezeu[197].

Să primim aşadar tradiţia Bisericii, în dreptatea inimii, şi nu cu multe iscodiri ale minţii. "*Căci Dumnezeu a făcut pe om drept, dar ei au căutat multe iscodiri ale minţii*"[198]. Să nu primim să se propovăduiască o nouă credinţă care să stea împotriva tradiţiei Sfinţilor Părinţi. Dumnezeiescul Apostol spu-

188. *Tit* 3, 1.
189. *Rom.* 13, 7.
190. *Mt.* 22, 21.
191. *I Tim.* 6, 15.
192. *Ps.* 44, 17.
193. *Mt.* 10, 1; *Marcu* 6, 7; *Luca* 9, 1.
194. *Rom.* 5, 17; *Apoc.* 20, 4, 6.
195. *Fapte* 5, 15.
196. *Iac.* 1, 6.
197. *Evr.* 11, 4–13.
198. *Eccles.* 7, 29.

ne: "*Dacă cineva vă binevesteşte altceva decât ceea ce aţi primit, anatema să fie*".[199].

Ne închinăm deci icoanelor, dar nu aducem închinare materiei ci prin acestea, acelora care sunt înfăţişaţi în ele, deoarece, după cum spune dumnezeiescul Vasile: "Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfăţişat în icoană"[200].

42. Iar pe voi, preasfinţită turmă a lui Hristos, popor însemnat cu numele lui Hristos, neam sfânt[201], corp al Bisericii, să vă umple Hristos de bucuria învierii Lui, să vă învrednicească să călcaţi pe urmele sfinţilor, păstorilor şi didascalilor Bisericii şi să înaintaţi, ca să aveţi parte de slava Lui, întru strălucirea sfinţilor. Să dea Dumnezeu să dobândiţi slava Sa, mărindu-L veşnic, împreună cu Tatăl fără de început, a Căruia este slava în vecii vecilor. Amin.

După ce am vorbit despre deosebirea dintre idoli şi icoane şi după ce am arătat definiţia icoanelor, este timpul să aducem şi locurile din Sfinţii Părinţi, după cum am făgăduit.

199. *Gal.* 1, 9.
200. P. G. XXXII, col. 149 C.
201. *I Petru* 2, 9.

MĂRTURII DESPRE ICOANE ALE SFINŢILOR ŞI CINSTITILOR PĂRINŢI DIN VECHIME

Din epistola Sfântului Dionisie, episcopul Atenei, către Ioan, Apostolul şi Teologul

Cele văzute sunt cu adevărat icoane vizibile ale celor nevăzute[202].

Din cele treizeci de capitole despre Sfântul Duh, către Amfilohie[203], ale Sfântului Vasile[204]. Răspunsul 18[205]

Comentariu. Aşadar, după cum "*cel care nu cinsteşte pe Fiul,* cum spune Domnul, *nu cinsteşte pe Tatăl, Care L-a trimis*"[206], tot astfel, cel care nu cinsteşte icoana nu cinsteşte nici pe cel înfăţişat în icoană. Poate însă va spune cineva: Este necesar să se cinstească icoana lui Hristos, dar nu şi a sfinţilor. Ce nebunie! Ascultă ce spune Domnul ucenicilor: "*Cel care vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte*"[207]. Astfel, cine nu cinsteşte pe sfinţi, nici pe Domnul însuşi nu-L cinsteşte.

202. P.G. III, col. 1117 A.
203. Despre Sfântul Amfilohie, episcopul Iconiei, vezi nota 170, p. 59.
204. Despre Sfântul Vasile cel Mare, vezi nota 139, p. 56.
205. Vezi textul citat tradus la p. 68.
206. *Ioan* 5, 23.
207. *Mt.* 10, 40.

Din "Istoria monahilor", a lui Teodoret, episcopul Cirului[208]. Din viaţa Sfântului Simeon Stâlpnicul[209]

Este de prisos să mai vorbesc şi despre Italia. Astfel, se spune că în cetatea cea mare a Romei bărbatul a ajuns atât de celebru, încât, la toate intrările atelierelor s-au pus iconiţe de ale lui, care le ofereau un fel de pază şi siguranţă[210].

208. Teodoret, episcopul Cirului, este figura cea mai reprezentativă a Şcolii din Antiohia, care sintetizează cel mai bine în opera sa principiile şi tendinţele acestei şcoli, în ceea ce a avut mai bun, dar şi în ceea ce a avut mai exagerat. S-a născut pe la 393 în Antiohia. Studiile şi le-a făcut în acest oraş, iar când a fost ales episcop al Cirului (423) se găsea într-o mânăstire de lângă Antiohia. Eparhia sa era săracă, cu vreo opt sute de sate, risipite într-o regiune muntoasă, cu o populaţie puţin cultivată, în majoritate formată din eretici, de toate felurile, şi din iudei. Aceasta, departe de a-l descuraja, îi dă curaj şi imbold misionar, lucrând, cu râvnă şi cu succes, la convertirea ereticilor şi iudeilor. Până la moartea sa (c. 460) s-a consacrat acestei opere misionare şi activităţii literare, care cuprinde toate domeniile teologice: exegeza, în care excelează, dogma, istoria, omiletica. Disputa nestoriană, însă, şi mai ales legăturile sale personale cu Nestorie († c. 450) aştern o umbră peste personalitatea şi figura acestui mare ierarh şi profund scriitor. Trebuind să se hotărască în favoarea lui Nestorie sau a Sf. Chiril, patriarhul Alexandriei († 444), susţinătorul unităţii în persoana Mântuitorului Hristos, suferă nu numai anatematizarea sinodului tâlhăresc de la Efes (449) şi depunerea din scaunul episcopal, dar chiar reabilitat şi declarat ortodox de plenul Sinodului IV ecumenic de la Calcedon (451), din nou devine suspect în ochii ortodocşilor, prin condamnarea scrierilor sale contra lui Chiril al Alexandriei de către Sinodul V ecumenic, de la Constantinopol (553).

209. Sf. Simeon Stâlpnicul s-a născut în apropierea Antiohiei pe la 390. Numele de Stâlpnicul şi l-a căpătat de la noul gen de ascetism pe care l-a introdus, anume de a-şi petrece viaţa în asceză şi rugăciune, pe vârful unui stâlp. Sf. Simeon la început a stat într-o mânăstire, mai mult de zece ani, excelând în severitatea ascezei la care se supunea. Restul vieţii şi l-a petrecut pe vârful unui stâlp. Faima i s-a răspândit atât de mult, încât împrejurul stâlpului său veneau oameni de toate categoriile sociale, pentru nevoile lor trupeşti şi sufleteşti. Sf. Simeon Stâlpnicul a convertit o mulţime de păgâni la creştinism, iar în disputele hristologice a luat partea Sinodului de la Calcedon (451). De la el ni s-au păstrat două scrisori: una în siriacă, adresată lui Ioan al Antiohiei (429–441) despre Nestorie († c. 450), iar alta în greceşte, către Vasile al Antiohiei († 458). Avem de asemeni şi o scrisoare a împăratului Teodosie II (408–450) către Sf. Simeon. A murit la 1 septembrie, zi în care este pomenit în Biserica Ortodoxă.

210. Φιλόθεος ἱστορία ἢ ἀσκητικὴ πολιτεία, P.G. LXXXII, col. 1473 A.

Din interpretarea la Proorocul Isaia a Sfântului Vasile

Pentru că diavolul a văzut că nu poate să îndrepte contra lui Dumnezeu pe omul făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu[211], şi-a vărsat răutatea lui faţă de icoana lui Dumnezeu, în acelaşi chip în care un om mânios ar da cu pietre în icoana împăratului – pentru că nu poate să lovească pe împărat –, lovind lemnul care are icoana împăratului[212].

Comentariu. Astfel, tot cel care cinsteşte icoana este evident că cinsteşte pe cel înfăţişat în icoană.

Din aceeaşi interpretare, a aceluiaşi

După cum cel care insultă icoana împăratului este condamnat că a săvârşit o greşeală faţă de însuşi împăratul, tot astfel este evident că este acuzat de păcat acela care insultă pe cel făcut după icoana lui Dumnezeu[213].

A Sfântului Atanasie[214], din cele o sută de capitole scrise către Antioh, prefectul, în întrebări şi răspunsuri – capitolul 38

Răspuns. Noi, cei credincioşi, nu ne închinăm icoanelor ca unor dumnezei, ca păgânii – să nu fie! –, ci scoatem la iveală numai caracterul şi dorul dragostei noastre[215] faţă de figura

211. *Fac.* 1, 26–27.

212. N-am găsit acest text în interpretarea la Isaia a Sf. Vasile (P.G. XXX, col. 117–668). Autenticitatea acestei lucrări este discutată.

213. P.G. XXX, col. 589 AB.

214. Despre Sf. Atanasie cel Mare vezi nota 179, p. 61.

215. Dorul dragostei noastre – dragostea sufletului nostru, în ediţia din Migne (mai jos citat AMG).

persoanei[216] din icoană. Pentru aceasta, de multe ori când chipul icoanei se şterge, ardem icoana de altă dată ca pe un lemn fără nici o valoare. Aşadar, după cum Iacov, înainte de a muri, s-a închinat pe vârful toiagului lui Iosif[217], nu cinstind toiagul, ci pe cel care îl ţinea în mână, tot astfel şi noi, cei credincioşi, nu salutăm icoanele în vreun alt chip, ci ca să arătăm dorul sufletului nostru, după cum de multe ori sărutăm pe copiii noştri şi pe părinţi[218], şi după cum iudeul[219] se închina[220] tablelor Legii şi celor doi heruvimi de aur sculptaţi, nu cinstind natura pietrei sau a aurului, ci pe Domnul, Care a poruncit acestea[221].

A Sfântului Ioan Hrisostom[222] la Psalmul trei despre David şi Abesalom

Împăraţii înalţă statui triumfale generalilor învingători, iar principii ridică[223] stâlpi de triumf conducătorilor de care şi atleţilor, şi prin inscripţie, ca printr-o stemă[224], fac materia crainic al victoriei. Alţii iarăşi laudă, în cărţi şi în scrisori, pe învingători, voind să arate talentul lor în a lăuda mai puternic decât bravura acelora pe care îi laudă. Oratorii, pictorii[225], sculptorii popoarelor, principii, oraşele, ţările admiră pe învingători. Dar nimeni n-a făcut icoanele[226] aceluia care a dezertat şi care nu a luptat[227].

216. Persoanei > AMG.
217. *Fac.* 47, 31.
218. Ci ca să arătăm... şi pe părinţi = decât din pricina dorului pe care îl arătăm acelora; facem aceasta în acelaşi chip în care sărutăm pe părinţi şi pe prieteni, AMG.
219. Iudeii altădată, AMG.
220. Se închinau, AMG.
221. P.G. XXVIII, col. 621 B.
222. Despre Sf. Ioan Hrisostom vezi nota 228, p. 76.
223. Ridică + icoane şi, în ediţia din Migne (mai jos HMG).
224. Stemă = voce (lit. gură), HMG.
225. Pictorii + turnătorii, HMG.
226. Icoana, HMG.
227. P.G. LV, col. 35.

A Sfântului Chiril al Alexandriei[228], din Cuvântarea către împăratul Teodosie[229]

Icoanele se aseamănă cu originalele, căci ele trebuie să fie la fel şi să nu se deosebească[230].

228. Biserica uneşte prăznuirea Sfântului Chiril al Alexandriei cu prăznuirea Sfântului Atanasie cel Mare, în ziua de 18 ianuarie, şi nu fără motiv: Sf. Chiril este al doilea mare teolog care, pentru formularea şi menţinerea dogmei creştine, are acelaşi rol şi acelaşi merit ca şi celălalt teolog alexandrin. Dacă Atanasie a apărat cu preţul şi jertfa vieţii sale deofiinţimea Fiului cu Tatăl contra arianismului, Chiril apără, contra nestorianismului, nu cu mai puţină ardoare şi nici cu mai puţină fineţe de gândire şi temeinicie teologică, dogma întrupării Fiului şi unitatea persoanei Mântuitorului. Sf. Chiril s-a născut pe la 370 în Alexandria şi a succedat, în 412, unchiului său, Teofil, pe scaunul patriarhal al Alexandriei, nu fără opoziţie din partea acelora care vedeau, la nepot, continuarea aceluiaşi caracter forte, dominator şi întreprinzător al unchiului. Dacă activitatea şi conduita Sfântului Chiril, înainte de izbucnirea ereziei nestoriene şi chiar procedeele sumare întrebuinţate la Sinodul III ecumenic (431) nu sunt fără reproş, totuşi nu se poate contesta curăţenia credinţei şi a gândirii sale. Din 428 începe marea luptă a vieţii sale: ivirea nestorianismului. Era de aşteptat ca prima reacţie contra doctrinei patriarhului constantinopolitan, alimentat cu hristologia Şcolii antiohiene, care sacrifica destul de uşor unitatea persoanei Mântuitorului, să vină de la Alexandria, ca şi în trecut, şi de data aceasta prin Chiril. Patriarhul Alexandriei informează Roma, intervine la Constantinopol şi, când vede că totul este zadarnic, într-un sinod din Alexandria publică cele 12 anatematisme, pe care trebuia să le semneze Nestorie. Un antiohian, negreşit, nu le putea semna, mai ales când acesta era patriarh al Constantinopolului, cetate rivală Alexandriei. Chiril este sufletul Sinodului de la Efes (431) şi prin el triumfă Ortodoxia. Triumful său şi mai ales terminologia sa au provocat schismă în Orient. Pacea se restabileşte prin formula de unire din 433, prezentată de Ioan al Antiohiei (429–441), după ce Chiril explicase echivocul formulelor sale. Prin această formulă şi prin explicaţiile date, anatematismele au fost acceptate, iar nestorianismul, condamnat în întreaga Biserică. Dacă până acum, Chiril a trebuit să lupte contra duşmanilor săi, de la 434 este silit să ţină piept prietenilor lui, care vedeau în actul încheiat tocmai triumful tendinţelor antiohiene. Ultimii ani ai vieţii sale şi-i consacră acestei sarcini. Cu toate acestea, după moartea sa (444) apare noua erezie, monofizitismul, care se adăposteşte sub autoritatea Sfântului Chiril.

229. Teodosie II, împăratul Bizanţului (408–450) a fost un împărat evlavios, dar fără hotărâre. Faţă de Sinodul III ecumenic (431), la care s-a discutat problema nestorianismului, a avut o atitudine şovăielnică. În sfârşit, ajunge sub influenţa monofiziţilor; cu ajutorul său s-a ţinut sinodul tâlhăresc de la Efes din 449. Marele lui merit constă în codificarea dreptului roman: *Codex Theodosianum* (editat de Th. Mommsen şi Meyer, Berlin, 2 vol., 1905).

230. P.G LXXVI, col. 1153 D.

A aceluiaşi, din "Tezaur"

Icoanele au totdeauna asemănare cu originalele[231].

A aceluiaşi, din lucrarea "Că în toate cărţile lui Moise se arată taina lui Hristos". Despre Avraam şi Melchisedec. Capitolul 6

Icoanele[232] trebuie să se picteze după originale[233].

A Sfântului Grigorie de Nazianz, din Cuvântul al doilea despre Fiul

Aceasta este natura icoanei: să fie o imitare a originalului a cărui icoană se zice că este[234].

A lui Hrisostom, din Omilia a treia la Epistola către Coloseni

Icoana celui nevăzut este şi ea nevăzută[235], pentru că altfel n-ar fi icoană. Căci icoana, întrucât este icoană, trebuie să fie, după concepţia noastră, întru totul asemenea, ca să reprezinte caracterul[236] asemănării[237].

231. P.G. LXXV, col. 52 A.

232. Socotesc că icoanele, în ediţia din P.G.

233. P.G. LXIX, col. 104 C.

234. P.G. XXXVI, col. 129 B.

235. Icoana celui nevăzut este şi ea nevăzută = Dacă acela (Dumnezeu) deci este nevăzut, de asemeni şi aceasta (icoana lui Dumnezeu = Fiul) este nevăzută, în ediţia din Migne (mai jos citat HMG).

236. Ca să reprezinte caracterul = asemenea caracterelor (figurii) şi HMG.

237. P.G. LXII, col. 318.

A aceluiași, din interpretarea Epistolei către Evrei. Capitolul 17

Ca și la icoane: icoana reprezintă chipul omului, dar nu și puterea lui; în modul acesta, originalul[238] și imaginea au o părtășie unul cu altul, deoarece imaginea este asemenea originalului[239].

A lui Eusebiu al lui Pamfil[240], din a cincea carte a "Demonstrației Evanghelice", la cuvintele "Dumnezeu S-a arătat lui Avraam lângă stejarul Mamvri"[241]

Pentru aceasta este venerat încă și acum stejarul acesta de către cei de primprejur, ca un loc dumnezeiesc, în cinstea Celor care S-au arătat acolo lui Avraam. Stejarul, care a rămas

238. Literal: adevărul.

239. N-am găsit acest citat.

240. Eusebiu, episcopul Cezareii Palestinei, s-a născut pe la 265 în Palestina. Instrucția și-o datorează celui mai învățat om din acel timp, preotul Dorotei († c. 300). Făcut preot în Cezareea, leagă o strânsă prietenie cu preotul Pamfil – de aici și numele pe care îl poartă Eusebiu: Eusebiu al lui Pamfil – și împreună lucrează nu numai la îmbogățirea bibliotecii întemeiate de Origen († c. 254), dar admirația comună pentru teologul exilat al Alexandriei le dă imbold să revadă opera maestrului, iar, aruncați în închisoare, în timpul persecuției lui Maximin (307–313), să compună apologia celui mai erudit și celui mai nedreptățit bărbat pe care l-a avut Biserica. Eusebiu scapă din persecuție și, în 313/314, ajunge episcop al Cezareii. În această calitate, n-a putut rămâne în afara disputelor trinitare ale timpului său. Chiar după Niceea, în operele cu privire la Fiul lui Dumnezeu, evită termenul *omoousios*. Cu toate aceste compromisuri, Eusebiu rămâne una dintre figurile căreia Biserica trebuie să-i fie recunoscătoare, nu ca episcop, ci ca scriitor. Tot ce știm despre primele secole creștine se datorează lui Eusebiu, grijii lui de a aduna, selecționa și înregistra în opera sa capitală, *Istoria bisericească*, toate monumentele literare ale acestor secole, care, fără el, s-ar fi pierdut fără urmă. Dar nu numai acesta este marele merit al lui Eusebiu: el este și apologet și exeget. Ca apologet, apără creștinismul de atacurile filosofilor păgâni și demonstrează

aici, se vede; iar Cei care au fost găzduiți de Avraam sunt reprezentați în pictură: Unul de o parte, Altul de altă parte, iar în mijloc Cel mai mare, ca unul ce-i depășea în cinste. Acesta este însuși Domnul, Mântuitorul nostru, Care s-a arătat nouă, pe Care și cei care nu-L cunosc Îl cinstesc, crezând cuvintele dumnezeiești. Așadar, Acesta este Acela care, din acea vreme chiar, a aruncat semințele credinței în Dumnezeu printre oameni; Acesta, luând chip și formă omenească, S-a arătat lui Avraam, părintele iubitor de Dumnezeu, și i-a dat cunoștință despre Tatăl[242].

Din Cronografia lui Ioan al Antiohiei, numit și Malalas[243], despre femeia cu scurgere de sânge, care a făcut statuie Mântuitorului Hristos

Din acea vreme, a ajuns cunoscut oamenilor și Ioan Botezătorul; Irod[244], guvernatorul, i-a tăiat capul[245] în palatul

în cele două opere ale sale, *Pregătirea* și *Demonstrația evanghelică*, divinitatea lui Hristos și a doctrinei creștine; iar ca exeget, lămurește unele chestiuni de lexicografie și topografie biblică. A murit pe la 339, după ce a terminat panegiricul primului împărat creștin.

241. *Fac.* 18, 1. Despre teofania de la Mamvri vezi și A. d'Ales, *La Théophanie de Mamvré devant la tradition des Pères*, RSR, 20, 1930, p. 150–159.

242. Εὐαγγελικὴ Ἀπόδειξις, editată de E. Schwartz, GChrSchr, 23, 6, Leipzig, 1913, p. 232.

243. Ioan Malalas a trăit în secolul VI. Din numele său: Malalas, se poate conchide că era sirian și de profesie retor. O parte din viața sa și-a petrecut-o în Antiohia, apoi în Constantinopol. J. Haury susține identitatea lui Ioan Malalas cu Ioan Scolasticul, patriarhul Constantinopolului.

244. Confuzia, pe care am observat-o în textul din tratatul II (p. 105, nota 63) între diferiți Irozi, o găsim și aici. Malalas atribuie, pe nedrept, tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul lui Irod Filip († 34), tetrarhul Gaulonitidei, Trahonitidei, Bitiniei și Paneadei, când de fapt Sf. Ioan Botezătorul a fost omorât de Irod Antipa († 39).

245. *Mt.* 14, 10; *Marcu* 6, 27.

împărătesc din ţinutul Trahonitidei, în cetatea Sebastia[246], cu opt zile înainte de calendele lui iunie, în timpul consulatului lui Flacon şi Rufin[247]. Pentru aceasta, întristându-se împăratul Irod, fiul lui Filip, s-a întors din Iudeea[248]. Şi a venit la el o femeie bogată[249], care locuia în aceeaşi cetate, Paneada, cu numele Vernica[250]; aceasta voia să ridice lui Iisus o statuie, pentru că fusese vindecată de El; şi fiindcă nu voia să o facă fără poruncă împărătească, a dat cerere împăratului[251] Irod, cerându-i să-i îngăduie să aşeze[252] în cetatea ei[253] o statuie de aur[254] Mântuitorului Hristos. Cuprinsul cererii era[255] următorul: "Augustului Irod, guvernatorul, legiuitorul Iudeilor şi al Grecilor, împăratul[256] Trahonitidei, cerere şi rugăciune[257] din partea Vernicăi, locuitoare vrednică a cetăţii Paneada.

Dreptatea şi iubirea de oameni şi celelalte virtuţi[258] încununează Înălţimea Voastră[259]. De aceea, ştiind şi eu aceasta[260], îţi scriu[261], cu bune speranţe că voi dobândi toate[262]. Care este temeiul introducerii de faţă, ţi-o vor arăta cuvintele ce urmează.

246. Irod... în cetatea Sebastia = i-a tăiat capul Irod, împăratul, fiul lui Filip, care guvernează, adică împărăteşte, peste ţinutul Trahonitidei, în cetatea Sebastia, în textul editat în Migne (mai jos citat MMG).

247. Rufin + din pricina Irodiadei, nevasta lui, pentru că Ioan i-a spus: "Nu ţi se cade să ai pe nevasta fratelui tău", după cum se găsesc acestea în dumnezeieştile Scripturi, MMG.

248. Pentru aceasta întristându-se... din Iudeea = Pentru aceasta întristându-se, din pricina lui Ioan, acelaşi împărat, Irod al doilea, fiul lui Filip, s-a întors din cetatea Sebastia în Paneada, cetatea Iudeii, MMG.

249. Bogată = foarte bogată, MMG.

250. Vernica = Veronica, MMG. Astfel în tot restul fragmentului.

251. Împăratului = aceluiaşi împărat, MMG.

252. Să aşeze = să ridice, MMG.

253. În cetatea ei = în aceeaşi cetate, MMG.

254. De aur > MMG.

255. Era = este, MMG.

256. Împăratului + ţinutului, MMG.

257. Cerere şi rugăciune = cerere de rugăminte, MMG.

258. Virtuţi = toate virtuţile, MMG.

259. Voastră + divină, MMG.

260. Acestea, MMG.

261. Îţi scriu = am venit, MMG.

262. Toate = negreşit cele cerute, MMG.

Din vârsta copilăriei am fost cuprinsă de o boală de scurgere violentă de sânge şi mi-am cheltuit viaţa şi bogăţia la doctori, dar vindecare n-am găsit. Auzind însă de vindecările lui Hristos cel minunat, că[263] învia morţi, atrăgându-i[264] iarăşi la lumină, că alungă demonii din oameni şi-i vindecă, cu cuvântul, pe toţi cei veştejiţi de boală[265], am alergat şi eu la El, ca la Dumnezeu. Apropiindu-mă de mulţimea care-L înconjura şi temându-mă[266] ca nu cumva, întorcându-Se cu dezgust din pricina spurcăciunii bolii, să se mânie pe mine şi să mi se facă mai grea boala, am socotit în mine că, dacă aş putea să mă ating de poala hainei Lui, mă voi mântui[267]. Atingându-mă de ea[268] şi oprindu-mi-se scurgerea sângelui, m-am făcut deodată sănătoasă. Dar El, mai ales ca unul care ştia mai dinainte intenţiile[269] inimii mele, a strigat: "Cine M-a atins? Putere a ieşit din Mine". Eu însă, îngălbenind şi gemând şi socotind că are să se întoarcă mai puternic boala asupra mea, am căzut înaintea Lui, am umplut pământul cu lacrimi şi I-am spus îndrăzneala. El, ca un bun, S-a milostivit, mi-a pecetluit vindecarea, zicând: "*Îndrăzneşte, fiică, credinţa ta te-a mântuit; mergi în pace*"[270]. Tot astfel şi tu, Auguste, îngăduie celei care te roagă, cererea ei dreaptă[271].

Împăratul Irod, auzind acestea din cerere, s-a îngrozit de minune şi temându-se de taina vindecării a spus: "Vindecarea[272] ce s-a făcut cu tine, femeie, este vrednică de o mai

263. Că = care, MMG.

264. Atrăgându-i = şi pe orbi atrăgându-i, MMG.

265. Boli, MMG.

266. Temându-mă + să-i spun boala mea incurabilă (lit.: neînvinsă), MMG.

267. Mă voi mântui = negreşit mă voi vindeca, MMG.

268. Atingându-mă de ea = şi pe ascuns, strecurându-mă prin mulţimea din jurul Lui, am răpit vindecarea, atingându-mă de poala Lui, MMG.

269. Intenţia, MMG.

270. *Mt.* 19, 20–22; *Marcu* 5, 25–34; *Luca* 8, 43–48.

271. Dreaptă = fierbinte, MMG.

272. Vindecarea = Această vindecare, MMG.

mare statuie. Aşadar, ducându-te, ridică-I statuia pe care o vrei, slăvind[273] pe Cel care te-a vindecat".

Imediat această[274] Vernica, care avea mai înainte scurgere de sânge, a ridicat în mijlocul cetăţii ei, Paneada, Dumnezeului şi Domnului[275], o statuie de aramă topită, amestecată[276] cu aur şi cu argint. Această statuie se află până acum în cetatea Paneada şi nu[277] de multă vreme a fost mutată, din locul în care stătea, în mijlocul cetăţii, într-un loc sfânt[278], într-un lăcaş[279] de rugăciune[280]. Ştirea aceasta a fost găsită[281] în cetatea[282] Paneada, la un oarecare Vasu, trecut de la iudaism la creştinism; în această carte era scrisă viaţa tuturor celor[283] care au împărăţit[284] peste Iudeea[285].

Din cartea a şaptea a "Istoriei bisericeşti" a lui Eusebiu al lui Pamfil. Despre femeia cu scurgere de sânge

Pentru că am făcut menţiune de această cetate, socot că nu este cu cale să trec cu vederea o povestire vrednică de a fi

273. Slăvind + după voinţă, MMG.

274. Această = aceeaşi, MMG.

275. Dumnezeului şi Domnului = Domnului nostru şi Dumnezeului Iisus Hristos, MMG.

276. Amestecată + în mică parte, MMG.

277. Nu > MMG.

278. Sfânt > MMG.

279. Casă = sfântă casă, MMG.

280. Această statuie a Mântuitorului, ridicată de către femeia vindecată de Domnul Hristos de scurgerea sângelui, este cea mai veche mărturie despre un monument creştin, deoarece, după mărturia lui Eusebiu a fost ridicat în Paneada – oraş de pe timpul lui Irod Filip († 34) şi în Cezareea lui Filip – chiar în timpul vieţii Mântuitorului.

281. Am găsit-o, MMG.

282. Cetatea = aceeaşi cetate, MMG.

283. Celor = împăraţilor, MMG.

284. Împărăţit + altădată, MMG.

285. P.G. XCVII, col. 364 B–368 B.

transmisă şi celor de după noi. Se spunea că era de loc de aici femeia cu scurgere de sânge, care, după cum ştim din Evanghelii, şi-a găsit eliberare de boală la Mântuitorul nostru. Casa ei se arată încă în cetate, iar mărturiile minunate ale Mântuitorului faţă de ea se află acolo. Într-adevăr, pe o piatră înaltă, lângă poarta casei sale, stă chipul unei femei făcut din aramă, aşezată în genunchi şi cu mâinile întinse ca la rugăciune. În faţa acesteia o altă figură, din aceeaşi materie, a unui bărbat în picioare, îmbrăcat cuviincios cu o manta, având mâna întinsă spre femeie. La picioarele lui, pe această, statuie creşte un fel de plantă străină, ridicându-se până la pulpana mantalei de aramă şi este un leac contra oricărui fel de boală. Se spune că această statuie este icoana lui Iisus. Ea a rămas până în vremea noastră şi am văzut-o când am trecut prin cetate. Nu este lucru de mirare ca cei de altădată dintre păgâni, care au primit binefaceri de la Mântuitorul, să facă asemenea[286] lucruri, deoarece am văzut şi icoanele pictate[287] ale apostolilor înşişi[288], Petru şi Pavel, şi chiar ale Mântuitorului, căci, după cum este uşor de înţeles, cei vechi obişnuiau, fără băgare de seamă, să cinstească[289] în acest chip, potrivit unei obişnuinţe păgâne[290].

A aceluiaşi, din cartea a noua a aceleiaşi istorii. Despre împăratul Constantin[291]

Împăratul Constantin, având conştiinţa ajutorului lui Dumnezeu[292], porunceşte imediat să se pună în mâna statuii sale

286. Asemenea = aceste, în ediţia Ed. Schwartz, GChSchr (mai jos citată ESch).

287. Icoanele pictate = icoanele care se găsesc încă pictate în culori pe tablouri, ESch.

288. Înşişi = lui, ESch.

289. Să cinstească + pe cei care i-au mântuit, ESch.

290. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, GChSchr, 9, 2, Leipzig, 1908, p. 62 3–24.

291. Însemnătatea împăratului Constantin cel Mare pentru Biserică nu se poate arăta în câteva cuvinte. Biserica, recunoscătoare pentru marile servicii pe care i le-a adus, îl prăznuieşte ca sfânt, împreună cu maica sa Elena, la 21 mai,

semnul patimii mântuitoare. Şi aşezând-o în cel mai animat loc al Romei, având în dreapta semnul mântuitor al crucii, a poruncit să se pună această inscripţie în limba latină: "Prin acest semn mântuitor, dovada adevărată a vitejiei, am eliberat cetatea voastră, fiind mântuită de jugul tiranului şi, eliberând încă senatul şi poporul roman, i-am dat iarăşi faima şi strălucirea de altădată"[293].

Din "Istoria bisericească" a lui Socrate[294], cartea I, capitolul 18. Despre acelaşi împărat

După aceasta, împăratul Constantin[295], preocupându-se mai mult de creştinism, s-a întors cu scârbă de la religia pă-

dându-i încă supranumele de "întocmai cu Apostolii"; căci el, ca şi ceilalţi 12 Apostoli, a contribuit, prin legiuirile sale, la răspândirea şi mai ales la consolidarea creştinismului. Secolul de aur al literaturii creştine i se datorează în mare măsură. S-a născut la 28; în 306 ia titlul de august, iar în 324 ajunge singur stăpânitor. După viziunea crucii – care n-a avut loc în faţa Romei şi nemijlocit înainte de începerea luptei, ci în timpul pregătirii campaniei, îngrijorat de rezultatul ei, în Galia sau în Italia de nord –, păşeşte hotărâtor în favoarea creştinismului, favoare pe care o ratifică prin edictul de la Milan (313). Acest edict face epocă în istorie. Oricare ar fi interpretarea care s-ar da edictului, şi oricare ar fi motivele care s-ar spune că l-au determinat să-l publice, un lucru este sigur, că împăratul Constantin a avut simpatie pentru creştinism, iar această simpatie s-a manifestat în legiuirile sale, prin care hotărăşte: scutirea clerului de serviciile publice, acordarea dreptului de proprietate Bisericii, recunoaşterea dreptului de judecată episcopală, înălţarea Duminicii ca zi de repaus; a poruncit apoi ca posturile înalte să fie ocupate de preferinţă de creştini, a sprijinit familia şi căsătoria prin legi în spirit creştin, a înălţat măreţe biserici în Roma, Ierusalim, Betleem, Constantinopol etc.; a poruncit să fie distruse templele păgânilor, a convocat sinoade în disputa donatistă (Arles, 314) şi ariană (Niceea, 325). El însuşi s-a intitulat episcop al afacerilor din afară ale Bisericii. A murit în 337. Puţin înainte de moartea sa, a fost botezat de episcopul Eusebiu al Nicomidiei († 341).

292. Eusebiu face aici aluzie la viziunea crucii, pe care a avut-o împăratul Constantin înainte de începerea luptei cu Maxenţiu.

293. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ediţia Ed. Schwartz, GChSchr, 9, 2, Leipzig.

294. Istoricul bisericesc Socrate s-a născut în Constantinopol pe la 380 şi a fost de profesie jurist. El continuă *Istoria bisericească* a lui Eusebiu până la 439.

295. Constantin > în textul editat în Migne.

gână şi a suprimat luptele de gladiatori; iar icoanele Sale le-a pus în temple[296].

A lui Ştefan Bostrinu[297], "Contra iudeilor", capitolul 4

Noi am făcut icoanele sfinţilor spre pomenirea sfinţilor; spre exemplu: a lui Avraam, a lui Isaac, a lui Iacov, a lui Moise, a lui Ilie, a lui Zaharia şi ale celorlalţi profeţi şi sfinţi martiri, care au suferit moartea pentru El[298], pentru ca tot cel care vede icoanele lor să-i pomenească şi să slăvească pe Cel care i-a slăvit.

A aceluiaşi

În ce priveşte icoanele însă, suntem deplin încredinţaţi că orice lucru făcut în numele lui Dumnezeu este bun şi sfânt. Dar în ce priveşte idolii şi statuile, departe de mine gândul acesta, căci sunt rele şi oribile, şi ele şi cei care le fac. Altceva este icoana sfântului profet şi altceva statuia sau idolul de lemn al lui Cronos şi al Afroditei, al soarelui şi al lunii. Dar este venerabil şi omul, pentru că este făcut după icoana lui Dum-

296. P.G. LXVII, col. 121 B.

297. Ştefan Bostrinu este un scriitor puţin cunoscut istoriei literaturii creştine. Se ştie atât: că a scris patru cărţi contra iudeilor, din care se păstrează numai fragmente. O. Bardenhewer (*Geschichte*, V, 1932, p. 47) spune că a trăit la începutul secolului VII şi că a fost episcop al Bostrei, cu toate că redactarea numelui său, aşa cum ni-l transmite textul lui Damaschin – Στέφανος Βοστρηνός – se opune unei asemenea interpretări (Vezi cele scrise în RL, 5, 1933, p. 102–104; "*De*", "*din*" *şi* "*al*" *la numele scriitorilor creştini*). În privinţa timpului în care a trăit, trebuie să fie anterior secolului VIII, pentru a putea fi invocat de Damaschin ca mărturie pentru icoane din "*sfinţii şi cinstiţii părinţi din vechime*", mai ales că Bostra nu este departe de mânăstirea Sfântului Sava.

298. Adică: pentru Dumnezeu.

nezeu[299]. Şarpele însă, pentru că este icoana diavolului, este necurat şi de dispreţuit. Dacă respingi lucrurile făcute de mână, spune-mi, iudeule, ce este pe pământ nefăcut de mână, care este venerat? Oare chivotul lui Dumnezeu[300] nu era făcut de mână? Nu erau la fel jertfelnicul[301], acoperământul împăcării[302], heruvimii[303], vasul de aur, care avea mană[304], masa[305], cortul dinăuntru şi toate cele care au fost numite de Dumnezeu sfintele sfintelor? Heruvimii, icoanele îngerilor, nu erau făcuţi de mână? Ce spui? Dacă numeşti pe acestea idoli, cum numeşti pe Moise şi pe Israel, care s-au închinat lor? Închinarea este semnul cinstei. Şi după cum noi, păcătoşi fiind, ne închinăm şi slăvim pe Dumnezeu, potrivit unei adoraţii dumnezeieşti şi unei închinări vrednice, Îl cinstim ca pe Făcătorul şi conducătorul nostru; pe îngeri însă şi pe servii lui Dumnezeu, pentru cinstea ce se cuvine lui Dumnezeu, ca făpturi ale lui Dumnezeu şi servi ai Lui. Icoana este numele şi asemănarea celui pictat pe ea; pentru aceea totdeauna, atât prin scris cât şi prin pictură, pomenim patimile Domnului şi ale sfinţilor Profeţi, scrise în Lege şi în Evanghelii[306].

299. *Fac.* 1, 26–27.
300. *Ieş.* 25, 10–16; 38, 1–4.
301. *Ieş.* 27, 1–8; 38, 22.
302. *Ieş.* 25, 17; 38, 5–8.
303. *Ieş.* 26, 18–22; 26, 1, 31; 37, 5; 38, 6–8.
304. *Ieş.* 16, 33.
305. *Ieş.* 25, 23, 30; 38, 9–12.
306. J. M. Mercati, *Stephani Bostreni nova de sacris imaginibus fragmenta e libro deperdito* Κατὰ Ἰουδαίων, TQ, 77, 1895, p. 666–668, publică un fragment păstrat în cod. Ambros. A 84, sec. XII care, într-o ordine inversă, reproduce cu mari deosebiri fragmentul transmis de Sf. Ioan Damaschin. În cele de mai jos, partea fragmentului care reproduce textul citat de Sf. Ioan Damaschin: "În privinţa icoanelor însă suntem deplin încredinţaţi, că orice lucru făcut în numele lui Dumnezeu este bun şi sfânt. Căci altceva este icoana, şi altceva statuia, adică idolul. Când a plăsmuit pe Adam, adică atunci când a voit să-l zidească a zis: "*Să facem pe om după chipul şi asemănarea Noastră. Şi a făcut Dumnezeu pe om după icoana lui Dumnezeu*" (Fac. 1, 26). Ce, oare? Pentru că omul este icoana lui

A lui Grigorie de Nazianz, din Cuvântul contra lui Iulian Apostatul

Semnele rănii acestei persecuţii[307] le poartă încă şi acum icoanele aşezate în locuri publice[308].

Dumnezeu înseamnă aceasta oare idolatrie şi lipsă de credinţă? Să nu fie! Căci dacă Adam ar fi fost icoana demonilor, ar fi fost de dispreţuit şi de neprimit; dar pentru că este icoana lui Dumnezeu, este cinstit şi vrednic de a fi primit. Prin urmare, orice icoană făcută în numele Domnului sau al îngerilor, sau al profeţilor sau al mucenicilor şi al drepţilor este sfântă. Nu este venerat lemnul, ci este pomenit <ceea ce este înfăţişat> (emend. tr.) pe lemn. Noi toţi cinstim pe conducători, ne închinăm... celor păcătoşi. Ce, oare? Nu trebuie să ne închinăm mai degrabă sfinţilor, robilor lui Dumnezeu, să ridicăm icoane întru pomenirea lor, ca să nu fie daţi uitării? Dar vei spune că Însuşi Dumnezeu a poruncit să nu ne închinăm celor făcute de mână. Dar spune-mi, iudeule, care lucru este pe pământ, după ce Dumnezeu a făcut lumea, care nu este făcut de mână? Ce oare? Chivotul lui Dumnezeu, făcut din lemne care nu putrezesc, nu era făcut de mâini omeneşti? Jertfelnicul, acoperământul împăcării, vasul cu mană, cortul dinăuntru şi cel din afară, pe care Solomon le-a făcut, nu erau operele mâinilor oamenilor? Pentru ce se numesc sfintele sfintelor dacă sunt făcute de mână? Apoi şi heruvimii cei cu şase aripi, care stăteau în jurul jertfelnicului, nu erau icoanele îngerilor, operele mâinilor oamenilor? Şi pentru ce nu sunt aruncate? Dar pentru că au devenit, potrivit poruncii lui Dumnezeu, icoanele îngerilor, sunt sfinte, deşi au fost chipuri de animale. Idolii păgânilor însă <sunt de dispreţuit> (emend. tr.), pentru că sunt icoanele demonilor; pe acestea Dumnezeu le-a interzis şi le-a condamnat. Aşadar, noi facem icoanele spre pomenirea sfinţilor, a lui Avraam, Moise, Ilie, Isaia, Zaharia şi a celorlalţi profeţi, apostoli şi sfinţi martiri, care au suferit moartea pentru Dumnezeu, pentru ca tot cel ce-i vede în icoane să pomenească şi să slăvească pe Dumnezeu, Care i-a slăvit. Lor li se cuvine cinste, închinare şi pomenire, potrivit dreptăţii lor, pentru ca toţi cei care se uită la ei să se silească şi să devină următori ai felului lor de vieţuire. Căci ce este altceva cinstea dată icoanei decât numai cinste? După cum şi noi, cei păcătoşi, ne închinăm unii altora, potrivit cinstei şi dragostei ce o avem unii către alţii. Dumnezeului nostru însă ne închinăm, Îl slăvim şi Îl cinstim în alt chip. Prin urmare, icoana este asemănarea celui zugrăvit pe ea".

307. Este vorba de persecuţia lui Maximian (286-305).

308. P.G. XXXV, col. 629 B.

A lui Hrisostom, din interpretarea la cartea dreptului Iov

"În toate câte i s-au întâmplat"[309], n-a săvârşit nici o nebunie faţă de Dumnezeu[310]. După cum la icoane, când desemnăm pe cineva într-un tablou scriem[311]: "cutare a dedicat-o", tot astfel şi aici cel care a scris cartea, descriind icoana sufletului lui[312], zice, scriind dedesupt ca în rama tabloului: "În toate cele câte i s-au întâmplat"[313], Iov[314] n-a păcătuit[315].

Din "Viaţa Sfântului Constantin", cartea a patra

Dar cu cât de mare putere a credinţei dumnezeieşti era întărit sufletul lui[316], poate să afle cineva şi din acestea, gândindu-se că el a pus să se graveze icoana sa pe monezile de aur, părând că priveşte în sus, îndreptat spre Dumnezeu, ca un om care se roagă. Monezile cu această efigie <s-au răspândit> în tot imperiul roman. În înseşi palatele imperiale din unele oraşe, a pus să fie pictat în icoanele aşezate în partea de sus a propileelor, stând în picioare, privind în sus către cer, cu amândouă mâinile întinse, ca un om care se roagă. Astfel, însuşi s-a pictat în icoane[317], în poziţia unuia care se roagă.

A aceluiaşi, din cartea a treia

Aşadar, în acest chip s-a săvârşit maica împăratului, vrednică de foarte multă cinste[318], atât din pricina faptelor ei

309. S-au întâmplat + n-a păcătuit Iov cu buzele contra lui Dumnezeu (HMG).
310. *Iov* 1, 22.
311. Într-un tablou scriem = scriem dedesubt în rame, HMG.
312. Sufletului lui = sufletului dreptului prin cuvinte, HMG.
313. Cele câte i s-au întâmplat > HMG.
314. Iov + cu buzele contra Domnului, HMG.
315. *Fragmenta in beatum Job*, P.G. LXIV, col. 544 CD.
316. Dar cu cât de mare... sufletul lui = Dar cât de mare era puterea credinţei dumnezeieşti, care era întărită în sufletul lui, în ed. Heikel (EH).
317. În icoane = chiar în icoane, EH.
318. De foarte multă cinste = de neuitată pomenire, EH.

iubitoare de Dumnezeu, cât şi din pricina odraslei minunate şi extraordinare care s-a născut din ea, odraslă vrednică de a fi fericită, pe lângă toate celelalte, şi din pricina respectului faţă de aceea care l-a născut. Astfel a făcut-o cinstitoare de Dumnezeu, deşi n-a fost mai înainte, în aşa fel că se părea că a fost învăţată din pruncie de Însuşi Mântuitorul obştesc. Astfel a cinstit-o cu vrednicia împărătească, în aşa fel că a poruncit să fie proclamată împărătească augustă de toate neamurile şi chiar de trupele militare şi să fie imprimat chipul ei pe monezi de aur[319].

A aceluiaşi, din cartea a patra, capitolul 69

Locuitorii capitalei imperiului, senatul şi poporul roman, când au aflat de moartea împăratului, copleşiţi de vestea groaznică, care depăşea orice nenorocire, au hotărât doliu public. Băile şi pieţele au fost închise şi tot ceea ce forma obişnuinţa oamenilor cu stare de a le face spre desfătarea vieţii. Toţi cei care altădată erau dornici de viaţă se arătau, în locurile publice, trişti; toţi împreună lăudau pe fericit, pe cel iubit de Dumnezeu, pe cel vrednic cu adevărat de demnitatea împărătească. Dar acestea nu le spuneau numai cu vocile, ci au trecut şi la fapte, căci prin aşezarea la înălţime a icoanelor sale îl cinsteau şi mort ca şi cum era viu. Au făcut în culori chipul cerului, iar deasupra bolţii cerurilor l-au pictat pe el ca odihnindu-se într-o regiune eterică[320].

A aceluiaşi, capitolul 73[321]

Aşadar, asemănător acestuia[322], cel de trei ori fericit s-a înmulţit din unul, prin succesiunea copiilor săi, ca să fie

319. *Ibidem*, p. 97, 14–23.
320. *Ibidem*, p. 146, 11–22.
321. De fapt capitolul 72.
322. Adică asemănător grăuntelui, care, aruncat în pământ, dă mult rod. Cf. *Ioan* 12, 24; *I Cor.* 15, 36.

onorat împreună cu copiii lui de toate neamurile prin înălţarea icoanelor[323].

A lui Teodoret, episcopul Cirului, şi a lui Polihronie[324], din interpretarea la Iezechiel

Şi după cum romanii, când pictează icoanele împăraţilor, îi arată înconjuraţi de garda lor personală şi înscriu în icoane şi popoarele supuse lor, într-un chip asemănător şi aici; pentru că în vedenie împăratul reprezintă pe Dumnezeu, ca odihnindu-se pe tron; arată tuturor celor de pe pământ icoanele şi dă ceea ce se cuvine figurii, învăţându-ne că stăpânirea lui Dumnezeu este peste toate[325].

A aceluiaşi

"*Şi tu, fiu al omului, ia-ţi cărămidă şi o vei pune înaintea feţei tale şi vei desena pe ea Ierusalimul şi îi vei face împrejmuire şi vei zidi în ea întărituri şi vei înconjura-o cu şanţuri de apărare şi vei pune în ea trupe, în ordine de bătaie, şi de jur-împrejur vei pune maşinile de război de aruncat*"[326].

Interpretare. Dar dacă[327] tu ai socotit[328] că este lucru înfricoşător să vorbeşti în faţa poporului şi să prezici ruina cetăţii, distrugerea templului şi toate nenorocirile ce vor veni

323. *Ibidem*, p. 147, 24–27.

324. Polihronie, fratele lui Teodor de Mopsuestia († 428), a fost episcop al Apameii, în Siria. A comentat mai multe cărţi ale Vechiului Testament.

325. Fragmentul acesta citat de Sf. Ioan Damaschin nu se găseşte în comentariul la Iezechiel (P.G. LXXXI, col. 816–1256) al lui Teodoret de Cir († c. 460) şi nici în fragmentele lui Polihronie, publicate de A. Mai (*Nova Patrum Bibliotheca*, VII, 2, Roma, 1854, p. 92–127).

326. *Iez.* 4, 1–2.

327. Dar dacă > A. Mai, *op. cit.* (mai jos citat PM).

328. Socotit + zice, PM.

din acestea[329], atunci fă-le cunoscute în alt chip, ca şi aceia să capete înţelepciune, iar tu să te arăţi bun. Scriptura zice: "*Luând cărămidă, desenează cetatea*"[330]. Să fie scris numele cetăţii, ca să se ştie că acesta este Ierusalimul. După ce vei face cetatea, înconjură forma desenului cu şanţuri, în care este mulţimea trupei[331]. Trupele să înainteze, potrivit ordinei de luptă – căci aceasta spune cuvântul "*trupe în ordine de bătaie*", în locul altuia "cohorte de soldaţi, care se apropie" – cohorte[332], care nu numai[333] că sunt înzestrate[334] cu arme, dar aduc şi maşini de asediu, cu care vor dărâma aceste ziduri; căci aceste ziduri[335] indică maşinile de război de aruncat. În chip cu totul vrednic de admiraţie arată numai situaţia mulţimii împrejurul cetăţii, pentru ca, izbită de frică, să curme de la ea[336], înainte de a veni nenorocirile, fărădelegea[337].

Din martiriul Sfântului Eustatie, numit şi Plachida[338]

Plachida, ieşind după obicei[339], într-una din zile, în munţi ca să vâneze împreună cu oastea sa şi cu toată suita, i s-a

329. Acestea = aceasta, PM.
330. Scriptura zice: "Luând cărămidă desenează cetatea"> PM.
331. După ce vei face... mulţimea trupei = ca să spui mulţimea trupei, PM.
332. Care se apropie, cohorte > PM.
333. Înainte de: "nu numai", care s-au apropiat de ceilalţi, şi PM.
334. Înzestraţi PM.
335. Căci aceste ziduri = deci acestea, PM.
336. De la ei, PM.
337. A. Mai, *op. cit.*, p. 95.
338. Sf. Eustatie a trăit pe timpul împăratului Traian (98–117) şi s-a făcut creştin împreună cu familia sa, în urma apariţiei minunate a lui Iisus Hristos. Din pricina uneltirilor diavolului a suferit o mulţime de nenorociri: lipsirea de toate cele necesare vieţii şi despărţirea de familia sa. Eustatie se duce în pustie şi după 15 ani de asceză este chemat de împărat să-şi ia dregătoria de altădată. Tot acum

arătat o turmă de cerbi care păştea. Şi împărţind, după obicei, oştirea, a ordonat să le gonească. Dar pe când toată oştirea era ocupată cu prinderea cerbilor[340], cel mai mare din toată turma şi cel mai frumos la vedere, despărţindu-se de turmă, s-a pornit către o pădure de stejari[341], spre locurile cele mai dese ale pădurii şi spre ţinuturile cel mai greu de străbătut. Plachida, văzându-l şi voind să-l prindă, părăsind pe toţi ceilalţi, l-a urmărit cu puţini ostaşi. Pentru că cei care erau cu el[342] au obosit, s-a îndărătnicit[343] singur să-l urmărească şi, potrivit purtării de grijă a lui Dumnezeu, nici calul său[344] n-a obosit, nici el nu s-a dat îndărăt în faţa greutăţilor locului[345], astfel încât, urmărindu-l multă vreme, a ajuns departe de oastea sa[346]. Cerbul fugea; iar el, aşezându-se pe vârful unei stânci[347], nefiind nimeni cu el, s-a oprit, privind în toate părţile şi gândindu-se în ce chip să prindă cerbul. Dar Dumnezeu, atotînţeleptul şi milostivul, Care a născocit nenumărate căi pentru mântuirea oamenilor, îl vânează pe el în locul vâna-

îşi găseşte şi familia. Silit însă de către împăratul Adrian (117–138) să jertfească idolilor, refuză şi, pentru aceasta, este închis, împreună cu întreaga sa familie, într-un taur de aramă, dedesubtul căruia s-a pus foc. Astfel au murit el, soţia sa, Teopista, şi fiii lor, Agapie şi Teopist. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 20 septembrie – H. Delehaye, *Synaxarium*, col. 59–61.

339. După obicei > în textul vieţii editat în Migne (mai jos citat EMG).

340. Cerbilor > EMG.

341. Cel mai mare din toată turma... de stejari = se arată lui unul din cerbi, cel mai mare din toată turma, îndreptându-se spre o prăpastie, EMG.

342. Cei care erau cu el = toţi, EMG.

343. S-a îndărătnicit = a rămas, EMG.

344. Său > EMG.

345. Nici el nu s-a dat îndărăt în faţa greutăţilor locului = nici el neştiind cum să-l prindă, EMG.

346. Sa > EMG.

347. Cerbul fugea; iar el aşezându-se pe vârful unei stânci = iar cerbul acela, ajungând pe vârful unei stânci înalte, a stat deasupra ei. Ajungând generalul aproape, EMG.

tului, nu ca pe Corneliu prin Petru[348], ci ca pe Pavel, persecutorul, prin propria Sa arătare[349]. Şi, stând mult timp Plachida, pe de o parte uitându-se cu atenţe la cerb, iar pe de altă parte, minunându-se de mărimea lui, neştiind cum să-l prindă, Domnul arătă o asemenea minune, care nu este nepotrivită adevărului, dar nici nu depăşeşte mărimea puterii Lui. După cum pe vremea lui Valaam[350], punând darul cuvântului în măgar, a mustrat cugetul[351] lui, tot astfel şi aici arată acestuia[352]. Pe coarnele cerbului era chipul Sfintei[353] Cruci, strălucind mai mult decât lumina soarelui; iar în mijlocul coarnelor icoana corpului purtător de Dumnezeu, pe care a binevoit să-l primească pentru mântuirea noastră. Şi punând în cerb grai omenesc, l-a chemat pe Plachida, zicând[354]: Plachida, pentru ce mă prigoneşti? Iată, pentru tine am venit şi M-am arătat ţie în acest animal[355]. Eu sunt Iisus Hristos, pe care tu, necunoscându-L, Îl cinsteşti. Binefacerile pe care le faci celor lipsiţi au stat înaintea Mea, şi am venit să Mă arăt ţie[356], prin acest cerb, şi să te vânez pe tine în locul lui şi să te ţin în[357] lanţurile iubirii Mele de oameni. Pentru că nu este drept ca cel iubit de Mine pentru faptele bune să slujească demonilor necuraţi şi idolilor morţi şi surzi[358]. Căci pentru aceasta am venit pe pământ, în chipul acesta în care mă vezi acum[359], voind să mântuiesc neamul omenesc[360].

348. *Fapte* 10, 1–48.
349. *Ibidem*, 9, 1–8.
350. *Num.* 22, 28–30.
351. Cugetul = prostia, EMG.
352. Acestuia > EMG.
353. Sfintei = cinstitei, EMG.
354. Zicând + lui, EMG.
355. Am venit... în acest animal = vin să mă arăt în acest animal, EMG.
356. Ţie + şi să mă înfăţişez, EMG.
357. Să te ţin în = să corespunzi, EMG.
358. Şi idolilor morţi şi surzi > EMG.
359. În care mă vezi acum > EMG.
360. P.G. CV, col. 377 D – 381 C.

Din cartea a cincea către iudei a Sfântului Leontie, episcopul Neapolei, din insula Cipru

Aşadar, haide, haide cu râvnă[361] să facem şi[362] apologia zugrăvirii cinstitelor icoane, ca să fie astupată gura celor fără de lege[363], care grăiesc nedreptăţi[364]. Această[365] predanie este a Legii vechi, şi nu a noastră[366]. Ascultă pe Însuşi[367] Dumnezeu, Care spune către Moise să facă icoanele a doi heruvimi sculptaţi şi făuriţi[368], care să umbrească acoperământul împăcării[369]. Şi iarăşi Dumnezeu a arătat lui Iezechiel templul, care avea, spune Scriptura, chipuri sculptate[370] de lei, de finici, de oameni şi de heruvimi, de la pardoseala lui până la podeaua acoperişului[371]. Într-adevăr, grozav este cuvântul. Dumnezeu, Care a poruncit lui Israel[372] să nu facă chip cioplit, nici icoană, nici asemănare din cele câte sunt în cer şi din cele câte sunt pe pământ[373], Însuşi porunceşte lui Moise să facă animale[374] sculptate, heruvimi[375], iar lui Iezechiel, Dumnezeu[376] îi arată templul plin de icoane şi de asemănări[377] sculptate de lei, finici şi de oameni[378]; şi[379] Solo-

361. Haide cu râvnă > în fragmentele din MG (mai jos citat LMG).
362. Şi > LMG.
363. Celor fără de lege > LMG.
364. Nedreptate, LMG.
365. Şi această, LMG.
366. Şi nu a noastră > LMG.
367. Însuşi > LMG.
368. Sculptaţi şi făuriţi = sculptaţi în aur, LMG.
369. *Ieş.* 24, 17–21.
370. Sculptate > LMG.
371. *Iez.* 41, 18–20.
372. Cuvântul... lui Israel = cuvântul, care a fost poruncit lui Israel, LMG.
373. *Ieş.* 20, 41; *Deut.* 5, 8.
374. Animale = chipuri de animale, LMG.
375. *Ieş.* 25, 18–22; 26, 1, 31; 37, 5; 38, 6–8.
376. Dumnezeu > LMG.
377. În text este lectura ὀνομάτων, pe care am înlocuit-o cu ὁμοιωμάτων, după LMG.
378. *Iez.* 41, 18–20.
379. Şi = pentru aceasta şi, LMG.

mon, luând din Lege modelul, a umplut templul cu chipuri de aramă sculptate[380] de boi, finici şi oameni[381] şi n-a fost mustrat de Dumnezeu pentru aceasta. Aşadar, dacă voieşti să mă mustri din pricina icoanelor, mustră mai întâi[382] pe Dumnezeu, Care a poruncit să se facă acestea, pentru că noi, prin ele, ne aducem aminte de El[383].

A aceluiaşi, din cartea a cincea

Iarăşi îşi bat joc de noi oameni care nu cred deloc în Dumnezeu din pricina cinstitei Cruci şi din pricina pictării şi închinării la dumnezeieştile icoane, numindu-ne idolatri şi închinători la dumnezei de lemn. Dar dacă sunt închinător la un dumnezeu de lemn, după cum spui tu, ateule, negreşit sunt şi închinător la mai mulţi dumnezei. Iar dacă sunt închinător la mai mulţi dumnezei, negreşit trebuia ca, atunci când mă jur, să spun: "Mă jur pe dumnezei", după cum ai zis şi tu atunci când ai văzut un viţel: "Aceştia sunt dumnezeii tăi, Israele"[384]. Dar n-ai să te învredniceşti să auzi vreodată aceasta din gura creştinilor. Sinagoga adulteră şi necredincioasă obişnuieşte însă totdeauna să numească păcătoasă Biserica cu totul neprihănită a lui Hristos[385].

A aceluiaşi

Noi nu ne închinăm figurilor sfinţilor, icoanelor şi chipurilor ca unor dumnezei; căci dacă ne-am închina[386] lem-

380. De aramă sculptate = sculptate şi făurite, de lei, LMG.
381. *III Regi* 6, 32, 35; 7, 13, 16, 22, 30; *II Par.* 3, 6; 4, 3–4, 15.
382. Mai întâi > LMG.
383. P.G. XCIII, col. 1597 BC.
384. *Ieş.* 32, 4.
385. Fragmentul acesta nu se găseşte printre celelalte citate, aduse de Sinodul VII ecumenic în sprijinul sfintelor icoane, singurele editate din întreaga operă a lui Leontie.
386. S-ar închina, LMG.

nului icoanei ca la Dumnezeu, negreşit ar trebui să ne închinăm[387] şi celorlalte lemne şi n-am distruge prin foc, cum se întâmplă adesea, icoana, când chipul s-a şters[388]. Şi iarăşi, atât timp cât lemnele[389] Crucii sunt unite între ele, mă închin chipului, din cauza lui Hristos, Care a fost răstignit pe ele. Dar când sunt despărţite unul de altul, le arunc şi le ard. După cum cel care primeşte porunca pecetluită[390] a împăratului sărută pecetea, totuşi nu a cinstit nici[391] lutul, nici[392] hârtia sau creionul, ci a dat împăratului cinstea şi închinarea, tot astfel şi noi, creştinii, închinându-ne chipului Crucii, nu ne închinăm[393] firii lemnului, ci, văzând pecetea, inelul şi chipul lui Hristos însuşi[394], prin Cruce ne închinăm şi sărutăm pe Hristos, Care a fost răstignit pe ea[395].

A aceluiaşi

Pentru aceasta[396], imprim[397] şi pictez[398] pe Hristos şi patimile lui Hristos în biserici, în case, în pieţe, pe icoane[399], pe giulgiu[400], în locuinţe, pe haine şi în orice loc, pentru ca văzându-le continuu să-mi amintesc[401] şi să nu uit[402], după

387. Să se închine, LMG.
388. Şi n-am distruge... s-a şters = şi negreşit n-ar arde icoana, când s-a şters chipul, LMG.
389. Lemnele = cele două lemne, LMG.
390. Pecetluită > LMG.
391. Nici > LMG.
392. Nici = sau, LMG.
393. Ne închinăm = cinstim, LMG.
394. Chipul lui Hristos însuşi = chipul însuşi al lui Hristos, LMG.
395. P.G. XCIII, col. 1597 C – 1600 A.
396. Pentru aceasta > LMG.
397. Imprimăm, LMG.
398. Pictez > LMG.
399. Pe icoane > LMG.
400. Pe giulgiuri, LMG.
401. Să ne amintim, LMG.
402. Să nu uităm, LMG.

cum tu ai uitat totdeauna[403] pe Domnul Dumnezeul tău. Şi după cum tu, închinându-te cărţii Legii, nu te închini firii pieilor[404] şi a cernelei, ci cuvintelor lui Dumnezeu, care se găsesc în ea, tot astfel şi eu mă închin icoanei lui Hristos[405], şi nu firii lemnului[406] şi culorilor – să nu fie! – ci, închinându-mă chipului[407] neînsufleţit al lui Hristos, mi se pare că prin el ţin şi mă închin la Însuşi[408] Hristos. Şi după cum Iacov, primind de la fraţii lui Iosif[409] haina cea pestriţă amestecată cu sânge[410], când l-au vândut pe Iosif[411], negreşit a sărutat cu lacrimi haina[412], şi a pus-o înaintea ochilor lui[413], nu jelind haina[414], ci socotind că prin ea sărută pe Iosif şi îl ţine în mâini, tot astfel şi noi, creştinii[415], când sărutăm cu trupul icoana lui Hristos sau a apostolului sau a mucenicului, socotim că sărutăm[416] cu sufletul pe Însuşi Hristos sau pe mucenicul Lui[417].

Prin urmare, după cum am spus de multe ori, în orice sărutare şi în orice închinare se cercetează scopul. Dar dacă mă acuzi, zicând[418] că mă închin lemnului Crucii[419], de ce nu acuzi pe Iacov, care s-a închinat la vârful toiagului lui Iosif[420]? Este însă evident că nu s-a închinat cinstind[421] lemnul, ci, prin

403. Totdeauna > LMG.
404. Pieilor + din ea, LMG.
405. Hristos = Dumnezeu, LMG.
406. Şi nu firii lemnului = şi nu mă închin firii lemnelor, LMG.
407. Închinându-mă chipului = ţinând chipul, LMG.
408. Însuşi > LMG.
409. De la fraţii lui Iosif = de la fiii lui, LMG.
410. Amestecată cu sânge + a lui Iosif, LMG.
411. Când l-au vândut pe Iosif > LMG.
412. Haina > LMG.
413. *Fac.* 37, 31–35.
414. Nu jelind haina = nu a făcut aceasta iubind sau cinstind haina, LMG.
415. Creştinii = toţi creştinii, LMG.
416. Că sărutăm = că ţinem, LMG.
417. P.G. XCIII, col. 1600 BC.
418. Zicând > LMG.
419. Crucii + ca lui Dumnezeu, LMG.
420. *Fac.* 47, 31.
421. Cinstind = văzând, LMG.

lemn s-a închinat[422] lui Iosif, după cum şi noi prin Cruce, lui Hristos. De asemeni şi Avraam s-a închinat bărbaţilor necredincioşi, care i-au vândut mormântul, şi şi-a plecat genunchiul la pământ[423], dar nu s-a închinat lor ca unor dumnezei. Şi iarăşi, Iacov a binecuvântat pe Faraon[424], care era necredincios şi idolatru[425], şi pe Isaac de şapte ori[426], dar nu ca pe Dumnezeu. Vezi[427] câte feluri de sărutări şi câte feluri[428] de închinări ţi-am arătat, atât din Scriptură cât şi din natură[429], care nu atrag după sine condamnarea[430]. Pe mine însă, când mă vezi că mă închin icoanei[431] lui Hristos sau a Preacuratei Maicii Sale sau a unui Sfânt[432], imediat te indignezi, huleşti, îţi ieşi din fire şi mă numeşti idolatru. Nu ţi-e ruşine? Nu te înfiori? Nu roşeşti[433] când mă vezi că în fiecare zi distrug templele idolilor din întreaga lume şi ridic[434] biserici mucenicilor? Dacă m-aş închina la idoli, pentru ce[435] cinstesc pe mucenicii care au distrus idolii? Dacă proslăvesc, după cum zici, lemnele[436], pentru ce cinstesc pe sfinţi[437], care au ars statuile de

422. S-a închinat > LMG.

423. *Fac.* 23, 7.

424. *Fac.* 57, 10.

425. Idolatru + dar nu l-a binecuvântat ca pe Dumnezeu, LMG.

426. Şi pe Isaac de şapte ori = Şi iarăşi s-a închinat lui Isaac, căzând la pământ, LMG. *Fac.* 33, 3.

427. Vezi = ai văzut, LMG.

428. Câte feluri > LMG.

429. Cât şi din natură > LMG.

430. Urmează astfel după "condamnarea": Tu săruţi în fiecare zi pe nevasta ta, cu toate că probabil este puţin demnă şi prefăcută şi nu eşti condamnat, deşi Dumnezeu nicăieri nu ţi-a poruncit să dai sărutare trupească femeii, LMG.

431. Că mă închin icoanei = că sărut icoana, LMG.

432. A unui sfânt = a altui drept, LMG.

433. Imediat te indignezi... roşeşti = te indignezi şi imediat îţi ieşi din fire, hulind şi ne numeşti idolatri. Apoi, spune-mi, nu ţi-e ruşine? Nu te înfiori? Nu tremuri? Nu roşeşti?, LMG.

434. Ridic = zidesc, LMG.

435. Pentru ce + deci, LMG.

436. Dacă proslăvesc, după cum zici, lemnele = Dacă cinstesc şi proslăvesc lemnele ca pe dumnezei, LMG.

437. Pe sfinţii = şi proslăvesc pe mucenicii, LMG.

lemn ale demonilor[438]? Dacă proslăvesc pietrele[439], de ce proslăvesc pe apostoli, care au sfărâmat idolii de piatră[440]? Dacă cinstesc icoanele zeilor falşi, pentru ce proslăvesc, laud şi prăznuiesc pe tinerii mucenici, care au luptat în Babilon[441] şi nu s-au închinat icoanei idoleşti de aur[442]? Dar[443] cu adevărat mare este învârtoşarea inimii celor fărădelege, mare este orbirea! Iudeule, mare este nerușinarea ta şi mare este necredinţa ta! Cu adevărat nedreptăţit este de tine adevărul[444]. Scoală-te, Dumnezeule, şi judecă cauza Ta[445] şi fă dreptate cauzei noastre, într-un popor fără de sfinţenie, neevlavios şi străin, care Te supără mereu[446].

A aceluiaşi

Dacă, după cum am spus adesea, m-aş închina lemnului şi pietrei ca lui Dumnezeu, aş spune şi eu lemnului şi pietrei: "*Tu m-ai născut*"[447]. Dacă mă închin icoanelor sfinţilor, dar, mai bine spus, sfinţilor şi mă închin şi cinstesc luptele sfinţilor mucenici, pentru ce, nesocotitule, le numeşti pe acestea idoli? Idolii sunt asemănările zeilor falşi, ale curvarilor, ale ucigaşilor, ale celor care aduc jertfă pe copii, ale afemeiaţilor, şi nu ale profeţilor, nici ale apostolilor. Şi ca să-ţi dau, în chip potrivit,

438. Ale demonilor > LMG.

439. Pietrele + ca pe dumnezei, LMG.

440. De ce proslăvesc... de piatră = de ce cinstesc şi mă închin mucenicilor şi apostolilor, care au sfărâmat şi au distrus chipurile animalelor de piatră?, LMG.

441. *Dan.* 3.

442. Pentru ce proslăvesc... idoleşti de aur = Pentru ce cinstesc şi laud, ridic biserici şi prăznuiesc pe cei trei tineri, care nu s-au închinat idolului de aur din Babilon?, LMG.

443. Dar > LMG.

444. Mare este orbirea... de tine adevărul = Cu adevărat mare este orbirea iudeilor, mare este necredinţa! Adevărul este nedreptăţit de ei, LMG.

445. *Ps.* 73, 22.

446. P.G. XCIII, col. 1601 AC. Ultimele rânduri de la "Scoală-Te, Dumnezeule" nu se găsesc în LMG.

447. *Ier.* 2, 27.

un exemplu mic şi cu totul vrednic de crezare despre icoanele creştine şi păgâne, ascultă: caldeii au avut în Babilon tot felul de organe muzicale pentru cultul idolilor demonilor. Dar au avut şi fiii lui Israel din Ierusalim organe, pe care le agăţau în sălcii[448]. Şi unele şi altele erau organe muzicale, harfe, chitare şi flaute, pe care fiii lui Israel le atârnau în sălcii. Dar unele erau spre slava lui Dumnezeu, iar celelalte, imitaţii ale celor dintâi, pentru cultul idolilor. Tot astfel cugetă, deci, cu privire la icoane şi idoli, ale păgânilor şi ale creştinilor, anume că acelea au fost făcute spre slava şi pomenirea diavolului, iar acestea, spre slava lui Hristos, a apostolilor, a mucenicilor şi a sfinţilor Lui[449].

A aceluiaşi

Aşadar, când vei vedea că un creştin[450] se închină Crucii, cunoaşte că se închină ei din pricina lui Hristos cel răstignit pe ea, şi nu din pricina *firii lemnului. Pentru că, dacă ar fi aşa, ar* trebui să ne închinăm tuturor lemnelor câmpului, după cum Israel se închina pădurilor şi copacilor, zicând[451]: "*Tu eşti dumnezeul meu şi tu m-ai născut*"[452]. Noi nu facem astfel, ci avem în biserici şi în case amintirea şi chipul patimilor Domnului şi ale acelora care au luptat pentru El. Toate le facem pentru Domnul nostru. Şi iarăşi spune-mi, iudeule, care text din Scriptură a îngăduit lui Moise să se închine lui Ietro, socrul lui[453], care era idolatru, şi Iacov, lui Faraon[454], iar Avraam, fiilor

448. *Ps.* 136, 2.

449. Fragmentul acesta nu se găseşte printre citatele reproduse în Migne, după actele Sinodului VII ecumenic.

450. Un creştin = creştinii, LMG.

451. Că se închină ei... copacilor, zicând = că aduc închinăciune lui Hristos cel răstignit, şi nu lemnului. Pentru că dacă ar cinsti firea lemnului, negreşit s-ar închina şi copacilor şi pădurilor, după cum şi tu, Israele, te închinai acestora altădată, zicând copacului şi lemnului, LMG.

452. *Ier.* 2, 27.

453. *Ieş.* 18, 7.

454. *Fac.* 47, 10.

lui Emor[455] – şi aceia erau drepţi şi profeţi – şi Daniil, lui Nabucodonosor, care era necredincios. Dacă aceia au făcut acestea pentru viaţa lumească şi trecătoare, pentru ce mă acuzi când mă închin amintirilor sfinte ale sfinţilor, scrise şi zugrăvite, patimilor şi luptelor prin care capăt, în fiecare zi, binefaceri şi aştept viaţa veşnică şi fără de sfârşit[456]?

Din "Istoria bisericească" a lui Teodoret[457], tomul patru

Sub consulatul acesta, în a 25-a zi a lunii decembrie, s-a întâmplat o minune înfricoşătoare şi extraordinară, care a izbit auzul oamenilor. Un oarecare, Olimp cu numele, partizan al lui

455. *Fac.* 23, 7.

456. Noi nu facem astfel... şi fără de sfârşit = Dar noi nu spunem astfel crucii, nici chipurilor sfinţilor: "Voi sunteţi dumnezeii noştri", căci nu sunt dumnezeii noştri, ci asemănări şi icoane ale lui Hristos şi ale sfinţilor Lui, aşezate în biserici, la vedere, şi venerate spre amintire, cinste şi podoabă. Cel care cinsteşte pe mucenic cinsteşte pe Dumnezeu; şi cel care se închină Maicii Lui, aduce Lui închinăciunea. Cel care cinsteşte pe apostol, cinsteşte şi pe Cel care l-a trimis. O, dacă făceai şi tu icoane potrivit celor legiuite de Moise şi de profeţi şi te închinai prin ele Dumnezeului şi Stăpânului acestora, şi nu icoanei de aur a lui Nabucodonosor! Cum nu ţi-e ruşine să te porneşti contra mea, revoltându-te contra icoanelor şi hulind Crucea, dacă Avraam s-a închinat idolatrilor (*Fac.* 23, 7); dacă Moise s-a închinat lui Ietro (*Ieş.* 18, 7), care era idolatru, Iacov, lui Faraon (*Fac.* 47, 10) şi Daniel, lui Nabucodonosor? Ei, profeţi şi drepţi fiind, se închinau acestor idolatri, care erau pe pământ, din pricina unei faceri de bine, tu însă te revolţi contra mea, care mă închin Crucii şi chipurilor sfinţilor, din care, prin ei, primesc mii de bunătăţi de la Dumnezeu. P.G. XCIII, col. 1608 BD.

457. Fragmentul acesta nu face parte din *Istoria bisericească* a lui Teodoret de Cir († c. 460), ci din *Istoria bisericească*, pierdută, a lui Teodor Anagnostul. Acesta a trăit la începutul secolului VI. Date mai amănunţite asupra vieţii lui nu se cunosc. A compus două istorii bisericeşti: una, un extras din operele lui Socrate (sec. V), Sozomen (sec. V) şi Teodoret de Cir, numită şi *Istoria tripartită;* alta, continuarea celei dintâi, începând cu moartea lui Teodosie II (408–450) şi întinzându-se până în timpul lui Iustin (518–527). Din această din urmă lucrare, mai importantă ca prima, nu ni se păstrează decât fragmente, publicate în P.G. LXXXVI, col. 165–228.

Eftimie, şeful ereziei ariene, fiind în baia din palatul Elinian, în camera caldă a băii, şi văzând pe unii din cei care făceau baie că laudă dogma consubstanţialităţii, a zis astfel, cu aceste cuvinte: Ce este Treimea? Pe care zid nu este desenată? Şi punând mâna pe organele sale genitale, a zis: Iată şi eu am treime! Astfel, cei care erau acolo, revoltându-se, au vrut să-l omoare, dar au fost opriţi de un oarecare Magnu, preot al bisericii Sfinţilor Apostoli din interiorul cetăţii, om minunat şi slujitor al lui Dumnezeu, spunându-le că fapta lui nu poate să rămână ascunsă ochiului Dreptăţii, care vede peste tot şi scrie cu cuvânt exact. Când ei, din respect faţă de acest bărbat, au încetat tulburarea, Olimp s-a sculat şi, după ce, ca de obicei, a făcut baie caldă, s-a dus la bazinul cu apă rece, care primeşte apa din fântâna ce izvorăşte din mijlocul cinstitului altar al Sfintei Biserici a primului mucenic Ştefan, pe care a zidit-o în vechime Aurelian, care a strălucit în demnităţile prefecturii. Socotesc că de aici apa a fost învrednicită cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Nu mult după ce s-a coborât în bazin, revine strigând: Miluiţi-mă, miluiţi-mă! Şi scărpinându-şi carnea, a desfăcut-o de oase. Toţi care erau împrejurul lui, punând mâna pe el, l-au învelit în cearşaf şi l-au culcat jos, căci era în agonie. Întrebând ce s-a întâmplat, Olimp a zis: Am văzut un bărbat, îmbrăcat în alb, care a venit către mine în bazin şi a vărsat peste mine trei ciubere cu apă caldă, zicându-mi: Nu huli! Slugile lui, luându-l pe targă, l-au transportat la altă baie, care se găsea alături de biserica arienilor. Când au voit să-i desfacă cearşaful de pe el, s-a luat o dată cu el toată carnea lui şi astfel murind, şi-a dat duhul.

Întâmplarea aceasta a ajuns cunoscută aproape în întreaga împărăţie. Unii spuneau despre cel care a pătimit aceasta că mai de mult, botezându-se din nou, a trecut de la credinţa care proslăvea dogma consubstanţialităţii, la erezia lui Arie. Când întâmplarea a ajuns la urechile împăratului – era Anastasie –, a poruncit să se zugrăvească minunea într-o icoană şi să fie fixată sus, deasupra bazinului. Un oarecare

diacon Ioan, păzitor al sfintei biserici mai sus-pomenite a lui Ştefan, primul dintre mucenici, bărbat care în orice împrejurare îşi arăta mai mult decât oricine râvna pentru dogma consubstanţialităţii, a desenat icoana, dar nu într-un chip simplu, pentru că el a scris pe ea numele acelora care au făcut baie acolo şi au văzut minunea şi unde locuia fiecare, ba încă şi numele acelora care slujeau la baie. Icoana este martoră până în vremea noastră, deoarece este fixată în partea de sus a zidului celui de al patrulea portic al casei de rugăciune, de multe ori pomenită.

Dar pentru că minunii i-a urmat altă minune, nu este drept să o trecem cu vederea, căci este vorba de acelaşi lucru. Nu voi trândăvi a o povesti, cu toate că s-a petrecut în timpul de faţă[458].

Partizanii lui Arie, văzând că triumful dogmei consubstanţialităţii se întăreşte, au rugat pe acela căruia îi era încredinţată grija palatului Elinian, ca unul ce era şi administratorul băii, să dea jos icoana şi să o ascundă. Acesta, găsind un pretext meşteşugit, anume umezeala care vine de la ape, a spus că a luat icoana, fiind stricată, pentru a o repara. S-a întâmplat că împăratul, făcând vizite periodice în fiecare loc împărătesc, a venit şi acolo şi a întrebat de icoană. În chipul acesta a fost fixată iarăşi pe zid. Imediat însă a venit peste Eutihian – căci acesta era numele administratorului – mânia lui Dumnezeu, care a făcut să i se topească ochiul drept, iar celelalte membre să se agite în chip foarte urât. Pentru a se vindeca de neputinţa sa, a pregătit să se ducă în sfânta casă de rugăciune, unde se credea că se odihneşte o parte din sfintele moaşte ale minunaţilor bărbaţi Pantelimon[459] şi Marin[460], locul numin-

458. În text: cu toate că a depăşit timpul de faţă.

459. Sf. Mucenic Pantelimon a fost martirizat în persecuţia lui Diocleţian (284–305) pe la 305 în Nicomidia Asiei Mici. El a fost medic – de aici Biserica Ortodoxă îl numără între "doctorii fără de arginţi" – şi a fost câştigat pentru creştinism de către preotul Ermolau. Felul mucenicie i sale este acesta: Un orb,

du-se Omonia, din faptul că acolo adunându-se 150 episcopi[461], pe timpul lui Teodosie cel Mare[462], ca să ajungă la o învăţătură comună şi de acord asupra consubstanţialităţii dumnezeieştii Treimi şi să lămurească conceperea din Fecioară a întrupării Domnului, a dobândit această numire. Şi stând acolo şapte zile şi nefolosind nimic, ba mâncându-i-se de boală şi organele genitale, pe la miezul uneia din nopţi, ipodiaconul, care era de rând să doarmă acolo toată noaptea, a văzut în vis un împărat stând şi arătând cu degetul pe bolnav şi zicând: Cum îl voi primi pe acesta? Cine l-a adus aici? Acesta este acela care a fost unit cu cei care M-au hulit. Acesta este acela care a ascuns icoana minunii. Când s-a sculat clericul, a povestit ce a văzut, zicând că este cu neputinţă să

fiind vindecat de către Sf. Pantelimon, a fost întrebat de către împărat cui datorează vindecarea sa. La răspunsul său că lui Pantelimon, în numele lui Hristos, în Care şi el crede, împăratul a poruncit să i se taie capul şi a chemat pe Pantelimon. Dar nici făgăduinţele, nici ameninţările n-au putut să-i zdruncine credinţa sa. În sfârşit, văzând împăratul că nu poate izbuti nimic, a poruncit să i se taie capul, după ce a fost supus la o mulţime de chinuri. Când a vrut însă gâdele să lovească gâtul mucenicului cu securea, aceasta s-a topit ca ceara la faţa focului. Cu prilejul acestei minuni, au crezut mulţi soldaţi în Hristos. Sfântul a întins apoi gâtul de bunăvoie şi astfel a putut fi decapitat. Se spune că în loc de sânge a curs lapte din capul său; iar măslinul, de care era legat, a dat îndată fructe. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 27 iulie.

460. Sf. Mucenic Marin a fost martirizat tot în persecuţia lui Diocleţian (284–305). Fiind adus înaintea guvernatorului din Tars, a fost silit să jertfească idolilor; dar pentru că a refuzat, a fost întins la pământ şi lovit cu bice. După o a doua cercetare, care a dus la acelaşi rezultat, este atârnat de picioare şi, după ce i se spinteacă corpul cu săbiile şi se dă foc mădularelor tăiate, i se taie capul. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 8 august.

461. Sinodul II ecumenic, ţinut la Constantinopol în 381.

462. Temeinicia statului creştin începută de Constantin cel Mare (306–337) a fost dusă la desăvârşire de către împăratul Teodosie cel Mare (379–395). Teodosie a fost unul din rarii împăraţi botezaţi chiar de la începutul domniei; astfel se poate explica în parte politica sa faţă de Biserică, legile pe care le publică atât contra păgânilor, cât şi contra ereticilor şi, în special, contra arienilor. Teodosie a fost un creştin convins: lua parte regulat la serviciile divine şi la Sfintele Taine şi nu a ezitat să facă penitenţă publică la cererea Sfântului Ambrozie († 397), pentru înăbuşirea în sânge a revoltei din Tesalonic.

se vindece de boala sa. În aceeaşi noapte, Eutihian, copleşit de dureri, vede ca în vis pe un tânăr eunuc, îmbrăcat într-o haină strălucită zicându-i: Ce ai? Când el i-a spus: Mor, mă topesc şi vindecare nu dobândesc, a auzit spunându-i-se: Nimeni nu poate să te ajute, deoarece împăratul este supărat foarte tare pe tine. Eutihian s-a rugat şi i-a zis: Pe cine să înduplec sau ce să fac? Celălalt spuse: Dacă vrei să dobândeşti uşurare, pleacă degrabă la baia Elinianon şi odihneşte-te aproape de icoana arianului care a ars. Îndată după ce s-a deşteptat, a chemat pe unul dintre servitori. Ei s-au minunat, căci trecuseră trei zile de când nu vorbea deloc. Eutihian le-a poruncit să-l ducă acolo unde i s-a ordonat. Ajungând la locul acela şi aşezându-se lângă icoană, şi-a dat duhul. Cel care a văzut a adeverit despărţirea sufletului de corp şi eliberarea de chinuri[463].

A Sfântului Anastasie din Muntele Sinai[464]

La patru mile departe de Damasc este un sat numit Carsatas; în acest sat este biserica Sfântului[465] Teodor[466]. Saracinii, intrând în acea biserică, au locuit în ea, spurcând şi murdărind totul cu femeile, copiii şi dobitoacele. Într-una din zile,

463. Unul din fragmentele care se mai păstrează din *Istoria bisericească* a lui Teodor Anagnostul este şi acesta, reprodus după Sf. Ioan Damaschin în P.G. LXXXVI, I, col. 221–225.

464. Sf. Anastasie Sinaitul, călugăr în muntele Sinai, a trăit în secolul VII; a fost un scriitor fecund şi un neînfricat apărător al dogmei ortodoxe contra nestorienilor, monofiziţilor, monoteliţilor şi iudeilor. Opera sa, în mare parte nepublicată, este îndreptată contra ereziilor mai-sus numite. A murit în preajma anului 700. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 21 aprilie.

465. Sfântului = victoriosului mucenic, în ediţia lui F. Nau (mai jos citată ASN).

466. Biserica Ortodoxă are în sinaxarul său doi sfinţi cu numele Teodor: Teodor Tiron, martirizat sub Maximin (307–313), cu prăznuirea la 17 februarie, şi Teodor Stratilat, martirizat sub Liciniu (308–323), cu prăznuirea la 8 februarie.

pe când stăteau mai mulţi dintre ei şi vorbeau, unul dintre saracini a aruncat cu o săgeată în icoana Sfântului Teodor şi a lovit în umărul drept al lui[467] şi imediat a ieşit sânge şi s-a prelins până în partea de jos a icoanei[468]; toţi[469] au văzut semnul care s-a întâmplat şi săgeata înfiptă în umărul Sfântului[470] şi sângele care se prelingea în jos. Şi, privind asemenea semn minunat care s-a întâmplat[471], n-au înţeles. Nu s-a pocăit cel care a aruncat săgeata. Nici unul dintre ei nu s-a tulburat. N-au plecat din biserică, n-au încetat de a o spurca. Dar au primit pedeapsa cea mai mare. Căci cele douăzeci şi patru de familii dintre ei, care locuiau în biserică, au pierit toate în puţine zile de o moarte năpraznică. Nici unul dintre cei care locuiau în acelaşi sat n-a pierit afară de cei[472] care locuiau în biserică în aceleaşi zile[473]. Icoana, care a fost săgetată, se află şi acum, având pe ea lovitura săgeţii şi urma sângelui. Trăiesc mulţi[474] dintre cei care au văzut şi dintre cei care se găseau atunci[475] când s-a întâmplat minunea aceasta. Iar eu, ca unul care am văzut icoana Sfântului şi am privit-o[476], am scris ce am văzut[477].

467. Al lui = al icoanei, ASN.
468. În partea de jos a icoanei = la picioarele icoanei, ASN.
469. Toţi = toţi saracinii, ASN.
470. Sfântului = icoanei, ASN.
471. Care s-a întâmplat> ASN.
472. Acei = aceia numai, ASN.
473. În biserică în aceleaşi zile = în biserica Sfântului Teodor, ASN.
474. Mulţi + bărbaţi, ASN.
475. Atunci > ASN.
476. Icoana sfântului şi am privit-o = asemenea icoană şi am sărutat-o, ASN.
477. Editată de F. Nau în OrChristianus, 3, 1903, p. 64–65, relatarea este numerotată de editor cu numărul 44. Pe lângă argumentele aduse de Nau pentru autenticitatea acestor istorisiri (l. c., p. 56–60), mai poate fi adusă şi mărturia Sfântului Ioan Damaschin, care spune că relatarea este a Sfântului Anastasie Sinaitul.

Din viaţa Sfântului Simeon, făcătorul de minuni[478], povestirea lui Arcadie, arhiepiscopul Ciprului[479]. Minunea 132

S-a întâmplat în zilele acelea că un negustor din cetatea Antiohiei era stăpânit de către un demon rău printr-o groaznică suferinţă, şi era chinuit de ani de zile, încât era înăbuşit de el, oprindu-i-se respiraţia. Acesta, suindu-se la Sfânt, a dobândit vindecare prin rugăciunile lui; şi, făcându-se atât de sănătos ca şi cum n-ar fi suferit de nici un rău, s-a întors la casa sa şi drept mulţumire a înălţat Sfântului o icoană într-un loc public şi însemnat al cetăţii, deasupra uşilor prăvăliei lui. Unii dintre necredincioşi, văzând că este slăvită cu atâta cinste, cu lumini şi perdele, şi plini fiind de zel, au aţâţat pe oameni turbulenţi, asemenea lor, pentru ca să se strângă norod şi să strige tulburător: Să se ridice viaţa celui care a făcut aceasta, iar icoana să fie doborâtă. Dar, potrivit iconomiei lui Dumnezeu, s-a întâmplat ca omul să nu se găsească atunci în casa lui, căci ei doreau să-l omoare; şi strigau unii una, alţii, alta. Răutatea lor era multă şi mare tare în faţa lui Dumnezeu, iar invidia, sub

478. Sf. Simeon Noul Stâlpnic a trăit în secolul VI, căpătându-şi numele, ca şi omonimul său din sec. V, din faptul că şi-a petrecut viaţa pe vârful unui stâlp, de la vârsta de şase ani până la moartea sa (592). Potrivit biografiei sale, scrisă de unul din discipolii săi, Sf. Simeon a fost unul dintre cei mai înzestraţi oameni cu darurile supranaturale cele mai felurite. Faima sa s-a răspândit în întreaga Sirie, care alerga la picioarele stâlpului pentru a căpăta vindecarea de neputinţe şi dezlegări nevoilor lor sufleteşti şi trupeşti. Pentru aceea muntele, pe care era înălţat stâlpul său, a căpătat numele de Muntele Minunat. Simeon a avut şi activitate literară. Ne-au rămas de la el tratate ascetice, scrisori dogmatice şi imne.

479. Arcadie, episcopul Ciprului (626–642), unul dintre discipolii Sfântului Simeon Noul Stâlpnic, a scris, potrivit mărturiei Sfântului Ioan Damaschin, viaţa dascălului său. Aceasta n-a fost editată în întregime până acum, deşi se găsesc manuscrise: Cod. Sab. 108, sec. XI; cod. Paris. gr. 1459, sec. XI; cod. Bodl. Barocc. 240, sec. XII; cod. Monac. gr. 366, sec. X; cod. din Lesbos, Biblioteca mănăstirii τοῦ Λειμῶνος, sec. XII-XIII. Au fost editate numai diferite capitole, din care lipseşte capitolul citat de Damaschin.

stăpânirea căreia şi lucrau, era nemăsurată. Pentru aceasta s-au strâns laolaltă socotind că au găsit prilej să se revolte şi să insulte pe Sfânt, deoarece de multe ori le mustrase credinţa cea rea şi rătăcirea păgânilor dintre ei. Cum nu puteau să pună frâu unei asemenea furii, au poruncit unuia dintre soldaţi să se urce pe o scară şi să dea jos icoana. Când s-a urcat acela şi a întins mâna să facă ce i s-a poruncit, a fost smuls îndată, căzând de sus la pământ; zgomot mare s-a făcut în norod. Fiind înflăcăraţi de mânie, au poruncit să se urce altul şi, întinzându-şi şi acela mâinile ca să o smulgă, a fost doborât, în acelaşi chip, la pământ. După ce s-a întâmplat şi aceasta şi s-au înfricoşat, toţi au început să-şi facă semnul Crucii. Dar înfuriindu-se încă şi mai mult acei necredincioşi, au poruncit unui al treilea să se urce în acest scop, şi, cum a întins şi acesta mâinile spre a arunca icoana, a fost doborât de asemeni şi el la pământ. Atunci frică mare a cuprins pe toţi credincioşii care stăteau împrejur. Ei, îngroziţi şi de învârtoşarea inimii şi de îndrăzneala bărbaţilor acelora necredincioşi şi nelegiuiţi, închinându-se cu rugăciuni icoanei, au plecat.

A Sfântului Ioan Hrisostom, din cuvântarea "Află că treci prin mijlocul laţurilor"[480]

Aşadar, să nu ne întristăm, iubiţilor, nici să nu fim abătuţi din pricina nenorocirii de faţă, ci să ne minunăm de destoinicia înţelepciunii lui Dumnezeu, deoarece, prin mijloacele prin care diavolul a nădăjduit să doboare cetatea noastră, prin acelea Dumnezeu a ridicat-o şi a îndreptat-o. Căci diavolul, spre a distruge[481] însăşi temelia cetăţii, a inspirat pe unii oameni fără de lege ca să insulte statuile împăraţilor[482].

480. *Înţel. Sir.* 9, 13.
481. Spre a distruge = spre a fi distrusă, în ediţia din Migne.
482. P.G. XLIX, col. 154.

A aceluiaşi

Dar pentru că s-au întâmplat cele ce cu îndrăzneală se puseseră la cale şi unii oameni nelegiuiţi şi sceleraţi, disprețuind legile, au distrus statuile şi au atârnat primejdie deasupra tuturor, şi, acum, din pricină că ei au supărat pe împărat, ne temem pentru însăşi viaţa noastră. Pierderea averii deci nu ne mai muşcă, ci, în locul aceleia, altele, căci aud pe toţi vorbind: Poate să ne ia averea împăratul; ne vom despărţi bucuroşi[483] de pieţe şi de case[484], numai să ne făgăduiască cineva că ne mântuie trupul gol. Aşadar, după cum atunci[485], înainte de a ne ameninţa frica de moarte, pierderea averii ne-a muşcat, tot astfel şi acum, când s-au îndrăznit cele fără de lege[486], <ivindu-se frica de moarte>[487] a încetat durerea pierderii averii[488].

A aceluiaşi

Nu ştii, oare, că, chiar dacă n-ar jefui cineva, dar dacă se arată în peştera hoţilor, i se dă aceeaşi pedeapsă ca şi celor-lalţi? Dar ce spun despre cele ale hoţilor? Ştiţi, fără îndoială, cu toţii şi vă amintiţi de timpul când nişte oameni nelegiuiţi şi şarlatani au dărâmat statuile din cetatea noastră; atunci nu numai ei, dar toţi cei care numai au fost de faţă la cele întâmplate au fost luaţi cu forţa şi duşi la tribunal împreună cu aceia şi au fost pedepsiţi cu cea mai grea pedeapsă[489].

483. Bucuroşi + şi, în ediţia din Migne (mai jos citată HMG).
484. Case = averi, HMG.
485. Atunci > HMG.
486. Cele fără de lege = aceste fapte îndrăzneţe fără de lege, HMG.
487. După HMG.
488. P.G. XLIX, col. 73.
489. Textul acesta, care vorbeşte despre distrugerea statuilor imperiale din Antiohia, nu l-am găsit în cele 21 de omilii despre statui ale Sfântului Ioan Hrisostom (P.G. XLIX, col. 15–222). Din cuvintele din acest text: "Vă amintiţi de timpul când...", reiese că textul face parte dintr-o cuvântare a Sfântului Ioan Hrisostom, posterioară anului 387.

A lui Teodoret, episcopul Cirului, din "Istoria Monahilor". Despre Machedonie Asianitul[490]

Altă dată cetatea[491], fiind cuprinsă de nebunia unui demon rău, aşa zicând ca să alunge o boală[492], s-a înfuriat în chip nebunesc[493] contra statuilor împărăteşti[494].

Din "Istoria bisericească" a lui Teodor Anagnostul din Constantinopol. Despre un oarecare eretic Paladie[495]

Iar Paladie, episcopul Antiohiei, lucrând spre plăcerea împăratului[496], a simţit oroare faţă de cei care au urmat dogmelor sfinte de la Calcedon şi a distrus icoanele Sfinţilor Părinţi[497].

Din "Viaţa Sfântului Constantin", cartea III, capitolul IV

Unele i s-au îndeplinit după placul inimii lui; altele însă, prin răutatea invidiei, au tulburat cumplit bisericile din Alexan-

490. Machedonie, numit şi Critofaghitul pentru că orzul îi era singura hrană, a trăit în secolul V. De mic copil, a plecat în munţi pentru a se consacra sfinţeniei şi timp de 40 de ani n-a folosit acoperiş, ci a trăit sub cerul liber. Când a îmbătrânit însă, s-a adăpostit, la rugămintea multora, într-o colibă, până la moartea sa. A avut şi darul facerii de minuni. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 11 februarie.

491. Antiohia.

492. Aşa zicând ca să alunge o boală > în ediţia din Migne.

493. În chip nebunesc > în ediţia din Migne.

494. P.G. LXXXII, col. 1404 B.

495. Paladie, arhiepiscopul Antiohiei (488?–498), a fost monofizit. C. Karalevskij, *Antioche*, DHGE, III, col. 576 şi 699.

496. Este vorba de împăratul Zenon (474–491).

497. V. *supra*, p. 188–189.

dria; iar schismele tivenilor şi egiptenilor au făcut şi alte mari rele, lovindu-se unii cu alţii în fiecare cetate, sculându-se episcopii contra episcopilor şi noroadele contra noroadelor şi aproape că se distrugeau unii pe alţii în ciocniri, încât s-au putut vedea, în furia nebuniei, săvârşindu-se lucruri nelegiuite şi insultându-se nebuneşte icoanele împăraţilor[498].

Din "Istoria bisericească"[499], despre cei care gândesc la fel cu Dioscur[500]

A ajuns la aşa de mare îndrăzneală, încât a şters din dipticele sfinţite şi numele fericiţilor păstori care au fost acolo şi a sfărâmat icoanele lor, arzându-le în chip despotic[501].

Din aceeaşi "Istorie", despre ereticul[502] care a succedat lui Machedonie[503] pe tronul Constantinopolului

Acest nelegiuit, venind la adunare, a poruncit să se cerceteze dumnezeieştile biserici şi, dacă s-ar găsi undeva pictat

498. Ediţia lui Ivar A. Heikel, GChSchr, 7, 1, Leipzig, 1902, p. 78, 27–79, 5. Citatul acesta are următoarea lectură în ediţia de la Berlin: Acestea i s-au îndeplinit după placul inimii lui; altele însă, care, din pricina răutăţii invidiei, au tulburat rău bisericile lui Dumnezeu din Alexandria, ca şi schisma tivenilor şi egiptenilor, nu puţină supărare i-au pricinuit. În fiecare oraş episcopii se certau cu episcopii, noroadele se răsculau contra noroadelor şi aproape că se distrugeau unii pe alţii în ciocniri, încât, în furia nebuniei, oameni fără socoteală au săvârşit lucruri nelegiuite şi au îndrăznit să insulte icoanele împăratului.

499. A lui Teodor Anagnostul.

500. Dioscur, urmaşul Sfântului Chiril al Alexandriei († 444) la scaunul episcopal (444–451), a fost unul dintre cei mai înverşunaţi apărători ai lui Eutihie († 451) şi principalul personaj în sinodul tâlhăresc de la Efes, din 449.

501. P.G. LXXXVI, I, col. 220 AB.

502. Pentru triumful monofizitismului, împăratul Anastasie (491–518) numeşte în locul patriarhului Machedonie II (496–511) pe Timotei (511–518).

503. Machedonie II, patriarhul Constantinopolului (496–511), calcedonian declarat, s-a împotrivit politicii monofizite a împăratului Anastasie (491–518). Pentru

în icoană Machedonie, să nu se facă slujbă acolo de nu se va distruge icoana[504].

Din aceeaşi "Istorie". Despre Iulian[505] şi Timotei, numit şi Elurul[506]

Unii dintre cei care se bucură de tulburări cunosc pe acest Iulian că a avut aceleaşi idei cu Timotei, episcopul de după mai sus amintitul Machedonie; şi pricina pentru care a avut aceleaşi idei a arătat-o. Aducându-l foarte repede pe Machedonie în palatul episcopal cu ajutorul slugilor, de faţă fiind şi conducătorii civili, l-au silit să arunce anatema asupra celor hotărâte la sinodul de la Calcedon. Bătrânul, rugându-se icoanelor zugrăvite la Constantinopol ale preoţilor adormiţi, arhiepiscopii Flavian[507] şi Anatolie[508], prin care Sinodul de la Calcedon a fost sancţionat, a strigat: Dacă nu vreţi să primiţi

această pricină a fost depus şi exilat. După un zvon ar fi fost omorât (516) din îndemnul împăratului. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 25 aprilie.

504. P.G. LXXXVI, I, col. 220 B.

505. Iulian, episcopul monofizit al Halicarnasului, este întemeietorul sectei aftartodocheţilor sau a iulianiştilor, care afirmau incoruptibilitatea corpului Mântuitorului, în sensul că acesta a fost ridicat deasupra legilor care stăpânesc corpul nostru, şi că a primit proprietăţi diferite de ale corpului omenesc. Pe la 518, depus din scaunul său de către împăratul Iustin I (518–527), a fugit în Alexandria, unde a intrat în dispută cu Sever al Antiohiei († 538). A murit după 527 în Egipt.

506. În fragmentul acesta nu este vorba de Timotei Elurul, patriarhul monofizit al Alexandriei (457–460), ci de Timotei I, patriarhul monofizit al Constantinopolului (511–518).

507. Despre Sf. Flavian al Constantinopolului *v. supra.*

508. Anatolie, succesorul lui Flavian, a fost mai întâi apocrisiar al patriarhului Dioscur al Alexandriei (444–451), la Constantinopol, iar în 449 este ales patriarh al capitalei imperiului. Păstoreşte până în 458, luptând atât pentru dogma proclamată la Sinodul de la Calcedon (451), a celor două naturi în Mântuitorul Hristos, cât şi pentru apărarea canonului 28 al acestui sinod, care acorda scaunului episcopal al Constantinopolului locul imediat următor după cel de la Roma. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 3 iulie.

hotărârile sfântului sinod mai sus-numit, anatematizați icoanele Sfinților episcopi și ștergeți-i din dipticele sfințite[509].

A lui Hrisostom, din Cuvântarea la Sfântul Flavian al Antiohiei[510]

Și poporul a arătat ceea ce este: căci, urmând pornirii fără judecată a unui general, s-au aruncat contra icoanelor și statuilor împărătești, le-au doborât la pământ și le-au târât prin piață. Furia a turbat mințile, iar mânia a orbit cugetările cele înțelepte.

Din aceeași Cuvântare, din cuvintele patriarhului Flavian către împăratul Teodosie cel Mare

Am păcătuit, împărate. Nu ascundem păcatul de care ne învinuiește și creația. Nu tăgăduim nebunia, prin care ne-am înfuriat contra icoanelor tale, dar, mai degrabă contra noastră înșine. Acum însă, ca niște condamnați, așteptăm iubirea ta de oameni.

Și iarăși, din același Cuvânt. Din cuvintele Sfântului Flavian

Să nu distrugi atâtea icoane pentru o singură icoană de aramă. Să nu sfărâmi atâtea făpturi dumnezeiești pentru o făptură de aramă, care poate să se făurească cu ușurință[511].

509. P.G. LXXXVI, I, col. 220 BC.

510. Flavian a fost succesorul lui Meletie (360–381) pe scaunul epsicopal al Antiohiei (381–404). În timpul sfărâmării statuilor imperiale din Antiohia în 387, Flavian a mers la Constantinopol pentru a cere de la împăratul Teodosie I (379–395) iertare pentru oraș. Despre audiența sa ne informează Sf. Ioan Hrisostom († 407) în *Omilia a XXI-a despre statui* (P.G. XLIX, col. 211–222). Tot sub Flavian s-a sfârșit și schisma meletiană, prin mijlocirea Sfântului Ioan Hrisostom. Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea sa la 27 septembrie.

511. Textul acesta, ca și celelalte două precedente, n-am putut să îl găsesc în opera Sfântului Ioan Hrisostom. Din felul redactării titlurilor și a cuprinsului lor,

Din poemele Sfântului Grigorie de Nazianz

Sau să nu înveţi, sau să înveţi prin viaţă,
Ca să nu atragi c-o mână, iar cu alta să alungi.
Să vorbeşti mai puţin va trebui, făcând tot ce se cade.
Pictorul, cel mai mult, prin tablouri instruieşte[512].

Interpretarea acestei sentinţe. Dacă nu înveţi cu felul vieţii tale, spune Grigorie Teologul, nu învăţa nici cu cuvântul, pentru ca nu cumva pe cei pe care îi atragi cu cuvântul, să-i alungi pentru că nu ai un fel cinstit de viaţă. Căci dacă faci ceea ce trebuie, atunci însăşi această activitate înţeleaptă va ţine locul învăţăturii, după cum pictorul, în cea mai mare parte, instruieşte prin tablouri.

A aceluiaşi

Dar nici Polemon[513] sub tăcere nu va fi trecut.
Minunea-i din acelea care vorbesc prea tare.
Mai înainte, el n-a trăit înţelepţeşte
Şi-a fost o slugă prea josnică a plăcerilor.
Dar, cuprins fiind de-a binelui dragoste,
Un mentor găsind – pe cine, n-aş putea să spun,
Fie pe-un înţelept, fie pe el însuşi –,
Atât de mult deasupra patimilor s'arătat,
Încât voi spune una din ale lui minuni:
Un tânăr neînfrânat chemă o desfrânată;
Dar când a ajuns, se spune, în faţa intrării,
Care deasupra avea icoana lui Polemon,
Şi când a văzut-o – căci era cucernică –

ar urma ca aceste texte să se găsească în *Omilia a XXI-a despre statui* (P.G. XLIX, col. 211–222), căci aceasta reproduce cuvântarea pe care Sf. Flavian al Antiohiei a rostit-o înaintea împăratului Teodosie I.

512. P.G. XXXVII, col. 929 A.

513. Despre acest Polemon, vezi Horaţiu, *Satire*, II, 3, şi Diogenes Laertios, IV.

Îndată a plecat, de-al icoanei chip învinsă fiind,
Ruşinându-se de cel pictat, ca şi cum viu ar fi fost[514].

A lui Hrisostom, din "Omilia la Epistola către Timotei", cap. 8

"*Fii exemplu pentru cei credincioşi*"[515]; în toate dă-te pildă de fapte bune, adică, prin exemplul vieţii, astfel ca însuţi să fii ca o icoană pusă la vedere[516].

Din Cuvântarea de aclamaţie a Sfântului al şaselea sinod[517]

Iarăşi Nestorie[518], iarăşi Celestin[519] şi Chiril[520]. Primul a împărţit şi a despărţit pe Hristos; ceilalţi[521], venind în ajutorul

514. P.G. XXXVII, col. 737–738.
515. *I Tim.* 4, 12.
516. P.G. LXII, col. 565.
517. Ţinut la Constantinopol în 680.
518. Nestorie, patriarh al Constantinopolului de la 428 la 431, s-a născut, după izvoare siriene, din părinţi perşi. Instrucţia şi-a făcut-o probabil cu Teodor al Mopsuestiei († 428), iar mai târziu, ca preot şi monah în mânăstirea Sfântului Evprepie de lângă Antiohia, şi-a câştigat un mare renume pentru elocvenţa sa. Teodosie II (408–450), în dorinţa de a avea pe scaunul episcopal al capitalei un nou Hrisostom, l-a făcut patriarh în 428. În locul unui Hrisostom însă, Nestorie a devenit reprezentantul ereziei care îi poartă numele. Sf. Chiril al Alexandriei († 444) denunţă creştinătăţii rătăcirea doctrinală a patriarhului Constantinopolului şi, la Sinodul de la Efes (431), Nestorie este depus şi trimis la mânăstirea sa. În 435 este exilat în Egipt. Moare după 451. Din activitatea literară a lui Nestorie nu s-au păstrat decât fragmente. În întregime s-a păstrat, în siriacă, o lucrare a sa publicată sub un pseudonim: "Cartea lui Heraclid din Damasc".
519. Alături de Sf. Chiril al Alexandriei († 444) în disputa nestoriană a fost implicat şi papa Celestin al Romei (422–432), care, imediat ce primeşte informaţiile şi explicările dogmatice ale patriarhului Alexandriei, condamnă pe Nestorie şi învăţătura sa într-un sinod din Roma (430).
520. Despre Sfântul Chiril al Alexandriei, vezi nota 228, p. 159.
521. Ceilalţi + împreună cu împăratul, în textul din Mansi.

Stăpânului, l-au doborât pe acela care L-a împărţit. Acestea sunt Efesul şi icoanele celor ce s-au făcut acolo, care, deşi tac, totuşi printr-o voce nescrisă vorbesc despre cele ce s-au săvârşit acolo[522].

Din cartea a treia a 'Stromatelor' lui Clement Alexandrinul[523], către Alexandru[524]

Prin urmare, acesta[525] nu numai că laudă cele bune, dar se sileşte să fie bun, schimbându-se prin dragoste dintr-un serv bun şi credincios[526] în prieten, din pricina perfecţiunii felului de a fi, perfecţiune pe care a dobândit-o, în chip curat, din învăţătura cea bună, unită cu mult exerciţiu. El va ajunge la înălţimea cunoştinţei, silindu-se în moralitate, ordonat şi liniştit în felul de a fi, având toate cele care fac superioritatea gnosticului adevărat, privind de departe la icoanele cele bune, la mulţi patriarhi care au ajuns la perfecţiune înaintea sa, la

522. Mansi, XI, col. 661 CD.

523. Clement Alexandrinul, păgân din naştere, s-a născut în Atena pe la mijlocul secolului II. După ce face călătorii în Italia, Siria şi Palestina, se stabileşte în Alexandria; aici este ucenicul renumitului didascal Panten, despre care vorbeşte în scrierile sale cu dragoste înflăcărată. După moartea lui Panten, pe la 190, Clement îi succede la conducerea şcolii catehetice din Alexandria. În fruntea şcolii rămâne până la izbucnirea persecuţiei (202–203) lui Septimiu Sever (193–211), când o părăseşte şi se refugiază în Capadocia la fostul său discipol, episcopul Alexandru. Clement Alexandrinul a fost un scriitor de prim rang, cu pronunţate tendinţe etice; poate fi socotit primul teoretician al eticii creştine. Tendinţa aceasta se vede nu numai în primele sale scrieri: *Protrepticul* şi *Pedagogul*, în care îndeamnă pe păgâni să părăsească religia păgână şi să se aşeze sub conducerea divinului pedagog Hristos, dar şi în *Stromatele* sale, adevărate "covoare" de cunoştinţă, în care arată armonia dintre înţelepciunea gânditorilor Eladei şi înţelepciunea creştină şi superioritatea acesteia din urmă. Tot aici face tabloul gnosticului creştin, în opoziţie cu falsul gnostic al ereticilor. Clement Alexandrinul moare între 211–215.

524. În loc de "către Alexandru", trebuie citit: "prezbiterul Alexandriei". Cf. O. Stählin, GChrSchr, 17, p. 45.

525. Adică gnosticul creştin.

526. *Mat.* 25, 23, *Ioan* 15, 15.

foarte mulţi profeţi şi la nenumăraţi îngeri, dar, mai presus de toţi, la Domnul, Care ne-a învăţat şi ne-a dat exemplu că este cu putinţă să se dobândească viaţa acelor înălţimi[527].

A Sfântului Teodor, episcopul Pentapolei

A fost iarăşi un bărbat din cei cu vază în ţinutul acela, cu numele Dion, care a împodobit cu multe daruri biserica Sfântului mucenic şi a îmbrăcat cu argint altarul lui. Unul dintre servitorii săi, furându-i mulţi bani, a fugit. Dion însă n-a pornit întru urmărirea sa, ci, ducându-se la icoana mucenicului, a făcut din ceară chipul icoanei lui şi, cu credinţa Sfântului mucenic, a fixat-o la poarta casei sale. Îndată[528] servitorul s-a întors singur, ca şi cum ar fi fost alungat de cineva, şi a venit la stăpânul său, fără să fi cheltuit ceva din ceea ce a furat. Toţi au aflat de această întâmplare, aşa că locuitorii ţinutului aceluia, până în ziua de azi, fac la fel contra servitorilor care fug[529].

A Sfântului Atanasie al Alexandriei[530], din cartea a treia contra arienilor

Fiul, fiind odrasla proprie a fiinţei Tatălui, negreşit spune că cele ale Tatălui sunt ale Lui[531]. Pentru aceea, în chip drept

527. Viaţa acelor înălţimi = viaţa aceea înaltă, în ediţia lui Stählin. Textul citat de Sf. Ioan Damaschin se află în GChrSchr, 17, 1909, p. 45, 11-21.

528. Pentru traducere am propus lectura εὐθύς, atât în locul lecturei θεῖς, cum era în textul lui Damaschin, cât şi în locul lecturii αὖθις, propusă de Lequien, cf. nota 1, col. 1403.

529. Din felul redactării titlului, pus înaintea acestui fragment: *"A Sfântului Teodor, episcopul Pentapolei"*, ar urma că fragmentul face parte dintr-o lucrare a episcopului Pentapolei, Teodor. Dar istoria literaturii creştine nu cunoaşte nici un scriitor cu acest nume. Dacă se are în vedere textul fragmentului, ar reieşi că este vorba mai degrabă de o viaţă a acestui sfânt – caracterizat ca fiind "mucenic" –, din care Sf. Ioan Damaschin a făcut împrumutul. Dar nici aghiografia – şi aici m-am condus după Sinaxarul Constantinopolitan editat de Delehaye – nu menţionează vreun sfânt cu acest nume.

530. Despre Sf. Atanasie cel Mare, vezi nota 179, p. 61.

531. *Ioan* 16, 15; 17, 10.

şi potrivit cu: *"Eu şi Tatăl una suntem"*[532], a adăugat: *"Pentru ca să cunoaşteţi că Eu sunt în Tatăl şi Tatăl întru Mine"*[533]. Mai înainte a zis iarăşi şi acestea: *"Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl"*[534]. În aceste trei citate este unul şi acelaşi sens. Pentru că cel care a cunoscut în chipul acesta că unul sunt Fiul şi Tatăl ştie că El este în Tatăl şi Tatăl în Fiul, deoarece Dumnezeirea Fiului este Dumnezeirea Tatălui, iar aceasta este în Fiul. Cel care înţelege aceasta ştie că acela care a văzut pe Fiul a văzut pe Tatăl, pentru motivul că în Fiul se contemplă Dumnezeirea Tatălui. Aceasta o poate[535] înţelege mai bine cineva din exemplul icoanei împăratului. În icoana împăratului[536] este chipul şi forma[537], iar în împărat este chipul de pe icoană. Asemănarea de pe icoana împăratului este cu totul asemenea împăratului, aşa că cel care vede icoana vede în ea pe împărat şi, la fel, cel care vede pe împărat cunoaşte că acesta este acela din icoană. Prin faptul că nu se deosebeşte asemănarea, icoana ar spune aceluia care ar vrea să vadă pe împărat, după ce a văzut icoana: "Eu şi împăratul una suntem, căci eu sunt în acela, şi acela în mine; şi ceea ce vezi în mine, vezi şi în acela, şi ceea ce ai văzut în acela, acelaşi lucru vezi şi în mine"; cel care se închină icoanei, se închină în ea împăratului, căci icoana este forma aceluia şi chipul lui[538].

A aceluiaşi, către prefectul Antioh

Ce zic despre aceasta cei care întorc spatele cu dezgust şi nu permit să ne închinăm chipurilor sfinţilor care se zugrăvesc de noi spre aducere-aminte[539]?

532. *Ioan* 10, 30.
533. *Ioan* 10, 38.
534. *Ioan* 14, 9.
535. Poate = va putea, în textul editat în Migne.
536. Împăratului > în textul editat în Migne.
537. Forma + împăratului, în textul editat în Migne.
538. Κατὰ Αρειανῶν λόγος τρίτος, P.G. XXVI, col. 329 C – 332 B.
539. Textul acesta nu se găseşte în lucrarea apocrifă a Sf. Atanasie către Antioh (P.G. XXVIII, col. 556–708).

A lui Ambrozie, episcopul Mediolanului[540], către Grațian împăratul[541]. Despre întruparea Cuvântului lui Dumnezeu[542]

Dumnezeu înainte de trup și Dumnezeu în trup. Dar trebuie să ne temem, zice, pentru ca să nu părem că împărțim pe Hristos, atribuind lui Hristos două puteri conducătoare și o înțelepciune dublă. Oare nu cumva împărțim pe Hristos când ne închinăm și Dumnezeirii Lui și trupului? Sau Îl împărțim când în același timp ne închinăm și icoanei lui Dumnezeu și Crucii? Să nu fie!

A lui Chiril, patriarhul Ierusalimului[543], din a 12-a Cateheză

Dacă pricina venirii lui Hristos o cauți, aleargă la prima carte a Scripturii. Dumnezeu a făcut lumea în șase zile; iar lumea a făcut-o pentru om. Soarele prea strălucitor, care luminează cu razele sale[544], am spus[545] că a fost făcut pentru

540. Despre Sf. Ambrozie, vezi nota 155, p. 119.

541. Grațian a fost împăratul Imperiului de Apus de la 375–383. Fiind în frecvente legături cu Sf. Ambrozie († 397), Grațian a avut o politică religioasă favorabilă creștinismului. Sub influența acestuia, ia măsuri contra arienilor și donatiștilor, iar prin legi speciale scutește clerul de dări, declară religia creștină ca singura justificată în stat, ridică privilegiile preoților păgâni și ale vestalelor, îndepărtează altarul zeiței Victoria din sala de ședințe a senatului roman. Grațian moare, prin trădare, într-o campanie contra uzurpatorului Maxim, în 383.

542. *De incarnationis Dominicae Sacramento*, P.L. XVI, col. 873 B.

543. Sf. Chiril, patriarhul Ierusalimului, s-a născut în Palestina probabil în Ierusalim, pe la 312. În 348 a fost ales episcop al Ierusalimului. Păstorirea sa a fost foarte încercată din pricina disputelor ariene și mai ales din cauza lui Acachie al Cezareii Palestinei († 366). Condamnat de diferite sinoade ariene, a fost exilat în trei rânduri. După al treilea exil, care a durat 11 ani, revine pe scaunul episcopal, pe care rămâne netulburat până la sfârșitul vieții sale (386). Opera sa principală, cele 24 de cateheze, îi asigură un loc deosebit în istoria catheticii creștine. Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea sa la 18 martie.

544. Soarele... razele sale = Soarele care luminează cu razele sale prea-strălucitoare, în ediția din Migne (mai jos citat CMG).

545. Am spus > CMG.

om[546]. Toate vieţuitoarele au fost făcute ca să ne slujească nouă; ierburile şi pomii, pentru desfătarea noastră. Au fost zidite multe creaturi bune[547], dar nici una dintre acestea nu este icoana lui Dumnezeu, ci numai omul. Soarele, prin poruncă numai; omul însă a fost plăsmuit de mâinile dumnezeieşti: *"Să facem pe om după icoana Noastră şi după asemănare"*[548]. Dacă icoana de lemn a împăratului pământesc este cinstită, cu cât mai mult icoana cuvântătoare a lui Dumnezeu[549]?

A Sfântului Vasile[550], către Sf. Flavian, despre Samarineancă

Potrivit unui obicei local, închinarea se făcea într-un singur loc. Domnul însă, învăţând în alt chip, zice: *"Trebuie să ne închinăm în duh şi adevăr"*[551], numindu-Se adică pe Sine însuşi adevăr. După cum spunem că în Fiul ne închinăm Tatălui, ca icoanei lui Dumnezeu-Tatăl[552], tot astfel şi în Duhul, ca Celui care arată în El însuşi Dumnezeirea Domnului[553].

A Sfântului Grigorie de Nazianz. La Botez

Dar dacă după Botez persecutorul lumii te va ataca – şi te va ataca, căci a atacat şi pe Cuvântul şi Dumnezeul meu, lumina cea ascunsă, din pricina corpului în care S-a arătat[554] –, ai

546. Pentru om = pentru a lumina omului, CMG.

547. Pentru desfătarea... bune = pentru desfătarea noastră au fost zidite. Toate creaturile sunt bune, CMG.

548. *Fac.* 1, 26.

549. P.G. XXXIII, col. 729 C – 732 A.

550. Despre Sf. Vasile cel Mare, vezi nota 139, p. 56.

551. *Ioan* 4, 24.

552. *Col.* 1, 15; *II Cor.* 4, 4; *Evr.* 1, 3.

553. În opera Sfântului Vasile cel Mare nu se află o cuvântare cu acest titlu.

554. În ediţia din Migne (mai jos citat CMG) textul are următoarea lectură: Dar dacă după Botez persecutorul luminii şi ispititorul te va ataca – şi te va ataca, căci a atacat şi pe Cuvântul şi Dumnezeul meu, din pricina acoperământului corpului, a atacat lumina cea ascunsă, din pricina corpului în care S-a arătat.

prin ce să învingi; nu te teme de luptă! Pune înainte Duhul, pune înainte apa[555]!

Şi mai jos puţin: Plin de încredere, spune peceţii: Sunt[556] icoana lui Dumnezeu, a slavei de sus, din care n-am fost încă aruncat, ca tine, din pricina îngâmfării[557]. M-am îmbrăcat în Hristos; prin Botez m-am transformat în Hristos. Tu, închină-te mie[558].

A Sfântului Ioan Hrisostom, la Macabei

Va găsi cineva că întipăriturile chipurilor împărăteşti strălucesc nu numai în aur, argint şi în materiile cele mai preţioase, dar chiar şi în aramă se poate vedea gravată aceeaşi figură. Deosebirea materialelor nu vatămă vrednicia chipului şi nici faptul că este făcut dintr-un material de mai puţină valoare nu micşorează cinstea chipului făcut din materiale de mai mare valoare, ci chipul împărătesc le onorează la fel pe toate. Chipul nu este înjosit de calitatea materialului, ci, din contra, dă o valoare mai mare materiei care a primit forma chipului lui.

A aceluiaşi, contra lui Iulian ateul[559], din Cuvântul I

Cine este noul Nabucodonosor? Acesta din mijlocul nostru cu nimic nu s-a arătat mai iubitor de oameni decât cel de altădată; cărbunii acestuia ne rup încă în bucăţi, dar am evitat flacăra. Oare darurile afierosite sfinţilor, care se găsesc în bise-

555. P.G. XXXVI, col. 369 BC.
556. Sunt = şi eu sunt, CMG.
557. Pentru traducerea acestei fraze am adoptat lectura din GMG.
558. *Ibidem*, col. 372 A.
559. Despre Iulian Apostatul, vezi nota 318, p.86.

rici spre a fi venerate de cei credincioşi, nu arată mutilarea corpului[560]?

A aceluiaşi, la vasul pentru spălat

După cum atunci când chipurile şi icoanele împăraţilor sunt trimise şi purtate în cetate, căpeteniile şi noroadele le întâmpină cu strigăte de bucurie şi frică – nu cinstesc scândura, nici icoana făcută din ceară, ci chipul împăratului –, tot astfel şi zidirea[561].

A lui Severian, episcopul Gabalelor, la Cruce. Din Cuvântul IV[562]

"Moise a lovit piatra o dată şi de două ori"[563]. Pentru ce o dată şi de două ori[564]? Dacă ascultă de puterea lui Dumnezeu, *de ce este nevoie de a doua lovitură*? Dacă însă loveşte fără puterea lui Dumnezeu, atunci nici a doua, nici a zecea, nici a o suta lovitură nu va putea[565] să prefacă o natură neroditoare

560. Acest citat nu se găseşte în cuvântarea Sfântului Ioan Hrisostom contra lui Iulian. Afară de aceasta, până acum se cunoaşte numai o singură cuvântare a Sfântului Ioan Hrisostom, cu acest subiect (P.G. col. 533–572); iar din redactarea titlului pus în fruntea acestui fragment de către Sf. Ioan Damaschin, reiese că au fost mai multe cuvântări sau cel puţin două.

561. Citatul acesta din Omilia la vasul pentru spălat nu se găseşte în opera publicată a Sf. Ioan Hrisostom. Dar omilia, din care Sf. Ioan Damaschin a împrumutat fragmentul, se găseşte în 4 mss. ale Bibliotecii Naţionale de la Paris: 582, sec. XI, 771, sec. XIV, 1170, sec. XIV, 1554 a, sec. XIV. Montfaucon, socotind-o neautentică, a exclus-o din ediţia operelor lui Hrisostom şi tot astfel au procedat şi criticii posteriori. Dacă este autentică sau nu, critica nu s-a pronunţat. În favoarea autenticităţii avem mărturia Sfântului Ioan Damaschin şi a Părinţilor de la Sinodul VII ecumenic (787), (*Mansi*, XIII, col. 68 E), care o atribuie Sf. Ioan Gură de Aur.

562. Despre titlul lucrării, vezi nota 305, p. 84.

563. *Num.* 20, 11.

564. Pentru ce o dată şi de două ori > în ediţia lui Savile (mai jos citat SS).

565. Va putea = poate, SS.

într-o natură roditoare. Dar dacă, în chip simplu, era lipsită de opera lui Dumnezeu şi taina Crucii, atunci era de ajuns o singură dată, era de ajuns chiar un semn, era de ajuns chiar un cuvânt. Dar s-a făcut aceasta ca să se preînchipuie icoana Crucii. *"A lovit Moise,* zice Scriptura, *o dată şi de două ori"*, nu în acelaşi mod, ci descriind semnul Crucii[566], pentru ca şi natura neînsufleţită să simtă respect faţă de simbolul Crucii. Căci dacă atunci când împăratul lipseşte, icoana[567] ţine locul împăratului şi căpeteniile i se închină, se săvârşesc serbări lunare, conducătorii ies întru întâmpinarea ei, iar popoarele i se închină, nu uitându-se la scândură, ci la chipul împăratului, contemplat nu în natură, ci arătat[568] în icoană, cu cât mai mult icoana Împăratului nemuritor poate să sfărâme nu numai piatra, dar şi cerul[569] şi toată lumea!

Din "Cronografia" lui Isidor Diaconul[570]

Teofil[571] a păcătuit calomniind faţă de împărăteasa Eudoxia[572] pe Ioan Hrisostom că este partizan al ereziei lui Ori-

566. Dar s-a făcut aceasta... semnul Crucii = Dar ca să facă cunoscut cum se arată harul Crucii şi că Hristos nu izvorăşte în alt chip binefacerea, decât fiind contemplat prin Cruce, Moise a lovit o dată şi de două ori, nu în aceeaşi formă, ci, descriind crucea, a lovit o dată şi de două ori. De ce o dată şi de două ori? SS.

567. Icoana + împăratului, SS.

568. Arătat = transmis, SS.

569. Cu cât mai mult... cerul = atât de mare putere are icoana împăratului muritor; icoana Împăratului nemuritor, Crucea, putea, numai prin faptul că a apărut, să sfărâme şi piatra şi cerul, SS.

570. Istoria literaturii creştine nu ştie nimic despre acest Isidor şi opera sa. O simplă notiţă în Fabricius-Harles, *Bibliotheca graeca*, Hamburg, VII, 1801, p. 446; X, 1807, p. 495.

571. Teofil, patriarhul Alexandriei (385–412), unchiul Sfântului Chiril († 444), a fost unul dintre adversarii Sfântului Ioan Hrisostom († 407). Era o fire aspră, ambiţioasă şi fanatică. Aversiunea sa contra păgânilor a condus la dărâmarea Serapeumului alexandrin. La început a fost origenist; cu timpul însă îşi schimbă părerile şi persecută pe călugării origenişti nitrieni. Pentru că Sf. Ioan Hrisostom primise pe unii din ei, îşi îndreaptă ura contra lui, câştigând pentru cauza sa, pentru puţin timp, pe Epifanie, episcopul Salaminei, din Insula Cipru († 403). Teofil a avut un rol hotărâtor în condamnarea patriarhului Constantinopolului la sinodul de la Stejar (403).

572. Eudoxia, soţia împăratului Imperiului roman de Răsărit, Arcadie (395-408), poartă principala vină pentru exilarea Sf. Ioan Hrisostom în două

gen[573]. Augusta dușmănea pe Ioan, cel mai sus pomenit, din cauza cuvântării lui despre via văduvei. Pentru păcatul acesta, Teofil n-a putut să-și dea sufletul până când nu i s-a adus icoana lui Hrisostom, și după ce i s-a închinat ei și-a dat duhul.

rânduri. Motivul acestei atitudini dușmănoase a împărătesei față de patriarh este următorul: văduva patriciului Teognost s-a rugat de patriarh să intervină pe lângă împărătească spre a-i da înapoi bunurile, pe care aceasta i le luase după moartea soțului ei în exil; patriarhul trimite împărătesei o scrisoare, pe care Eudoxia a socotit-o insultătoare. Dușmănia împărătesei însă a crescut și mai mult, când a fost convinsă de cei din jurul ei că Hrisostom, combătând în predicile lui pe femeile care se împodobeau, face aluzie la ea.

573. O apariție prematură în istoria gândirii creștine a fost Origen. De aici răscoala de patimi pe care o înregistrează istoria Bisericii în jurul numelui său, de aici însă și respectul de care s-a bucurat în ochii celor mai ortodocși gânditori creștini. Origen a fost și va rămâne un punct de controversă. S-a născut din părinți creștini în Alexandria, pe la 185–186. Instrucția și-a făcut-o întâi sub conducerea tatălui său Leonida, ucis (201/202), în persecuția pornită de Septimiu Sever (193–211), apoi sub Clement Alexandrinul († 215). În 202 când didascalul său se refugiază în Capadocia, episcopul Alexandriei, Dumitru, îi încredințează conducerea școlii, deși era numai de 18 ani. Profunzimea gândirii și mulțimea cunoștiințelor lui fac să crească neîncetat numărul auditorilor. Cursurile sale aveau totdeauna ca temă Sfânta Scriptură, pe care o interpretează sub formă de scolii, scurte explicări lexicale, omilii, predici pentru popor, și tomi, comentarii savante. Aceste trei feluri de interpretări corespundeau celor trei sensuri, pe care, după Origen, le avea Scriptura: sensurile trupesc, psihic și duhovnicesc. Primul privea litera Scripturii, sensul ei literal; al doilea se adresa creștinilor nu destul de desăvârșiți în gnoza creștină; al treilea, celor perfecți. Origen întrerupe cursurile sale în diferite rânduri (212–216), pentru a întreprinde călătorii în Roma, Arabia, Antiohia, Palestina. Mai târziu, pe la 230, face iarăși călătorii la Atena și în Palestina. Aici este hirotonit preot de către episcopii Alexandru al Ierusalimului și Teoctist al Cezareii Palestinei. Hirotonia sa însă a făcut începutul condamnării sale. La reîntoarcerea sa în Alexandria, episcopul Dimitrie, în două sinoade (231 și 232), declară necanonică hirotonia sa, iar învățătura lui, greșită. Origen, alungat din Alexandria, se refugiază în Cezareea Palestinei, unde continuă cursurile sale, înființând acolo o școală asemenea celei din Alexandria. În Cezareea termină cele două opere ale sale, *Hexapla* și *Contra lui Cels*. În timpul persecuției lui Deciu (249–251) a fost închis și a murit pe la 254, în urma torturilor pe care le-a suferit pentru credința sa.

A lui Ieronim, presbiterul Ierusalimului[574]

Dacă Scriptura voastră nu ne permite să ne închinăm Crucii, pentru care motiv deci vă închinați ei? Spuneți-ne nouă, iudeilor și elinilor, și tuturor neamurilor care vă întreabă!

Răspuns. Poate pentru aceasta, proștilor și nerușinaților cu inima, Dumnezeu a îngăduit oricărui neam, care cinstește pe Dumnezeu, ca negreșit să se închine la ceva de pe pământ, care este opera omului, pentru ca nu cumva să poată acuza pe creștini că se închină Crucii și icoanelor. Așadar, după cum iudeul se închina chivotului legământului, celor doi heruvimi făuriți din aur și celor două table, pe care Moise le-a tăiat în piatră, cu toate că nu era permis de Dumnezeu să fie venerate și sărutate acestea, tot astfel și noi, creștinii, nu sărutăm Crucea ca pe Dumnezeu, ci arătăm prin aceasta dispoziția sinceră a sufletului nostru pentru Cel răstignit[575].

A marelui Simeon din Muntele Minunat, despre icoane

Probabil că unul din cei necredincioși, om doritor de ceartă, va pretinde[576] că și noi, închinându-ne icoanelor din

574. P. Batiffol (*Jérôme de Jérusalem d'après un document inédit*, RQH, 39, 1886, p. 248–255), pe baza unui fragment inedit din mss. gr. 854 al Bibliotecii Naționale din Paris și pe baza înrudirii de gândire și de expresie dintre acest fragment și fragmentele lui Ieronim din Ierusalim, publicate de Morel (sec. XVII) (reproduse în P.G. XL, col. 845–866), conchide că Ieronim din Ierusalim a trăit pe la 740, adică ar fi fost contemporan cu Sf. Ioan Damaschin. Față de această ipoteză se pune problema: dacă acest Ieronim a fost contemporan cu Damaschin și a trăit în Ierusalim, putea fi deci chiar o cunoștință personală a sa și, prin urmare, cum se face că teologul icoanelor citează textul său ca o mărturie "a Sfinților și cinstiților Părinți din vechime"?

575. Singurul fragment păstrat din lucrarea lui Ieronim contra iudeilor. Nu este reprodus în P.G. XL, col. 845–866.

576. Va pretinde = ar pretinde, în ediția din A. Mai (mai jos citat SM).

biserici, vom fi socotiţi ca închinându-ne[577] la nişte idoli neînsufleţiţi. Dar să nu fie ca noi să facem una ca aceasta. Ceea ce fac creştinii este credinţă, iar Dumnezeul nostru, Care nu minte, lucrează puteri. Noi <nu ne apropiem> de culori[578], ci de amintirea originalului picturii şi, privind pe Cel nevăzut cu ajutorul picturii care se vede, Îl slăvim ca prezent, credem în El nu ca în unul Care nu este Dumnezeu, ci ca în unul Care există cu adevărat; nici sfinţilor, ca unora care nu sunt sfinţi, ci ca unora ce sunt şi trăiesc pe lângă Dumnezeu; de asemenea şi duhurilor lor, pentru că sunt sfinte şi, prin puterea lui Dumnezeu, ajută celor vrednici, ca unii ce se roagă lor[579].

A lui Anastasie, arhiepiscopul Antiohiei, către Simeon, episcopul Bostrei, despre Sabat

După cum, atunci când lipseşte împăratul se dă închinare icoanei sale în locul lui, dar când e de faţă este de prisos să se părăsească originalul şi să se dea închinare icoanei, tot astfel nu trebuie să fie dispreţuită prin faptul că nu i se aduce închinare, pentru că este de faţă acela pentru care i se dă închinare. Acelaşi lucru socot că se întâmplă şi cu privire la umbra Legii, adică la literă, căci Apostolul o numeşte umbră[580]. Atât timp cât harul adevărului se depozita, Sfinţii, contemplând adevărul ca în oglindă[581], au prezis tipuri. Când însă a venit Adevărul, au socotit că nu este bine să trăiască potrivit tipurilor şi să le mai urmeze încă. Fiind de faţă lucrurile, tipul lucrurilor este deci de prisos. Deşi este astfel, totuşi ei nu le-au dispreţuit şi nu le-au socotit de prisos, ci au cinstit tipul

577. Închinându-ne = apropiindu-ne, SM.

578. Am adoptat lectura SM.

579. Celor vrednici, ca unii ce se roagă lor = celor care se roagă cu vrednicie, SM. Citatul acesta se găseşte în cuvântarea VIII, editată de Cozza-Luzi, în A. Mai, *Nova Patrum Bibliotheca*, Romae, VIII, III, 1871, p. 35–36.

580. *Evr.* 10, 1.

581. *I Cor.* 13, 12.

şi au socotit necredincioşi pe cei care încearcă să le dispreţuiască şi vrednici de moarte printr-un amarnic chin[582].

A aceluiaşi, din Cuvântul al treilea

Întocmai ca şi cum cineva s-ar închina icoanei împăratului, din pricina obligaţiei de cinste pentru împărat, deşi nu este nimic altceva decât ceară şi culori[583].

Anatema a douăsprezecea a sfântului Sinod ecumenic al cincilea[584]

Dacă cineva apără pe Teodor al Mopsuestiei[585], cel necredincios, care spune că altul este Dumnezeu-Cuvântul şi altul Hristos, tulburat de patimi sufleteşti[586] şi dorinţe ale trupului şi s-a despărţit treptat de cele rele şi în chipul acesta a devenit mai bun, graţie progresului în fapte şi a ajuns fără de păcat din pricina felului Său de viaţă, că a fost botezat ca simplu om în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, că luând prin botez harul Sfântului Duh a fost învrednicit să fie înfiat şi să fie venerat potrivit egalităţii icoanei împărăteşti, în persoana Cuvântului lui Dumnezeu, să fie anatema[587].

582. Reprodus după Damaschin şi în P.G. LXXXIX, col. 1405 AB.

583. Reprodus după Damaschin, *ibidem*, col. 1405 C.

584. Ţinut la Constantinopol în 553.

585. Adevăratul urzitor al ereziei nestoriene a fost Teodor de Mopsuestia. S-a născut pe la 350, în Antiohia. Instrucţia şi-a făcut-o cu retorul Libaniu († 393) şi cu Diodor al Tarsului († c. 391). Prieten cu Sf. Ioan Hrisostom († 407), a îmbrăţişat împreună cu acesta viaţa ascetică; mai târziu, răcindu-i-se zelul, a părăsit pustiul şi a voit să se căsătorească. Ioan Hrisostom însă intervine şi, prin două scrisori (P.G. XLVII, col. 277–316), reuşeşte să-l aducă iarăşi în mânăstire. În 383, Flavian al Antiohiei (381–404) îl hirotoneşte preot, iar în 392 este ales episcop al Mopsuestiei. Moare în 428, chiar în momentul când furia nestorianismului se dezlănţuie în Constantinopol.

586. Sufleteşti = ale sufletului, în Mansi.

587. Mansi, IX, col. 384 BC.

A lui Teodor, istoriograful Constantinopolului, din "Istoria bisericească", despre Ghenadie, arhiepiscopul Constantinopolului[588]

Voi adăuga şi altele despre el, pline de mirare. Unui pictor, care a zugrăvit icoana Stăpânului Hristos, i s-au uscat amândouă mâinile. Se spunea că execuţia icoanei i-a fost poruncită de un păgân; el a pictat numai cu numele pe Mântuitorul, căci a împărţit părul capului într-o parte şi în alta ca să nu-i fie acoperită privirea – căci sub această formă pictau păgânii pe Zeus – pentru ca cei care văd icoana să socotească că aduc închinăciune Mântuitorului[589].

A Sfântului Sofronie[590], din minunile sfinţilor mucenici Chir şi Ioan[591]. Despre ipodiaconul Teodosie care suferea de podagră

Să spunem deci puţine cuvinte şi despre întărirea corpului. După aceste[592] puţine zile a adormit[593] şi a văzut ia-

588. Ghenadie, patriarhul Constantinopolului (458–471), a fost mai întâi egumen într-o mânăstire din Constantinopol şi duşman al Sfântului Chiril al Alexandriei († 444). Ca patriarh intră în legătură cu papa Leon (440–461) pentru apărarea patriarhului monofizit al Ierusalimului, Timotei Elurul (457–460). Cf. KH, I, col. 1638.

589. Reprodus după Damaschin, în P.G. LXXXVI, I, col. 220 CD – 221 A.

590. Despre Sf. Sofronie al Ierusalimului, vezi nota 333, p. 90.

591. Sfinţii Chir şi Ioan fac parte dintre "doctorii fără de arginţi" ai Bisericii Ortodoxe. Ei au suferit mucenicia pe timpul lui Diocleţian (284–305), Chir era din Alexandria, iar Ioan, din Edesa. Din pricina persecuţiei, Chir s-a dus în Arabia şi aici a îmbrăcat haina monahală. Ioan, auzind de faima lui, s-a dus la el şi au locuit împreună. Întâmplându-se ca o femeie cu trei fiice ale ei să fie închise, Chir şi Ioan s-au dus să le îmbărbăteze spre a stărui în credinţa lor. Cu acest prilej au fost însă închişi şi ei şi decapitaţi. Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea lor la 31 ianuarie. Viaţa acestor sfinţi a fost scrisă de către Sf. Sofronie, patriarhul Ierusalimului, ca un prinos de recunoştinţă pentru vindecarea unei boli de ochi de care suferea.

592. Aceste > în ediţia din Migne, (mai jos citat SMG).

593. A adormit + iarăşi, SMG.

răşi[594] stând în faţa sa mucenicii, care i-au poruncit să-i însoţească. El le-a[595] urmat cu foarte mare bucurie, deoarece ştia că nu-i fără de folos să urmeze sfinţilor. Ajungând la un templu desăvârşit[596], la vedere înfricoşător şi prea strălucitor, iar în înălţime atingând înseşi cerurile; şi, intrând înăuntru, am văzut o icoană foarte mare şi minunată, care avea în mijloc pictat în culori pe Stăpânul Hristos, la stânga[597] pe Stăpâna[598] Născătoare de Dumnezeu[599], iar la dreapta pe Ioan Botezătorul[600], care L-a arătat, prin săltările în pântece, şi a vorbit, dar n-a fost auzit, pentru că era înăuntru. Pe lângă aceştia am văzut pe unii din corul slăvit al apostolilor şi profeţilor şi din ceata mucenicilor, printre care se aflau şi[601] mucenicii Chir şi Ioan care, stând înaintea icoanei, au căzut în faţa Stăpânului plecându-şi genunchii, lovindu-şi[602] capetele de pământ şi rugându-se pentru vindecarea tânărului. Cuvintele rugăciunii erau acestea: Stăpâne, iubitorule de oameni, porunceşte ca să dăm şi acestuia vindecare. Ei închinându-se de multe ori la pământ şi înălţând multe cuvinte de rugăciune, deoarece Stăpânul nu a încuviinţat[603], sfârşind rugăciunea s-au îndreptat, spune tânărul, posomorâţi şi îngrijoraţi, către mine, care stăteam nu departe de icoană. Şi, venind alături, mi-au spus[604]: Vezi că Stăpânul nu vrea să-ţi dea[605] vindecare? Dar nu te descuraja, căci negreşit este milostiv şi cu tine, ca şi cu toţi. Şi, după o jumătate de oră,

594. Iarăşi > SMG.
595. Le = spune, SMG.
596. Am adoptat pentru traducere lectura SMG τινα τέλειον, în locul lecturii din Damaschin Ελλήνων, ca proprie textului.
597. La stânga + lui Hristos, SMG.
598. Stăpâna + noastră, SMG.
599. Dumnezeu + şi pururea Fecioara Maria, SMG.
600. Botezătorul + Mântuitorului şi Înainte Mergătorul, SMG.
601. Şi + aceşti, SMG.
602. Lovindu-şi = ducându-şi, SMG.
603. Încuviinţa, SMG.
604. Am adoptat pentru traducere lectura SMG, care are pentru φησι, φασι.
605. Să-ţi dea = să-ţi fie dată, SMG.

ridicându-se şi plecând, iarăşi s-au rugat. Şi, din nou, fără să fi dobândit ceva, povesteşte el, s-au întors posomorâţi şi îngrijoraţi[606] ca şi prima dată, pentru că Stăpânul Hristos nu a poruncit. Şi venind iarăşi către mine, mi-au spus acestea[607]. Când au plecat a treia oară mi-au spus: Ai încredere, căci acum negreşit primim har. Dar şi tu, venind cu noi, roagă pe Stăpânul, după cum ne vezi pe noi că ne rugăm. Ducându-se a treia oară la icoană, au întrebuinţat felul de a se purta de mai înainte şi cuvintele. După ce s-au rugat mult timp, stând cu feţele la pământ şi numai când au strigat: Porunceşte, Stăpâne, atunci Hristos, milostivindu-Se, ca un îndurat[608], a rostit din icoană: Daţi-i! Şi sculându-se de la pământ, mucenicii au mulţumit mai întâi lui Hristos, Dumnezeul nostru, Care le-a ascultat rugăciunea lor[609].

A Sfântului Anastasie din muntele Sinai, la Duminica nouă şi la apostolul Toma

Cei care L-au văzut pe Hristos în trup L-au luat drept profet. Noi însă, care nu L-am văzut chiar din frageda copilărie, copii şi tineri, Îl mărturisim Dumnezeu, Stăpân atotputernic, făcătorul veacurilor, strălucirea Tatălui[610]. Căci cu aşa de mare credinţă ascultăm Evanghelia Lui, încât socotim că vedem pe Însuşi Hristos vorbind; şi, primind mărgăritarul preacurat al trupului Lui, socotim că ţinem pe Însuşi Hristos. Iar când vedem numai chipul Lui dumnezeiesc zugrăvit, socotim că ne priveşte din cer şi ne închinăm şi cădem în faţa Lui. Mare este acum credinţa lui Hristos[611].

606. Şi îngrijoraţi > SMG.
607. Acestea = acelaşi lucru > SMG.
608. Îndurat + a încuviinţat şi, SMG.
609. P.G. LXXXVII, III, col. 3557 C – 3560 C.
610. *Evr.* 1, 3.
611. N-am găsit acest fragment în opera Sfântului Anastasie Sinaitul.

Din viaţa lui ava Daniil[612]. Despre Evloghie, tăietorul de piatră

Atunci neliniştindu-se a plecat şi aruncându-se înaintea icoanei Născătoarei de Dumnezeu cu plânsete a spus: Doamne, dezleagă-mă de făgăduinţa pe care am făcut-o acestui om[613].

Din viaţa Mariei Egipteanca[614]

Aşadar plângând, văd, deasupra locului în care stăteam, că se găsea icoana sfintei[615] Născătoarei de Dumnezeu şi zic către ea[616]: Fecioară Stăpână, Născătoare de Dumnezeu[617], care ai născut după trup pe Dumnezeu-Cuvântul, ştiu, ştiu că nu este cuviincios, nici binecuvântat ca eu, atât de necurată, atât de pierdută, să văd icoana ta, a Pururea Fecioarei[618], ci este drept să fiu urâtă de tine, care eşti curăţenia, şi să simţi dezgust faţă de mine[619]. Dar pentru că[620] Dumnezeu, Care

612. Sf. Daniil Stâlpnicul, căci din viaţa acestuia trebuie să fie luat acest fragment, a trăit pe timpul împăratului Leon (457–474) şi era de loc din Mesopotamia Siriei. La vârsta de cinci ani s-a făcut călugăr. Mai târziu s-a dus la Sf. Simeon Stâlpnicul († 459) şi a fost binecuvântat de el. Printr-o descoperire dumnezeiască a venit în Anaplos lângă Constantinopol şi s-a închis într-un templu al idolilor, în care a suferit multe ispite de la aceştia. După aceea, s-a suit pe un stâlp şi s-a făcut stâlpnic. Nici frigul, nici arşiţa şi nici vântul nu au zdruncinat stăruinţa sa. A făcut multe minuni şi profeţii. Era iubit şi admirat de toţi, încât însuşi împăratul Leon venea la el pentru binecuvântare. Astfel trăind, s-a dus în pace către Domnul (493). Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea sa la 11 decembrie.

613. În Vieţile publicate până acum ale lui Daniil Stâlpnicul n-am găsit acest fragment.

614. Despre Sfânta Maria Egipteanca, vezi nota 330, p. 89.

615. Sfintei = preasfintei, în ediţia din Migne (mai jos citat SMG).

616. Către ea = uitându-mă către ea cu statornicie, SMG.

617. Născătoare de Dumnezeu > SMG.

618 a Pururea Fecioarei + a celei sfinte, a celei care are trupul şi sufletul neîntinate, SMG.

619. Mine + cea pierdută, SMG.

620. Pentru că + după cum am auzit, SMG.

s-a născut din tine[621], pentru aceasta S-a făcut om, ca să cheme pe păcătoşi la pocăinţă, ajută-mi mie, singura care n-am vreun ajutor. Porunceşte să mi se îngăduie şi mie să intru[622]. Nu mă lipsi să văd lemnul pe care a fost răstignit, după trup, Dumnezeu-Cuvântul[623], pe Care tu L-ai născut, Care şi-a dat propriul Său sânge preţ de răscumpărare pentru mine. Porunceşte, Stăpână, ca să-mi fie deschisă şi mie uşa pentru închinarea dumnezeieştii Cruci. Dumnezeului născut din tine te dau garanţie îndestulătoare, că niciodată nu voi păngări acest corp prin vreo împreunare oarecare ruşinoasă. Îndată ce voi vedea lemnul Crucii Fiului tău, renunţ la lume şi la toate cele din lume şi numaidecât plec acolo unde tu, ca o chezăşuitoare[624], îmi vei spune şi mă vei conduce.

După ce am spus acestea, şi luând un fel de încredinţare prin adorarea credinţei, având deplină încredere în milostenia Născătoarei de Dumnezeu, m-am mişcat din acel loc unde am stat şi mi-am făcut rugăciunea, m-am reîntors şi m-am amestecat cu cei care intrau. Şi nu mai era acela care m-a oprit şi m-a respins, şi nimeni care să mă împiedice să mă apropii de uşa prin care am intrat în biserică. M-a cuprins frică şi mirare şi eram cu totul zdruncinată şi tremuram[625]. Aşadar, aruncându-mă la pământ[626] şi închinându-mă acelui loc sfânt, ieşind, am alergat silindu-mă să mă duc[627] către aceea care a chezăşuit pentru mine. Ajungând aşadar în acel loc, în care s-a scris zapisul făgăduinţei şi îngenunchind înaintea Pururea Fecioarei şi

621. Care s-a născut din tine = pe care l-ai născut, SMG.

622. Să intru + în biserică, SMG.

623. Cuvântul > SMG.

624. Chezăşuitoare + de mântuire, SMG.

625. Şi tremuram + Apoi ajungând la uşa care, altă dată, îmi era sigilată, toată puterea care mai înainte m-a împiedicat, acum îmi deschide intrarea; astfel am intrat, fără nici o greutate, astfel am ajuns întru cele sfinte, am fost învrednicită de contemplarea făcătoarei-de-viaţă Cruci, am văzut tainele lui Dumnezeu fiind gata să primesc pocăinţa, SMG.

626. Pământ + eu, nenorocita, SMG.

627. Să mă duc > SMG.

Născătoarei de Dumnezeu, am spus aceste cuvinte: Tu, Stăpână prea bună, ţi-ai arătat faţă de mine iubirea ta de oameni; nu te-ai dezgustat de rugăciunea unei nevrednice. Am văzut slava pe care nu este drept să o vedem noi, cei pierduţi, slava lui Dumnezeu, Care prin tine primeşte pocăinţa păcătoşilor[628]. Şi celelalte.

Din "Viaţa Sfintei Eupraxia"[629]

Diaconiţa a spus fetei:

– Mergi, doamna mea, la casa ta[630], căci aici nu poţi rămâne. Aici nu poate rămâne nimeni dacă nu se va alătura de Hristos.

– Unde este Hristos? îi zise fata.

Diaconiţa i-a arătat[631] icoana Stăpânului, iar fata, întorcându-se, a grăit către diaconiţă:

– Cu adevărat şi eu mă alătur de Hristos şi nu mai plec cu doamna[632] mea[633].

Şi iarăşi[634]

Ridicându-se[635] Eupraxia şi luându-şi fiica, a dus-o la icoana Stăpânului şi, întinzând mâinile ei[636] spre cer, a strigat cu plângere[637]:

– Doamne, Iisuse Hristoase, ai grijă Tu de[638] copil, căci pe Tine Te-a dorit şi Ţie Ţi s-a afierosit[639].

628. P.G., LXXXVII, III, col. 3713 B – 3716 A.
629. Despre Sfânta Eupraxia, vezi nota 328, p. 89.
630. La casa ta > în ediţia din AASS (mai jos citat EAASS).
631. I-a arătat + cu bucurie, EAASS.
632. Adică: mama.
633. AASS, martie, II, 1668, p. 729 C.
634. "Şi iarăşi" sunt cuvintele Sfântului Ioan Damaschin, prin care introduce un nou citat din viaţa Sfintei Eupraxia. În textul transmis de Damaschin, cuvintele sunt editate ca şi cum ar face parte din corpul citatului.
635. Ridicându-se + aşadar, EAASS.
636. Ei > EAASS.
637. Plângere + zicând, EAASS.
638. De + acest, EAASS.
639. AASS, Martie, II, 1668, p. 729 D.

A celui de al şaselea sfânt Sinod[640] de pe timpul lui Iustinian[641]; despre al cincilea sfânt Sinod[642]

În unele picturi ale cinstitelor icoane este zugrăvit mielul arătat cu degetul de Înainte-Mergătorul, care a fost primit în chip de dar, în locul adevăratului Miel – Hristos, Dumnezeul nostru, Cel arătat mai înainte nouă de Lege. Aşadar, îmbrăţişând tipurile vechi şi umbrele ca simboluri şi schiţe ale adevărului, predate Bisericii, preferăm harul şi adevărul, pe care-l primim ca împlinire a Legii. Deci prin faptul că schiţăm, chiar prin culori, ceea ce este desăvârşit spre a fi văzut de toţi, hotărâm ca de acum înainte în locul vechiului miel să fie pictat în icoane Mielul care ridică păcatul lumii, Hristos, Dumnezeul nostru, după chipul Lui omenesc. Prin aceasta înţelegem înălţimea smereniei Cuvântului lui Dumnezeu, fiind conduşi spre aducerea-aminte a petrecerii Lui în trup, a patimii Lui, a morţii Lui mântuitoare şi a mântuirii care s-a făcut de aici în lume[643].

A Sfântului Metodie, episcopul Patarelor[644]. Despre Înviere. Din cuvântul II

Aşadar, spre exemplu, icoanele împăraţilor de aici sunt cinstite de toţi, chiar dacă nu sunt făcute <dintr-o materie>[645]

640. Sinodul al şaselea s-a ţinut la Constantinopol în 680–681. Canonul citat aici de Sf. Ioan Damaschin nu este dat în şedinţele acestui Sinod, ci în Sinodul Trulan, numit şi al cinci-şaselea, ţinut la Constantinopol în 692, care a întregit, prin canoanele sale, sinodul al cincilea şi al şaselea.

641. Iustinian II a domnit în două rânduri, 685–695 şi 705–711. În timpul domniei lui s-a ţinut Sinodul al cinci-şaselea din Constantinopol.

642. Ţinut la Constantinopol în 553.

643. Mansi, XI, col. 977 E – 980 B.

644. Metodie al Olimpului, înverşunat duşman al lui Origen, a trăit la sfârşitul secolului III şi începutul secolului IV. Despre viaţa sa se cunosc foarte puţine lucruri, căci istoricul bisericesc Eusebiu nu-l menţionează deloc în *Istoria bisericească* tocmai din pricina antiorigenismului său. Metodie a fost episcop al

mai de preţ decât aurul şi argintul[646]. Oamenii într-adevăr, venerând pe cele <făcute>[647] dintr-o materie de mai mare valoare, nu dispreţuiesc pe acelea făcute dintr-o materie fără valoare[648], ci le cinstesc pe toate la fel, fie că sunt făcute din ghips sau din aramă. Cel care huleşte pe una din două, nu este achitat pentru că <a necinstit>[649] lutul şi nici nu este condamnat pentru că a dispreţuit aurul, ci pentru că s-a purtat cu necuviinţă faţă de Împăratul şi Domnul. Icoanele făcute din aur, care reprezintă pe îngerii Lui, începătoriile şi puterile, le facem[650] spre slava şi cinstea lui <Dumnezeu>[651].

Olimpului, în Lichia, apoi al Tirului, în Fenicia. Fr. Diekamp (*Ueber den Bischofssitz des hl. Märtyrers und Kirchenvaters Methodius*, TQ, 109, 1928, p. 285–308) a demonstrat că Metodie a fost episcop al Filipelor, în Macedonia. Titulatura de "episcop al Patarelor", pe care o avem şi în textul de mai sus, apare începând cu secolul VI dintr-o neînţelegere, anume că acţiunea uneia din scrierile sale – *Dialogul despre înviere* – are loc în Patara. Din scrierile sale – toate compuse în formă de dialog – *ni s-au păstrat o parte în greceşte, iar altă parte, într-o* veche traducere slavă. A murit martirizat pe la 311 sau 312.

645. O materie, introdus în textul transmis de Damaschin, după ediţia lui G. N. Bonwetsch (mai jos citat MB).

646. Argintul + chihlimbar sau fildeş, MB.

647. Făcute, introdus în text, după MB.

648. Pe acelea făcute dintr-o materie fără valoare = pe celelalte, MB.

649. A necinstit, introdus în text după MB.

650. Facem = socotim că sunt făcute, propune Bonwetsch.

651. Αγλάοφων ἢ περὶ ἀναστάσεως, ediţia G. N. Bonwetsch, 27, Leipzig, 1917, p. 379.

CUPRINS

INTRODUCERE

Scrierile antiiconoclaste ale Sfântului Ioan Damaschin 3
Teologia icoanelor la Sfântul Ioan Damaschin 15
Abrevieri 32

CELE TREI TRATATE CONTRA ICONOCLAŞTILOR

Primul tratat apologetic contra celor care atacă sfintele icoane 37
Tratatul al doilea contra celor care atacă sfintele icoane 95
Tratatul al treilea contra celor care atacă sfintele icoane 122

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Textul de faţă îl reproduce, cu unele mici îndreptări, impuse de normele ortografice actuale, pe cel publicat, sub acelaşi titlu, în anul 1937. De asemenea, pentru facilitarea lecturii s-a renunţat, cu acord autorizat, la unele date bibliografice – de importanţă secundară sau chiar depăşite – care încărcau aparatul critic.

Redactor: ANIŞOARA BERBECE
Tehnoredactor: Protos. VARTOLOMEU BOGDAN

Format 16/61x86. Coli de tipar 13,75
Comanda nr. 87

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Intrarea Patriarhiei nr. 6, sector IV, Bucureşti
Tel.: 3372279; Fax: 3360059

Colecţia "VIAŢA ÎN HRISTOS"
Seria "LITURGICĂ"

ISBN 973-9332-13-7